

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

SAYI

41

YIL/YEAR CİLT/VOLUME SAYI/ISSUE

2018

15

41

ISSN: 1304-429-X

ISSN: 1304-429-X

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute

Yıl/Year: 2018 ♦ Cilt/Volume: 15 ♦ Sayı/Issue: 41 ♦ ISSN: 1304-429-X

Hatay

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2018 ♦ Cilt/Volume: 15 ♦ Sayı/Issue: 41 ♦ ISSN: 1304-429-X

Sahibi / Owner:

(Mustafa Kemal Üniversitesi Adına)
(On Behalf of Mustafa Kemal University)

Prof. Dr. Hasan KAYA
Rektör / Rector

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief:

Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Editörler / Editors:

Prof. Dr. Ali ACARAVCI
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Alan Editörleri / Section Editors:

Prof. Dr. Ali ACARAVCI – Yrd. Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Yrd. Doç. Dr. Orçun BOZKURT – Yrd. Doç. Dr. Sacit UĞUZ
Yrd. Doç. Dr. Metin REYHANOĞLU – Yrd. Doç. Dr. Sezai DEMİR
Yrd. Doç. Dr. Esra Nur TİRYAKİ

Yazı ve Redaksiyon Kurulu / Proofreading Board:

Arş. Gör. Sinan ERDOĞAN – Arş. Gör. Arif Eser GÜZEL

Kapak Tasarımı / Cover Design:

Arş. Gör. Kaan KAYA

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Address:

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Tayfur Sökmen Kampüsü Antakya/ HATAY Tel: 0326 2455812
Faks: 0326 245 58 11 e-posta: mkusbed@gmail.com

Baskı-Hazırlık:

Mustafa Kemal Üniversitesi

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2018 ♦ Cilt/Volume: 15 ♦ Sayı/Issue: 41 ♦ ISSN: 1304-429-X

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Yayımlanan yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Derginin her hakkı saklıdır. Dergide yayımlanan yazılar kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi; ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), OAJI (Open Academic Journals Index), Scientific Indexing Services, DAIJ (Directory of Abstract Indexing for Journals), DRJI (Directory of Research Journals Indexing), Index Copernicus, ASOS Index ve Türk Eğitim İndeksi tarafından dizinlenmektedir.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hasan KAYA	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol AKGÜN	Konya Üniversitesi
Prof. Dr. Nicholas APERGIS	Northumbria Üniversitesi, İngiltere
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Alper ASLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ATAY	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ATEŐ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Faik BİLGİLİ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi ÇIKRIKÇI	Duisburg-Essen Üniversitesi, Almanya
Prof. Dr. Musa EKEN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan GENÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin GÜFTÂ	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur SOYTAŐ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TUNCER	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ZELKA	Üsküdar Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent ARI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer İSKENDERÖĞLU	Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Bilginer ONAN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Gazi Salah UDDIN	Linköping Üniversitesi, İsveç

41. SAYININ HAKEMLERİ (İsim sıralı liste)

Ahmet BALCI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Ahmet BOZAK	Mustafa Kemal Üniversitesi
Ali Osman ABDURREZZAK	Kastamonu Üniversitesi
Aybala ÇAYIR	Aksaray Üniversitesi
Ayben KOY	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Başak UYSAL	Gazi Üniversitesi
Celile EREN ÖKTEN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Cuma BOZKURT	Gaziantep Üniversitesi
Eda YAŞA ÖZELTÜRKAY	Çağ Üniversitesi
Ender GÜRGEN	Mersin Üniversitesi
Hanifi Murat MUTLU	Gaziantep Üniversitesi
Hüseyin ÖZÇAKMAK	Mustafa Kemal Üniversitesi
İdris KAYA	Mustafa Kemal Üniversitesi
Kemalettin DENİZ	Gazi Üniversitesi
Korhan KARACAOĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Metin REYHANOĞLU	Mustafa Kemal Üniversitesi
Nedim BAKIRCI	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Nilüfer SERİNİKLİ	Trakya Üniversitesi
Özden AKIN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Selcen SARI AYTEKİN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Serkan Yılmaz KANDIR	Çukurova Üniversitesi
Songül KAKİLLİ ACARAVCI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Tülin URAL	Mustafa Kemal Üniversitesi
Ünal ARSLAN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Veli Alpagut YAVUZ	Mustafa Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği	1
<i>Analysis of the Relationship Between Economic Growth and Unemployment: The Case of Turkey</i>	
Salih ÖZTÜRK, Serhat SEZEN	
Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri: İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması.....	15
<i>The Effects of Wide Body Aircraft Characteristics on Airport Design and Operations: Case of Izmir Adnan Menderes Airport</i>	
Hakan OKTAL, Fikriye YAKUT	
Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan’da Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma	38
<i>Entrepreneurship Motivation Factors: A Comparative Study of Postgraduate Students in Kyrgyzstan and India</i>	
Azamat MAKSÜDÜNOV	
Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi	57
<i>The Investigation of the Effectiveness of Vocational Story on Fourth Grade Students’ Career Development Level</i>	
Aysun ÖZGÜR, Eyüp ÇELİK	
İhbarçılık: Bir Kavram Analizi	78
<i>Whistleblowing: A Concept Analysis</i>	
Seda AYDAN	
Turizm İşletmelerinin Finansal Performanslarını Etkileyen Firmaya Özgü, Sektörel ve Makroekonomik Belirleyiciler	101
<i>Firm-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Tourism Companies Financial Performance</i>	
Mahmut ERDOĞAN	
Girişimcilik Olgusunun Türk Atasözlerinde İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi	128
<i>Investigation of Entrepreneurship Concept at Turkish Proverbs by Content Analysis Method</i>	
Kübra HARBİ, Özlem YAŞAR UĞURLU	

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study	147
<i>Taze Meyve Sebze Tedarik Zincirlerinde Güç İlişkileri ve Çatışmanın Fiyat Dalgalanmalarına Etkisi: Kalitatif Bir Çalışma</i>	
Seçil GÜLMEZ, Gül DENKTAŞ ŞAKAR	
Regime Related Volatility in Oil Futures Prices	175
<i>Vadeli Petrol Fiyatlarında Rejimle Değişen Volatilite</i>	
Ayben KOY	
Yerel Halkın Yazlıkçılara Yönelik Algıları: Altınoluk Örneği	185
<i>Resident's Perceptions Toward the Summer People: The Case of Altınoluk</i>	
Serkan TÜRKMEN, Musa OFLAZ, Cemali BUZLUKÇU, Cevdet AVCIKURT	
Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi.....	202
<i>Preservice Music Teachers` Perceptions about an Ideal Music Teacher</i>	
Nurtuğ BARIŞERI AHMETHAN, Vahide Bahar YİĞİT	
Kırsal Endülüs'te Erkek Sosyalliği ve Erkeklik Ritüelleri	226
<i>Male Sociability and Rituals of Masculinity in Rural Andalusia</i>	
Hüseyin Kürşat TÜRKAN	
Mythological and Cultural Elements that Bring Euripides' Medea's Tragic End...240	
<i>Euripides'in Medea'sının Trajik Sonunu Getiren Mitolojik ve Kültürel Unsurlar</i>	
Meltem UZUNOĞLU ERTEN	
Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri	253

EKONOMİK BÜYÜME İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Salih ÖZTÜRK

Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
salihozturk@nku.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-6851-951X

Serhat SEZEN

Namık Kemal Üniversitesi, Malkara Meslek Yüksekokulu
ssezen@nku.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-8018-2769

Makale Geliş Tarihi: 01.02.2018 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de ekonomik büyüme ile işsizlik arasında ilişki olup olmadığı 2005:Q1 ile 2017:Q3 dönemi arasında çeyrek dönemlik veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde zaman serileri kullanıldığından öncelikle değişkenlerin durağanlığı sınanmış daha sonra durağan hale getirilen değişkenlerle Engle-Granger eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizleri yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, incelenen dönemde değişkenlerin eşbütünleşik olduğu ve ekonomik büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü bir nedenselliği göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik Büyüme, İşsizlik, Eşbütünleşme, Nedensellik*

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND UNEMPLOYMENT: THE CASE OF TURKEY

Abstract

In this paper, the relationship between economic growth and unemployment in Turkey was analyzed using quarterly data between 2005: Q1 and 2017: Q3. Since the time series are used in the analysis, the stability of the variables was tested first, then Engle-Granger cointegration and Granger causality analyzes were made with the stabilized variables. The results obtained from the paper show that the variables in the studied period are cointegrated and one-way causality from economic growth to unemployment.

Keywords: *Economic Growth, Unemployment, Cointegration, Causality*

1. Giriş

Dünya üzerindeki tüm ülkelerin temel makroekonomik hedeflerinden bahsederken öncelikle; fiyat istikrarının korunması, tam istihdamın sağlanması ve mümkün olan en üst seviyede ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi söylenebilir. Ülkeler bu hedeflere ulaşabilmek ve ulaştıktan sonra da istikrarı sağlayabilmek için belirlemiş oldukları politikaları uygularlar. Uygulanan politikalar başarılı olduğu taktirde ülkede büyüme rakamları pozitif dönecek ve eğer istikrar sağlanırsa da bu rakamlar sürekliliğini koruyacaktır. Büyümede ki olumlu rakamlar beraberinde ülkede yaşayan insanların refah seviyelerinde artış beklentilerini artıracığı gibi yeni üretim tesislerinin kurulmasıyla birlikte işsiz olan insanların da iş bulma beklentilerini artıracaktır. Dolayısıyla ekonominin büyümesiyle birlikte işsizliğin azalması beklenmektedir.

Kısa vadede, ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasındaki ilişki gevşek olabilir. Ekonomik faaliyetlerin diğer ölçümlerinin pozitif hale gelmesinin ardından işsizlik oranının sürekli bir düşüş göstermesi alışılmış bir durum değildir. Dolayısıyla, işsizlik oranları genellikle geciken bir ekonomik gösterge olarak anılır. Örneğin, bir ekonomik durgunluğun sona ermesinden sonra ekonomik büyümenin tekrar başlamasıyla birlikte işsizlik oranlarında kayda değer bir düşüş görülmemesinin bir nedeni, bazı firmaların gerekenden çok daha az sayıda çalışan kullanmış olmalarıdır. İşverenler başlangıçta, mevcut çalışanlarının verimliliğini artırarak ek işçi çalıştırmadan bir iyileşmenin başlangıcında yükselen talebi karşılamak için çıktıyı artırabilir. Eldeki işgücü tamamen kullanıldıktan sonra, işverenler işçi alımına başlayana kadar verimlilik artışı verimlilik artış oranından daha hızlı artamaz. Ekonomik genişlemenin devam etmesiyle birlikte, emek arzındaki ve iş gücü verimliliğinde birleşik büyüme oranları ile çıktı artışı sağlanacaktır. Reel gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) büyümesi emek verimliliğindeki büyümeyi aştığı sürece istihdam artacaktır. İstihdam artışı iş gücü büyümesinden daha hızlı ise, işsizlik oranı düşecektir (Levine, 2013: 1).

Ekonomik büyümeyle işsizlik oranları arasındaki ters yönlü ilişki ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, 2001 krizi ile birlikte ekonomi yaklaşık %6 civarında küçülmüş ancak 2002 yılından itibaren 2008 küresel finansal krize kadar sürekli olarak büyümüş olmasına rağmen bu dönem içerisinde işsizlik oranlarında kayda değer bir düşüş sağlanamamıştır. 2008 yılında yaşanan krizin etkisiyle uzun bir aradan sonra ekonomi yeniden küçülmüş ancak izleyen yıllarda büyüme rakamları tekrar pozitive dönmüştür. Ancak 2000'li yılların başından itibaren iki büyük krizin yaşandığı yıllar haricinde ülkemizdeki büyüme rakamları sürekli olarak pozitif göstermiş olmasına rağmen 2002-2008 döneminde olduğu gibi 2009'dan sonra da ekonomimizde görülen sürekli büyüme işsizlik oranlarının istenilen seviyelere düşürülemediği ve ekonomideki büyümenin istihdama yansımadağı görülmektedir.

2. Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Kavramları

Bir ülkede üretilmekte olan mal ve hizmet miktarlarındaki artışa ekonomik büyüme denmektedir. Ekonomik büyüme, ülke içerisinde yaşamakta olan insanların

refah düzeylerinin sürekliliğinin sağlanmasında zorunluluktur. Dolayısıyla tüm ülkelerde makro ekonomik hedeflerin ilk sırasında, istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanması gelmektedir (Ünsal, 2000: 11). Ekonomik büyüme; stokların, akım ve değişkenlerin kütsel bir biçimde artmasını ifade etmektedir. Bu artışlarla beraber beşeri ve fiziksel sermayedeki birikim, teknolojik olarak gelişim, ekonomik büyümenin kaynağını oluşturacaktır. Büyümenin sağlanabilmesi bu kaynakların birlikte çalışmasıyla gerçekleşebilmektedir (Yılmaz, 2004: 17).

Çalışma yaşlarında olan, çalışmasını engelleyecek bir durumu bulunmayan ve çalışma isteğinde olan kişilerin iş arayışta bulamamasına işsizlik denmektedir. Diğer bir ifade ile işsizlik, çalışabilecek durumdaki kişilerin gönüllü olarak çalışmamayı seçmeyi aksine istek dışı olarak işsiz kalmalarını ifade etmektedir. İşsizlik, bir ülkedeki ekonomik yapıdan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ya da az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarına göre işsizlik farklı sebeplerden meydana gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki sermaye yetersizliği, gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişme nedeniyle işsizlik ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 1999: 294).

3. Literatür İncelemesi

İktisat literatüründe çok sayıda büyüme teorisi yer almaktadır. Bu teoriler arasında ilk olarak David Ricardo ve arkadaşlarının katkılarıyla oluşturulmuş olan klasik büyüme modeli yer almaktadır. Klasik büyüme modeline göre, büyüme sermayenin birikimiyle sağlanmakta ve sermayenin kaynağını da tasarruflar oluşturmaktadır. Tasarrufların yatırıma dönüşmesiyle de ekonomik büyüme sağlanmaktadır. Ricardo'ya göre, kapitalistler en yüksek karı elde etmeyi amaçlamakta ve bu yüzden de üretimin sürekli olarak artırılması çabasını göstermektedirler. Üretimin artması için emek istihdamının artırılması gerekecek ve bu durum da emeğin ücreti artacak, ücretlerin artması da nüfusun artması sonucunu doğuracaktır. Sonuç olarak nüfusun da artmasıyla birlikte tarım ürünlerine olan talep artacak ve bu da ekonominin büyümesine yol açacaktır (Muratoğlu, 2011: 167-168).

Literatürde ikinci büyüme teorisi olarak Harrod-Domar modeli yer almaktadır. Bu büyüme modeline göre, yapılan her ilave yatırım ekonomideki potansiyel büyümeyi artıracaktır. Ortaya çıkacak olan büyüme de dengenin sağlanabilmesi için, büyümenin tatmin edici olması gerekmektedir. Tatmin edici büyüme, girişimcilerin yapmış olduğu üretimin, piyasalar tarafından tam olarak absorbe edilmesi yani üretimin talebe göre eksik ya da fazla olmamasıdır. Tatmin edici büyümede, planlanan tasarruflar ile planlanan yatırımlar birbirine eşit ve sermayenin tam istihdamı söz konusudur (Paya, 2013: 495-496).

Üçüncü büyüme teorisi, 1956 yılında Robert Solow tarafından ortaya atılan Neo-Klasik Büyüme modelidir. Bu büyüme modelinde, nüfustaki artışa ve teknolojideki değişmeye; tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin nasıl yanıt verdiği açıklanmaktadır. Buna göre, nüfustaki artış oranının ekonomik büyümeyi etkilediği ancak ekonomik büyümenin nüfus artış oranını etkilemediği ifade edilmektedir. Ayrıca, teknolojideki değişme oranı ekonomik büyümeyi etkilerken,

ekonomik büyümenin teknolojik değişmeyi etkilemediğinden ve teknolojik değişimin şansa bağlı olarak değiştiğinden bahsedilmektedir (Parasız, 2000: 288-289).

Son büyüme teorisi ise içsel büyüme modelidir. Bu modele göre, bilgi bir sermaye malı yani sermayenin yeni bir tipidir. Diğer bir ifadeyle bilgi üretim fonksiyonunda çok önemli bir girdiyi oluşturmaktadır. Bilgi hem mal üretimine hem de yeni bilgi üretimine olanak sağlayan stratejik bir girdidir. Öte yandan sermayenin diğer biçimleriyle karşılaştırıldığında bilginin üretimde kullanılmasıyla azalan verimin ortaya çıkması olasılığı oldukça azalırken, sabit verim olasılığı artmaktadır. Bu nedenle uzun dönemli ekonomik büyüme artan bilgi birikimiyle sağlanmaktadır (Şahin, 2006: 490-491).

Literatürde ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin incelendiği çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bulgular konuyla ilgili bir uzlaşının sağlanamadığını göstermektedir. Bunun nedeni ise, çalışmalarda araştırmacıların kullanmış olduğu yöntemlerin, zaman aralıklarının ve ülkelerin farklı olmalarından kaynaklanmaktadır.

Ekonomik büyümeyle işsizlik arasındaki ilişkiyi ilk ortaya koyan 1962 yılında Arthur M. Okun'dur. Okun (1962), Amerikan ekonomisinin incelendiği çalışmada reel büyüme ile işsizlik oranı arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını ifade etmiş ve bu da literatüre Okun Yasası olarak geçmiştir.

Ekonomik büyümeyle işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında; Harris ve Silverstone (2000) eşbütünleşme analiziyle Okun kanununu araştırmışlardır. Çalışmada Yeni Zelanda verilerini kullanmışlar, öncelikli olarak yapısal kırılma ile birim kök analizini yaparak değişkenlerin durağanlık durumlarını incelemişlerdir. Daha sonra kurmuş oldukları hata düzeltme modeliyle reel GSYH'nın zayıf dışsallığını, reel GSYH' ile işsizlik tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Muscatelli ve Tirelli (2001) yapısal VAR modeli kullandıkları 1955-1990 dönemini kapsayan ve seçtikleri OECD ülkelerinde işsizlik ve büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar işsizlik ve büyüme arasında ters yönlü bir ilişkiyi desteklemektedir. Christopoulos (2002) Yunanistan'da bölgesel olarak büyüme ile işsizlik ilişkisini panel veri yöntemini kullandığı 1971-1993 dönemini içeren çalışmasında, ayırdığı 13 bölgeden 6 tanesinde büyüme ve işsizliğin ilişkili olduğunu ve tüm bölgelerde işsizlik ile büyüme arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Zagler (2003) Okun kanununu hata düzeltme modelini kullanarak incelemiştir. Çalışmasında Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa verilerini kullanmıştır. Uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizliğin eşbütünleşik olduğunu ve ilişkinin pozitif yönlü olduğunu belirlemiştir. Holmes ve Silverstone (2006) Markov modeliyle Amerikan Ekonomisi için Okun Yasası'nın analizini yapmışlardır. Çalışmalarında ABD Ekonomisi için büyüme ile işsizlik arasında simetrik bir ilişkiye

Ekonomik Büyüme İle İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği

rastlayamamışlardır. Loria ve Jesus (2007) Meksika’da Okun Kanununun geçerli olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmalarında çeyrek dönemlik veriler kullanarak üç model tahmin etmişlerdir. Yaptıkları Granger Nedensellik analizi sonucunda işsizlikten büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliği belirlemişlerdir. Villaverde ve Maza (2007) İspanya ekonomisinde büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin varlığını analiz ettikleri çalışmalarında, işsizlikteki artışın büyümeyi yavaşlattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sodipe ve Ogunrinola (2011), Nijerya’yı EKK yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre ekonomik büyümenin istihdamı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ürdün ile ilgili yapılan çalışmada Kreishan (2011), 1970-2008 dönemlerini regresyon ve eşbütünleşme testlerini kullanarak incelemiştir. Çalışma sonunda, Ürdün’de Okun yasasının geçersiz olduğunu saptamıştır.

Türkiye’de büyüme ile işsizlik ilişkisinin incelendiği araştırmalara bakıldığında; Yılmaz (2005), işsizlik oranından büyümeye tek yönlü bir nedenselliği belirlemiş, büyümeden işsizlik oranına doğru bir nedenselliği saptamamıştır. Kızılgöl (2006), işsizlik oranından büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Takım (2010) yapmış olduğu Granger nedensellik analizinde, işsizlik ile gayri safi yurtiçi hasılanın birbirlerinin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ceylan ve Sahin (2010) ise, 1950-2007 dönemine ilişkin TAR ve M-TAR yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmadan, reel çıktının büyüme döneminde işsizliği azaltıcı etkisiyle, küçülme döneminde işsizliği arttırıcı etkisinin farklı olduğu sonucuna ulaşmışlar; dolayısıyla, işsizlik ile reel gayri safi yurtiçi hasıla arasında asimetric bir ilişkinin varlığını saptamışlardır. Barışık, Çevik ve Çevik (2010), istihdam ile büyüme arasında asimetric ilişki olup olmadığını analiz etmişlerdir. 1988-2008 dönemini içeren analizlerinde, ekonominin büyüdüğü dönemlerde hasıla ile işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığını, ekonominin küçüldüğü dönemlerde ise, gerçekleşen hâsılanın potansiyel hasıladan fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

Muratoğlu (2011), 2000–2011 dönemine ilişkin Granger nedensellik analizi yapmıştır. Çalışmadan, istihdam ve gayri safi yurtiçi hasıla arasında bir nedensellik ilişkisine rastlayamamıştır. Göçer (2015), Türkiye’de 2001-2015 yılları arasındaki dönemi Granger nedensellik testi ile analiz ettiği çalışmasında, ekonomik büyümenin işsizliğin Granger nedeni olduğunu tespit etmiştir. Arı (2016) ise, Türkiye’de 1980-2014 dönemi için ekonomik büyüme oranıyla işsizlik oranı arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Bayer ve Hanck (2012) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi ve Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik testiyle incelemiştir. Buna göre, büyüme ve işsizlik oranlarının uzun dönemde eşbütünleşik olmadığını ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisine rastlanmadığını tespit etmişlerdir.

4. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada, 2005:Q1-2017:Q3 dönemine ait çeyrek dönemlik zaman serileri kullanılarak incelenen dönemde Türkiye’de ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki analiz edilecektir. Çalışmada kullanılacak değişkenler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Değişkenler

İss	İşsizlik oranı (%) (Dönemlik)
Gsyh	Zincirlenmiş hacim değeri (Bin TL) (Dönemlik)

Çalışmada yer alan değişkenlere ait veriler Türkiye İstatistik Kurumu istatistik göstergeleri ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası elektronik veri dağıtım sisteminden sağlanmıştır. Verilerin çalışmaya hazır hale getirilmesi için öncelikle değişkenlerin mevsimsel etki barındırıp barındırmadığı araştırılmış ve her iki değişkende de mevsimsel etki görülmüştür. Bu nedenle değişkenleri mevsimsellikten arındırmak için CensusX12 yöntemi kullanılarak her iki değişkende mevsimsellikten arındırılmıştır. Ayrıca her iki değişkende büyük değerler almasından dolayı veri aralıklarının daraltılması için logaritmaları alınmıştır.

4.1. Birim Kök Testleri

Zaman serilerini içeren çalışmalarda serilerin birim kök içerip içermediklerini yani durağan olup olmadıklarını belirleyebilmek ve hangi düzeyde durağan olduklarını göstermek amacıyla geliştirilmiş pek çok durağanlık testi vardır. Çalışmada yer alan değişkenlere ilişkin durağanlık analizlerinde uygulamada çok sık kullanılmakta olan ADF ve PP testlerine yer verilmiştir.

4.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)

ADF testi, bağımlı değişkene ait gecikmelerin, bağımsız değişken olarak modelde yer almasıyla elde edilir (Enders, 1995: 225).

$$\text{Trendsiz ve Sabit Terimsiz: } \Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\text{Sabit Terimli: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\text{Trendli ve Sabit Terimli: } \Delta Y_t = \alpha_0 + \beta_t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Test sonucuna göre τ değeri Dickey-Fuller tarafından hesaplanmış olan MacKinnon (1996) tarafından tekrar düzenlenen tablo değerleriyle karşılaştırılarak $\gamma=0$ hipotezinin test edilmesidir (Enders, 1995: 221). Sıfır hipotezi ($H_0: \gamma=0$) serinin durağan dışı olduğunu ve birim kök içerdiğini, alternatif hipotez ($H_1: \gamma \neq 0$) ise serinin durağan olduğu ve birim kök içermediğini ifade etmektedir.

4.1.2. Phillips-Perron Testi

Phillips ve Perron (1988) geliştirdikleri bir yöntemle Dickey-Fuller prosedürü kapsamında kabul edilmiş olan bu teoriyi kısmen hafifletmişlerdir (Kutlar, 2007: 335).

Aşağıdaki denklem modellerini ele alırsak,

$$Y_t = m_0 + m_1 y_{t-1} + e_t \quad (4)$$

$$y_t = m * _0 + m * _1 y_{t-1} + m * _2 \left(t - \frac{T}{2} \right) + e_t \quad (5)$$

Ekonomik Büyüme İle İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği

Denklemlerde T gözlem sayısını göstermektedir. $E(e_t) = 0$ olduğundan hata terimlerinde otokorelasyonun olmaması ya da homojen olmamaları için bir zorunluluk yoktur. Phillips ve Peron (PP) testi, DF testinin tersine hata terimlerinin aralarında zayıf bağımlılığa ve heterojenliğe izin vermektedir. PP testi,

$$y_t = y_{t-1} + e_t \quad (6)$$

süreci şeklinde üretilen veriler için, m ve m* ile m₁ katsayılarına karşı sıfır hipotezi sınamasına başvurulur.

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları (Düzye Değerleri)

Değişkenler	ADF TESTİ		PP TESTİ		
	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	
logiss_sa	Sabit Terimli	-2.810982	0.0641*	-1.903596	0.3281
	Trendli-Sabitli	-2.832595	0.1931	-1.929332	0.6245
	Sabitsiz-Trendsiz	-0.168014	0.6205	0.226173	0.7478
loggsyh_sa	Sabit Terimli	-0.021659	0.9518	-0.035292	0.9505
	Trendli-Sabitli	-1.742239	0.7174	-1.912081	0.6334
	Sabitsiz-Trendsiz	3.944040	1.0000	3.884238	0.9999

***, **, * işaretleri %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde durağanlığı göstermektedir.

Düzye değerlerinde değişkenlere ilişkin sonuçlar incelendiğinde, her iki değişkeninde düzyede durağan dışı olduğu görülmektedir. Bu nedenle değişkenlerin 1. farkları alınıp durağanlık durumları tekrar incelenecektir.

Tablo 3: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları (Birinci Farklar)

Değişkenler	ADF TESTİ		PP TESTİ		
	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	
logiss_sa	Sabit Terimli	-3.313544	0.0196**	-3.437772	0.0142**
	Trendli-Sabitli	-3.275299	0.0824*	-3.401785	0.0628*
	Sabitsiz-Trendsiz	-3.365863	0.0012***	-3.486324	0.0008***
loggsyh_sa	Sabit Terimli	-6.983089	0.0000***	-6.986226	0.0000***
	Trendli-Sabitli	-6.936865	0.0000***	-6.940295	0.0000***
	Sabitsiz-Trendsiz	-5.526434	0.0000***	-5.743329	0.0000***

***, **, * işaretleri %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde durağanlığı göstermektedir.

Sonuçlar incelendiğinde, farkları alınan tüm değişkenlerin durağan hale geldikleri görülmektedir.

4.2. Eşbütünleşme Analizi

Değişkenlerin eşbütünleşme ilişkisi için Engle ve Granger İki Aşamalı Yöntemi'nden yararlanılacaktır. Eşbütünleşme ilişkisini test etmek için (Engle ve Granger, 1987) belirli bir yöntem önermişlerdir. Bu yöntemle göre; öncelikle değişkenlerin bütünüleşme derecesinin belirlenebilmesi için Dickey-Fuller, ADF vb. testler kullanılmaktadır. İki değişkenin de durağan olması durumunda eşbütünleşme analizi yapılmamaktadır. Değişkenler farklı düzeylerde durağansa eşbütünleşik olmadıkları kararı verilmektedir.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_t \quad (7)$$

(7) numaralı denklemdeki parametreler tahmin edildikten sonra değişkenlerin eşbütünleşik olup olmadıklarının belirlenebilmesi için (7) numaralı modelin kalıntılarına durağanlık testleri yapılır. Ancak elde edilen bu kalıntılara Dickey-Fuller veya ADF testleri yapıldığında klasik tablo değerleriyle karşılaştırılmaz. Çünkü elde ettiğimiz sonuçlar hata terimlerine ait ϵ_t 'ler olmayıp, bunlardan tahmin edilen $\hat{\epsilon}_t$ 'lerdir. Kritik değerlere ilişkin olarak (Engle ve Yoo, 1987)'ya bakılmalıdır. Test sonuçlarına göre $\hat{\epsilon}_t$ serisi durağan bulunduğu takdirde değişkenlerin eşbütünleşik olduklarına karar verilir.

Tablo 4: Engle-Granger Yöntemi Regresyon Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(LOGISS_SA)			
Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği	p-değeri
C	0.013449	1.969278	0.0547
D(LOGGSYH_SA)	-0.807978	-3.086049	0.0034

$R^2 = 0.165561$ $DW = 1.177912$ $F_{ist} = 9.523701$ $F_{Prob} = 0.003363$

Tahmin edilen modelin hata terimleri elde edilerek bu hata terimlerine durağanlık testi uyguladığımızda, Hipotezler:

$H_0 : \epsilon = 0$ Seri durağan değil, Birim kök vardır.

$H_1 : \epsilon < 0$ Seri durağan, Birim kök yoktur.

Tablo 5: Engle Granger Eşbütünleşme ADF Testi

Değişken	Test İstatistiği	E-Y (1987) %1 Kritik Değer	E-Y (1987) %5 Kritik Değer
HATA TERİMİ	-4.44	-2,62	-1,95

Sonuçlar incelendiğinde modelin hata teriminin durağan olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilir. Yani ekonomik büyüme ($d(\loggsyh_sa)$) ve işsizlik ($d(\logiss_sa)$) değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu ve değişkenlerin aralarında uzun dönemde bir denge ilişkisinin olduğu söylenebilir.

4.3. Granger Nedensellik Analizi

Değişkenlerin aralarındaki ilişkilerinin yönünü tayin etmek için Granger (1969) tarafından geliştirilmiş olan nedensellik testine başvurulacaktır. Granger'in nedensellik testi aşağıdaki denklemlerle yapılmaktadır.

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i X_{t-i} + u_t \quad (8)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \gamma_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \delta_i Y_{t-i} + v_t \quad (9)$$

Eşitlikte m optimal gecikmeyi göstermektedir. Bu gecikme, bilgi kriterleri yardımıyla belirlenebilmektedir. Granger nedensellik analizinde, bağımsız değişkene ait gecikmelerin, belirli bir anlamlılık seviyesinde, sıfıra eşitliliğinin test edilmesiyle yapılmaktadır. (8) nolu denklemde yer alan β_i katsayılarının belirli bir anlamlılık seviyesinde sıfırdan farklı bulunduğu takdirde, X'in Y'nin bir nedeni olduğuna karar verilmekte; benzer şekilde (9) nolu denklemde de δ_i katsayılarının da belirli bir anlamlılık seviyesinde, sıfırdan farklı bulunması durumunda da Y'nin X'in bir nedeni olduğu kararı verilmektedir.

Nedensellik testine geçmeden önce uygun VAR modeli kurulup gecikme seviyesi belirlenmelidir. Buna göre modelin gecikme seviyeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6: VAR Modeliyle Optimal Gecikme Sayılarının Belirlenmesi

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	1.08e-06	-8.065172	-7.985666	-8.035388
1	30.50281*	6.31e-07*	-8.600626*	-8.362108*	-8.511276*
2	5.233234	6.62e-07	-8.554353	-8.156823	-8.405436
3	1.836055	7.54e-07	-8.427519	-7.870976	-8.219034
4	5.344279	7.80e-07	-8.398045	-7.682490	-8.129994

Tablo sonuçları incelendiğinde, tüm kriterler için minimum gecikme sayısının 1 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre VAR Granger Nedensellik testinde uygun gecikmenin 1 olacağına karar verilmiştir.

Tablo 7: VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Gecikme Sayısı: 1		
Nedenselliğin Yönü	Ki-Kare	Olasılık
D(LOGISS_SA) → D(LOGGSYH_SA)	1.645669	0.1995
D(LOGGSYH_SA) → D(LOGISS_SA)	6.285312	0.0122

Test sonuçları incelendiğinde % 5 anlamlılık düzeyinde ekonomik büyümeden işsizliğe tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu yani ekonomik büyümenin işsizliğin granger nedeni olduğu; ancak işsizlikten ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olmadığı söylenebilir.

Modelin tahmin edilmesinden sonra bulunan sonuçların güvenilirliğinin incelenmesi için modelin hata terimine ilişkin testler yapılmalıdır. Bu nedenle modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olup olmadığını belirleyebilmek için Otokorelasyon-LM ile White Değişen varyans testleri yapılacaktır.

Tablo 8: Otokorelasyon-LM Testi ve White Değişen Varyans Testi Sonuçları

Otokorelasyon-LM Testi Sonuçları		
Gecikme	LM-İstatistiği	Olasılık
1	5.413326	0.2475
2	6.709233	0.1521
3	2.449086	0.6538
4	6.137199	0.1891

White Değişen Varyans Testi Sonuçları		
Ki-Kare	df	Olasılık
16.90521	12	0.1532

Olasılık değerleri incelendiğinde, tahmin edilen modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı görülmektedir.

5. Sonuç

İşsizlik, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler için çok ciddi bir problem olarak görülmektedir. Ülkeler bu problemi ortadan kaldırmak ya da hiç değilse önemli ölçüde azaltabilmek için çeşitli uygulamalara başvurmaktadırlar. Özellikle bu uygulamaların bizzat devletin kontrolünde sürdürülmesi kısmen de olsa başarılı sonuçlar vermesine rağmen bu başarının uzun süre devam etmediği görülmektedir. Bu başarısızlığın nedenleri arasında uygulanmakta olan ekonomi politikalarının yanısıra gerek ülke içinden gerekse ülke dışından kaynaklanan finansal krizler ve siyasal belirsizlikler sayılabilir.

Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde, özellikle 2001 yılında yaşanan krizin ardından ekonomi adeta çökme noktasına gelmiş ancak sonrasında başarıyla uygulanan para ve maliye politikaları sayesinde 2008 krizine kadar sürekli olarak büyümüştür. Tabii ki bir ülkenin ekonomisi büyürken o ülkedeki işsizlik oranlarının azalması beklenmektedir. Ancak 2002-2008 yılları arasında Türkiye ekonomisi sürekli olarak büyümesine rağmen işsizlik rakamları beklenildiği gibi düşmemiştir. Özellikle yüksek ve istikrarlı büyümenin yaşandığı bu yıllarda işsizlik rakamlarının beklenildiği gibi düşmemesinin nedenleri arasında, kırsal kesimden kente göçün devam etmesi nedeniyle emek yoğun bir sektör olan tarım sektöründeki istihdamın giderek daha da azalması gösterilebilir. Ayrıca, 1990'lı yılların sonlarına kadar ekonominin lokomotif sektörü olan ve emek yoğun üretim yapılan tekstil sektörünün, Çin'in piyasaya girmesi ve ucuz tekstil ürünlerini piyasaya sürmesiyle birlikte rekabet gücünü kaybetmesi sonucunda sektör oldukça daralmış ve işsizlik artmıştır. Yine aynı dönemde imalat sanayindeki verimliliğin artması, sermaye

yoğun malların üretilmesine önem verilmesi büyümeyi olumlu yönde etkilerken, istihdamda önemli ölçüde bir artışa neden olmamıştır.

Bu çalışmada hem bundan sonra konuyla ilgili yapılacak çalışmalara hem de literatüre katkı sağlaması amacıyla 2005:Q1-2017:Q3 dönemleri arasında Türkiye’de ekonomik büyüme ile işsizlik arasında teorideki gibi ters yönlü bir ilişki olup olmadığı ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadıkları birim kök testleriyle sınanmış ve her iki değişkeninde düzeyde durağan olmadığı ve 1.farkı alındığında durağan hale geldiği görülmüştür. Daha sonra değişkenlerin uzun dönemde ilişkili olup olmadığı Engle-Granger eşbütünlük testiyle test edilmiş ve değişkenlerin eşbütünlük olduğu yani uzun dönemli ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca yine analizde değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığı VAR Granger Nedensellik testiyle analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de incelenen dönem içerisinde ekonomik büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu; ancak tersi durumun geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara bağlı olarak incelenen dönemde Türkiye’deki ekonomik büyümenin işsizlik oranlarını azalttığı yani teoriye uygun sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir.

Kaynakça

- Arı, A. (2016). Türkiye’deki Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Analizi: Yeni Bir Eşbütünlük Testi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 58-64.
- Barışık, S., Çevik, E.İ., & Çevik, N.K. (2010). Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov- Switching Yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, 159, 88-102.
- Bayer, C., & Hanck, C. (2013). Combining non-cointegration tests. *Journal of Time Series Analysis*, 34(1), 83-95.
- Ceylan, S., & Şahin, B.Y. (2010). İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 157-165.
- Christopoulos, K. D. (2002). The relationship between output and unemployment: Evidence from Greek regions. *Papers Reg. Sci.*, 83, 611-620.
- Enders, W. (1995). *Applied Econometrics Time Series*. Canada: John Wiles and Sons.
- Engle, R. F., & Granger, C.W. (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276.
- Engle, R. F., & Yoo, B.S. (1987). Forecasting and Testing in Cointegrated systems. *Journal of Econometrics*, 35, 143-159.
- Göçer, İ. (2015). Okun Yasası: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-10.

Hacker, R. S., & Hatemi-J, A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: Theory and application. *Applied Economics*, 38(13), 1489-1500.

Harris, R., & Silverstone, B. (2000). Asymmetric Adjustment of Unemployment and Output in New Zealand: Rediscovering Okun's Law. *Working Papers in Economics*. <https://waikato.researchgateway.ac.nz/handle/10289/1663> (Erişim Tarihi: 20.12.2017).

Holmes, M. J., & Silverstone, B. (2006). Okun's law, asymmetries and jobless recoveries in the United States: A Markov-switching approach. *Economics Letters Elsevier*, 92(2), 293-299.

Kızılgöl, Ö. (2006). Türkiye'de Büyüme Oranı ile İşsizlik Arasındaki İlişkisi. *Akademik Fener Dergisi*, 6, 54-69.

Kreishan, F. M. (2011). Economic Growth and Unemployment: An Empirical Analysis. *Journal of Social Sciences*, 7(2), 228-231.

Kutlar, A. (2007). *Ekonometriye Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.

Levine, L. (2013). Economic Growth and the Unemployment Rate. Congressional Research Service. <https://fas.org/sgp/crs/misc/R42063.pdf> (Erişim Tarihi: 18.11.2017).

Loria, E., & Jesus, L. (2007). The Robustness of Okun's Law: Evidence from Mexico. http://www.economia.unam.mx/profesores/eloria/PDFs/Articulos/the_robustness_of-okuns_law.pdf (Erişim Tarihi: 19.11.2017).

Muratoğlu, Y. (2011). Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *International Conference on Eurasian Economies*, 167-173.

Muscattelli, V. A., & Tirelli, P. (2001). Unemployment and growth: some empirical evidence from structural time series models. *Applied Economics*, 33(8), 1083-1088.

Okun, A. M. (1962). Potential GNP: Its Measurement and Significance. *American Statistical Association, Proceedings of the Business and Economics Statistics Section*, 98-104.

Parasız, İ. (2000). *Modern Makro Ekonominin Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Paya, M. (2013). *Makro İktisat*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Seyidoğlu, H. (1999). *Ekonomik Terimler*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Sodipe, O. A., & Ogunrinola, O. I. (2011). Employment and Economic Growth Nexus in Nigeria. *International Journal of Business and Social Science*, 2(11), 232-239.

Şahin, H. (2006). *Makro İktisat*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Takım, A. (2010). Türkiye'de Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişki Granger Nedensellik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 315-324.

Ekonomik Büyüme İle İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği

Ünsal, E.M. (2000). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Villaverde, J., & Maza, A. (2007). Okun's law in the Spanish regions. *Economics Bulletin*, 18(5), 1-11.

Yılmaz, S. (2004). *Makroekonomik Teoride Yatırım, Büyüme ve Enflasyon*. İstanbul: Beşir Kitabevi.

Zagler, M. (2003). A Vector Error Correction Model Of Economic Growth And Unemployment In Major European Countries And An Analysis Of Okun's Law. *Applied Econometrics and International Development*, 3(3), 93-118.

Extended Abstract

Introduction

When talking about the basic macroeconomic objectives of all countries on the globe, it can be said that price stability is protected, full employment is provided and economic growth is realized at the highest possible level. Countries follow the policies they have set in order to reach these targets and to provide stability after arrival. If the policies implemented are successful, the growth figures in the country will turn positive and, if stabilization is achieved, these numbers will maintain their continuity. The positive figures in growth will increase the expectation of job growth among people living with the establishment of new production facilities as well as the expectation of people who are unemployed. Therefore, with the growth of the economy, unemployment is expected to decline.

Method

In this paper, 2005: Q1-2017: Q3 quarter in the period analyzed using quarterly time series will be analyzed the relationship between unemployment and economic growth in Turkey. In order to make the data ready for work, it was researched first whether variables had seasonal effect and seasonal effect was observed in both variables. For this reason, in order to remove the seasonality from the variables, CensusX12 method was used to remove seasonality from both variables. Also logarithms were taken to narrow the data ranges due to the large values in both variables. Since the time series are used in the analysis, the stability of the variables was tested first, then Engle-Granger cointegration and Granger causality analyzes were made with the stabilized variables.

Result and Discussion

Unemployment is seen as a serious problem for both developing and developed countries. Countries are resorting to a variety of practices in order to remove this problem or to reduce it to a significant extent at all. Particularly, it is seen that this success has not continued for a long time, although the implementation of these practices, especially by the state itself, is partially successful. Among the causes of this failure are the economic policies that are

being implemented, as well as financial crises and political uncertainties originating from outside the country.

When considered in terms of Turkey, especially after the economy almost came to the point of collapse after the crisis in 2001, but thanks to monetary and fiscal policies successfully grew continuously until the 2008 crisis. Of course, as the economy of an country grows, unemployment rates in that country are expected to decline. However, Turkey's economy in 2002-2008 despite the continuously growing unemployment figures did not fall as expected. Especially in these years of high and steady growth, unemployment figures do not fall as expected as the unprecedented decline in employment in the agriculture sector, which is a labor intensive sector, continues due to the continuing migration from rural to urban areas. Moreover, until the end of 1990s, the sector, which is the locomotive sector of the economy and labor-intensive production, suffered a sharp contraction and unemployment as a result of China's entry into the market and the loss of competitiveness through the launch of cheap textiles. In the same period, the increase in productivity in the manufacturing industry, emphasis on the production of capital-intensive goods affected the growth positively, but did not cause a significant increase in employment.

In this paper, both the works and will be done about it then put in order to contribute to the literature between 2005: Q1-2017: Q3 period, an inverse relationship as the theory of unemployment and economic growth in Turkey was analyzed using econometric methods whether. In the analysis, firstly, whether the variables are stationary was tested by unit root tests and it was seen that neither of the variables was stable at the level and became stationary when the 1st track was received. Then it was tested by the Engle-Granger cointegration analysis to see if the variables are related in the long run and that the variables are cointegrated, that is, they have a long-term relationship. In addition, the analysis of the causality relation between the variables in the analysis was analyzed by the VAR Granger causality test. Results showed that unemployment from economic growth in the period examined in Turkey where there is a unidirectional causality; but the opposite is true. This results in the period examined, depending on the rate of economic growth to reduce unemployment in Turkey that have emerged of the results according to the theory.

GENİŞ GÖVDELİ UÇAK KARAKTERİSTİKLERİNİN HAVAALANI TASARIMI VE İŞLETİMİNE ETKİLERİ: İZMİR ADNAN MENDERES HAVALİMANI UYGULAMASI

Hakan OKTAL

Anadolu Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi , hoktal@anadolu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-1892-0759

Fikriye YAKUT

Anadolu Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi , fikriyey@anadolu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-4308-2224

Makale Geliş Tarihi: 02.06.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Öz

Dünya genelinde hava taşımacılığında yaşanan hızlı büyüme, hava trafiğinde yoğunluğun artmasına ve havaalanlarında gecikmelere neden olmaktadır. Problemin çözümü için havayolu işletmeleri, özellikle uzun menzilli uçuşlarda, A380 gibi 500-600 yolcu kapasiteli, geniş gövdeli, maliyet etkin uçakları tercih etmeye başlamıştır. Ancak dünya genelindeki havaalanlarının sadece bir bölümü bu tür uçaklara hizmet verebilecek altyapıya sahip durumdadır. A380 uçağını üreten Airbus firması, Türkiye’de sadece İstanbul’a yeni yapılan üçüncü havaalanı, Ankara Esenboğa ve Trabzon havaalanlarının A380 için uygunluğunu onaylamıştır. Bu çalışmanın amacı, geniş gövdeli uçak karakteristiklerinin havaalanı tasarımı ve hava sahası yönetimini ne ölçüde etkilediğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, Türkiye’nin en fazla yolcu trafiğine sahip 5. havalimanı olan İzmir Adnan Menderes Havalimanı örnek çalışma olarak ele alınmış, havalimanının A380 operasyonlarına ne derece uygun olduğu araştırılmıştır. Yapılan analizlerde Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ICAO ve Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği IATA tarafından geliştirilen standartlardan faydalanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, incelemeye alınan havalimanının hem hava, hem de kara tarafında A380 için önemli düzenlemelere ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Havaalanı tasarımı, A380, İzmir Adnan Menderes Havalimanı, Annex 14

THE EFFECTS OF WIDE BODY AIRCRAFT CHARACTERISTICS ON AIRPORT DESIGN AND OPERATIONS: CASE OF IZMIR ADNAN MENDERES AIRPORT

Abstract

In all over the world, the rapid growth in air transportation causes an increase in air traffic density and delays in airports. As a solution, the airline companies begin to choose wide body and cost effective aircraft such as A380 having 500-600 passenger capacity, especially for long range flights. However, the infrastructure of a small part of the airports in the world are appropriate for the flights of A380s. In Turkey, the third airport constructed in Istanbul, Ankara Esenboğa and Trabzon are the only approved airports for A380s by the Airbus Company as the producer. The aim of this study is to demonstrate the effects of wide body aircraft

characteristics on airport design and air space management. In this framework, İzmir Adnan Menderes Airport which is the fifth biggest airport in passenger traffic in Turkey are considered as the case study and the compatibility of the related airport for A380 operations are investigated. The standards developed by International Civil Aviation Organization ICAO and International Air Transport Association IATA are used in the analyses performed. The results obtained show that the airport needs the important revisions in both airside and landside of the airport to be compatible for A380 operations.

Keywords: Airport design, A380, İzmir Adnan Menderes Airport, Annex 14

1. Giriş

Gelişen teknoloji, dünya çapında ortaya çıkan ekonomik büyüme ve havayolu taşımacılığına olan taleple birlikte geçmişten günümüze uçak tipleri ve buna bağlı olarak havaalanı tasarımları değişiklik göstermiştir. İlk havacılık faaliyetleri 1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesine denk gelmektedir. Bu dönemde havaalanları tasarlanırken en önemli unsur rüzgâr faktörü ve etrafında herhangi bir mânianın olmaması olarak belirlenmiştir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra havayolu taşımacılığının gelişmeye başlamasıyla, 1930 yılında dönemin yeni teknoloji ürünü olan Douglas DC-2 ve DC-3'ler üretilmiş ve havaalanı tasarımı kademeli olarak değişmeye başlamıştır. Pist uzunluklarının en az 1000 m. olması gerekliliği bu dönemde gündeme gelmiştir. Zamanla hava araçlarının artmasıyla havaalanlarında hangar, atölye gibi yapılara olan ihtiyaç artmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra daha ağır uçakların üretilmesi ile pistlerin dayanıklılığı önem kazanmış, artan uçak sayısı nedeniyle havaalanlarının daha etkin kullanılması gerekliliği gündeme gelmiştir. Havaalanı yerleşim konfigürasyonları bu dönemde önem kazanmıştır (Kazda ve Caves, 2015: 1-5).

1970 yılında faaliyete başlayan Boeing 747-100 gibi jet motorlu uçakların yolcu kapasitelerinin mevcut uçaklardakine göre 2-3 kat daha fazla olması, havaalanı terminal binalarının yeniden tasarlanmasını gündeme getirmiştir. Aynı zamanda havaalanındaki manevra alanlarının genişletilmesi, yaklaşma ve iniş işletmelerinin yüksek bir kokpitten görülecek şekilde ayarlanmasını gündeme getirmiştir.

Pistler, bir havaalanının tasarımında en önemli unsurdur. 1960'ların başına kadar uçak boyutlarının ve yolcu kapasitelerinin artışına paralel olarak pist uzunlukları sürekli artarken, jet motorlu uçakların hava taşımacılığında kullanılması ile pist uzunluk gereksinimi önce sabit kalmış, sonra teknolojiye gelişmeler sayesinde gerekli pist uzunlukları azalmıştır (Ashford, Mumayiz ve Wright, 2011:80).

Son yıllarda gelişen teknoloji sayesinde, havayolu taşımacılığının artan talebini karşılamak ve her geçen gün daha karmaşık hale gelen hava trafiğini rahatlatmak amacı ile tek seferde daha çok yolcu taşıma kapasitesine sahip geniş gövdeli uçaklar kullanılmaya başlanmıştır. Geniş gövdeli uçaklar maliyet etkinliği ve kapasiteleri nedeniyle son zamanlarda havayolu işletmeleri tarafından tercih edilmektedir. Bu kapsamda Avrupalı uçak üreticisi Airbus tarafından geliştirilen A380, dünyanın en büyük uçağı özelliğini taşımaktadır. Deneme uçuşları 2005 yılında yapılan uçak, ilk defa 2007 yılında Singapur Havayolları tarafından hava

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

taşımacılığında kullanılmaya başlanmıştır. Şubat 2017 itibarı ile Airbus firması tarafından üretilen uçak sayısı 208'dir (Airbus, 2017a).

Havaalanı yapım maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle bütün havaalanlarının her uçağa hizmet verecek şekilde tasarlanmasına gerek yoktur (Barros ve Wirasinghe, 2002). Havaalanı tasarımında dikkat edilmesi gereken en temel unsur söz konusu havaalanını kullanacak kritik uçaktır (ICAO, 2009: 11). Kritik uçak, pist tasarımından terminal tasarımına kadar havaalanının her biriminin ölçü ve özelliklerini etkilemektedir. Dünyada mevcut birçok havaalanı günümüzdeki geniş gövdeli uçaklara hizmet verecek şekilde tasarlanmamıştır. Bu durum havaalanlarının geniş gövdeli uçaklar referans alınarak ve milyarlarca dolar harcanarak ya mevcut yapının uyumlaştırılmasını, ya da geniş gövdeli uçaklar için yeni havaalanları tasarlanmasını gerektirmektedir. Havaalanı tasarımı söz konusu olduğunda göz önünde bulundurulması gereken en önemli unsur emniyet ve verimliliğidir (Senguttuvan, 2007). Bu bağlamda havaalanının geniş gövdeli uçaklar için tasarımı esnasında uçak akışlarından yolcu ve araç akışlarına kadar her faaliyette havaalanı kapasite dengesinin emniyet ve verimlilik çerçevesinde düşünülmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, geniş gövdeli uçak performans karakteristikleri ve boyutlarının havaalanı elemanlarının boyutlandırılması ve yerleşimleri ile havaalanı operasyonlarını hangi yönlerden etkilediğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölümünde uçak karakteristiklerinin genel olarak havaalanı hava ve kara tarafı elemanlarının tasarımı ve işletimi üzerine etkileri incelenmiş, üçüncü bölümde ise durum çalışması olarak dünyanın en büyük geniş gövdeli uçağı olan Airbus 380'lerin İzmir Adnan Menderes Havalimanı'na uçuş gerçekleştirmesi durumunda havalimanı kapasitesinin yeterli olup olmadığı ve olası problemler araştırılmıştır.

2. Hava aracı Karakteristikleri ve Havaalanı Tasarımına Etkisi

Hava aracı karakteristikleri havaalanı planlamasında önemli bir role sahiptir. Hem hava tarafı, hem de kara tarafı planlaması havaalanlarında faaliyet gösterecek hava araçlarına göre düzenlenmektedir. Havaalanı tasarımına etki eden en temel hava aracı karakteristikleri hava aracının ağırlığı, referans saha uzunluğu (standart atmosfer şartlarındaki gerekli pist uzunluğu), kanat ve dış ana teker açıklığıdır. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ICAO tarafından yayınlanan ve Tablo 1'de verilen Havaalanı Referans Kodları yukarıda sözü edilen uçak karakteristikleri dikkate alınarak tanımlanmıştır.

Tablo 1: Havaalanı Referans Kodları

Kod numarası	Referans saha uzunluğu	Kod harfi	Kanat açıklığı	Dış ana teker açıklığı
1	800 m'den az	A	15 m'ye kadar, 15 m hariç	4,5 m'ye kadar 4,5 m hariç
2	800 m - 1200 m	B	15 m'den 24 m'ye kadar	4,5 m'den 6 m'ye kadar
3	1200 m- 1800 m	C	24 m'den 36 m'ye kadar	6 m'den 9 m'ye kadar
4	1800 m ve üzeri	D	36 m'den 52 m'ye kadar	9 m'den 14 m'ye kadar
		E	52 m'den 65 m'ye kadar	9 m'den 14 m'ye kadar
		F	65 m'den 80 m'ye kadar	14 m'den 16 m'ye kadar

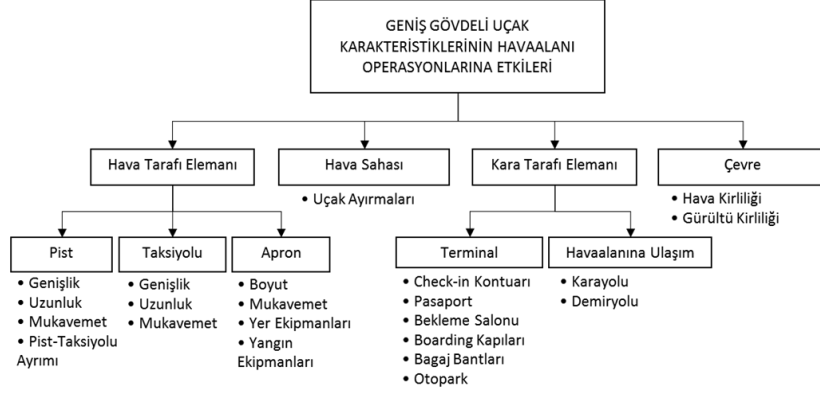
Kaynak: ICAO (2009: 1-11)

Havaalanları için standartlar, havaalanında faaliyet gösterecek en büyük uçak referans alınarak belirlenir. Maksimum kalkış ağırlığı 560 ton, kanat açıklığı yaklaşık 80 metre, dış ana teker açıklığı 16 metre olan A380 uçağına hizmet verecek bir havaalanının referans kodunun, Tablo 1'e göre 4F olması gerekir.

A380, diğer geniş gövdeli B747, A340 ve B777 uçaklarına göre boyut olarak çok daha yüksek ve çok daha geniş olmasına rağmen dünyada azımsanmayacak sayıda havaalanı, özellikle hava tarafı alt yapı olanakları yönünden, büyük yatırımlar gerektirmeden A380 uçaklarına hizmet verebilecek durumdadır. Bununla birlikte bu tür havaalanlarında, A380 uçaklarının iniş/kalkışları sırasında, yakındaki diğer paralel pistten gerçekleştirilecek operasyonlara kısıtlamalar getirilmesi veya A380'in park pozisyonunda iken boyutları dolayısı ile diğer uçaklar için ayrılan alanlarda kısıtlamaya gidilmesi ve bu doğrultuda yer trafiğinde aksaklıklar yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Dolayısı ile bu durum havaalanının hizmet kapasitesinin düşmesi sonucunu ortaya çıkaracaktır (Forsyth, 2005). Bu nedenle bir havaalanının A380 gibi geniş gövdeli uçaklara hizmet vermeye uygun olup olmadığının tüm alt sistemleri göz önüne alınarak ortaya konması son derece önemlidir.

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

Şekil 1: Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Operasyonlarına Etkileri

Şekil 1’de gösterildiği üzere, hava aracı özellikleri hava tarafında pist, taksiyolu, apron boyutları ve mukavemetini, pistler ve taksiyolları arasında olması gereken minimum ayırma mesafelerini, gürültü ve hava kirliliği gibi çevresel faktörler yanında hava sahası kapasitesini de etkilemektedir. Kara tarafında ise hava aracı karakteristikleri, havaalanı terminal bölümündeki kapıların boyutundan terminal konfigürasyonuna kadar pek çok konuda belirleyici olmaktadır. Hava araçlarının yolcu kapasitesi terminal binasındaki yolcu salonlarını, yolcu işlem süreçlerini ve bagaj sistemlerinin tipi ve büyüklüğünü etkilemektedir. Hava araçlarının performansı ve geometrik özelliklerinin havaalanı tasarımı ve işletimi üzerine farklı etkileri vardır. Uçağın ağırlığı kaplamaların dolgu kalınlığı ile iniş ve kalkış pistlerinin uzunluğunu belirlerken, geometrik özellikleri pistlerin genişliği, uçaklar arası mesafe, apron büyüklükleri ve binaların yerleşimini etkilemektedir.

2.1. Uçak Karakteristiklerinin Havaalanının Hava Tarafı Tasarımına Etkisi

Havaalanı hava tarafı denince ilk akla gelen havaalanı elemanları, PAT sahası olarak da isimlendirilen pist, apron ve taksiyoludur. Bu bölümde uçak performans ve boyutlarının sözü geçen hava tarafı elemanlarının tasarımı ve yerleşimini nasıl ve ne ölçüde etkilediği açıklanmıştır.

2.1.1. Pist

Pist, havaalanı sisteminin boyutlarını ve alt sistemlerinin yerleşimini belirleyen en önemli bileşendir. Pistler söz konusu olduğunda uçakların etkisi ağırlık ve boyutlarına göre değişmektedir. Uçağın ağırlığı pist kaplamasının dolgu kalınlığı ile iniş ve kalkış pistlerinin uzunluğunu belirlerken, uçak kanat açıklığı pistlerin genişliği, pist-taksiyolu arasındaki ayırmaları ve uçaklar arası mesafeyi etkilemektedir. Bir uçağın herhangi bir pistten kalkış-iniş yapabilmesi; uçağın motor performans karakteristiklerine, ağırlığına, meteorolojik koşullara ve pistin özelliklerine bağlıdır (Özger ve Oktal, 2009: 47-60). Uçakların ağırlıkları ve ortam sıcaklığı arttıkça kalkış için gereken pist uzunlukları da artar. A380-800 uçağı için Standart Atmosfer (ISA)

şartlarında maksimum ağırlıkta kalkış ve iniş için gereken pist uzunlukları sırası ile 2900m. ve 1900m.'dir (Ashford, Mumayiz ve Wright, 2011: 84). Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ICAO tarafından yayınlanan ve havaalanı standartlarını tanımlayan Annex 14 dokümanına göre A380 uçakları için gereken pist genişliği ise en az 60m. olmalıdır.

2.1.2. Pist ve taksiyolu ayırmaları

Pist ve taksiyolu ayırımı havaalanını kullanacak büyük uçaklar dikkate alınarak yapılmalıdır. ICAO minimum ayırmayı pistlerin ve paralel taksi yollarının orta çizgilerini referans alarak tanımlamaktadır. Ayırma standartlarına göre hangi büyüklükte olursa olsun, hiçbir araç mania ile karşılaşmamalıdır. Pistin kullanım tipine bağlı olarak pist-taksiyolu ayırmaları değişmektedir. Örneğin Annex 14 dokümanında 4F kategorisindeki A380'in aletsiz piste inişi söz konusu olduğunda pist-taksiyolu ayırımı en az 115m., aletli inişlerde ise 190m. olmalıdır.

2.1.3. Pist ve taksiyolu kaplaması

Kaplama tasarımındaki en önemli parametre yüküdür. Her bir hava aracının ağırlığı, tipi ve iniş takımı düzeni, trafik hacmi, zeminin mukavemeti ve kaplama malzemelerinin özellikleri havaalanı kaplamasına etki eden faktörlerdir. Bir havaalanı çok farklı tipte ve sayıdaki uçaklar tarafından kullanılmaktadır. Pist ve taksiyolu kaplaması tasarımında öncelikle havaalanını kullanacak uçak tiplerinin yıllık kalkış sayısı ayrı ayrı tahmin edilmeli, daha sonra da kritik uçak veya tasarım uçağı belirlenmelidir. Tasarım uçağı en ağır değil, en fazla kaplama kalınlığı gerektiren uçak tipidir. Son aşamada ise her bir uçak tipi için bulunan kalkış sayıları, seçilen tasarım uçağı türünden ifade edilerek eşdeğer toplam yıllık kalkış sayısı bulunur (Tunç, 2004). Bir uçağın belirli bir tekerleğinin kaplamada meydana getireceği hasar miktarı iniş takımı geometrisi, tekerlek yükü, lastik temas basıncı, uçağın kaplamada bulunduğu yer ve kaplamanın daha önceki yüklenme durumu gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Örneğin iniş takımı geometrisi nedeniyle pistte diğerinden daha fazla basınç oluşturan uçak, maksimum kalkış ağırlığı 210 ton olan B757 değil, maksimum kalkış ağırlığı 110 ton olan B737-200'dür. A380-800 iniş takımı geometrisinden dolayı piste bazı uçaklardan daha az basınç uygulamaktadır (Kundu, 2010).

2.1.4. Apron düzenlemesi

Hava araçlarının boyutları apron düzenlenmesini ve apronda kullanılacak ekipmanları doğrudan etkiler. Kapılar arasındaki mesafenin belirlenmesinde en önemli husus yine hava aracının boyutlarıdır. Hava araçlarının kanat açıklığı ve uzunluğunun farklılık göstermesi nedeniyle, havaalanlarında talep tahminleri doğrultusunda farklı tipte ve sayıda kapılar tasarlanır. Talep tahminindeki yanılgılar, havaalanı yer trafiğinde önemli gecikmelere neden olabilir.

Aprondaki bagaj ve kargo yükleme ekipmanları sabit ya da hareketli olabilirler. Bu ekipmanların yerleştirilmesi ve boyutu hava aracı tipine göre değişiklik göstermektedir. Geniş gövdeli araçlarda ekipman sayısının %30 artırılması gerekir. A380 gibi geniş gövdeli bir uçak için ikram ekipmanları uçağın 2. katına çıkabilecek

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

nitelikte olmalı ve buz kırıcı/önleyici olarak kullanılan aletler uçağın en üst noktasına ulaşabilmelidir. Yakıt söz konusu olduğunda ise 90 dakika içerisinde 350000 libre yakıtı yükleyecek nitelikte ekipmanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Havaalanında emniyet nedeniyle bulunan itfaiye ekipmanları ve araçlarının tasarımı, Tablo 2'den de görüleceği üzere hava aracının tipine ve boyutlarına göre düzenlenmektedir. Her havaalanının emniyet gereksinimi birbiriyle aynı değildir. Çevresel şartlara, havaalanının yoğunluğuna ve uçakların tipine göre bu durum farklılık gösterir (DLHI, 2007). A380'in boyutları göz önüne alındığında itfaiye kategorisi 10 olan havaalanları bu tip uçaklara hizmet sunabilir. Fakat A380 uçuşları söz konusu havaalanına çok sık yapılmıyorsa kategori 9'daki havaalanı da A380'e hizmet verebilmektedir (Kazda ve Caves, 2015).

A380'lerin önümüzdeki 10 yıllık zaman dilimi içerisinde 1500 kadar sipariş alacağı tahmin edilmektedir. Hali hazırda 747-400'ler için kullanılan hangarların ölçüsü A380 için yeterli olmamaktadır. A380'in boyutları göz önünde bulundurulduğunda daha geniş ve zemini daha sağlam hangarlara olan ihtiyaç uçak sayısına bağlı olarak artacaktır. Hangarlarda kullanılan ekipmanların boyutlarının da yaklaşık %30 oranında artması gerekmektedir (Burns& McDonnell, 2001: 10).

2.2. Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Kara Tarafı Tasarımına Etkisi

A380 gibi 550-600 yolcu taşıyan uçaklar söz konusu olduğunda kapasite problemi yaşaması muhtemel en önemli kara tarafı elemanı yolcu terminalleridir. Uçakların yolcu kapasitelerinin ve boyutlarının farklı olması nedeni ile terminal binasındaki yolcu bekleme salonları ve kapılar tüm uçaklara hizmet verebilecek şekilde farklı büyüklükte ve sayıda tasarlanır. Uçakların terminal binalarına ve birbirlerine olan minimum yanaşma ölçülerine göre, uçak park pozisyonları terminal binasının apron yönünün boyutlarını ve biçimlenmesini de etkilemektedir. Köprüklü köprülerin eğimi bağlantı sonrası %10'u geçmemelidir. Oysa uçakların yolcu kapısı eşiğinin yüksekliği, uçağın gövde ve kanat yüksekliğine bağlı olarak değişmektedir. Bu durumda uçakların yolcu kapısı eşiği yüksekliği, terminal binasının köprüyle bağlantılı olan katının apron tarafındaki döşeme kotunu direkt olarak etkilemektedir (Soyuer, 1996). Yolcu terminali planlanırken ilk göz önünde bulundurulan değişkenlerden birisi kapıların sayısıdır. Kapı sayısı hava aracının kapasite ve büyüklüğünden etkilenir. 40 kişilik bir uçak için yolcu bindirme süresi 10 dakika indirme ise 5 dakikadır. Fakat A380 gibi geniş gövdeli bir uçak için iki kapı kullanıldığı taktirde 1. kapı için 55 dakika, 2. kapı için 30 dakika bindirme süresi gerekir (SHGM, 2010b).

Uçak boyutları ve performansı havaalanı hava tarafı, yolcu sayısı ise kara tarafı tasarımını etkileyen en önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Büyük yolcu kapasiteli uçaklar daha yoğun yolcu faaliyetleri anlamına gelmektedir. Bu da normal bir uçağa göre en az %50 oranında havaalanı terminal faaliyetlerinin yoğunlaşması demektir. Check-in faaliyetleri için kontuar sayısı, kalkış ve iniş bekleme salonlarının, bagaj bantlarının boyutu ve sayısı taşınan yolcu sayısından etkilenmektedir (Barros ve Wirasinghe, 1997). Yolcu terminal binası tasarımında, yolcu trafiği yanında yolcuya verilen hizmetin kalitesi de göz önünde bulundurulması gereken en önemli

faktörlerden biridir. IATA (International Air Transport Association) 1995 yılında hizmet düzeyleri ile ilgili standartlar belirlemiştir. Mekânlara göre ayrılan standartlar terminal tasarımı için kaynak niteliğindedir (Erkan, 2014:115).

2.3. Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Hava Sahası Tasarımına Etkisi

Hava sahası tasarımında göz önünde bulundurulması gereken en önemli unsur bir uçağın havada ilerlerken arkasında oluşturduğu kuyruk türbülansıdır. Uçuş esnasında kanadın alt ve üst yüzeyleri arasında oluşan basınç farkı, kanadın arkasında tekrar birleştiğinde dönmeye başlar ve iki kanat uçlarında birbirinin tersi yönde dönen silindirik girdaplar oluşmasına neden olur (SHGM, 2010b). Kanat uzunluğu kısa olan uçaklar kuyruk türbülansından daha çok etkilenmektedirler. Kanat genişliği az olan uçaklar ise aynı ağırlıkta daha uzun kanatlara sahip uçaklara göre daha yoğun girdaplar oluştururlar. Örneğin Boeing 757, ağırlığına oranla nispeten daha kısa kanatlı ve yüksek güçlü bir uçaktır. Bir B757'nin yarattığı kuyruk türbülansı, çok daha ağır bir uçağinkine eşdeğer olabilir. Bu nedenle havaalanını kullanan uçakların boyutları, kuyruk türbülansına bağlı olarak değişen ayırma mesafesinden dolayı havaalanı kapasite ve tasarımına etki eder.

Hava sahasında bir A380'i diğer bir A380 uçağından ayırma mesafesi 4NM iken orta ağırlıktaki bir uçaktan ayırma mesafesi 8 NM, hafif bir uçaktan ise 10 NM'dir (Ginevsky ve Zhelamilov, 2009). Bu durum birçok uçak tipinin aynı anda faaliyet gösterdiği havaalanları için hava sahasında kapasite tıkanıklığına yol açmaktadır. Kuyruk türbülansından kaynaklanan tıkanıklığın önüne geçmek için yetkililer ya havaalanlarını ya da pistleri ayırmaktadırlar. Örneğin Londra Gatwick Havaalanı deniz aşırı faaliyet gösteren büyük uçaklar için kullanılmaktayken, Heathrow Havaalanı kısa ve orta menzilli uçuşları gerçekleştiren uçaklar için kullanılmaktadır.

2.4. Uçak Karakteristikleri ile Çevre Etkileşimi

Havaalanlarından kaynaklanan çevresel etkiler gürültü, emisyonlar, su kirliliği ve kullanımı, atık ve enerji yönetimi ve doğal hayata etki gibi etmenler olarak sıralanmaktadır. Gürültü uçakların iniş ve kalkışlarından motor testlerinden ve yerdeki hareketlerinden oluşmaktadır. ICAO Annex 16'da uçakları gürültü kategorisine göre üç sınıfa ayırmıştır. Kategori üçte bulunan uçaklar gürültü yönetmeliğine göre üretilmiştir. Bütün Airbus uçakları bu grupta yer almaktadır. Hava kirliliği ise uçak egzozu, uçak yakıt ikmal sistemleri, yolcuların havaalanı bağlantısı için kullandığı araçlar, yer hizmeti ekipmanları ve inşaat çalışmalarında kullanılan ekipmanlardan dolayı meydana gelmektedir (Gökdalay, 2008).

Özellikle çevre duyarlılığı yüksek ülkelerde havaalanı operasyonları, çevre düzenlemelerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bir havaalanındaki çevre düzenlemesinin kapsamı, terminal ve havaalanı binaları, tesisleri, taksi yolları, pistleri ve onların ilgili altyapılarını içeren fiziki yerleşim planı ile belirlenmektedir (SHGM, 2010a).

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

Kalkış ve iniş prosedürleri sırasında uçakların yakıt tüketimini ve emisyonlarını azaltmak ve uçak verimliliğini azami düzeye çıkartmak için pistlerin uzunluğu ve coğrafi konumunu en uygun şekilde planlamak gerekir. Havaalanı işleticileri, daha sessiz faaliyette bulunabilmek ve uçak gürültüsünden daha az kişinin etkilenmesini sağlayabilmek için gürültü azaltma prosedürleri, gece uçuşu kısıtlamaları, uygun pist kullanımı, gürültü izleme ve ölçümü, arazi kullanım planlaması gibi çeşitli programlar uygulamaktadır (Korul, 2003: 114).

Günümüzde üretilen uçaklar çevre dostu olmasıyla da ön plana çıkmaktadır. Özellikle A380 gökyüzünde çevresel açıdan en gelişmiş uçak olma özelliğine sahiptir. A380, 100 yolcu km başına 3,1 litre yakıt tüketerek önemli bir yakıt tasarrufu sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle en yakın rakibine göre koltuk başına %20 daha az yakıt tüketmektedir. Bu da daha az karbondioksit salınımı anlamına gelmektedir. A380'lerde kullanılan yeni teknoloji motorlar ICAO dördüncü seviye gürültü standartlarını rahatlıkla karşılamaktadır. Aynı zamanda daha geniş uçaklar daha az iniş ve kalkış anlamına gelmektedir (Airbus, 2015).

3. İzmir Adnan Menderes Havalimanı'nın A380 Uçakları İçin Hava Tarafı ve Kara Tarafı Yeterliliğinin İncelenmesi

A380'lerin üretimine karar verildiğinde şüphesiz tek unsur yolcular değildi. Bu büyüklükte bir hava aracının inebileceği meydanların olması çok büyük önem taşımaktaydı. İlk etapta özellikle hava tarafı çok yoğun olarak kullanılan havaalanlarının yeterlilikleri söz konusuysen, zamanla işletmelerin filo sayılarındaki A380'leri arttırmalarıyla diğer havaalanlarının da A380'e göre yeniden tasarlanması gündeme gelmiştir (Kaplan, 2005).

2017 Ocak ayı itibarı ile A380 uçakları kullanılarak dünyanın farklı yerlerindeki 58 havaalanına 110 rota üzerinden sefer düzenlenmektedir (Airbus, 2017b). Zamanla A380 bağlantılarının artacağı tahmin edilmektedir. Geniş gövdeleri nedeniyle A380'ler trafiğin hızla arttığı havaalanları için en kolay ve minimum maliyetli çözüm olarak görülmektedir.

Bir havalimanının A380'e hizmet vermek için ne ölçüde yeterli olduğu çeşitli hesaplamalarla belirlenmektedir. Eski ve yeni havaalanlarının karşılaştırılması söz konusu olduğunda yeni havaalanlarının A380'e hizmet sunma konusunda, eskilere nazaran daha hazırlıklı olduğu bilinmektedir. A380'in boyutlarının diğer uçaklara göre azımsanmayacak ölçüde büyük olması nedeni ile, pek çok havalimanı A380'leri terminalin en son köşelerine adapte etmeye çalışmaktadırlar. Fakat filonda A380'in çokça bulunduğu işletmeler, bu tip uçaklar için yeni bir terminale ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda Dubai Havaalanında sadece A380'e hizmet vermek üzere Emirates ve Quantas'ın ortaklaşa kullandığı Terminal 3, dünyanın en büyük yolcu terminali ünvanını taşımaktadır. Bununla birlikte uluslararası havaalanları söz konusu olduğunda, A380'ler için birçok pistin mukavemetinin yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Airbus tarafından yapılan bir çalışmaya göre, 2015 sonu itibarı ile dünya genelinde 220 havaalanının A380 uçakları için uygun olduğu, yakın bir gelecekte ufak

modifikasyonlar ile bu sayının 400'ün üzerine çıkabileceği belirtilmiştir (Airbus, 2015). Sözü geçen havaalanları içerisinde Ankara Esenboğa Havaalanı ve İstanbul'da yapılmakta olan 3. havaalanının A380'lere hizmet verebilecek kapasitede olduğu, İstanbul Sabiha Gökçen ve Trabzon havaalanlarının ise ufak düzenlemeler ile uygun hale gelebileceği belirtilmiştir. Trabzon havaalanı ile ilgili yapılan bir çalışmada, yeni nesil geniş gövdeli uçaklara hizmet verilebilmesi için hava tarafında pist uzatması, terminal binalarında ise, yüzölçümü olarak yeterli olmakla birlikte, verimli kullanım ve yolcu konforu ile ilgili düzenleme ihtiyacı vurgulanmıştır (Beyazlı, Türk, Turan, Aydemir ve Aydemir, 2014: 88). Türkiye'de önemli trafiğe sahip İstanbul Atatürk, Antalya ve İzmir Adnan Menderes havaalanları, A380 uçaklarının inebileceği havaalanları listesinde yer almamaktadır. Bu çalışmada İstanbul Atatürk Havalimanının yeni havaalanı devreye girdikten sonra kapanacağı da göz önüne alınarak, İzmir Adnan Menderes Havalimanının hava ve kara tarafı bileşenlerinin A380 uçaklarına ne derece uygun olduğu ve eksik yönleri araştırılmıştır.

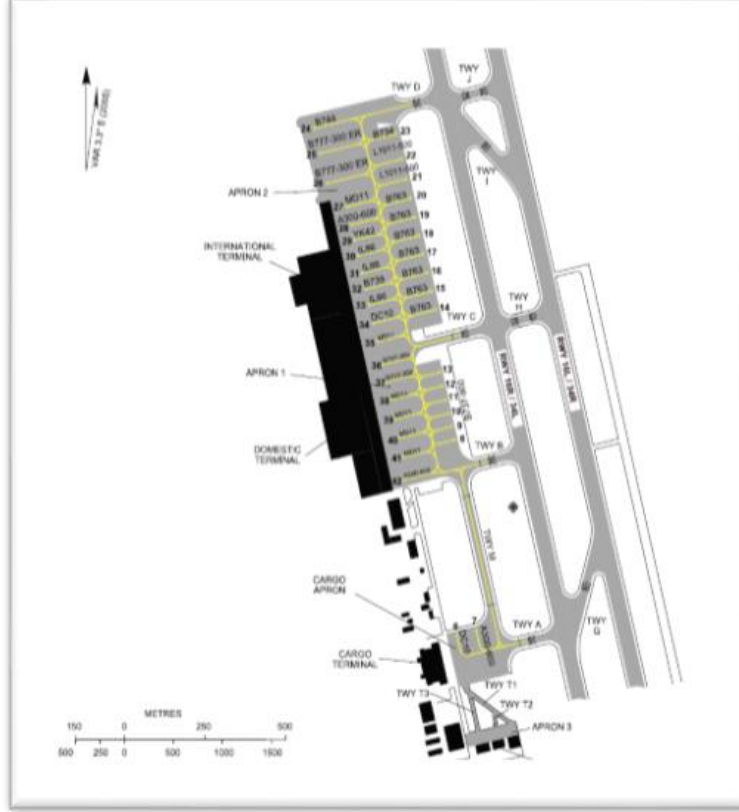
3.1. Araştırma Yöntemi

1987 yılında uluslararası trafiğe açılan havaalanı, Şekil 2'de görüldüğü gibi her biri 3240m. uzunluğunda 16/34 iki paralel pist ile 2006 yılında TAV konsorsiyumu tarafından inşa edilen 10 milyon yolcu/yıl kapasiteli dış hatlar, 2014 yılında yine aynı konsorsiyum tarafından inşa edilen 20 milyon/yıl kapasiteli iç hatlar ve kargo terminallerinden oluşmaktadır (DHMI, 2017a). Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2016 yılında İzmir Adnan Menderes Havalimanı, yıllık yaklaşık 12 milyon yolcu trafiği ile Türkiye'nin 5. büyük havalimanı durumundadır (DHMI, 2017b).

Çalışmada değerlendirmeye alınan havaalanına tek bir A380'in ve aynı anda iki A380'in iniş/kalkış yapması durumunda oluşacak yolcu trafiklerinin pik saat trafiğine eklenmesi ile hava ve kara tarafı kapasitelerinin bu durumdan nasıl etkileneceği incelenmiştir. Airbus firması tarafından üretilen A380'lerin farklı versiyonları olmakla birlikte, bu çalışmada en çok tercih edilen A380-800 uçakları dikkate alınmıştır. Tablo 2'de A380-800 uçaklarının teknik özellikleri ve havaalanı gereklilikleri çıkartılmıştır. Sözü geçen tablo Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ICAO tarafından yayınlanan ve havaalanlarının standartlarını belirleyen Annex 14 dokümanından ve üretici firma Airbus'tan sağlanan verilerle hazırlanmıştır. İzmir Adnan Menderes Havalimanının var olan pist, apron, taksi yolu ve yolcu terminali yerleşimleri, boyutları ve teknik özellikleri Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

Şekil 2: Adnan Menderes Havalimanı Yerleşim Planı

Kaynak: DHMI (2015)

Tablo 2: A380-800 Teknik Özellikleri ve Havaalanı Gereksinimleri

Havaalanı kategorisi	4F
Yolcu kapasitesi	555 (3 sınıf)
Maksimum kalkış ağırlığı	575 ton
Kanat açıklığı	79,75 m.
Boy	72,72 m.
Yüksekliği	24,09 m.
Kalkış için gerekli referans saha uzunluğu*	2900 m.
İniş için gerekli referans saha uzunluğu*	1900 m.
Pist genişliği (+banket)	60 m. (+2x7,5 m.)= 75 m.
Pist mukavemeti (ACN)**	Asfalt: 62(A), 68(B), 80(C), 108(D) Beton: 55(A), 64(B), 76(C), 88(D)
Taksiyolu genişliği (+banket)	25 m. (+2x17,5 m.)= 60 m.
Aletli pist-taksiyolu ayırması	190 m.
Taksiyolları arası ayırma	97,5 m.
Kurtarma ve yangın kategorisi	10

*Standart Atmosfer Şartlarında (deniz seviyesinde ve 15°C sıcaklıkta) gerekli pist uzunluğu

**A, B, C ve D zemin altı mukavemet dereceleridir. A:Yüksek, B: Orta, C: Düşük ve D: Çok düşük

Kaynak: ICAO (2009), Airbus (2016), Transport Canada (2017)

Havalimanının kara tarafı, özellikle de yolcu terminali kapasitesinin yeterliliğinin incelenmesi için 2014 yılının en yoğun pik saati olarak 4 Temmuz günü saat 07:00-08:00 saatleri arası alınmıştır. Pik saat istatistikleri aynı şekilde DHMİ Genel Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Dış hatlar terminal binası içerisindeki alt bileşenlerin kapasite yeterlilikleri, Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği IATA tarafından geliştirilen yolcu terminal binası hizmet seviyesi belirleme formülleri kullanarak ortaya konmuştur (IATA, 1995). Aynı zamanda IATA, yolcu terminallerinde verilen hizmetlerin kalitesini yolcu başına ayrılan alanlar cinsinden Tablo 3'de verildiği gibi sınıflandırmıştır. Bu tabloda terminal binasındaki giden ve gelen yolcu için ayrılmış farklı bölümlerde hizmet seviyesine göre yolcu başına ayrılması gereken asgari alanlar verilmiştir. Havalimanlarının standartları anlık gelen yolcu sayısına göre değişebilmekle birlikte, IATA bir yolcu terminalindeki hizmet seviyesinin C'nin altına düşmemesini tavsiye etmektedir (IATA, 2004).

Çalışmada IATA tarafından yolcu terminal binasının alt bölümleri için tanımlanan formüller yardımı ile bulunan alanlar, Tablo 3'teki tanımlı standart değerlerle karşılaştırılmıştır. Bu sayede gerçekleşen pik saat yolcu sayısı, bir ve iki A380 uçağı yolcularının bu sayıya eklenmesi durumlarında ortaya çıkacak hizmet seviyeleri belirlenerek terminal binasının kapasitesinin ne ölçüde yeterli olduğu ortaya konmuştur. Hesaplamalarda kullanılan yolcu bekleme ve işlem süreleri, IATA'nın havaalanı bileşenleri için tavsiye ettiği süreler dikkate alınarak belirlenmiştir.

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

Tablo 3: Yolcu Terminali Hizmet Standartları Seviyeleri

IATA Standartları (m ² /yolcu)	A	B	C	D	E	F
Check-in kuyruk alanı	1,8	1,6	1,4	1,2	1	çöküş
Bekleme ve dolaşım	2,7	2,3	1,9	1,5	1	çöküş
Yolcu yükleme salonu	1,4	1,2	1	0,8	0,6	çöküş
Bagaj teslim alanı	2	1,8	1,6	1,4	1,2	çöküş
Pasaport kontrol	1,4	1,2	1	0,8	0,6	çöküş
Toplam	9,3	8,1	6,9	5,7	4,4	

Kaynak: IATA (2004)

**3.2. İzmir Adnan Menderes Havalimanı Hava Tarafı Kapasitesinin
A380 İçin Uygunluğunun İncelenmesi**

Pist uzunluğu: Bir havalimanına bir uçağın iniş-kalkış yapabilmesi için en önemli hava tarafı elemanı pisttir. Standart atmosfer şartlarında ve maksimum kalkış ağırlığında A380'in kalkış yapabilmesi için gereken pist uzunluğu 2900 m.'dir. Havalimanının bulunduğu rakıma, standart sıcaklıktan sapma miktarına ve pist eğimine bağlı olarak gerekli pist uzunluğu değişim gösterir. Her 1000 feetlik (300 metrelik) rakım artışında %7'lik, havaalanı referans sıcaklığının 15°C standart sıcaklık üzerindeki her 1°C'lik artışta %1'lik ve eğimdeki her %1'lik artışta ise %10'luk referans saha uzunluğuna yapılan eklemeler ile gerekli pist uzunluğu hesaplanır. Toplam değişim oranı %35'i geçmediği sürece yukarıdaki tanımlar geçerlidir. *Havaalanı referans sıcaklığı* (1) eşitliği kullanılarak hesaplanır:

$$Hav. Ref. Sıc. = T_1 + \frac{T_2 - T_1}{3} \quad (1)$$

Burada T_1 yılın en sıcak ayı için ortalama günlük sıcaklığın aylık ortalamasını, T_2 aynı ay için azami günlük sıcaklığın aylık ortalamasını göstermektedir (SHGM, 2016). DHMİ tarafından yayınlanan AIP (Aeronautical Information Publication) dokümanı içerisinde İzmir Adnan Menderes Havalimanı rakımı 410ft, pist eğimi %0,43 ve havaalanı referans sıcaklığı 35°C olarak verilmiştir (DHMİ, 2015). Yukarıdaki tanımlar doğrultusunda maksimum kalkış ağırlığında A380 için gerekli pist uzunluğu yaklaşık 3690m. bulunmuştur. Adnan Menderes Havalimanındaki iki pistin de 3240m. uzunluğunda olduğu göz önüne alındığında, yaklaşık 450m.'lik bir pist uzatmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Pist genişliği: ICAO'ya göre A380 için uygun 4F sınıfı bir havaalanında gerekli pist genişliği 60 m. olmalıdır. Pistin iki tarafındaki 7,5m. genişliğindeki pist banketleri ile birlikte toplam pist genişliğinin 75m. olması istenir. Ancak 45m. genişliğindeki bir piste de 15'er metrelik banketler ekleyerek toplam genişliği 75m.'ye çıkarmak ve 45 m. genişliğindeki pistlere de A380'lerin iniş yapabilmesini sağlamak mümkündür (Airbus, 2015). Adnan Menderes Havalimanının pist genişlikleri her ikisi için de 45m.'dir. Belirtildiği gibi var olan 7,5m. pist banketleri 15m. ye çıkartıldığı takdirde genişlik istenen değere ulaşmış olacaktır.

Pist mukavemeti: İncelemeye alınan havalimanında 16L/34R pisti için PCN değeri 88 F/C/W/T ve 16R/34L için ise PCN 110 R/D/W/T şeklindedir. Yayınlanan bu bilgilerden 16L/34R pistinin asfalt kaplama ve zemin altı mukavemetinin düşük olduğu, 16R/34L paralel pistinin ise beton kaplama ve zemin altı mukavemetinin çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 2’de A380-800 için ACN gerekliliklerine, pistlerin zemin altı mukavemetleri de dikkate alınarak bakıldığında, iki pistin de PCN değerlerinin A380-800’ün iniş ve kalkışına uygun olduğu görülmektedir.

Taksiyolu genişliği: Tablo 2’den de görüleceği üzere apron ile pistleri birbirine bağlayan taksiyollarının genişliği A380 için 25m., taksiyolu banketleri ile de 60m. olması gerekir. Adnan Menderes Havalimanındaki pistler ile ana apron arasındaki taksiyolu genişlikleri 22-24m. arasında değişmektedir. Ancak pistler arasındaki bağlantıyı sağlayan hızlı geçiş taksiyolları ile özellikle apronun büyük uçaklara hizmet veren bölümüne geçişi sağlayan D taksiyolu 24m. genişliğindedir. Pistlerde olduğu gibi taksiyolu banketleri de, taksiyolu ve banket genişlikleri toplam 60m. olacak şekilde arttırılarak var olan taksiyolları A380’e uygun hale getirilebilir.

Taksiyolu ve apron mukavemeti: Havaalanı genelindeki apron ve taksiyollarının mukavemeti PCN 110-120 arasında değişmekte olup, A380 için uygun görünmektedir.

Pist-taksiyolu ayırmaları: Büyük uçaklar için bir diğer önemli kriter pist- taksi yolu ayırımıdır. F kodlu havalimanlarında aletsiz yaklaşımlar için 115m., aletli yaklaşımlar için ise 190m.’lik ayırım gerekmektedir. Adnan Menderes Havalimanı pist taksi yolu ayırımına bakıldığında; 16R/34 L pisti ile M taksiyolu arasındaki mesafe 210 metredir. Bu nedenle sözü geçen taksiyolu ile pist arası mesafe A380 için yeterlidir. Pistler arasındaki mesafeye bakıldığında her iki pistin orta çizgisinin uzaklığının 195 metre olduğu görülmektedir. Pistlerin birbirine olan yakınlığı 760 metreden az olduğu için eş zamanlı operasyon yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte 195 metre operasyon için yeterli bir mesafedir.

Uçak park sahası: Şekil 2’den de görüleceği üzere havaalanında Apron 2 bölümündeki park sahalarının bir kısmı B747-400 ve B777-300 gibi büyük uçaklar için ayrılmıştır. A380-800, sözü geçen uçak tipleri ile hemen hemen aynı uzunlukta olmakla birlikte (B777-300 tipi uçak 73,86m. uzunluk ile A380’den 1,13m. daha uzundur), kanat açıklığı ve yükseklik yönünden önemli boyut farkları söz konusudur. Bu nedenle Apron 2’nin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Apron üzerinde A380 için yaklaşık 80m. genişliğinde ve 73m. uzunluğunda bir alanın ayrılması ve iki yanında bulunan park halindeki uçaklar ile de en az 7,5m. ayırma olması gerekmektedir. Bunun yanında uçağın çift katlı ve yaklaşık 24m. yüksekliğinde olmasından kaynaklanan üç yolcu köprüsü ile yolcu alma-boşaltma gerekliliği de göz önünde bulundurulması gereken bir diğer zorunluluktur.

Kaza kurtarma ve yangın kategorisi: ICAO standartlarına göre A380’lere hizmet verecek 4F sınıfı havaalanlarında yangın kategorisinin 10 olması gerekir. Ancak bir yıl içerisindeki en yoğun 3 ardışık ayda iniş-kalkış yapan A380 sayısı 700’den az ise Kategori 9 kurtarma ve yangın hizmeti de yeterli olabilmektedir. İncelemeye

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

alınan havaalanında yoğun bir A380 trafiği öngörülmediği ve yangın kategorisi 9 olduğu için havaalanının yeterli alt yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4’te İzmir Adnan Menderes Havalimanının hava tarafı ile ilgili yapılması gereken düzenlemeler özetlenmiştir.

Tablo 4: A380 İçin Adnan Menderes Havalimanı Hava Tarafı Gereksinimleri

Hava Tarafı Karakteristikleri	Var Olan Durum	Yapılması Gerekenler
Pist uzunluğu (2 pist için)	3240m.	450m. <u>pist</u> uzatması
Pist genişliği (banketler dahil)	60m.	2x7,5m. <u>banket</u> genişletmesi
Pist mukavemeti	PCN ₁ : 88 ve PCN ₂ : 110	Düzenleme gerektirmiyor
<u>Taksiyolu</u> genişliği (banketler dahil)	38m.	2x11m. <u>banket</u> genişletmesi
Uçak park sahası	<u>Apron 2</u>	80x73m. <u>boyutlu</u> park yeri
Yangın kategorisi	9	Düzenleme gerektirmiyor

3.3. İzmir Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminal Binasının A380 Uçakları İçin Kapasite Yeterliliğinin Belirlenmesi

2006 yılında yap-işlet-devret modeli ile 107.699 m²’lik toplam alan üzerine kurulan dış hatlar yolcu terminali 10 milyon yolcu/yıl kapasitelidir. Terminal içerisinde 66 adet check-in kontuarı, 4 adet gümrük muayene bankosu, 40 adet pasaport kontuarı, 9 adet yolcu köprüsü ve 6 adet bagaj konveyörü bulunmaktadır (DHMİ, 2017a). 2015 yılında dış hatlar terminali 2,6 milyon yolcuya hizmet vermiş iken 2016’da %21’lik bir düşüş ile yaklaşık 2 milyon yolcu olarak gerçekleşmiştir (DHMİ, 2017b).

Bu çalışmada 2014 yılına ait Devlet Hava Meydanları İstatistik Yıllığı verilerine göre İzmir Adnan Menderes Havalimanı dış hatlar yolcu istatistikleri esas alınmıştır. Bu kapsamda terminal kapasitesi hesaplamalarında, 4 Temmuz 2014 Cuma günü saat 07:00-08:00 arası pik saat verileri kullanılmıştır. Söz konusu saat diliminde gelen yolcu sayısı 1704 iken, giden yolcu sayısı 1236 olarak gerçekleşmiştir (DHMİ, 2014: 291).

Check-in Kuyruk Alanı: Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminal Binasında toplam 66 adet check-in bankosu yer almaktadır. Check-in bankolarının önündeki toplam alan 3780 m²’dir. Yolcu başına düşen alanı bulmak için IATA tarafından geliştirilen kapasite hesaplama formülü kullanılmıştır (IATA, 1995):

$$A = S \cdot \frac{20}{60} \cdot \left(\frac{3a}{2} - a \right) \quad (2)$$

$$S = \frac{6A}{a} \quad (3)$$

(2) ve (3) eşitliklerinde pik saat yolcusunun %50’sinin ilk 20 dakika içerisinde havaalanına ulaştığı varsayılmıştır. Burada A toplam alanı, a pik saat yolcu sayısını ve S ise yolcu başına düşen alanı göstermektedir. Pik saatteki giden yolcu sayısı 1236, aynı saat diliminde fazladan bir A380’e hizmet verilmesi durumunda 1791 ve iki adet

A380'e hizmet verilmesi durumunda ise yolcu sayısı 2341 olacaktır. Değerler (3) eşitliğinde yerine konduğunda normal şartlarda yolcu başına check-in kuyruk alanı $S=18,35\text{m}^2$, tek A380 için $S_1=12,66\text{m}^2$ ve ikinci senaryo için $S_2=9,66\text{m}^2$ bulunmuştur.

Bekleme ve Dolaşım Alanı: Dış hatlar terminali içerisindeki bekleme ve dolaşım alanlarının toplamı 7000m^2 'dir. Yolcu başına düşen alanı bulmak için kullanılan (4) ve (5) nolu eşitliklerde A toplam alanı, a pik saat yolcu sayısını, y yolcuların ve uğurlayıcıların bu alanda geçirdikleri ortalama süreyi (20 dakika alınmıştır), b ise yolcu başına uğurlayıcı sayısını (2 kişi alınmıştır) göstermektedir.

$$A = S \cdot \frac{y}{60} \cdot \frac{3[a(1+b)]}{2} \quad (4)$$

$$S = \frac{40A}{y(a+2)} \quad (5)$$

Bu kapsamda var olan duruma ait kişi başına düşen alan $S=11,3\text{m}^2$, birinci senaryo için $S_1=7,8\text{m}^2$ ve ikinci senaryoda $S_2=5,96\text{m}^2$ olarak hesaplanmıştır.

Yolcu Yükleme Salonu: İncelemeye alınan terminal binası içerisinde yolcu yükleme salonu için ayrılan toplam alan 3780m^2 'dir. Yolcu yükleme salonunda kişi başına düşen alanı bulmak için belirlenen formül (6) ve (7) eşitliklerinde verilmiştir:

$$A = S \left(\frac{aui}{60} + \frac{avk}{60} \right) \quad (6)$$

$$S = \frac{60A}{a(ui + vk)} \quad (7)$$

Yukarıdaki eşitliklerinde A toplam alanı, a pik saat yolcu sayısını, u uzun mesafeli uçuşlar için ortalama bekleme süresini (50 dakika), v ise kısa mesafeli uçuşlar için ortalama bekleme süresini (30 dakika), i pik saat yolcu sayısı içerisinde uzun menzilli uçuş yolcu sayısı oranını ve k ise kısa menzilli yolcu sayısı oranını göstermektedir. Burada A380 yolcusu uzun menzilli yolcu kabul edilerek pik saatte tek bir A380 senaryosu için $i=\%30$ ve $k=\%70$, iki A380 için ise $i=\%45$ ve $k=\%55$ alınmıştır. Gerçekleşen pik saat trafiği için bulunan yolcu başına düşen alan değeri S , yolcuların tamamının kısa ve orta menzilli uçuş yapacak yolcular olduğu varsayılarak ve bekleme süresi tüm yolcular için 30 dakika alınarak hesaplanmıştır. (7) eşitliğinden kişi başına düşen yolcu yükleme salonu alanı, gerçekleşen durum için $S=6,12\text{ m}^2$, birinci senaryo için $S_1=3,52\text{ m}^2$ ve ikinci senaryoda $S_2=2,48\text{ m}^2$ olarak bulunmuştur.

Bagaj Teslim Alanı: Terminal binası içerisinde gelen yolcu için ayrılan toplam bagaj teslim alanı 995m^2 ve pik saat gelen yolcu sayısı 1704'tür. Eşitlik (8) ile kişi başına düşen alan hesaplanabilir:

$$S = \frac{60A}{aw} \quad (8)$$

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

Burada w , yolcuların bu alanda geçirdikleri ortalama süreyi göstermektedir. Bu süre çalışmada IATA tavsiyeleri de dikkate alınarak 20 dakika alınmıştır. (8) eşitliğinden mevcut durumda yolcu başına düşen alan $S=1,75 \text{ m}^2$ iken, pik saat yolcu sayısına 555 yolcunun eklenmesi ile $S_1=1,32 \text{ m}^2$, 1110 yolcunun eklenmesi ile de yolcu başına düşen alan $S_2=1,06 \text{ m}^2$ 'ye düşmektedir.

Pasaport Kontrol (Gelen Yolcu): Terminal binasında 400m^2 'lik bir alan gelen yolcu bölümünde pasaport kontrolü için ayrılmıştır. Bu bölümde kişi başına düşen alan (9) eşitliği ile hesaplanmıştır:

$$S = \frac{4A}{a} \quad (9)$$

Eşitlik, pasaport kuyruğunda bekleme süresi 15 dakika alınarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda A380 olmadan pik saatte yolcu başına düşen mevcut alan $S=0,94 \text{ m}^2$, bir A380'e hizmet verilmesi durumunda $S_1=0,7 \text{ m}^2$ ve iki A380 için $S_2=0,6 \text{ m}^2$ olarak belirlenmiştir.

Pasaport Banko Sayısı: Yolcu trafiğinin en yoğun olduğu pik saatteki gerekli banko sayısı (10) eşitliği ile hesaplanmıştır.

$$N = \frac{at}{60} \quad (10)$$

Eşitlikte N gerekli banko sayısını, t ise yolcu başına işlem süresini göstermektedir. Hesaplama pasaport işlem süresi 1 dakika alınarak üç farklı senaryo için gerekli banko sayıları sırası ile $N=21$, $N_1=30$ ve $N_2=39$ olarak bulunmuştur. İzmir Adnan Menderes Dış Hatlar Terminal Binasında 40 adet banko bulunması nedeni ile bu konuda bir problemin yaşanmayacağı saptanmıştır.

Üç farklı senaryo için elde edilen kişi başına düşen alanlar, Tablo 3'te verilen alan gereklilikleri ile karşılaştırılarak terminal binasının her bir alt bölümünün hizmet seviyeleri Tablo 5'te çıkartılmıştır.

Tablo 5: Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminalinin Yeterlilik Seviyesi

IATA Standartları	Pik saat trafik	Pik saat + 1 adet A380	Pik saat + 2 adet A380
Check-in kuyruk alanı	A	A	A
Bekleme ve dolaşım	A	A	A
Yolcu yükleme salonu	A	A	A
Bagaj teslim alanı	C	E	F
Pasaport kontrol	C	E	E

Yolcu terminal binalarındaki trafik yoğunluğu gün içerisinde, hatta mevsimlere göre değişim gösterir. Analizlerden elde edilen sonuçlar, her üç durumda da Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminalinin giden yolcu bölümünün hangi saat dilimi olursa olsun yolcu trafiğini karşılayabilecek kapasitede olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte havalimanı terminal binasının gelen yolcu bölümünün hizmet seviyesinin sınırdaki olduğu, A380 trafiği olmasa da yakın bir

gelecekte oluşacak talep artışı karşısında normal zamanlarda da yetersiz kalabileceği saptanmıştır. Tablo 4'den görüleceği üzere, her üç durumda da check-in kuyruk alanı, bekleme ve dolaşım alanı ile yolcu yükleme salonu IATA standartlarına göre en iyi seviye olan A seviyesindedir.

4. Sonuç

Günümüzde havayolu taşımacılığına olan talebin artması ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda geniş gövdeli uçaklar yoğun hatlarda faaliyet gösteren işletmeler tarafından tercih edilmeye başlamıştır ve A380'lerin kullanımının dünya çapında giderek yaygınlaşması beklenmektedir. Bu durum havaalanlarını uçak frekansları konusunda rahatlatırsa da A380'lere hizmet verebilmenin doğuracağı maliyetlere katlanması gerekecektir. Dünya genelinde birçok pist B747'ye göre tasarlanmıştır. Bu durum A380'lerin hava tarafında genel anlamda bir problem yaşamamasını sağlamaktadır. Ne var ki, A380'ler için asıl problem uçağın büyüklüğünden çok taşıdığı yolcu sayısından kaynaklanan terminal alanındaki emniyet ve konforunun sağlanmasında yaşanan güçlüklerdir.

Türkiye'de bazı havaalanları A380'lere hizmet vermek için yeterli kapasiteye sahip olmasına rağmen, bu havaalanlarında A380 için yeterli talep oluşmaması, bunun yanında Atatürk Havalimanı gibi talebin olabileceği havaalanlarının ise A380'e hizmet verecek altyapıya sahip olmaması nedeni ile ülkemizde şu anda A380 uçaklarına hizmet veren bir havaalanı bulunmamaktadır. Ancak hava taşımacılığı dünyada en hızlı gelişen ülkelerden biri olan Türkiye'de de orta ve uzun vadede A380'lerin kullanılmaya başlaması olasılığı yüksektir. Daha önce de belirtildiği gibi İstanbul'da yeni yapılan üçüncü havaalanı dışında sadece Ankara ve Trabzon havaalanlarının uygunluğu Airbus tarafından onaylanmıştır.

Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin 5. büyük yolcu trafiğine sahip İzmir Adnan Menderes Havalimanı hava ve kara tarafı alt yapısının A380 uçak trafiğine ne ölçüde uygun olduğu incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, özellikle hava tarafında pist ve taksiyolu banketlerinin genişletilmesi, en azından PCN değeri yüksek olan pistin uzatılması ve Apron 2'deki uçak park sahalarının A380'e göre yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Yolcu terminalinde ise pik saat diliminde bir veya iki A380 uçağına hizmet verilmesi durumunda, giden yolcu ile ilgili alanlarda herhangi bir kapasite sorunu yaşanmazken, gelen yolcu bölümünde, özellikle bagaj teslim ve pasaport kontrol alanlarında istenen hizmet seviyesinin sağlanamayacağı tespit edilmiştir.

Ülke genelinde, özellikle A380 uçaklarına hizmet vermesi muhtemel havaalanlarının yeterliliklerinin gözden geçirilerek eksikliklerin önceden tespit edilmesi ve bu doğrultuda gerekli düzenlemelerin yapılması son derece önemlidir. Ancak A380 uçaklarına hizmet vermesi muhtemel havaalanlarında talep oluşmadan kapasite artırımına gidilmesinin, havaalanlarına yapılan yatırımların geri dönüş sürelerinin uzamasına ve kısıtlı ülke kaynaklarının boşa harcanmasına neden olabileceği unutulmamalıdır. Ülke genelinde var olan havaalanı ağını dikkate alarak gelecek 10-20 yıllık dönemi kapsayan talep tahmin analizleri sonucunda, A380

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

uçaklarına hizmet vermesi muhtemel havaalanlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda her biri için, bu çalışmadakine benzer bir yöntem ile, eksikliklerin ortaya konarak gelişim ve yatırım planlarının hazırlanması bir gereklilik olup ayrı bir çalışma konusudur.

Kaynakça

Airbus (2017a). *Orders & Deliveries*.
<http://www.airbus.com/presscentre/corporate-information/orders-deliveries/>
(Erişim Tarihi: 25.05.2017)

Airbus (2017b). *A380 Destinations*. <https://www.ifly380.com/a380-destinations.html> (Erişim Tarihi: 25.05.2017)

Airbus (2016). *A380 Aircraft Characteristics Airport And Maintenance Planning*.
http://www.airbus.com/fileadmin/media_gallery/files/tech_data/AC/AC_A380_20161201.pdf (Erişim Tarihi: 25.05.2017)

Airbus (2015). *A380 Marketing CWZM: A380 Airport Operations*.
http://www.airbus.com/fileadmin/media_gallery/files/brochures_publications/aircraft_families/A380_Airport_Operations-_Dec_2015-v4_posted_23_feb_2016.pdf
(Erişim Tarihi: 25.05.2017)

Argun, T. (2004). *Kaplama Mühendisliği ve Uygulamaları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Ashford, N., Mumayiz S., Wright P. (2011). *Airport Engineering: Planning Design, And Development Of 21st Century Airports*. Fourth Edition, John Wiley & Sons, Inc.

Barros, A., & Wirasinghe, S. (1997) "New Aircraft Characteristics Related To Airport Planning". *First ATRG Conference*, Vancouver, Canada, s. 1-16.

Barros, A., & Wirasinghe, S. (2002) Designing The Airport Airside For The New Large Aircraft. *Journal Of Air Transport Management*, 8, 121-127.

Beyazlı, D., Türk, E., Turan, S.Ö., Aydemir, S. ve Aydemir Ş. (2014). Stratejik Planlama Yaklaşımı ile Trabzon Havalimanı Revizyon Master Planlaması, *Planlama*, 24(2), s. 85-94.

Burns & McDonnell (2001). *What's Your NLA? How Will New Large Aircraft Affect Your Airport Facilities?*
https://www.wbdg.org/files/pdfs/aviationreport_burns_mcdonnell.pdf (Erişim Tarihi: 25.05.2017)

DHMI (2014). *İstatistik Yıllığı 2014*. Ankara: Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara.

DHMI (2015). *Havacılık Enformasyon Yayını (AIP)*,
<http://ssd.dhmi.gov.tr/ANSLogin.aspx> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

DHMi (2017a). *İzmir Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminali*, <http://www.adnanmenderes.dhmi.gov.tr/havaalanlari/sayfa.aspx?hv=3&mnu=946#.WSORYtwlEuU> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

DHMi (2017b). *İstatistikler*, <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

DLHi (2007). *Havameydanları: Planlama Ve Tasarım Teknik Esasları*. Demiryolları, Limanlar, Havameydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü, Ankara: Yüksel Proje.

Erkan, İ. (2014). Isparta Süleyman Demirel Havalimanı Terminal Binasının Hizmet Düzeyi Açısından Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 113-118.

Forsyth, P. (2005). Airport Infrastructure For The Airbus A380: Cost Recovery And Pricing. *Journal Of Transport Economics and Policy*, Volume 39, Part3, pp.341-362

Ginevsky, A.S. & Zhelannikov, A.I. (2009). *Vortex Wakes Of Aircrafts*. Springer-Verlag, Berlin.

Gökdalay, H. M. (2008). *Havaalanlarının Performans Analizinde Bulanık Çok Ölçütlü Karar Verme Yaklaşımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

IATA (1995). *Airport Development Reference Manual*. 8th Edition, International Air Transport Association, Montreal.

IATA (2004). *Airport Development Reference Manual*. 9th Edition, International Air Transport Association, Montreal.

ICAO (2014). *Airport Services Manual Part 1: Rescue and Fire Fighting*. Doc 9137-AN898, Fourth Edition, Montreal.

ICAO (2009). *Annex 14: Aerodromes Volume 1: Aerodrome Design and Operations*. Fifth Edition, Montreal.

Kaplan, P. (2005). *Big Wings: The Largest Aeroplanes Ever Built*. Pen & Sword Aviation, England.

Kazda, A., & Caves, R. (2015). *Airport Design and Operation*. Third Edition Emerald, U.K.

Korul, V. (2003). Havaalanı Çevre Yönetim Sistemi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2003-2004, s. 99-120.

Kundu, K.A. (2010). *Aircraft Design*. Cambridge University Press, New York.

Özger, A., Oktal, H. (2009). Havayolu Kargo Taşımacılığında Kapasite Sınırı Olmayan Çok Atamalı p-Ana Dağıtım Üssü Meydan Problemine Tamsayı Model Yaklaşımı, *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s. 47-60.

Senguttuvan, P. S. (2007). *Principles of Airport Economics*. Excell Books, New Delhi.

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

SHGM (2016). *Havaalanı Pistleri*. Yayın No: HAD/T-28, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: Art Ofset Matbaacılık.

SHGM (2010a). *Havaalanlarında Çevresel Etkiler*. Yayın No: HAD/T-11, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

SHGM (2010b). *Havaalanlarında Kapasite Kriterleri*. Yayın No: HAD/T-12, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

Soyuer, B. (1996). *Havaalanı Terminal Binalarında Yiğilmaların Olduğu Mekanlarda Alan Hesapları Üzerine Bir Örnekleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Transport Canada (2017). *Aircraft Classification Numbers (ACN's)*, https://www.grad.unizg.hr/_download/repository/2_acn-tablica.pdf (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

Extended Abstract

Introduction

Nowadays, the wide body aircraft are preferred by airlines because of their cost efficiencies and their capacities. In this framework, A380 which is the biggest aircraft in the world, is produced by the European Manufacturer Airbus. The flight tests of A380 were performed in 2005 and it is used first time in air transportation by Singapore Airlines. As of February 2017, the number of A380 manufactured by Airbus company is 208 (Airbus, 2017a). It is expected an increase in the usage of A380s in near future. Actually, 58 airports are in use for A380 flights with 110 destination points.

The aircraft characteristics have an important role in airport planning and design. The dimensions, the numbers and the locations of both airside and landside elements of an airport are determined according to the characteristics of critical aircraft using associated airport. The main aircraft characteristics which effect on airport design, are the weight, the reference airfield length (runway length required in ISA conditions), the wingspan and the outer main gear wheel span of the aircraft.

It is vital to expose the appropriateness of an airport for A380 operations by taking it's all subsystems into consideration. Aircraft size and its performance effect on runway-taxiway-apron dimensions and their strength, runway-taxiway separations and airspace capacity in airside of the airport. On the other hand, the dimensioning of waiting rooms, baggage claim areas, gates and the other facilities in passenger terminal buildings are also effected from the aircraft characteristics and their passenger capacities. Aircraft performance and their geometric features have the different influences on airport design and operation. For example, aircraft weight is an important factor for the determination of runway pavement thickness and runway length, while aircraft dimensions designate the runway width, apron geometry, location of airport elements and aircraft separations in airspace.

According to the study performed by Airbus Company, it is confirmed that 220 airports in the world are ready for A380 operations and this number may exceed 400 airports with small modifications (Airbus, 2015). In this study, it is indicated that Ankara Esenboga and the new 3th airport in Istanbul have the enough capacity to serve A380s while Istanbul Sabiha Gokcen and Trabzon Airports may become suitable for A380 flights with small revisions. Istanbul Ataturk, Antalya and Izmir Adnan Menderes airports having a significant air traffic volume in Turkey, are not involved in the list indicating the suitable airports for A380 operations. In this study, the airside and the landside capacities of Adnan Menderes Airport are examined and the infrastructural requirements to be compatible for A380 flights are investigated.

Method

Izmir Adnan Menderes Airport having 3240 meters long parallel runways, was opened to international traffic in 1987. The airport consists of two passenger terminals, one for international and another for domestic traffics. The international terminal (Capacity: 10 million passenger/year) and domestic passenger terminal (Capacity: 20 million passenger/year) were constructed by TAV consortium in 2006 and 2014 respectively. Izmir Adnan Menderes is the fifth biggest airport in Turkey with about 12 million passenger traffic according to the 2016 statistics published by General Directorate of Turkish Airports (DHMI).

In the study, the sufficiency of airside and landside capacities of Adnan Menderes Airport are analysed with three different scenarios. The peak hour passenger traffic, one and two additional A380 traffics to the peak hour are examined separately. For the second and the third scenarios, the passenger traffic arising from one or two A380 flight operations are added to the peak hour traffic of the related airport and the infrastructural appropriateness of the airport for A380s is explored. Although there are different versions of A380 used in air transportation, A380-800 which is the most preferred version of A380 is considered in the analyses. The locations, the dimensions and the other technical features of airside and land side elements of Adnan Menderes Airport are provided by DHMI.

The data related to the hours between 07:00-08:00 of July 4th 2014, is chosen as the peak hour passenger traffic for the calculations. The peak hour statistics are also obtained from DHMI. The capacity sufficiency of sub components of international passenger terminal is determined by using the formulations developed by International Air Transport Association (IATA)

Results and Discussion

Following results are obtained from the analyses:

- Although the runway width is appropriate for A380-800, the runway shoulders should be widened 7,5m. more from both side of runway.
- The runway having more PCN value should be extended at least 450m.
- The parking areas located in Apron 2, should be reorganized according to A380 operations.

*Geniş Gövdeli Uçak Karakteristiklerinin Havaalanı Tasarımı ve İşletimine Etkileri:
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Uygulaması*

- The strength of runways, taxiways and aprons is high enough for A380.
- Departing passenger part of the international terminal building has the enough capacity for all scenarios.
- Arriving passenger side of the terminal, especially baggage claim section, will be over capacity not only in A380 operations but also in peak hour traffic.

Since the most of the runways in the big airports are designed according to the B747 standards, airport operators are not faced with a big infrastructural problem at the airside of their airport. However, the main concern for the A380s is the difficulties in ensuring the security and service quality in terminal buildings stemming from the large number of passengers rather than the dimensions of the aircraft.

Actually, neither an airport nor an airline providing service to A380 operations, do not exist in Turkey, but it can be said that there is a strong possibility to use A380s in Turkey in mid and long term by taking into consideration the rapid development of Turkish air transportation. Excluding the new airport in Istanbul, Ankara Esenboga and Trabzon airports which are approved for A380 flights by Airbus Company, the appropriateness of other big airports in Turkey should be examined in case of A380 operations. This kind of feasibility studies would help the planners and the decision makers to see the deficiencies of the airports and to make the necessary modifications in airport system.

GİRİŞİMCİLİK MOTİVASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER: KIRGIZİSTAN VE HİNDİSTAN'DA LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLER ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA¹

Azamat MAKSÜDÜNOV

*Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü, azamat.maksudunov@manas.edu.kg*

Orcid ID: 0000-0002-5010-513

Makale Geliş Tarihi: 13.11.2017 Makale Kabul Tarihi: 13.02.2018

Öz

Girişimcilik motivasyonu kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bu araştırmanın temel amacı farklı kültürleri temsil eden öğrencilerin girişimcilik motivasyonunu belirleyen faktörleri incelemek, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Araştırmanın örneklemini Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (n=40) ve Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü'nde (n=50) yüksek lisans eğitimi görmekte olan öğrenciler (toplam n=90) oluşturmaktadır. Veriler anket formu kullanılarak öğrencilerle yüz yüze görüşülerek elde edilmiştir. Araştırma sonuçları, her iki yüksek öğretim kurumu öğrencilerinin girişimci olma niyetlerinin oldukça yüksek olduğunu, girişimcilik motivasyonunu etkileyen faktörlere ilişkin Hindistan'da eğitim alan öğrencilerin algılamalarının Kırgızistan'da eğitim alan öğrencilere göre daha pozitif olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik motivasyonu, Kırgızistan, Hindistan

ENTREPRENEURSHIP MOTIVATION FACTORS: A COMPARATIVE STUDY OF POSTGRADUATE STUDENTS IN KYRGYZSTAN AND INDIA

Abstract

Entrepreneurship motivation varies from culture to culture. This paper aims to examine entrepreneurial motivation factors of students, who represent different cultures and to identify similarities and differences. Master students (total n = 90) from Institute of Social Sciences, Kyrgyz Turkish Manas University (n=40) in Kyrgyzstan and Entrepreneurship Development Institute of India (n=50) constitute sample of this study. Data was obtained by using face-to-face questionnaire method. According to the results, it has been found that students' intentions of both higher education institutions to be entrepreneurs are quite high and perceptions of Indian students regarding influential factors on entrepreneurship motivation more positive than Kyrgyz students.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurial motivation, Kyrgyzstan, India.

¹ Bu makale 14-16 Temmuz 2017 tarihinde Balıkesir Üniversitesi'nde düzenlenen 8. Uluslararası Girişimcilik Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur.

Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan'da Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Giriş

Bireyleri girişimciliğe cesaretlendiren faktörler arasında bağımsız olma arzusu, toplumda tanınan biri olma isteği, eğitim aldığı ortam ve aile ortamı, içinde bulunduğu kültürel yapı, ekonomik koşullar, teknolojik durum, hükümetin bu konudaki politikaları gibi temel etkenler yer almaktadır (Bhandari, 2006; Friedman, Aziz, Keles ve Sayfullin, 2012). Sözkonusu etkenlerin farklı ülkelerdeki potansiyel girişimciler açısından ele alınması girişimci bireylerin hazırlanması ve ülkelere kazandırılması bakımından önemlidir. Ülke ekonomisinin gelişmesi büyük ölçüde yeni işletmelerin kurulmasına, diğer bir ifadeyle başarılı girişimcilik faaliyetlerine bağlıdır. Dolayısıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler açısından yaratıcı ve cesur, risk almayı bilen bireylerin yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla günümüzde bir çok ülkede üniversitelerin değişik programlarında girişimcilik dersleri okutulmakta ve girişimcilik programları sunulmaktadır. Bazı ülkelerde, sadece girişimcilik konularında araştırma ve eğitim faaliyetlerini sürdüren enstitüler faaliyet göstermektedir. Tüm bu faaliyetlerin, konu ile ilgili yapılan araştırmalarla desteklenildiği de söylenebilir.

Literatürde potansiyel girişimci konumunda olan üniversite öğrencileri üzerine yapılan oldukça fazla sayıda çalışma bulunmaktadır (Çavuş ve Geri, 2014; Özdemir, 2015; Bhandari, 2006; Vasantha ve Saharranam, 2009; Nathalie, Gotch ve Yi, 2014; İrmış ve Barutçu, 2012; Nyello, Kalufya, Rengua, Masunga ve Ngirwa, 2015; Sandhu, Sidique ve Riaz, 2011). Ancak, son dönemlerde, farklı kültürleri temsil eden bireylerin girişimcilik konusundaki eğilim ve motivasyon farklılıklarını ortaya koymaya yönelik kültürler arası karşılaştırmalı çalışmalar ağırlık kazanmaktadır (Friedman ve diğer., 2012; Yılmaz, Urdaletova, Özdil, ve Gülçiçek, 2016; Fitzsimmons ve Douglas, 2005; Moriano, Gorgievski, Laguna, Stephan ve Zarafshani, 2012; Gupta ve Fernandez, 2009; Iakovleva, Kolvereid ve Stephan, 2011; Iakovleva ve Solesvik, 2014; İsada, Lin ve Isada, 2015). Genel olarak araştırmacılar bireylerin girişimcilik eğilimleri üzerinde kültürel farklılığın önemli etkisi olduğunu kabul etmektedir (Lee, Lim ve Pathak, 2011). Ayrıca, girişimciliğin geliştirilmesinde eğitimin önemi de sık sık vurgulanmaktadır (Mogollón ve Rubio, 2010; Mansor ve Othman, 2011). Bazı araştırmalarda, girişimci bireylerin yetiştirilmesinde özel girişimcilik eğitimlerinin etkili olduğu tespit edilmiştir (Ahmed, Chandran ve Klobas, 2017). Ancak, yapılan çalışmalar genellikle lisans düzeyindeki öğrenciler örneğinde olup, lisansüstü öğrenciler üzerinde yapılan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Sandhu ve diğer., 2011; Vasantha ve Saharranam, 2009). Ayrıca, Kırgızistan ve Hindistan üzerinde yapılmış karşılaştırmalı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede yapılan araştırmanın temel amacı, iki farklı kültürü temsil eden lisansüstü öğrencilerinin girişimcilik motivasyonlarını belirleyen faktörleri incelemek, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Araştırma kapsamında ele alınan ülkelerden Hindistan'da Girişimciliği Geliştirme Enstitüsü (HGGE) 1983 yılında kurulmuş, girişimcilik alanındaki eğitim ve araştırma faaliyetleri vasıtasıyla ülkede girişimci kuşağın yetiştirilmesi, mevcut

KOBİ'lerin büyüme odaklı büyük işletmeler haline gelmesine katkı sağlamayı misyon olarak belirlemiştir (<http://ediindia.ac.in/new/index.asp>, 02.05.2017). Diğer taraftan, Kırgızistan'da ise örnek olarak ele alınan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (KTMÜ-SBE) 2001 yılında faaliyetlerine başlamış, İktisat, İşletme, Maliye ve İletişim Bilimleri, Eğitim Bilimleri, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji gibi alanlarda araştırmacıları, akademisyenleri, uzmanları ve yöneticileri yetiştirmeyi misyon olarak belirlemiştir (www.manas.edu.kg, 02.05.2017).

Kırgızistan ve Hindistan ile ilgili Temel Göstergeler

Tablo 1'de Kırgızistan ile Hindistan'a ait seçilmiş demografik ve ekonomik göstergeler sunulmaktadır. Aslında bu göstergeler bakımından sözkonusu iki ülke birbirlerinden çok farklı durumdadır. Kırgızistan'ın yüzölçümü 198,951 km² iken, Hindistan'ın yüzölçümü 3.287.590 km² olup, dünyada yedinci sırada yer almaktadır. 2015 yılı sonu itibarıyla nüfus oranlarına baktığımızda, Kırgızistan'ın nüfusu 6,0 milyon ve yıllık artış oranı % 2,1 iken, Hindistan 1.251,6 milyonluk nüfusu ile dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nden sonra ikinci sırada gelmektedir. Yıllık nüfus artış oranı % 1,2 civarındadır. Nüfus yoğunluğu bakımından Kırgızistan'da km²'ye düşen kişi sayısı 31 iken, Hindistan'da bu rakam 324 kişi olup, yaklaşık on kat fazladır. Kırgızistan'da nüfusun % 80'i Müslüman, Hindistan'da ise nüfusun % 14'ü Müslüman, geri kalanları Hindu (% 79,8), Hıristiyan (% 2,3) ve diğerlerinden oluşmaktadır. Okuryazar oranına baktığımızda, Kırgızistan'da (% 99) Hindistan'a (% 65) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Table 1: Seçilmiş Demografik ve Ekonomik Göstergeler

Göstergeler***	Kırgızistan*	Hindistan**
Yüzölçümü, km ²	198,951	3.287.590
Nüfus, milyon (2015)	6,0	1.251,7
Nüfus artış oranı, % (2015)	2,1	1,2
Nüfus yoğunluğu, km ² düşen kişi	31,1	324,0
Din, müslüman nüfus oranı, %	80,0	14,2
Okur yazar oranı, %	99,2	65,3
Reel GSYİH, milyar \$, (2015)	6,1	2.296,6
GSYİH artış oranı, yıllık %, (2015)	3,5	7,9
Reel kişi başına düşen GSYİH, bin \$, (2015)	1,0	1,8
İş Yapma Kolaylığı Endeksi (Toplam 190 ülke, 2017)	75	130
Ekonomik Özgürlük Endeksi (Toplam 180 ülke, 2017)	89	143
Kürsel Girişimcilik Endeksi (Toplam 137 ülke, 2017)	92	69

* <http://www.stat.kg>

** <http://www.facts-about-india.com/>

***<http://databank.worldbank.org/>

***<http://www.doingbusiness.org>

***<http://www.heritage.org/>

***<https://theledi.org/>

*Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan’da
Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*

Reel GSYİH rakamlarına baktığımızda, 2015 yılı itibarıyla Kırgızistan’ın GSYİH rakamı 6,1 milyar \$ civarında olup, kişi başına düşen miktar 1000 \$’dır ve yıllık artış oranının % 3.5 olduğu görülmektedir. Hindistan için aynı göstergeler, 2,3 trilyon \$ olup, kişi başına düşen miktar 1800 \$ civarındadır ve yıllık artış oranı % 7,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. Makroekonomik göstergeler açısından Hindistan’ın Kırgızistan’a göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Girişimcilik ile de bağlantılı olarak uluslararası kurumlar tarafından yapılan ülke sıralamaları da ülkeler hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Bu anlamda, iş yapma kolaylığı, ekonomik özgürlük ve girişimcilik endeksleri incelenmiştir. Dünya Bankası tarafından her yıl yayınlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi (Doing Business-2017) sıralamasında, 190 ülke içerisinde Kırgızistan 89. sırada, Hindistan ise 130. sırada yer almıştır. Diğer taraftan, Heritage Vakfı’nın The Wall Street Journal ile birlikte dünya genelinde ülkelerin iktisadi bağımsızlığını değerlendiren Ekonomik Özgürlük Endeksine (Economic Freedom Index - 2017) göre, toplam 180 ülke içerisinde Kırgızistan’ın 89. sırada, Hindistan’ın ise 143. sırada olduğu görülmektedir. Bu iki endekse göre, Kırgızistan’ın durumunun Hindistan’la kıyaslandığında daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Bu alanda bir diğer çalışma Küresel Girişimcilik ve Geliştirme Enstitüsü tarafından yayınlanan Küresel Girişimcilik Endeksi’dir (Global Entrepreneurship Index-2017). Söz konusu endekse göre, 137 ülke içerisinde Kırgızistan 92. sırada olup, endekste yer alan göstergelerden beşeri sermaye göstergesinde en güçlü, risk alma göstergesinde en zayıf konumdadır. Hindistan ise 69. sırada yer almış olup, ürün yeniliği göstergesinde en güçlü, teknolojinin benimsenmesi göstergesinde en zayıf konumdadır. Söz konusu endekse göre, genel sıralamada Hindistan’ın daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

Literatür Taraması

Girişimcilik piyasa ekonomisinde önemli bir olgudur ve ekonomik gelişmenin, toplumsal dönüşümün önemli bir belirleyicisidir. Girişimcilik kavramının kökeni, Fransızca ‘entrepreneur’ kavramından gelmektedir (Kızılırmak ve Gülcan, 2011). Girişimcilik konusunda literatürde çok sayıda tanım bulunmaktadır. Bir tanıma göre, girişimcilik, yeni mal ve hizmetleri sunmak için fırsatların keşfedilmesi ve değerlendirilmesine ilişkin faaliyet olduğu öne sürülmektedir (Breazeale ve diğer., 2015). Bir diğer tanıma göre, girişimcilik sürekli yeni fırsatları keşfetme, yenilik ve amaçlara ulaşmak için gerekli kaynakların temin edilmesi, kullanılmasına ilişkin faaliyetler olarak kabul edilmektedir (Sandhu vd, 2011). Girişimci ise bu faaliyeti yerine getiren kişidir. Diğer bir ifadeyle, bir işe girerek onu isim haline getirmeye girişim, onu yapan kimseye girişimci denmektedir (Güner ve Korkmaz, 2017). Girişimcilik motivasyonu bireylerin girişimci olma konusunda istekli olması, yenilikleri ve fırsatları araştırması, risk almaya hazır olması gibi konuları içermektedir. Literatürde bireyleri girişimciliğe cesaretlendiren, girişimcilik motivasyonlarını etkileyen faktörler ‘itme’ ve ‘çekme’ faktörler şeklinde ele alınmaktadır (Segal ve diğer., 2005). ‘İtme’ faktörler teorisine göre, bireylerin

girişimcilik motivasyonu iş tatminsizliği, iş bulamama, düşük ücret gibi olumsuz çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Diğer taraftan, 'çekme' faktörler teorisine göre, bireyleri girişimcilik faaliyetlerine motive eden faktörler bağımsız olma, kendini gerçekleştirme gibi olumlu bireysel faktörleri içermektedir. Bireylerin girişimcilik motivasyonunu belirleyen faktörlerin potansiyel girişimciler açısından değerlendirilmesi girişimci bireylerin hazırlanması ve ülkelere kazandırılması bakımından önem arz etmektedir.

Literatürde potansiyel girişimciler olan üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri ve girişimcilik motivasyonları üzerinde etkili olan faktörlerle ilgili çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir. Sözkonusu çalışmaların (Çavuş ve Geri, 2014; Özdemir, 2015; Bhandari, 2006; Vasantha ve Saharranam, 2009; Nathalie ve diğer., 2014; İrmış ve Barutçu, 2012; Nyello ve diğer., 2015; Sandhu ve diğer., 2011) bir kısmı tek bir ülke veya üniversite örneğinde hazırlanmışken, kültürler arası farklılıkları ortaya koymak amacıyla birden fazla ülke ve üniversite örneğinde yapılan çalışmalara (Friedman ve diğer., 2012; Yılmaz ve diğer., 2016; Fitzsimmons ve Douglas, 2005; Moriano ve diğer., 2012; Gupta ve Fernandez, 2009; İakovleva ve diğer., 2011; İakovleva ve Solesvik, 2014; İsada ve diğer., 2015) da rastlanmaktadır.

Çavuş ve Geri (2014) tarafından Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde son sınıfta okuyan öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin girişimcilik eğilimlerine kişisel faktörlerden çok, aile, üniversite, yetişme ortamı gibi çevresel faktörlerin etkisinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Özdemir (2015) tarafından Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkileri ele alan bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin girişimcilik eğilimini belirleyen boyutlar olarak başarıma ihtiyacı, yenilikçilik, öz yeterlilik, dışsal denetim odağı, içsel denetim odağı, kişisel girişim, yaratıcılık ve bağımsızlık boyutları ortaya konulmuş ve öğrencilerin geldiği ülke, aile geliri, ailedeki girişimcilik tecrübesi, eğitim almakta olduğu fakülte gibi bazı sosyo-demografik özellikler bakımından farklılık gösterdiği ortaya konulmuştur.

Bhandari (2006) tarafından Hindistan'ın Jai Narain Vyas Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan öğrencilerin girişimcilik motivasyonlarını ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda Hindistan'lı öğrencilerin iş kurmasını belirleyen temel 6 faktör ortaya konulmuştur. Bunlar; başkalarına önderlik etmek, kendi kendine patron olmak, yenilikçi fikirlerini uygulamaya koymak, kararlılık, kişisel meydan okuma ve ticari olmayan eğitimidir.

Vasantha ve Saharranam (2009) tarafından Hindistan'ın Dayananda Sagar Enstitüsü'nde eğitim görmekte olan lisansüstü öğrencilerin girişimci özelliklerini incelemek ve öğrencilerin girişimci özelliklerine demografik faktörlerin etkisini belirlemek amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçları öğrencilerin akademik başarıları ve babasının uğraşı alanlarının girişimcilik özellikleri üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan'da Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Nathalie vd. (2014) tarafından ABD'de girişimcilik kursu alan öğrencilerden 5 yıl süre ile veri toplanmış ve girişimcilik motivasyonlarını ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Araştırmaya göre, katılımcıların yaklaşık dörtte üçü'nün girişimci olmaya niyetli oldukları, öğrencilerin girişimcilik motivasyonlarına eğitim ve ailenin etkisinin önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

İrmiş ve Barutçu (2012) Türkiye'nin Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik niyetlerini etkileyen faktörleri; aile, eğitim ve diğer faktörler olmak üzere üç grupta analiz etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin kendi işini kurmasında sözkonusu faktörlerin önemli etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Nyello vd. (2015) tarafından Tanzanya'nın Social Work Enstitüsü'nün mezunları üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, girişimcilik eğitiminin girişimcilik davranışları üzerinde pozitif etkisi olduğu görülmüş ve araştırmacılar akademik uzmanlık alanlarına bakılmaksızın tüm öğrencilerin girişimcilik konusunda eğitim almaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sandhu vd. (2011) Malezya'daki üniversitelerin lisansüstü eğitim programlarında eğitim almakta olan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri ile algılanan engeller arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırma sonuçları girişimcilik eğilimindeki değişimin % 31,5'inin stres, risk, başarısızlık korkusu, sosyal çevre eksikliği ve kaynak yetersizliği gibi beş temel faktöre (engelleyici) bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Friedman vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada Kırgızistan, Gürcistan ve ABD olmak üzere üç farklı ülkede eğitim görmekte olan lisans öğrencilerinin girişimci olma isteklerini belirleyen faktörler karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Girişimci olmayı etkileyen faktörlerden tanınma arzusunun tüm öğrenciler açısından önemli olduğu belirlenmiş, finansal motivler, özgürlük, aile gelenekleri, pazarlama fırsatları ve ekonomik koşullar gibi diğer faktörler bazında ülkeler arasında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Kırgızistan ve ABD öğrencilerine göre, Gürcistan'lı öğrencilerin girişimci olma arzuları daha karmaşıktır. Ayrıca, pazarlama fırsatları Kırgızistan'lı öğrencileri girişimciliğe motive eden faktörler arasında önemli yer tutmaktadır.

Yılmaz vd. (2016) tarafından Kırgızistan ve Türkiye'de eğitim görmekte olan öğrencilerin girişimci bir kişiliğe sahip olup olmadıkları ve girişimcilik derslerinin etkileri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, girişimciliği olumlu yönde özendiren en önemli uygulamaların vergi indirimi ve kamusal teşvikler, girişimcilikten caydırıcı en önemli özellikler ise sermaye yetersizliği ve düşük eğitim düzeyi olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Kırgız öğrencilerin Türk öğrencilere göre sürekli yeni girişimler peşinde oldukları sonucuna varılmıştır.

Fitzsimmons ve Douglas (2005) girişimcilik tutumları ve girişimcilik yetenekleri ile girişimcilik niyetleri arasındaki ilişkileri, Hindistan, Çin, Tayland ve Avustralya'da lisansüstü öğrenciler örneğinde incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, girişimcilik tutumları ve yeteneklerinin girişimcilik eğilimi üzerinde

etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca, girişimcilik eğiliminde kültürlerarası farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Hindistanlı öğrenciler için diğer ülkelerden farklı olarak girişimcilik niyetini belirleyen en önemli faktör olarak bağımsız olma arzusu çıkmıştır.

Moriano vd. (2012) altı farklı ülkede (Almanya, Hindistan, İran, Polonya, İspanya ve Hollanda) 1074 öğrenci ile yaptıkları çalışmada girişimcilik eğilimlerini ve kültürel farklılıkları ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçları girişimcilik eğilimi üzerinde kültürel etkilerin söz konusu olduğunu göstermiştir. Girişimcilik eğilimi üzerinde özne normların etkisinin kolektivist ülkelere (Hindistan, İran, İspanya ve Polonya) bireyci ülkelere (Almanya ve Hollanda) göre daha güçlü olduğu, özne normların daha çok Hindistan ve Hollanda'daki öğrencilerin girişimcilik eğilimleri ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Gupta ve Fernandez (2009) Hindistan, Türkiye ve ABD'de eğitim görmekte olan işletme öğrencileri üzerine bir çalışma yapmışlardır. Karşılaştırılan ülkeler bazında algılanan girişimcilik özellikleri bakımından farklılıklar olduğu gibi, benzerliklerin de olduğu tespit edilmiştir. Kendine güven, başarıya ihtiyacı, yetkinlik gibi bazı boyutlarda üç ülke arasında bir farklılık olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan, yardımseverlik özelliğinin diğer iki ülkeye göre Türkiye'deki öğrencilerde, başkalarının duygularından haberdar olma özelliğinin daha çok ABD'li öğrencilerde ve sorumluluk isteği özelliğinin daha çok Hindistan'lı öğrencilerde belirgin olduğu ortaya konulmuştur.

Iakovleva vd. (2011) tarafından gelişmiş (Avustralya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Norveç, İspanya, Hollanda) ve gelişmekte olan ülkelere (Brezilya, Meksika, Romanya, Rusya ve Ukrayna) karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, gelişmekte olan ülkelere öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde öğrencilerin girişimcilik eğilimleri ve etkili olan faktörleri Sovyet sonrası ekonomiler örneğinde ele alan çalışmalara da rastlanmaktadır. Iakovleva ve Solesvik (2014) tarafından Rusya ve Ukrayna örneğinde yapılan çalışmada, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin ülkelere göre farklılık gösterdiği, Ukraynalı öğrencilerin daha yüksek bir girişimcilik eğilimine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmaya katılan öğrenciler arasında erkek öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

İsada vd. (2015) tarafından Japonya ve Tayvan örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada öğrencilerin girişimcilik özellikleri, etkili olan çevresel ve kişisel faktörler ele alınmıştır. Sosyal sistem ve finansal sistem gibi çevresel faktörlerin ve kişisel faktörlerden başarıya ihtiyacının her iki ülkede girişimciliği teşvik ettiği görülmüştür. Diğer taraftan, Japonya'dan farklı olarak, Tayvan'da girişimciliğe aşinalık, girişimciliğin toplumsal değerlendirilmesi ve yakın çevre gibi faktörlerin daha çok etkili olduğu tespit edilmiştir. Japonya'da ise, Tayvan'dan farklı

*Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan’da
Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırılmalı Bir Araştırma*

olarak kişisel risk tercihi ve girişimci kabiliyeti girişimcilik eğilimini en çok etkileyen faktörler olarak ortaya konulmuştur.

Öğrencilerin girişimcilik motivasyonlarını belirleyen faktörlere ilişkin yapılan araştırmaları genel olarak değerlendirdiğimizde, çalışmaların genellikle lisans düzeyindeki öğrenciler üzerine yapıldığı söylenebilir. Kùltürler arası karşılaştırılmalı çalışmaların sonuçları, girişimciliği etkileyen faktörler bazında farklılıklar olduğu gibi, benzerliklerin de olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, özel girişimcilik eğitimlerinin öğrencilerin girişimcilik eğilimleri üzerinde önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu araştırmanın temel amacı farklı kùltürleri temsil eden öğrencilerin girişimcilik motivasyonunu belirleyen faktörleri incelemek, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Araştırma amacı çerçevesinde ilgili literatür taraması ve her iki yüksek öğretim kurumunda yapılan gözlemler neticesinde geliştirilen hipotezler aşağdaki gibidir:

H1₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin girişimci olma niyetleri arasında anlamlı fark yoktur.

H1₁: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin girişimci olma niyetleri arasında anlamlı fark vardır.

H2₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin daha önce girişimcilik faaliyetlerinde bulunma durumları arasında anlamlı fark yoktur.

H2₁: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin daha önce girişimcilik faaliyetlerinde bulunma durumları arasında anlamlı fark vardır.

H3₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin ailelerinin kendi işletmelerine sahip olma durumları arasında anlamlı fark yoktur.

H3₁: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin ailelerinin kendi işletmelerine sahip olma durumları arasında anlamlı fark vardır.

H4₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin daha önce girişimcilik kursu/dersi alma durumları arasında anlamlı fark yoktur.

H4₁: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin daha önce girişimcilik kursu/dersi alma durumları arasında anlamlı fark vardır.

H5₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin girişimciliği etkileyen faktörlere ilişkin algılamaları arasında anlamlı fark yoktur.

H5₁: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin girişimciliği etkileyen faktörlere ilişkin algılamaları arasında anlamlı fark vardır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada kullanılan veriler 2017 yılının şubat ayında Hindistan’ın Ahmedabad şehrinde ve 2017 yılının Mart ayında Kırgızistan’ın Bişkek şehrinde

katılımcılarla yüze yüze görüşülerek elde edilmiş, elde edilen tüm anket formları analize dahil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (n=40) ve Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü'nde (n=50) yüksek lisans eğitimi görmekte olan öğrenciler (toplam n=90) oluşturmaktadır. Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü'nde sadece İşletme alanında yüksek lisans programı olduğu için, karşılaştırılmakta olan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde de sadece yüksek lisans öğrencileri araştırmaya dahil edilmiştir. 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle, KTMÜ-SBE'de kayıtlı 193 öğrenci ve HGGE'de 120 öğrenci olduğu bilinmektedir. Ancak, her iki kurumda yerli öğrencilerle birlikte kayıtlı olan uluslararası öğrenciler bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu araştırma, sadece yüksek lisans eğitimi almakta olan yerli öğrencileri kapsamaktadır.

Veri toplamak için kullanılan anket formu; girişimciliği etkileyen *bağımsız olma arzusu, finansal başarı, tanınma arzusu, üniversite, yakın çevre, kültür, ekonomik ortam, teknoloji, hükümet ve iş dünyası* gibi faktörlere ilişkin 33 önermeyi içermektedir. Önermeler Turker ve Selcuk (2009); Lewis vd. (2013); Aziz vd. (2013); Breazeale vd. (2015) çalışmaları esas alınarak oluşturulmuş ve 5'li Likert tipi ölçeğe (1-Hiç katılmıyorum, 5-Tamamen katılıyorum) göre hazırlanmıştır. Ayrıca, cinsiyet, yaş, eğitim görmekte olduğu kurum, dönem gibi demografik soruları, girişimci olma niyeti, girişimcilik tecrübesi, girişimcilik konusunda ders alma durumları ve ailesinin girişimcilik durumuna ilişkin soruları içermektedir.

Eksiklikleri, yanlışlıkları önlemek amacıyla, Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü'nün öğrencileri (n=28) üzerine pilot bir uygulama yapılmıştır. Anket formunun güvenilirliğiyle ilgili olarak, yapılan araştırmalarda yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa katsayısı Likert ölçekli sorular üzerinden hesaplanmış ve 0,915 olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak 0,65 ve üzeri çıkan katsayılar oldukça güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen veriler amaca yönelik istatistiksel analizlere tabi tutularak yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin genel özellikleri Tablo 2'de sunulmaktadır. KTMÜ-SBE öğrencilerinin yaş ortalaması 25 olup, % 22'si erkek, geri kalanı kız öğrencilerden, HGGE öğrencilerinin yaş ortalaması 23 olup, % 58'i erkek ve geri kalanı kız öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan KTMÜ-SBE öğrencilerinin % 56'sı eğitimlerinin birinci yılında olduğu, HGGE öğrencilerinin % 70'inin birinci yılında olduğu görülmektedir. Yüksek lisans programlarında genellikle birinci yıl ders aşaması olup, öğrencilere ulaşabilme imkanı daha fazladır. Ancak, veri toplama esnasında tez aşamasında olan öğrencilere de ulaşılmaya çalışılmıştır.

*Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan'da
Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*

Tablo 2: Katılımcıların Genel Özellikleri

Değişkenler	Kyrgyzstan	Hindistan
Yüksek Öğretim Kurumu	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü
Örneklem	40	50
Yaş (ortalama)	25	23
Cinsiyet (%)	Erkek	58,0
	Kadın	42,0
Dönem (%)	I. Yıl	70,0
	II. Yıl	30,0

Tablo 3'te girişimcilik ile ilgili; girişimci olma niyeti, girişimcilik tecrübesi, girişimcilik konusunda ders alma durumları ve ailesinin girişimcilik durumu gibi genel sorulara verilen cevapların yüzdeleri ve iki örnek grup arasındaki farkları test eden Ki – kare testinin sonuçları sunulmaktadır.

Tablo incelendiğinde, KTMÜ-SBE öğrencilerinin % 77,5 ve HGGE öğrencilerinin % 88 düzeyinde girişimci olmak istediklerini belirttikleri görülmektedir. İki grup arasında anlamlı bir farklılık ($\chi^2_{(1)}=1,764$; $p>0,05$) yoktur. Her iki grubu oluşturan öğrencilerin girişimci olma niyetlerine ilişkin '*H1₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin girişimci olma niyetleri arasında anlamlı fark yoktur*' hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, her iki kurumun öğrencilerinin girişimci olma niyetleri oldukça yüksektir. Aynı şekilde, her iki örnek grubu oluşturan öğrencilerin önemli bir kısmı (KTMÜ-SBE % 40, HGGE % 60) daha önce girişimcilik tecrübesi yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu soruya alınan cevaplar arasında anlamlı bir farklılık ($\chi^2_{(1)}=3,557$; $p>0,05$) yoktur. Araştırma bulgularına dayalı olarak '*H2₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin daha önce girişimcilik faaliyetlerinde bulunma durumları arasında anlamlı fark yoktur*' hipotezi kabul edilmiştir. Her iki örnek grubu oluşturan öğrencilerin yarısı daha önce girişimcilik faaliyetlerinde buldukları ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan, ailenin kendi işletmesine sahip olup olmama sorusuna alınan cevaplarda iki grup arasında anlamlı bir farklılık ($\chi^2_{(1)}=15,964$; $p<0,05$) olduğu görülmüştür. Bu soruya KTMÜ-SBE öğrencilerinin % 20'si evet cevabı verirken, HGGE öğrencilerinin % 62'si evet cevabı vermişlerdir. '*H3₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin ailelerinin kendi işletmelerine sahip olma durumları arasında anlamlı fark yoktur*' hipotezi red edilmiştir. Kırgızistan'ın piyasa ekonomisi tecrübesi Hindistan'a kıyasla daha az olduğu dikkate alınır, elde edilen bulguların kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Aynı şekilde, katılımcıların bugüne kadar girişimcilik konusunda ders veya kurs alıp almama durumlarında da anlamlı bir farklılık ($\chi^2_{(1)}=22,614$; $p<0,05$) ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, KTMÜ-SBE öğrencilerinin

% 50'si bu soruya evet, HGGE öğrencilerinin ise % 94'ü evet cevabı vermişlerdir. 'H₀: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin daha önce girişimcilik kursu/dersi alma durumları arasında anlamlı fark yoktur' hipotezi red edilmiştir.

Tablo 3: Girişimcilik İle İlgili Genel Sorulara Verilen Cevapların Farklılığı

Değişkenler	E/H	KTMÜ (%)	HGGE (%)	Ki-Kare Testi			H ₀
				χ^2	S.D.	p	
Girişimci olmak isterim	Evet	77,5	88,0	1,764	1	0,184	Kabul
	Hayır	22,5	12,0				
Daha önce girişimcilik faaliyetlerinde bulundum	Evet	40,0	60,0	3,557	1	0,059	Kabul
	Hayır	60,0	40,0				
Ailem kendi işletmesine sahiptir	Evet	20,0	62,0	15,964	1	0,000	Red
	Hayır	80,0	38,0				
Bugüne kadar girişimcilik kursu/dersi aldım	Evet	50,0	94,0	22,614	1	0,000	Red
	Hayır	50,0	6,0				

KTMÜ-SBE'nin sosyal bilimler alanında farklı dallarda (işletme, iletişim, Turizm, Sosyoloji vb.) eğitim veren kurum olmasına rağmen, öğrencilerin girişimcilik ile ilgili niyetleri ve girişimcilik tecrübeleri anlamında, HGGE öğrencilerinden farklı olmaması önemli bir sonuçtur. KTMÜ-SBE'nin yüksek lisans programlarında girişimcilik dersi yer almamaktadır. Ancak, öğrenciler girişimcilik konusunda üniversitede veya üniversite dışında sunulan eğitimlere katılmaktadır. HGGE yüksek lisans programının yanında girişimcilik ile ilgili konularda sürekli kısa süreli programlar düzenlemektedir. Dolayısıyla, bu kurumdaki öğrencilerin tamamına yakını daha önce girişimcilik dersi veya kursu almış olması doğal bir sonuçtur.

Tablo 4'te girişimciliği etkileyen faktörleri oluşturan önermelere ilişkin tanımlayıcı istatistikler karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Tablo incelendiğinde, tüm ifadeler bazında HGGE öğrencilerinin ortalamalarının KTMÜ öğrencilerinin ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle, iki grup arasında en büyük fark hükümet, iş dünyası, üniversite ile ilgili ifadelerle ilişkin ortalamalar arasındadır. Diğer bir ifadeyle, Hindistan'da eğitim alan öğrenciler hükümetin ve üniversitenin girişimcilik için uygun koşulları sağladığı, toplumda girişimci kesim veya girişimcilik topluluklarının aktif olduğu konusunda Kırgızistan'da eğitim alan öğrencilere nazaran daha pozitif bir fikir belirtmişlerdir. Bunun dışında, aile, kültür, ekonomi ve teknoloji ile ilgili ifadelerde her iki grubun ortalamalarının bir birlerinden çok uzak olmadığı görülmektedir.

*Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan'da
Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*

Tablo 4: Girişimciliği Etkileyen Faktörlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

KTMÜ (n=40)		DEĞİŞKENLER	HGGE (n=50)	
S.S.	Ort.		Ort.	S.S
1,15442	3,54	Girişimci olmak, bağımsızlık sağlar	4,08	,85332
1,14326	3,78	İnsanların kendi kararlarını vermelerine olanak tanır	4,14	,75620
1,13114	3,55	Girişimci olmak, ekonomik servet kazandırır	3,90	,90914
1,10361	3,25	Girişimcilik, rahat bir hayat sağlar	3,20	1,19523
1,06217	3,00	Girişimcilik, başkalarının size olan saygısını artırır	3,84	,76559
1,17233	3,60	Girişimcilik, bireysel potansiyele ulaşmak için en iyi yoldur	3,84	,99714
1,21000	3,15	Üniversitem girişimci olmamı için teşvik eder	3,92	,89989
1,28078	3,28	Üniversitem gerekli bilgiyi sağlamaktadır	4,10	,70711
1,10911	2,73	Üniversite somut tedbirler almaktadır	4,02	,86873
1,18511	3,93	İş kurmaya karar verirsem, ailem bana destek olur	3,94	,95640
1,22971	2,98	Girişimcilik aile üyeleri gibi olmama olanak tanır	3,52	1,19932
1,39940	3,13	İş kurmaya karar verirsem, akrabalarım destek olur	3,58	1,21370
1,17670	2,50	Girişimcilik ailemin geleneklerine uygundur	3,37	1,25323
1,20229	2,88	Girişimcilik toplum tarafından desteklenmektedir	3,70	,95298
1,09895	3,35	Girişimciler toplumda saygı gören bireylerdir	3,46	1,09190
1,16987	3,38	Ülkemizde girişimcilik çoğu insanın arzusudur	3,56	,95105
1,00766	2,60	Ülkemizde insanlar başka seçenekleri olmadığı durumlarda girişimciliği tercih ederler	3,40	1,01015
1,01147	3,05	Kültürümüz genel olarak girişimciliği destekler	3,54	,95212
1,06096	3,05	Ekonomik koşulları girişimcilik açısından elverişlidir	3,92	,81232
1,03744	3,28	Piyasada rekabet ortamı girişimcilik için elverişlidir	3,72	,88156
1,12061	3,03	Ekonomi girişimciler için fırsatlar sunmaktadır	3,92	,82906
1,07537	2,65	Vergi sistemi girişimcilik açısından uygundur	3,38	,98747
1,31168	3,35	Ülkemiz doğal kaynaklar açısından zengindir	3,84	,95533
1,03497	3,58	Modern teknoloji girişimciliği teşvik etmektedir	4,30	,83910
1,15442	3,48	Günümüzün teknolojisi girişimcilik için elverişlidir	4,35	,72316
1,05733	2,40	Hükümet, girişimcilik için iyi koşullar sağlamaktadır	4,08	,87691
1,06217	2,50	Ülke mevzuatı girişimciliği desteklemektedir	3,84	,81716
,95776	2,43	Hükümet insanlara iş kurmasında yardım etmektedir	3,90	,90914
1,15913	2,70	Hükümet girişimciliği desteklemektedir	4,08	,80407
1,08575	2,73	Girişimci dernekleri ülkemizde güçlüdür	3,45	,84314
1,19588	2,83	Girişimci dernekleri girişimciliği canlandırmak için çaba göstermektedir	3,57	,97895
1,27601	2,75	Ülkemizde önde gelen işadamları öğrencilerin girişimcilik faaliyetlerini desteklemektedir	3,98	,90115
1,14466	2,65	Ülkemizde iş dünyası resmi kurumlarla sıkı bir işbirliği içerisinde çalışmaktadır	3,86	,86603

Yukarıdaki tabloda yer alan ifadeler '*bağımsız olma arzusu, finansal başarı, tanınma arzusu, üniversite, yakın çevre, kültür, ekonomik ortam, teknoloji, hükümet ve iş dünyası*' şeklinde 10 genel boyutu yansıtmaktadır. Sözkonusu boyutlar bazında

örnek gruplar açısından ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı bağımsız örneklem T testi kullanılarak test edilmiştir.

Tablo 5: Girişimciliği Etkileyen Faktörlere İlişkin Algılamalar Arasındaki Farklılıklar

Boyutlar	Gruplar	N	Ortl.	Std. Sap.	Ortalamalar Arası Fark	p
Bağımsız olma arzusu	HGGE	50	4,11	,70920	,46000	,019*
	KTMÜ	40	3,65	1,03280		
Finansal başarı	HGGE	50	3,55	,93814	,15000	,454
	KTMÜ	40	3,40	,94190		
Tanınma arzusu	HGGE	50	3,84	,71742	,54000	,006*
	KTMÜ	40	3,30	1,01147		
Üniversite	HGGE	50	4,01	,69972	,96333	,000*
	KTMÜ	40	3,05	,97124		
Yakın çevre	HGGE	50	3,61	,92594	,47375	,014*
	KTMÜ	40	3,13	,83395		
Kültür	HGGE	50	3,53	,63195	,48200	,000*
	KTMÜ	40	3,05	,62059		
Ekonomik ortam	HGGE	50	3,75	,60550	,68200	,000*
	KTMÜ	40	3,07	,69067		
Teknoloji	HGGE	50	4,33	,69701	,80500	,000*
	KTMÜ	40	3,53	1,04360		
Hükümet	HGGE	50	3,98	,70936	1,46875	,000*
	KTMÜ	40	2,51	,93967		
İş dünyası	HGGE	49	3,71	,60165	,97679	,000*
	KTMÜ	40	2,74	,92326		

*Ortalamalar arasındaki fark $p \leq 0.05$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5'te ayrıntıları sunulan sonuçlar incelendiğinde, 'finansal başarı' boyutu ($p > 0,05$) dışında, tüm diğer boyutlar bazında iki grup arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılıkların olduğu görülmektedir. Ayrıca, tüm boyutlarda HGGE ortalamaları KTMÜ-SBE öğrencilerinin ortalamalarına göre daha pozitiftir. 'H5o: İki örnek grubu oluşturan öğrencilerin girişimciliği etkileyen faktörlere ilişkin algılamaları arasında anlamlı fark yoktur' hipotezi red edilmiştir. Ortalamalar arasındaki en büyük fark 'Hükümet' boyutuna (1,46) ilişkindir. Bu boyut ile ilgili alınan cevapların ortalaması KTMÜ-SBE için 2,51 iken, HGGE için 3,98 olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki fark bakımından hükümet boyutunu iş dünyası (0,97) ve üniversite (0,96) boyutları takip etmektedir. Finansal başarı boyutunda ise KTMÜ-SBE ortalaması 3,40 ve HGGE ortalaması 3,55 olup, birbirine yakındır ve her iki grup öğrencileri girişimciliğin finansal başarı açısından önemine orta derecede katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler için potansiyel girişimci konumunda olan gençlerin girişimcilik motivasyonlarının araştırılması öncelikli konular içerisinde yer almaktadır. Özellikle üniversite öğrencilerinin girişimcilik niyetlerine olumlu veya olumsuz etki eden faktörlerin bilinmesi girişimcilik ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar açısından önem arz etmektedir.

Potansiyel girişimcileri motive eden faktörler ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterebileceği gibi, benzerliklerin de olabileceğine yapılan çalışmalarda işaret edilmektedir (Fitzsimmons ve Douglas, 2005; Gupta ve Fernandez, 2009; Friedman vd., 2012). Bu araştırmanın sonuçları literatürdeki çalışmaları destekler niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, karşılaştırılmakta olan iki grup arasında girişimcilik açısından benzerliklerin olduğu kadar, farklılıkların da olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, hem KTMÜ-SBE, hem de HGGE öğrencilerinin girişimci olma niyetleri oldukça yüksektir ve daha önce girişimcilik faaliyetlerinde bulduklarını belirtmişlerdir. Literatürde gelişmekte olan ülkelerde öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Iakovleva vd., 2011). Diğer taraftan ailede girişimcilik tecrübesi, girişimcilik ile ilgili alınan eğitim konularında KTMÜ-SBE ve HGGE öğrencileri arasında farklılıkların olduğu görülmüştür. Kırgızistan'ın piyasa ekonomisi tecrübesi Hindistan'a kıyasla daha az olduğu dikkate alınırsa, elde edilen bulguların kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Girişimcilik motivasyonunu etkileyen faktörlere ilişkin algılamalarda iki grup arasında finansal başarı boyutu hariç, tüm boyutlarda farklılıkların olduğu tespit edilmiş ve en büyük fark hükümet, en küçük fark finansal başarı boyutlarında olduğu görülmüştür. Kırgızistan'da eğitim alan üniversite öğrencilerini girişimciliğe motive eden faktörler içerisinde hükümetin konuya verdiği önem ve uyguladığı düzenlemelerin büyük rol oynadığı yapılan çalışmalarda kanıtlanmıştır (Yılmaz vd., 2016). Araştırma sonuçları, Kırgızistan'da hükümetin girişimciliği geliştirmeye ve desteklemeye yönelik uygulamaları potansiyel girişimcileri motive edecek düzeye henüz ulaşmadığına işaret etmektedir. Finansal başarı boyutu her iki grup öğrencileri için aynı düzeyde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca, genel olarak girişimciliği etkileyen faktörlere ilişkin Hindistan'da eğitim alan öğrencilerin algılamalarının Kırgızistan'da eğitim alan öğrencilere göre daha pozitif olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, Kırgızistan'ın potansiyel genç girişimcileri teşvik etme bağlamında, eğitim, bilgi ve finansal anlamda destek verme konularına ağırlık vermesi gerektiğini ileri sürmek mümkündür. Bu konuda, mevcut yüksek öğretim kurumlarının çerçeve programlarına girişimcilik derslerinin konulması, girişimcilik konusunda bilimsel etkinliklerin düzenlenmesi ve bu tür faaliyetlere iş dünyasının da aktif olarak katılımının sağlanması önem arz etmektedir. Literatürde, girişimcilik ile eğitim arasında anlamlı ilişki olduğu önceki çalışmalarda kanıtlanmıştır (İrmiş ve Barutçu, 2012; Bhandari, 2006). Kırgızistan'da sözkonusu faaliyetlerin henüz yeterli düzeyde olmadığı bilinmektedir. Ayrıca,

üniversite öğrencilerinin girişimcilik faaliyetlerinin hükümet ve iş dünyası tarafından desteklenmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Bu çalışmanın sonuçları ilgili kurum ve kuruluşlar için bir takım ipuçları vermekle birlikte, bazı sınırlıkları da barındırmaktadır. Öncelikle, araştırma iki ülkeden örnek olarak seçilen iki kurumla sınırlıdır. Bu ülkelerdeki diğer yüksek öğretim kurumlarının da katılımı ile örneklemin genişletilmesi ülkeleri temsil etme açısından daha sağlıklı sonuçlar verebilecektir. Ayrıca, örneklemin belirlenmesinde tesadüfi örnekleme yönteminin kullanılması, verilerin analizinde daha farklı istatistiksel tekniklerin uygulanması ile daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek mümkündür. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda sözü geçen sınırlıkların dikkate alınması önemlidir.

Kaynakça

Ahmed, T., Chandran, V.G.R. & Klobas, J. (2017). Specialized Entrepreneurship Education: Does it Really Matter? Fresh Evidence from Pakistan. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 23 No. 1, pp. 4-19.

Aziz, N., Friedman, B. A., Bopieva, A. & Keles, I. (2013). Entrepreneurial Motives and Perceived Problems: An Empirical Study of Entrepreneurs in Kyrgyzstan. *International Journal Of Business*, 18(2), pp. 163-176.

Bhandari, N. C. (2006). Intention for Entrepreneurship among Students in India. *The Journal of Entrepreneurship*, Vol. 15, No. 2. pp. 169-179.

Breazeale, N., Fortunato, M. W.-P., Allen IV, J. E., Hustedde, R. J. & Pushkarskaya, H. (2015). Constructing a Multi-Dimensional Measure of Local Entrepreneurial Culture. *Community Development*, Vol. 46, No. 5, pp. 516-540.

Çavuş, Ş. & Geri, R. (2014). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Son Sınıfında Okuyan Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi. 6. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 24-26 Nisan 2014, Bişkek/Kırgızistan, s. 171-179.

Fitzsimmons, J.R., & Douglas, E.J. (2005), Entrepreneurial Attitudes and Entrepreneurial Intentions: A Cross-Cultural Study of Potential Entrepreneurs in India, China, Thailand and Australia, *Babson-Kauffman Entrepreneurial Research Conference*, Wellesley, MA. June 2005, s.1-20.

Friedman, B. A., Aziz, N., Keles, I. & Sayfullin, S. (2012). Predictors of Students` Desire to be an Entrepreneur: Kyrgyzstan, Georgia, and the United States. *Eurasian Journal of Business and Economics*, 5 (9), pp. 129-140.

Gupta, V. & Fernandez, Ch. (2009). Cross-Cultural Similarities and Differences in Characteristics Attributed to Entrepreneurs: A Three-Nation Study, *Journal of Leadership & Organizational Studies*, Volume 15 Number 3, pp. 304-318.

Girişimcilik Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Kırgızistan ve Hindistan'da Lisansüstü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Güner, H. ve Korkmaz, A. (2017). KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi-Girişimcilik İlişkisi: Eğitim Alıp İş Kurmayanlar Üzerine Bir Araştırma. *İş ve Hayat Dergisi Ekonomi Hukuk ve Sosyal Politika*, 2 (4), s. 155-182.

HGGE, <http://ediindia.ac.in/new/index.asp>, 02.05.2017

Iakovleva, T., Kolvereid, L. & Stephan, U. (2011). Entrepreneurial Intentions in Developing and Developed Countries, *Education + Training*, Vol. 53 No. 5, pp. 353-370.

Iakovleva, T. & Solesvik, M. Z. (2014). Entrepreneurial Intentions in Post-Soviet Economies. *Int. J. Entrepreneurship and Small Business*, Vol. 21, No. 1, pp. 79-100.

İrmiş, A. ve Barutçu, E. (2012). Öğrencilerin Kendilerini Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görmelerini ve İş Kurma Niyetlerini Etkileyen Faktörler: Bir Alan Araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, s.1-25.

Isada, F., Lin, H-Ch. & Isada, Y. (2015). Entrepreneurship of University Students in Taiwan and Japan. *Management Research Review*, Vol. 38 No. 12, pp. 1251-1266.

KTMÜ-SBE, <http://manas.edu.kg>, 02.05.2017

Kızılırmak, İ. ve Gülcan, B. (2011). Kırgızistan – Bişkek'te Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Yapan Türk Girişimcilerin Profili ve Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Bir Araştırma. 3. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 17-19 Mayıs 2011, Bişkek/Kırgızistan, s. 251-257.

Lee, S. M., Lim, S. & Pathak, R. D. (2011). Culture and Entrepreneurial Orientation: A Multi-Country Study. *International Entrepreneurship Management Journal*, Vol 7, pp. 1–15.

Lewis, P., Wei, L., Hao, Y., Yong, L. & Vaccaro, L. C. (2013), Factors influencing the Formation of Chinese and American Entrepreneurs, *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, Vol. 2 Iss 1 pp. 54 – 66.

Mansor, M. & Othman, N. (2011). CoBLAS: Inculcating Entrepreneurial Culture among Higher Education Institutions' Students. *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 1, No. 1, pp. 86-91

Mogollón, R. H. & Rubio, P. P. (2010). An Approach to Entrepreneurial Culture and Education in Secondary School. *International Journal of Business Environment*, Vol. 3, No. 1, pp. 120-134.

Moriano, J. A., Gorgievski, M., Laguna, M., Stephan, U. & Zarafshani, K. (2012). A Cross-Cultural Approach to Understanding Entrepreneurial Intention. *Journal of Career Development*, 39(2) pp. 162-185.

Nathalie, D-C., Chad, M. G. & Soohyun, Y. (2014). The Characteristics and Motivations of Contemporary Entrepreneurship Students, *Journal of Education for Business*, 89:8, pp. 441-449.

Nyello, R., Kalufya, N., Rengua, C., Masunga J. N. and Ngirwa, Ch. (2015). Effect of Entrepreneurship Education on the Entrepreneurial Behaviour: The Case of Graduates in the Higher Learning Institutions in Tanzania. *Asian Journal of Business Management*, 7(2): pp. 37-42.

Özdemir, L. (2015). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.20, S.1, ss.41-65.

Sandhu, M. S., Sidique, S. F. & Riaz, S. (2011). Entrepreneurship Barriers and Entrepreneurial Inclination Among Malaysian Postgraduate Students. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 17 No. 4, pp. 428-449.

Segal, G., Borgia, D. & Schoenfeld, J. (2005). The Motivation to Become an Entrepreneur. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 11 No. 1, pp. 42 – 57.

Vasanth Kumara, S.A. & Saharranam, C. (2009), Entrepreneurial Characteristics among Business Management Students: An Empirical Study, *The IUP Journal of Management Research*, 8(6), pp 7-29.

The Global Entrepreneurship and Development Institute. (2017). *Global Entrepreneurship Index*, <https://thegedi.org/2017-global-entrepreneurship-index/>, 26.04.2017.

Turker, D. & Selcuk, S. S. (2009), Which Factors Affect Entrepreneurial Intention of University Students?, *Journal of European Industrial Training*, Vol. 33 Iss 2 pp. 142 – 159.

World Bank, <http://databank.worldbank.org>, 26.04.2017.

Yılmaz, C., Urdaletova, A., Özdi, T. ve Gülçiçek, B. (2016). Kırgızistan ve Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Konusuyla İlgili Tutum ve Davranışları. *7. Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 12-14 Mayıs 2016, Bişkek/Kırgızistan, s. 685-704.

<http://www.stat.kg>, 25.04.2017

<http://www.facts-about-india.com/>, 25.04.2017

<http://www.doingbusiness.org>, 25.04.2017

<http://www.heritage.org/>, 25.04.2017

<https://thegedi.org/>, 25.04.2017

Extended Abstract

Introduction

Factors that encourage entrepreneurship include basic dimensions such as independent and recognition motive, education and family environment, cultural and economic conditions, technological circumstances and the government's policies (Bhandari, 2006; Friedman et al., 2012). It is important to evaluate these factors in terms of potential entrepreneurs in different countries in order to prepare entrepreneur individuals. There are a huge number of academic studies in the literature on students entrepreneurship (Çavuş and Geri, 2014; Özdemir, 2015; Bhandari, 2006; Vasantha and Saharranam, 2009; Nathalie et al., 2014; İrmiş and Barutçu, 2012; Nyello et al., 2015; Sandhu et al., 2011). In recent years, international comparative studies have been gaining more importance for revealing differences in tendency and motivation towards entrepreneurship of individuals who represent different cultures (Friedman et al., 2012; Yılmaz et al., 2016; Fitzsimmons and Douglas, 2005; Moriano et al., 2012; Gupta and Fernandez, 2009; İakovleva et al., 2011; İakovleva and Solesvik, 2014; İsada et al., 2015). In general, researchers acknowledge a significant effect of cultural diversity on individuals' entrepreneurship tendencies (Lee et al, 2011). In addition, the importance of education is often emphasized on the development of the entrepreneurship (Mogollón and Rubio, 2010; Mansor and Othman, 2011). However, the studies conducted are mostly on undergraduate students and there is limited number of studies on graduate students (Sandhu et al., 2011; Vasantha and Saharranam, 2009). Moreover, no comparative research has been found on students' entrepreneurship in Kyrgyzstan and India. The main purpose of this paper is to examine entrepreneurial motivation factors of graduate students, who represent different cultures and to identify similarities and differences.

Methodology

Graduate students (total n=90) from Institute of Social Sciences, Kyrgyz Turkish Manas University (n=40) in Kyrgyzstan and Entrepreneurship Development Institute of India (n=50) constitute the sample of this study. The primary data used in the research was obtained during February to March 2017 by the face-to-face interviews with participants in Ahmedabad, India and Bishkek, Kyrgyzstan. The questionnaire instrument utilized for this study was developed based on previous studies (Turker and Selcuk, 2009; Lewis et al., 2013; Aziz et al., 2013; Breazeale et al., 2015). The survey form includes questions related to demographic characteristics such as gender, age, institution and questions related to intentions to be an entrepreneur, entrepreneurship experience and family's entrepreneurial status. In addition, the questionnaire includes 33 items concerning the factors which affect entrepreneurship. These factors are: independence, financial success, recognition, education, family, culture, economic environment, technology, government, and business community. Questions were arranged as five-point

Likert-type scale, where 1 (Strongly disagree) and 5 (Strongly agree). The α coefficient is 0,915.

Findings and Discussion

According to the survey's results, both KTMU and EDII students have relatively high intentions to become entrepreneurs and have experienced entrepreneurship activities before. 77% of the KTMU students and 88% of the EDII students want to become entrepreneurs. There is no significant difference ($\chi^2=1,764$, $p=0,184$) between these two groups. Similarly, a significant part of the students in both sample groups (KTMU 40%, EDII 60%) had experienced entrepreneurship in past. However, it has been found that there is a significant difference ($\chi^2 = 15,964$, $p = 0,000$) between the two groups in the responses to the question whether the family had their own business. While only % 20 of the KTMU students gave positive answers, the number of positive answers for the EDII students is % 62. In the same way, there is a significant difference ($\chi^2 = 22,614$, $p = 0,000$) in the cases if participants have already taken courses or lessons on entrepreneurship. In other words, the positive answer was from % 50 of the KTMU students and % 94 of the EDII students. The perceptions of Indian students on factors influencing entrepreneurship have been found to be more positive than Kyrgyz students. The difference has been found to be significant between the two groups in terms of the 'university' dimension, which provides and promotes favorable conditions for entrepreneurship. In the literature, it was proven in the previous studies that the specially applied training on entrepreneurship has a significant effect on candidates (Mansor and Othman, 2011). It is also crucial if the entrepreneurial activities of university students are supported by the government and the business community. According to the students' perceptions Indian government and business community encourage students' entrepreneurship more, than in Kyrgyzstan. This paper concludes that Kyrgyzstan should focus on the context of providing education, information and financial support to promote potential young entrepreneurs. In this aspect, it is important that entrepreneurship courses consist in the programs of existing post-graduate institutions and scientific activities are organized on entrepreneurship with active participation of business community. Although this paper provides some useful insights for the relevant institutions and organizations, there are some significant limitations. First of all, a non-probability sampling method was used, which would further reduce the representativeness of the sample. The other limitation of this study is that, this research is restricted to two institutions chosen as examples. Future studies should focus on students from other institutions. The extension of the sample with the participation of other higher education institutions of these countries can lead to better results.

MESLEKLERLE İLGİLİ ÖYKÜLERİN İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER GELİŞİMİ DÜZEYLERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ^{1,2}

Aysun ÖZGÜR

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Orcid: 0000-0001-6142-3259

Eyüp ÇELİK

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Orcid: 0000-0002-7714-9263

Makale Geliş Tarihi: 27.01.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıf öğrencilerine mesleklerle ilgili öykü okutulmasının, öğrencilerin kariyer gelişimi üzerinde etkili olup olmayacağını incelemektir. Araştırmanın örneklemi 40 (10-11 yaşlarındaki) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri Çocuklar İçin Kariyer Gelişim Ölçeği ile toplanmıştır. Bu çalışma “Eşitlenmemiş kontrol gruplu öntest-sontest desene” dayalı yarı deneysel bir araştırmadır. Bu araştırmanın bağımsız değişkeni ilkokul 4. sınıf öğrencilerine mesleklerle ilgili öykülerin okutulmasıdır. Bağımlı değişkeni ise, bu öğrencilerin kariyer gelişimi düzeyleridir. Araştırma verileri Wilcoxon Signed Rank ve Mann-Whitney U testleri ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda deney grubunun kariyer gelişimi ölçeğinin merak/araştırma boyutu öntest ile sontest puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olduğu ancak ölçeğin diğer boyutlarında (bilgi, merak/araştırma, ilgiler, denetim odağı, anahtar figürler, zaman perspektifi, planlama ve benlik kavramı) öntest ile sontest puan ortalamalarının önemli düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kontrol grubunun ise öntest ile sontest merak/araştırma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Kariyer gelişimi, merak/araştırma, mesleki öykü, deneysel çalışma

THE INVESTIGATION OF THE EFFECTIVENESS OF VOCATIONAL STORY ON FOURTH GRADE STUDENTS' CAREER DEVELOPMENT LEVEL

Abstract

The study examined the effectiveness of vocational story reading application, on fourth grade students' career development level. This study

¹ Bu araştırmanın özeti Uluslararası 1. Yükseköğretimde Yeni Eğilimler Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

² Bu araştırma Sakarya Üniversitesi Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Programı (YL) (Uzaktan Eğitim) bitirme projesi çalışmasından üretilmiştir.

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

conducted on 40 fourth grade students who ranged in age from 10 to 11 years. The Career Development Scale for Childhood (CDSC) was used to collect research data. The control group with pretest, posttest quasi-experimental design was used in this research. The independents variable is application of vocational story reading, and dependent variable is fourth grade students' career development level. Differences between group scores were tested with Wilcoxon Signed Rank test and Mann-Whitney U test. The result of Wilcoxon Signed Rank test demonstrated that pretest and posttest scores related to curiosity/exploration being the subscale of Career Development Scale for Childhood (CDSC), differed significantly in the experimental group. However, pretest and posttest scores related to curiosity/exploration did not differ significantly in the control group. On the other hand, other subscales (information, curiosity/exploration, interests, locus of control, key figures, time perspective, planning and self-concept) did not differ. That is, only students' curiosity/exploration levels were decreased by application vocational story reading.

Keywords: Career development, curiosity/exploration, vocational stories, experimental study

GİRİŞ

İnsanın ruh sağlığı ve bedensel sağlığını koruması ve toplumsal yaşamını işlevsel bir şekilde sürdürebilmesi için ihtiyaçlarını kendine ve başkalarına zarar vermeden karşılayabilmesi oldukça önemlidir. Bunların sağlanabilmesi için de gerekli olan etmenlerden birinin, bireylerin sağlıklı kariyer gelişimini devam ettirebilmesine ve kariyer gelişimi sürecinde bireye sağlanan olanaklar sonucu kendi ilgi, yetenek ve çevresel olanaklarına uygun bir meslek seçimi yapabilmesinin olduğu düşünülebilir. Ayrıca, bireylerin seçtikleri meslekler onların yetenek ve ilgilerine ne kadar uygunsa o mesleğin gerektirdiği faaliyetleri gerçekleştirme konusundaki motivasyonları ve meslekten aldıkları doyumları o kadar yüksek olabilir. Bu nedenle Kuzgun (2013)'un da belirttiği gibi bireylere küçük yaşlardan itibaren mesleki rehberlik kapsamında yapılan çalışmalar ile kendi özelliklerine uygun meslek alanları belirlenip onları o meslek grubuna yönlendirmek gerekmektedir. Alanyazın incelendiğinde kariyer gelişimi açısından çocukluk döneminin oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Hartung, Porfeli ve Vondracek, 2005; Sauermann, 2005; Yaylacı, 2007; Yeşilyaprak, 2003). Ayrıca, Hartung et al. (2005) yaş ilerledikçe çocukların istekleri ve beklentilerinin onların yetenekleri, değerleri ve ilgileri ile daha fazla tutarlılaştığını; çevresel olanakları ve engelleri daha fazla dikkate aldıklarını belirtmektedirler. Hatta yapılan araştırma sonuçlarında (Trice, 1991; Trice ve King, 1991) çocukların kariyer ile ilgili hayallerinin belli bir öğretim yılı boyunca oldukça istikrarlı olduğu da görülmüştür (Akt. Hartung et al., 2005). Bu bağlamda, ilkokul çağındaki çocukların kariyer gelişimini desteklemeye yönelik yapılan bu deneysel çalışma oldukça önemlidir.

Super (1990), çocukluk dönemindeki kariyer gelişimi ile ilgili deneyimlenen yaşantıların bireyin sonraki dönemlerdeki kariyer gelişimine önemli katkılarının olduğunu ve bu dönemde merak/araştırmayı kariyer gelişiminin boyutlarından biri

olarak vurgulamaktadır (Akt. Bacanlı ve Sürücü, 2011). Benzer şekilde Erikson (1963) merak/keşfetmenin çocukların kendi yetenekleri konusunda karar vermelerini desteklediğini belirtmektedir. Erikson kariyer gelişiminde gelişimsel süreçlerin etkisini vurgulayarak çocukların kendini tanımaya yönelik keşfetme çabalarının desteklenmesinin onların kariyer gelişimlerini olumlu etkileyeceğini belirtmektedir (Akt. Yaylacı, 2007). Bu bağlamda çocukların kariyer gelişimi sürecinde kariyer gelişimini etkileyen ihtiyaçlarının yeterince karşılanması onların kendilerine uygun kariyer tercihleri yapabilmelerini destekleyebilir ve kariyer gelişimlerine yönelik araştırma motivasyonları arttırabilir. Bu bağlamda, bu araştırma ilköğretim çağındaki çocukların kariyer gelişiminin desteklenebilmesi için onların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik meslek tanıtımı ile ilgili hikâyeleri okuma çalışmasının yapılması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, çocuklar yaşamlarını şekillendirebilmeleri için rol modellere ihtiyaç duyabilirler. Bu rol modelleri kendilerini hayali ya da gerçek yaşamda davranışsal olarak değerlendirebilirler. Bu bağlamda, çocukların meslekler hakkında öyküleri okumaları onların hem çeşitli meslekleri tanımalarını sağlayabilir, öykülerde kendilerine uygun rol modelleri bilişsel açıdan deneyimlemeleri için fırsat oluşturulabilir hem de onları öykülerde işlenen mesleklerle ilgili daha çok araştırma yapmaları için teşvik edebilir. Ayrıca, öykülerde yer alan kahramanlar aracılığı ile sunulan rol model ile çocuğun özdeşim kurması onun meslek seçimini de kolaylaştırabilir.

Gibson (2004) özdeşim ve sosyal öğrenme kuramlarını temel alarak rol modeli bilişsel bir yapı olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, bireylerin kendilerine benzer tutum, davranış, amaç veya statüye sahip olma açısından benzer özelliklere sahip olan bireylerden etkilendiklerini ve onları gözlemleyerek onlar gibi olmaya çabaladıklarını belirtmektedir. Benzer şekilde sosyal karşılaştırma teorisi bağlamında yapılan çalışmalar insanların çeşitli yönlerden kendilerine benzer özelliklere sahip olan bireylerle kendilerini kıyaslama eğilimde olduklarını göstermektedir (Örn. Wood, 1989) Alanyazın taraması sonucu mesleklerle ilgili öykü okuma ile kariyer gelişimi arasındaki ilişkilerin araştırıldığı ve öykülerde yer alan kahramanların kariyer gelişiminde çocuklar için rol model olup olamayacağına yönelik araştırmalara ulaşılamamıştır. Diğer taraftan çocukların kariyer gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalarda ailelerin çocukları için kariyer gelişimi sürecinde etkili rol model olduğuna (Shulenberg, Vondracek ve Crouter, 1984), öğrencilerin kariyer hayallerinin ailelerinin meslekleri (Mullis, Mullis ve Gerwels, 1998), sosyoekonomik düzeyi (Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 2001) ile ilişkili olduğuna yönelik araştırma bulgularının olduğu görülmektedir. Ayrıca, Lockwood, Jordan ve Kunda (2002) yaptıkları çalışmada rol modelin amacıyla bireyin amacının uyumlu olması akademik motivasyonu arttırdığı bulunmuştur.

Alanyazındaki çocukların kariyer gelişiminde etkili olan modellerin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmalarda çocukların çevrelerindeki gözlemledikleri bireylerin mesleklerine özendikleri görülmektedir. Ayrıca, bireyler

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

kendi amaçlarını gerçekleştirmeleri için yol gösterici (örnek teşkil edici) modelleri araştırdıkları da belirtilmektedir (Lockwood ve Kunda, 1997). Bu araştırmalar kariyer gelişiminde çocuğun çevresindeki rol modellerin önemini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, çocukların gözlemledikleri rol modellerin mesleklerinin onların kariyer tercihlerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Çağımızda çocuklar zamanlarının çoğunu okul ortamında geçirmektedirler ve meslekleri tanımak için meslekleri icra eden model olabilecek bireyleri gözleme fırsatı bulamamaktadırlar. Bu eksiklik eğitim öğretim süreci içinde çocuklara kariyer gelişimi bağlamında çok sayıda rol modeller mesleklerle ilgili öyküler aracılığı ile gösterilebilir ve çok sayıda meslek tanıtılabilir.

Öykü ve masal gibi çocuklar için hazırlanan edebi metinlerin çocukların hayal dünyalarını geliştirerek onların gelecek yaşamlarına hazırlanmaları için önemli tecrübeleri hayali ya da gerçek yaşamda deneyimlemelerine rehberlik eden önemli araçlar olduğu belirtilmektedir (Karatay, 2007). Hikâyeler çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirerek ve değer yargılarını geliştirerek yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır (Oğuzkan, 1977'den akt. Mennanoğulları, 2008). Öyküler, betimlediği olay ve kahramanlar aracılığı ile çocuklara problemlerle baş etme konusunda çözüm önerileri sunmalarının yanında meslek edinme gibi yaşamın beklentilerini çocuğa aktararak çocuğun toplumsal yaşama hazırlanmasını kolaylaştırabilir. Araştırmacılar (Karatay, 2014; Sever, 2002) çocuğun okuduğu ya da çocuğa okunan yazınsal ürünlerdeki iletilerin, kahramanların ve kahramanların olaylara bakış açısının çocuk için birer özdeşim öğesi olduğu ve çocuğun gelişimini önemli ölçüde etkileyebileceğini belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle öykülerdeki kahramanların özellikleri ve yaşantıları çocuklara öykünebilecek yeni modeller yaratmaktadır (Ciravoğlu, 1997'den akt. Mennanoğulları, 2008). Ayrıca, Demircioğlu, Demircioğlu ve Ayas (2006) tarafından yapılan araştırma sonucu öğretim sürecinde öykülerden faydalanılmasının öğrencilerin öğrenmeye karşı istekliliklerini arttırdığını göstermektedir. Bu çerçevede, çocukların mesleklerle ilgili öyküleri okumaları onların ilgi alanlarının farkına varmalarını kolaylaştırarak kariyer gelişimini kolaylaştırabilir ve kariyer hedeflerini oluşturmalarına da yardımcı olabilir. Ayrıca, çocukların mesleklerle ilgili olarak okudukları öyküler onların hem kariyer seçimi sürecinde araştırma konusunda motivasyonlarını arttırabilir hem de kendi kariyer öykülerini oluşturmalarına katkı sağlayabilir.

Çocukların farklı meslekleri tanıması için onların değişik meslek alanlarındaki karakterleri gözlemlemesi ve model alması gerekmektedir. Bu olanak çocuklara meslekleri tanıtan öyküler aracılığı ile sağlanabilir. Çünkü çocuklar öykülerde yer alan kahramanların mesleklerini tanıma ve o meslekleri taklit aracılığı ile deneyimleme fırsatı elde edebilir. Bu nedenle bu araştırmada ilkokul dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerin meslek tanıtımı ile ilgili hikâyeleri okumalarının onların kariyer gelişimini etkileyip etkilemediği incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıf öğrencilerine mesleklerle ilgili öykü okutulmasının öğrencilerin kariyer gelişimi üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu çerçevede aşağıdaki hipotez test edilmiştir:

1. Mesleklerle ilgili okutulan öyküler, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin kariyer gelişimini etkiler.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasının, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin bilgi, merak/araştırma, ilgiler, denetim odağı, anahtar figürler, zaman perspektifi, planlama, benlik kavramı düzeylerine etkisinin araştırıldığı bu çalışma "Eşitlenmemiş kontrol gruplu öntest-sontest desene" dayalı yarı deneysel bir araştırmadır. Çalışmanın bağımsız değişkeni ilkokul dördüncü sınıfta okuyan öğrencilere mesleklerle ilgili öykü okutulmasıdır. Bağımlı değişkenler ise, bu öğrencilerin bilgi, merak/araştırma, ilgiler, denetim odağı, anahtar figürler, zaman perspektifi, planlama, benlik kavramı düzeyleridir. Araştırmanın deney grubundaki her bireye 20 gün içinde 10 ar tane kısa meslekleri konu alan öyküler okutulmuştur. Kontrol grubuna ise aynı sürede araştırmanın bağımlı değişkeni ile ilişkili olmayan serbest okuma aktiviteleri yaptırılmıştır.

Araştırmanın Denekleri

Araştırma, 2015–2016 öğretim yılının birinci döneminde İstanbul Sultangazi İlçesindeki Esentepe ilkokulunda dördüncü sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. Çalışmaya deney grubunda 20 kontrol grubunda 20 olmak üzere toplamda 40 öğrenci (yaş aralığı: 10-11) katılmıştır. Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ÇKGÖ'nün alt boyutlarına ait öntest ölçümlerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin öntest puanları normal dağılıma sahip olmadığından dolayı parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi ile incelenmiştir. Deney ve kontrol grubunu oluşturan öğrencilerin Kariyer Gelişimi Ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları öntest puanları ve Mann-Whitney U Testi sonucuna ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Deney ve Kontrol Grubunun Ön-test Puanlarına İlişkin Sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	En	En	\bar{x}	SS	p
			Düşük Puan	Yüksek Puan			
Bilgi	Deney Grubu Ön-test	20	11.00	18.00	15.65	2.08	.05
	Kontrol Grubu Ön-test	20	13.00	18.00	16.95	1.43	
Merak/Araştırma	Deney Grubu Ön-test	20	14.00	24.00	18.30	3.18	.76

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

	Kontrol Grubu Ön-test	20	15.00	21.00	18.30	1.84	
İlgiler	Deney Grubu Ön-test	20	12.00	18.00	16.30	1.72	.03
	Kontrol Grubu Ön-test	20	14.00	18.00	17.35	1.09	
Denetim Odağı	Deney Grubu Ön-test	20	7.00	21.00	15.60	4.32	.74
	Kontrol Grubu Ön-test	20	9.00	21.00	15.20	3.74	
Anahtar Figürler	Deney Grubu Ön-test	20	7.00	14.00	10.70	2.00	.08
	Kontrol Grubu Ön-test	20	9.00	15.00	11.90	1.99	
Zaman Perspektifi	Deney Grubu Ön-test	20	9.00	12.00	11.20	.95	.17
	Kontrol Grubu Ön-test	20	8.00	12.00	10.50	1.47	
Planlama	Deney Grubu Ön-test	20	23.00	33.00	28.80	3.81	.25
	Kontrol Grubu Ön-test	20	16.00	33.00	29.55	4.83	
Benlik Kavramı	Deney Grubu Ön-test	20	10.00	18.00	15.40	2.37	.01
	Kontrol Grubu Ön-test	20	16.00	18.00	17.25	.85	

Tablo 1 incelendiğinde, deney grubu ile kontrol grubunun ilgiler (deney grubu $\bar{x} = 16.30$, kontrol grubu $\bar{x} = 17.35$, $p = .03$) ve benlik kavramı (deney grubu $\bar{x} = 15.40$, kontrol grubu $\bar{x} = 17.25$, $p = .01$) öntest puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olduğu görülmektedir. Diğer taraftan ÇKGÖ'nün diğer alt boyutlarına ilişkin öntest puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı bulunmuştur.

Veri Toplama Aracı

Çocuklar için Kariyer Gelişimi Ölçeği (ÇKGÖ). Öğrencilerin kariyer gelişimi düzeylerini ölçmek için Schulthciss ve Stead'in (2004) geliştirdiği ve Bacanlı, Özer ve Sürücü'nün (2006) Türkçe'ye uyarladığı 8 faktörlü (planlama, benlik kavramı, bilgi, ilgiler, denetim odağı, merak/araştırma, anahtar figürler, zaman perspektifi) Çocuklar için Kariyer Gelişimi Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte 3'lü likert tipi 52 madde

yer almaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek kariyer gelişimini göstermektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlamasının yapıldığı çalışmada ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılarak incelenmiştir ve analiz sonucunda ölçeğin Türkçe formunun da orijinalinde olduğu gibi sekiz faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. ÇKGÖ'nün Türkçe versiyonunun güvenilirliği Cronbach'ın Alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçeğin tümü ve alt boyutları için hesaplanan Cronbach Alpha katsayılarının (ölçeğin tümü: .78, bilgi: .64, merak/araştırma: .60, ilgiler: .64, denetim odağı: .76, anahtar figürler: .49, zaman perspektifi: .65, planlama: .81 ve benlik kavram: .73) güvenilirlik açısından kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür (Bacanlı ve diğerleri, 2006).

Mesleklerle İlgili Öykü Okuma Yönteminin Genel Özellikleri ve Uygulama Süreci

Bu çalışmada denenen "mesleklerle ilgili öykü okuma uygulaması" ile ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin kariyer gelişimlerini desteklemeye yönelik ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Mesleklerle ilgili öykü okuma uygulaması, her hafta düzenli olarak okuma saatleri belirlenerek bu okuma saatlerinde öğrencilerin aşağıda özetleri yer alan *Ralf Butschkow'un Dünyayı Öğreniyorum* serisinin mesleki bilgiler içeren öykülerini okuması sağlanarak yapılmıştır. Bu kitaplar yaygın kullanımı ve ulaşılabilirliği olduğu için tercih edilmiştir.

Arkadaşım Hayvan Bakıcısı. Bugün hayvanat bahçesinde hayvan bakıcısı olan arkadaşım Begüm' ün yanına ziyarete gittim. Bana hayvanat bahçesindeki hayvanları ve onları nasıl beslediklerini anlatacağı. Aslında daha önce babamla hayvanat bahçesine gitmişim ama asıl heyecanlı olan hayvanları nasıl beslediklerini görmek ve arkadaşıma yardım etmektir. Begüm fillerin yaşadığı alana götürdü beni başka bir görevli yavru fili yıkıyordu. Begüm, biraz uzakta durmamız gerektiğini çünkü yabancı birine karşı bazen saldırgan davranabileceğini söyledi. Ardından oradan ayrıldık ve fok balıklarını beslemeye gittik. Fok balıklarını, küçük balıklarla besliyorlardı. Ayrıca beslerken gözlerine bakıp hasta olup olmadıklarını kontrol ediyorlardı. Havyalarımızın tüm ihtiyaçlarını karşılamaya onları rahat ettirmeye çalışıyoruz dedi Begüm. Veterinerlerin olduğunu ve her gün hayvanların sağlıklarını kontrol ettiklerini söyledi. Hayvan bakıcısı olmak çok eğlenceli bir meslek. İleride ben de böyle bir mesleğe sahip olmak istiyorum.

Arkadaşım İtfaiyeci. İtfaiyeci olan bir arkadaşım var adı Peker. Beni o gün çalıştığı yere davet etti. Gittiğimde Peker' in meslektaşları bir itfaiye aracının donanımlarını kontrol ediyorlardı. Oldukça karışık ama eğlenceliydi. Ekip aracının içine girmeme izin verdiler ve ani bir durumda nasıl gittiklerini anlattı bana. Oradan itfaiyenin yönetim merkezine gittik. Tüm ihbarlar burada değerlendiriliyordu. Aniden bir ihbar geldi ve oraya gitmek için herkes belli bir sırayla ve çok hızlı şekilde hazırlanıp olay yerine gidildi. Alevler her yeri sarmıştı ama cesur itfaiyeciler alevleri söndürmeyi başarmışlardı. İtfaiyeciler sadece yangın söndürmezler, trafik kazası olduğunda araçtan insanları çıkarmak için yardım ederler ya da bir kedi ağaçta

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

kaldığında ona yardım ediyorlar. İtfaiyeci olmak oldukça zor ama insanlara yardım etmek çok güzel bir şey.

Arkadaşım Fırıncı. Sabahın erken saatlerinde kalkıp arkadaşım Taner'le birlikte onun çalıştığı fırına gittik. Fırının ışığı yanıyordu, Taner' in meslektaşları çok daha erken saatte hamuru oluşturmak için iş başına gelmişlerdi bile. Burada evimizdeki aletlere benzer aletler varı ancak bunlar çok büyüktüler. Hamurumuz hazırlandıktan sonra hamurumuzu ekmek kalıplarına hamurlarımızı yerleştirdik ve pişmesi için fırına koyduk. Fırında işlerimiz bitince yan odaya geçtik ve orada pastacı arkadaşımıza yardım ettik. Akşam ki düğün için dev gibi bir pasta yapmıştı. Akşama evimize ekmek almıştık ve ben de sabahtan beri fırında yaptığımız çalışmalarını aileme anlattım ancak erken kalkmak çok zoru ve çok uykum gelmişti.

Arkadaşım Polis. Komşumuz Murat polistir. O günümü arkadaşım Murat' la geçirecektim. Öncelikle karakolun bahçesinde bir sürü polis arabası gördüm. Oradan imdat çağrı merkezini gösterdi bana. Tam o sırada bir trafik kazası ihbarı geldi. Hemen olay yerine gittik. Bir servis arabasıyla bir araba çarpıştı. Hemen olaya müdahale edildi. Trafikte hız kontrolü sırasında hız sınırını aşan bir araç durduruldu ve ehliyet ve ruhsat kontrolü yapıldı. Polislerin işi çok yoğundu. Haklarını aramak için yürüyüş yapılan etkinliklerde olay çıkmaması için önlem aldıklarını belirtti. Tam o sırada gökyüzünden polis helikopteri geçti. Trafikte sıkıntı çıkaran araçları takip etmekte polis helikopterinden yararlandıklarını belirtti. Akşama babam eve geldiğinde onunda kimliğini kontrol ettim. Ancak kardeşim bisikletiyle salona çok hızlı girdiği için ona ceza yazdım. Polis olmak zor ama güzel bir şey.

Arkadaşım Pilot. Arkadaşım Sedat pilottur. Bana havalimanını gezdirmeyi teklif etti böylece ailemi de bilgilendirebileceğimi söyledi. Havalimanlarında bulunan ekranlar uçuşlar hakkında bize bilgi veriyorlarmış. Uçaklar yakından çok daha büyük görünüyordular. Bir taraftan yolcular binerken diğer taraftan yolcuların bavulları uçağa yükleniyordu. Arkadaşım Sedat uçağın içini bana göstermek için izin istedi. Uçağın içine girdiğimizde inen yolcular ardından temizlik yapılıyordu. Oradan uçağın mutfağına geçmiştik. Tüm yiyecek ve içecekler bir sonraki uçuş için hazırlanıyorlardı. Son olarak da kabine bakmama izin verildi. Pilot bana uçuş yapılmadan önce genel kontrolleri yaptığını ve uçuşa hazırlandıklarını söyledi. Uçak gezimizin ardından kuleye gittik. Burası uçuşların kontrol edildiği yerdir. Pilot olmak en büyük hayalim artık.

Arkadaşım Astronot. Cüneyt benim en iyi arkadaşlarımdandır. Mesleği astronottur. İlk uzay uçuşuna hazırlanıyordu ve bizimde çalıştığı yeri görmemizi istediği için bizi davet etti. Önce uyduları gösterdi. Hava durumu uyduları ve televizyon programlarını uydularını anlattı. Uzay mekiğini anlattı bize. Uzay mekiğiyle uzaya uydu yerleştirdiklerini bazen de bozuk olan uyduları yakalayıp geri getirdiklerini söyledi. Uzay istasyonlarında birçok bilim adamı ve astronot aylarca kalıyormuş. Ve yer az olduğu için tavanlara dahi yatak yapılıyormuş. Çok ilginç değil

mi? Tüm ihtiyaçları için farklı çözümler üretmişler. Uzay da yaşamak ne yazık ki çok zordu. Ama ileride ben de uzaya yolculuk yapmak istiyorum.

Arkadaşım Aşçı. Bugün aşçı yamağı olacağım. Arkadaşım Semih bugün beni restoranına çağırdı. Önce hale gitmemiz gerekiyordu. Alışverişimizden sonra hemen geri döndük ve öncelikle anaokulu için günlük çorbasını yapmaya başladık. Öğlen özel saklama kaplarıyla birlikte anaokuluna götürdük. Orada işimizi bitirdikten sonra hemen restorana geri döndük ve herkes restoranda bir şeyler yapıyordu. Mutfağa gittiğimizde ilk siparişlerin yazıldığı kâğıt geldi. Masadaki müşterilerin yemeği aynı anda hazır olması için herkes bir şeyler yapmaya başladı. Arkadaşım Semih özel makarnasının tarifini verdi ve eve gittim ve güzel yemeği annemle birlikte yapmaya başladık. Artık ben iyi bir aşçı yoluna girmiştim.

Arkadaşım Makinist. Fırat adında bir makinist arkadaşım var. Bana yaptığı işi anlatmak istiyordu. Peron çok hareketliydi. Fırat'ın kullandığı hızlı tren gelmişti. Tren durunca hemen onun yanına koştum. Bana trenin içini gezdirmeye başladı. Yük deposunda durduk ve geriye küçük lokomotifle dönmemiz gerektiği söylendi. Eskiden trenler kömürle çalışıyormuş. Şuan ki trenlere göre daha yavaş ve çevreye zararlıymışlar. İstasyona döndüğümüzde peron da hemen hemen her ihtiyacı karşılayacak marketler vardı. Son olarak Fırat bana otomattan nasıl bilet alacağımı gösterdi. İleride iyi bir makinist olmak istiyorum.

Arkadaşım Otobüs Şoförü. Otobüs şoförü arkadaşım Aras'la birlikte güzel bir yolculuk yapacaktım. Aras'ın kullandığı otobüs tam 12 metreydi. Otobüs şoförü olmak için çok dikkatli olmak ve sakin davranmak gerekirmiş. O gün son durağa geldiğimizde otobüsten inmeme gerek kalmadı ve garaja doğru gitmeye başladık. Önce devasa araba yıkama yerine girdik özellikle kış günü her gün otobüslerin yıkandığını söyledi. Otobüsten inmeden önce Aras bana şoför mahallini gösterdi ve oradaki düzeneği bana anlattı. Atölyeye gittik. Orada bozulan otobüslerin tamiri yapılıyordu. Ardından Aras bana maket otobüs koleksiyonunu gösterdi. Körüklü ve çift kat otobüsleri anlattı. Bir arkadaşı beni evimin oradan geçen otobüse bindir. Çok şanslıydım.

Arkadaşım Kaptan. Arkadaşım Bahri kaptandır. Bahrinin gemisi de bir römorkör. Bahri bir gün beni yanına almaya söz vermişti. İşte o gün geldi ve arkadaşım beni rıhtımda bekliyordu. Kaptan köşkünde arkadaşımın karşısına oturdum. Büyük bir dümen vardı ve araba direksiyonuna benziyordu. Tayfa motoru çalıştırdı ve motor yüksek sesle homurdandı. Gemi harekete geçtikten sonra Bahri bana radar cihazı, telsiz, acil stop şalteri gibi gemi aletlerini gösterdi. Bu arada yavaş yavaş limana yaklaşmıştık. Burada yedi katlı, kalınlığı üç metreyi bulan tuğla duvarlı birçok eski depo vardı. İçlerinde kahve, çay, kakao gibi birçok şey depolanıyormuş. Römorkumuz bir dönemeci dönüp feribotun önünde durdu. Römorkörler gemileri çelik halatlarla doğru yöne çekerlermiş Aynı arabaların park etmesi gibi. Son olarak arkadaşım Bahri bana makine dairesini de gösterdi. Tam bir hat ve boru karmaşasıydı. Böylece liman turum sona erdi. Harikaydı! Büyüyünce bir transatlantikle dünyayı dolaşacağım.

Verilerin Analizi

Veri analizi öncesinde veri seti normal dağılım açısından incelenmiş ve veri setinin normal dağılıma sahip olmadığı görülmüştür. Kalaycı (2016) araştırma verilerinin normal dağılıma sahip olmadığı durumlarda parametrik olmayan testlerin kullanılmasının daha geçerli sonuçlara ulaşılmasını sağlayacağını belirtmektedir. Bu nedenle bu çalışmada hem veri sayısının az olması hem de veri seti normal dağılıma sahip olmaması nedeniyle analizlerde parametrik olmayan testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Veri analizinde parametrik testlerin uygulanabilmesi için gerekli bazı varsayımlara ilişkin sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur. Araştırmada denenen mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasının, öğrencilerin kariyer gelişimi üzerindeki etkisini belirlemek için deney ve kontrol grubunun ön-test son-test puanlarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığı parametrik olmayan testlerden Wilcoxon Signed Rank testi ile incelenmiştir. Ön-test son-test kontrol gruplu deneysel desende, deneysel işlemin etkililiğini hesaplama ve yorumlama açısından uygun bir analiz yöntemi olmasından dolayı bu analiz türü kullanılmıştır. Ayrıca, deney ve kontrol grubunu oluşturan öğrencilerin Kariyer Gelişimi Ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları öntest puanları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark olup olmadığı parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi ile incelenmiştir.

Tablo 2: Parametrik Testlerin Uygulanabilmesi için Gerekli Bazı Varsayımlara İlişkin Sonuçlar

Bağımlı değişkenler	Grup	Ölçüm	N	Shapiro-Wilks İstatistik	p	Çarpıklık	Basıklık
Bilgi	Deney	Öntest	20	,905	,052	-.449	-.559
		Sontest	20	,822	,002	-.485	-1.231
		İzleme		,862	,008	-1.350	2.923
	Kontrol	Öntest	20	.753	.000	-1.577	2.212
		Sontest	20	.663	.000	-1.991	3.565
	Merak/Araştırma	Deney	Öntest	20	,904	,049	.393
Sontest			20	,902	,045	-.218	-1.302
İzleme				,958	,504	-.207	-.484
Kontrol		Öntest	20	.924	.120	.016	-1.153
		Sontest	20	.894	.032	-.046	-1.475

İlgiler	Deney	Öntest	20	,861	,008	-.933	.266
		Sontest	20	,814	,001	-1.595	2.873
		İzleme		,701	,000	-1.441	.752
	Kontrol	Öntest	20	.664	.000	-1.879	3.552
		Sontest	20	.362	.000	-4.192	18.196
Denetim Odağı	Deney	Öntest	20	,923	,113	-.605	-.464
		Sontest	20	,895	,033	-1.044	.630
		İzleme		,858	,007	-.761	-.702
	Kontrol	Öntest	20	.931	.187	-.147	-.631
		Sontest	20	.870	.012	-.861	-.554
Anahtar Figürler	Deney	Öntest	20	,966	,665	-.021	-.749
		Sontest	20	,910	,065	.167	-1.122
		İzleme		,957	,486	-.085	-.462
	Kontrol	Öntest	20	.926	.129	-.112	-1.064
		Sontest	20	.836	.003	-.558	-1.004
Zaman Perspektifi	Deney	Öntest	20	,792	,001	-.847	-.381
		Sontest	20	,730	,000	-1.365	.776
		İzleme		,803	,001	-1.050	-.031
	Kontrol	Öntest	20	.844	.004	-.332	-1.379
		Sontest	20	.600	.000	-2.288	4.932
Planlama	Deney	Öntest	20	,832	,003	-.663	-1.131
		Sontest	20	,894	,031	-.733	-.696
		İzleme		,858	,007	-.541	-1.127
	Kontrol	Öntest	20	.752	.000	-1.669	2.257
		Sontest	20	.670	.000	-1.885	2.780
Benlik Kavramı	Deney	Öntest	20	,884	,021	-.823	-.176
		Sontest	20	,825	,002	-1.332	-1.143
		İzleme		,839	,004	-1.167	.665
	Kontrol	Öntest	20	.753	.000	-.534	-1.416
		Sontest	20	.723	.000	-1.501	1.523

BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın denencelerini sınamak için yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar belirtilmiştir. Mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasına katılan ve katılmayan öğrencilerin, Kariyer Gelişimi Ölçeği alt ölçeklerinden aldıkları öntest-sontest puanları arasındaki farkı belirlemeye yönelik Wilcoxon Signed Rank testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Deney ve kontrol grubunun Öntest-Sontest Ölçümleri Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Ölçek	Öntest/Sontest	N	En	En	\bar{x}	SS	p	
			Düşük Puan	Yüksek Puan				
Bilgi	Deney Grubu	Öntest	20	11.00	18.00	15.65	2.08	.24
		Sontest	20	14.00	18.00	16.45	1.57	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	13.00	18.00	16.95	1.43	.41
		Sontest	20	13.00	18.00	17.15	1.42	
Merak/Araştırma	Deney Grubu	Öntest	20	14.00	24.00	18.30	3.18	.02
		Sontest	20	13.00	20.00	16.65	2.52	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	15.00	21.00	18.30	1.84	.93
		Sontest	20	15.00	21.00	18.30	2.15	
İlgiler	Deney Grubu	Öntest	20	12.00	18.00	16.30	1.72	.45
		Sontest	20	9.00	18.00	15.80	2.37	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	14.00	18.00	17.35	1.09	.44
		Sontest	20	8.00	18.00	17.25	2.22	
Denetim Odağı	Deney Grubu	Öntest	20	7.00	21.00	15.60	4.32	.12
		Sontest	20	8.00	21.00	16.80	3.75	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	9.00	21.00	15.20	3.74	.18
		Sontest	20	7.00	21.00	16.05	4.51	
Anahtar Figürler	Deney Grubu	Öntest	20	7.00	14.00	10.70	2.00	.55
		Sontest	20	8.00	15.00	11.10	1.97	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	9.00	15.00	11.90	1.99	.08
		Sontest	20	9.00	15.00	12.95	2.11	
Zaman	Deney	Öntest	20	9.00	12.00	11.20	.95	.89

Perspektifi	Grubu	Sontest	20	8.00	12.00	11.05	1.35	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	8.00	12.00	10.50	1.47	
		Sontest	20	6.00	12.00	11.15	1.63	
Planlama	Deney Grubu	Öntest	20	23.00	33.00	28.80	3.81	.08
		Sontest	20	16.00	33.00	27.05	5.44	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	16.00	33.00	29.55	4.83	.01
		Sontest	20	19.00	33.00	30.55	4.09	
Benlik Kavramı	Deney Grubu	Öntest	20	10.00	18.00	15.40	2.37	.85
		Sontest	20	8.00	18.00	15.45	2.87	
	Kontrol Grubu	Öntest	20	16.00	18.00	17.25	.85	.77
		Sontest	20	14.00	18.00	17.10	1.29	

Tablo 3 incelendiğinde, deney grubunun ÇKGÖ'nün alt ölçeklerinden sadece merak/araştırma ön-test ile son-test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir (öntest \bar{x} = 18.30, sontest \bar{x} = 16.65, p = .02). Diğer taraftan, kontrol grubunun merak/araştırma ön-test ile son-test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılığın olmadığı bulunmuştur (öntest \bar{x} = 18.30, sontest \bar{x} = 18.30, p = .93). Ayrıca ÇKGÖ'nün alt ölçeklerinden planlama alt ölçeğine ilişkin deney grubunun öntest ile sontest sontest puanları (öntest \bar{x} = 28.80, sontest \bar{x} = 27.05, p = .08) arasında önemli düzeyde farklılık bulunmamasına rağmen kontrol grubunun öntest ile sontest puanları arasında (öntest \bar{x} = 29.55, sontest \bar{x} = 30.55, p = .01) anlamlı düzeyde farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin diğer alt boyutlarına ilişkin öntest ile sontest puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli düzeyde bir farklılığın olmadığı gözlenmektedir. Özetle mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasına katılan çocukların merak/araştırma düzeylerinde deney işlemi sonrası düşüşün olduğu ama kontrol grubundakilerde herhangi bir değişimin olmadığı görülmektedir. Bu bulgu, çocukların merak/araştırma düzeylerinde meydana gelen düşüşün manipüle edilen deneysel işleme (mesleklerle ilgili öykü okuma) bağlanabileceğine işaret etmektedir. Bu sonuç, araştırmada denenen mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasının, öğrencilerin merak/araştırma düzeyleri üzerinde etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bu bulgunun zamana karşı direncinin belirlenmesi için deney işlemi bittikten 6 ay sonra araştırmanın deney grubunda yer alan öğrencilere izleme testi yapılmıştır. Deney grubunda yer alan öğrencilerin sontest puanları ile izleme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığı Wilcoxon Signed Rank testi ile incelenmiştir. Analizden elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

Tablo 4: Deney Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Son-test ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin, Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve p Değerleri

Ölçek	Son-test/İzleme Testi	N	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	\bar{x}	SS	p
Bilgi	Son-test	20	14.00	18.00	16.45	1.57	.58
	İzleme Testi	20	11,00	18,00	16,15	1,725	
Merak/Araştırma	Son-test	20	13.00	20.00	16.65	2.52	.14
	İzleme Testi	20	13,00	21,00	17,15	2,25	
İlgiler	Son-test	20	9.00	18.00	15.80	2.37	.04
	İzleme Testi	20	13,00	18,00	16,75	1,80	
Denetim Odağı	Son-test	20	8.00	21.00	16.80	3.75	.77
	İzleme Testi	20	7,00	21,00	16,35	4,81	
Anahtar Figürler	Son-test	20	8.00	15.00	11.10	1.97	.89
	İzleme Testi	20	7,00	15,00	10,95	2,06	
Zaman Perspektifi	Son-test	20	8.00	12.00	11.05	1.35	.04
	İzleme Testi	20	6,00	12,00	10,40	1,95	
Planlama	Son-test	20	16.00	33.00	27.05	5.44	.09
	İzleme Testi	20	23,00	33,00	28,55	3,70	
Benlik Kavramı	Son-test	20	8.00	18.00	15.45	2.87	.23
	İzleme Testi	20	12,00	18,00	16,40	1,78	

Tablo 4 incelendiğinde, deney grubunun ilgiler (son-test \bar{x} = 15.80, izleme testi \bar{x} = 16,75, p = .04) ve zaman perspektifi (son-test \bar{x} = 11.05, izleme testi \bar{x} = 10,40, p = .04) son-test ile izleme testi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir. Diğer taraftan mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasına katılan çocukların merak/araştırma düzeylerinde deney işleminin etkisinin devam ettiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle deney grubunda yer alan öğrencilerin merak/araştırma puanı ortalamasında bir artış olmuştur ancak bu artışın istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

TARTIŞMA

Yapılan bu çalışmada ulaşılan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, ilkokul dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerin kariyer gelişiminin önemli bir bileşeni

olan merak/araştırma ihtiyaçlarının mesleklerle ilgili öyküler aracılığı ile karşılanabileceği sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca, kariyer gelişiminin diğer bir bileşeni olan ilgiler boyutunun puan ortalamasında izleme testi sonucunda anlamlı düzeyde bir artışın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç yapılan deneysel işlemin (mesleklerle ilgili öykü okuma uygulaması) etkisinin ilerleyen süreçlerde açığa çıktığına işaret etmektedir. Diğer taraftan çalışma sonucunda deney grubuna uygulanan mesleklerle ilgili öykü okuma uygulamasının kariyer gelişimin diğer boyutları (bilgi, ilgiler, denetim odağı, anahtar figürler, zaman perspektifi, planlama, benlik kavramı) üzerinde önemli düzeyde etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırmanın kontrol grubunun öntest ve sontest puan ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin yapılan analiz sonuçlarında ÇKGÖ'nün planlama alt ölçeğine ilişkin puanlar yükselirken diğer alt ölçeklerden alınan puanlarda anlamlı düzeyde farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Planlama alt ölçeğine ilişkin kontrol grubundaki bu artış araştırmanın yapıldığı eğitim-öğretim döneminde sınıfta sınıf öğretmeni tarafından diğer sınıflardan farklı olarak yapılan eğitsel faaliyetlerden kaynaklanmış olabilir.

Demirel ve Coşkun (2009) merakın doğuştan gelen bir güdü olduğunu belirtmekte ve merakı bilgi edinmeye yönelik ihtiyaç olarak tanımlamaktadır. Alan yazındaki merak ile ilgili açıklamalar genel olarak incelendiğinde merakın bilgi edinmek (Piaget, 1952), türlerin hayatta kalması (Bruner, 1966) bireylerin psikolojik gelişimi (Maslow, 1970) için önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Akt. Reio, 1997). Ayrıca, alan yazında (Driscoll, 1994; Rossing, 1993) merakın öğrenme sürecinin önemli bir bileşeni olduğu da ifade edilmektedir (Akt. Reio, 1997). Çocuklar içinde yetişkin bireylerde olduğu gibi kariyer gelişimi en az diğer gelişim alanları kadar önemli olduğu düşünüldüğünde ve çocukların kariyer gelişimini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için merak/araştırma ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Çünkü psikolojik ihtiyaçlar karşılanmadığı zaman bireylerin sorun yaşaması gibi çocukların kariyer gelişimi sürecinde merak/araştırma ihtiyaçları karşılanmadığında kariyer gelişimi sürecinde zorlanmalar yaşayabilecekleri düşünülebilir.

Kariyer gelişimi açısından merak/araştırma değişkeni değerlendirildiğinde çocukların kariyer gelişimini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri için onların merak/araştırma yönelik aktivitelerinin desteklenmesi ve bu ihtiyaçlarının karşılanması için uygun ortamların oluşturulması oldukça önemlidir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda toplumumuzda geçerliliğini sürdüren mesleklerin hepsini kapsayacak şekilde mesleklerle ilgili öyküler hazırlanarak okullarda serbest okuma saatlerinde öğrencilere bu öykü kitaplarının okutulması hatta ders müfredatları için hazırlanan çeşitli kitaplarda da bu öykülere yer verilmesi çocukların kariyer gelişimini destekleyici nitelikte önemli bir yer tutabilir. Hatta okullarda kariyer gelişimine yönelik bir dersin eğitim-öğretim sürecinin her aşamasında ders plan ve programlarına eklenerek öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun kariyer gelişimini destekleyici faaliyetlerin yapılması

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

gerekmektedir. Bu ders saatleri için hazırlanan ders içeriklerinde de mesleklerle ilgili öykülere yer verilmesi oldukça önemlidir. Çünkü bu araştırma ve daha önceki yapılan araştırma bulguları eğitim öğretim sürecinde öykülerden faydalanılmasının öğrencilerin öğrenme motivasyonlarını arttırdığını göstermektedir (Örn. Demircioğlu ve diğerleri, 2006).

Hartung, Porfeli ve Vondracek (2005) çocukluk döneminin mesleki gelişim için çok önemli bir dönem olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Gottfredson, Tiedeman ve O'Hara, Vondracek, Lerner ve Schulenberg gibi birçok teorisyen kariyer gelişimini yaşamboyu bir süreç olarak ele almakta ve kariyer gelişimini bebeklikten yaşlılığa kadar olan gelişimsel dönemlerde (bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık) hem kişisel hem de bağlamsal faktörlerin etkilediğini belirtmektedir (Akt. Hartung ve diğerleri, 2005).

Alanyazın incelendiğinde, kariyer gelişimi sürecinde önemli değişkenlerden biri olan merak/araştırma bağlamanında yapılan çalışmaların çoğunlukla ergenler üzerinde yapıldığı ve bu çalışmalarda araştırma (exploration) değişkeni üzerinde yoğunlaşıldığı (Vignoli, Croity-Belz, Chapeland, de Fillipis ve Garcia, 2005) görülmektedir. Bu araştırmalarda ailelerin (Dietrich ve Kracke, 2009; Palmer ve Cochran, 1988; Vignoli ve diğerleri, 2005) ve akranların (Felsman ve Blustein, 1999) kariyer gelişimi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğuna işaret edilmektedir. Diğer taraftan çocukların kariyer gelişimini etkileyen değişkenlerin incelendiği çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulgu ile daha önceki araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde aileler çocukları ile geçirdikleri zaman dilimlerinde ya da belirlenen ortak kitap okuma saatlerinde mesleklerle ilgili olabilecek öyküleri çocukları ile birlikte okuyabilirler ve bu öykülerin içeriğini çocukla birlikte değerlendirerek çocuğun zihnindeki mesleklerle ilgili soruların cevaplanmasına olanak sağlanabilir. Ayrıca, okul içi ve okul dışında çocuğun akranları ile birlikte gerçekleştirdiği faaliyetlere mesleklerle ilgili öykü okuma etkinliklerinin dahil edilmesi için çocuklar teşvik edilebilir ve bu öykülerdeki aktarılan mesajı drama çalışması bağlamında yapılan aktiviteler aracılığı ile çocukların akranları ile birlikte deneyimlemesi sağlanabilir.

Bireylerin kariyer gelişimine çocukluk döneminde öykü anlatımı ve oyun gibi araçlar kullanılarak daha fazla katkı sağlanabilir. Çünkü çocukluk döneminin sonunda ergenlik dönemine giren birey enerjisini ve dikkatini ergenlik dönemine özgü gelişimsel değişikliklere uyum sağlama ve bu değişimlerden kaynaklı problemlerle mücadele etmeye yönelteceği için kariyer gelişimine katkı sağlayacak unsurlara karşı kendini kapatabilir. Bu nedenle bu çalışma bireylerin kariyer gelişimlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri için çocukluk dönemine dikkat çekmesi ve gelecekte bu konuda yapılabilecek çalışmalara öncülük etmesi açısından oldukça önemlidir. Bu araştırmada elde edilen sonuç doğrultusunda gelecekteki araştırmalarda farklı yaş gruplarına meslekler hakkındaki öyküler bireylere okutularak bu aktivitenin onların kariyer gelişimleri üzerindeki etkileri incelenebilir. Bu araştırmada çocukların kariyer gelişiminin bağlamında ihtiyaçlarının

karşılanmasına yönelik sadece öykü okuma çalışması yapılmıştır. Dolayısıyla gelecekteki araştırmalarda çocukların kariyer gelişimine yönelik ihtiyaçlarının başka hangi değişkenler aracılığı ile karşılanabileceği araştırılabilir. Son olarak çocukların kariyer gelişimleri desteklemek bağlamında kariyer gelişimine yönelik yapılan ihtiyaç analizleri doğrultusunda çocukların kariyer gelişimini desteklemeye yönelik plan ve programlar hazırlanarak sistematik bir şekilde onların gelişimleri desteklenebilir.

KAYNAKÇA

Bacanli, F., & Sürücü, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin kariyer gelişimleri ile ebeveyne bağlanmaları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 9(4), 679-700.

Bacanlı, F., Özer A., & Sürücü, M. (2006, Ekim). Çocuklar için kariyer gelişim ölçeği'nin faktör yapısı ve güvenilirliği. 9. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, İzmir.

Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (2001). Self-efficacy beliefs as shapers of children's aspirations and career trajectories. *Child Development*, 72(1), 187-207.

Demirel, M., & Coşkun, Y. D. (2009). Üniversite öğrencilerinin meraklılık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 111-134.

Demircioğlu, H., Demircioğlu, G., & Ayas, A. (2006). Hikayeler ve kimya öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30), 110-119.

Dietrich, J., & Kracke, B. (2009). Career-specific parental behaviors in adolescents' development. *Journal of Vocational Behavior*, 75(2), 109-119.

Felsman, D. E., & Blustein, D. L. (1999). The role of peer relatedness in late adolescent career development. *Journal of Vocational Behavior*, 54(2), 279-295.

Gibson, D. E. (2004). Role models in career development: New directions for theory and research. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 134-156.

Gottfredson, L. S. (1981). Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling psychology*, 28(6), 545-579.

Hartung, P. J., Porfeli, E. J., & Vondracek, F. W. (2005). Child vocational development: A review and reconsideration. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 385-419 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0001879104000661>

Kalaycı, Ş. (2016). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayınevi, Ankara.

Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında "karakter" kavramı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 33, 60-79.

Mesleklerle İlgili Öykülerin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişimi Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi

Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-475.

Kuzgun, Y. (2013). *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice and performance [Monograph]. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79-122.

Lockwood, P., Jordan, C. H., & Kunda, Z. (2002). Motivation by positive or negative role models: regulatory focus determines who will best inspire us. *Journal of personality and social psychology*, 83(4), 854-864.

Lockwood, P., & Kunda, Z. (1997). Superstars and me: Predicting the impact of role models on the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 91-103.

Mennanoğulları, B. (2008). İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Çocuk Hikâye Kitaplarının Tipografik Özellikleri ile İlgili Görüşleri. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*

Mullis, R. L., Mullis, A. K., & Gerwels, D. (1998). Stability of vocational interests among high school students. *Adolescence*, 33, 699-708.

Palmer, S., & Cochran, L. (1988). Parents as agents of career development. *Journal of Counseling Psychology*, 35, 71-76.

Piaget, J. (1990). *The child's conception of the world*. New York: Littlefield Adams, s. 15.

Reio Jr, T. G. (1997). *Effects of curiosity on socialization-related learning and job performance in adults* (Doctoral dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University).

Sauer mann, H. (2005). Vocational choice: A decision making perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 273-303.

Schulenberg, J. E., Vondracek, F. W., & Crouter, A. C. (1984). The influence of the family on vocational development. *Journal of Marriage and the Family*, 10, 129-143.

Schultheiss, D. E. P., & Stead, G. B. (2004). Childhood Career Development Scale: Scale construction and psychometric properties. *Journal of Career Assessment*, 12(2), 113-134.

Sever, S. (2002). Çocuk kitaplarında yansıtılan şiddet. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 35(1-2), 24-37.

Sharf, R. S. (2013). Advances in theories of career development. In W. B. Walsh, M. L. Savickas, & P. J. Hartung (Eds.), *Handbook of vocational psychology: Theory, research, and practice* (4th ed., pp. 3-32). New York, NY: Routledge

Trice, A. D., Hughes, M. A., Odom, C., Woods, K., & McClellan, N. C. (1995). The origins of children's career aspirations: IV. Testing hypotheses from four theories. *The Career Development Quarterly*, 43, 307-322.

Trice, A. D., & King, R. (1991). Stability of kindergarten children's career aspirations. *Psychological Reports*, 68, 1378.

Wood, J. V. (1989). Theory and research concerning social comparisons of personal attributes. *Psychological Bulletin*, 106, 231-248.

Vignoli, E., Croity-Belz, S., Chapeland, V., de Fillipis, A., & Garcia, M. (2005). Career exploration in adolescents: The role of anxiety, attachment, and parenting style. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 153-168.

Yeşilyaprak, B. (2003). *Eğitimde rehberlik hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Yaylacı, G. Ö. (2007). İlköğretim düzeyinde kariyer eğitimi ve danışmanlığı. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, 40, 119-140.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

For humans, it is essential to meet the need for protecting their physical health and maintaining their social lives without harming themselves and other individuals. In this context, one of the important issue can be providing individuals with a healthy and sustained career development, thus enabling them to make a proper choice of career in regard with their own skills and environmental potentials is very crucial. In this regard, as stated by Kuzgun (2013), vocational fields which are suitable for individuals' own characteristics should be determined within the frame of vocational guidance studies that cover the early ages of individuals. As widely emphasized in the related literature, childhood period holds great importance for career development (Hartung, Porfeli, and Vondracek, 2005; Sauermann, 2005; Yaylacı, 2007; Yeşilyaprak, 2003). It was also reported in several studies (Trice, 1991; Trice and King, 1991) that children have consistent expectations regarding their careers throughout particular educational periods (Cited in Hartung et al., 2005). In this respect, the present research is prominent as it aims to support the career development of children in primary education years.

Literary texts such as tales and stories, targeting children, have been regarded as important tools that improve children's imaginary worlds, thereby guiding their imagery or real life experiences as a means for preparing them for their future life (Karatay, 2007). Stories can be useful tools in providing children with solutions for coping with the problems they encounter through depicted events and heroes, in addition to this, they help children develop life expectations such as pursuing a career. As stated in previous studies (Karataş, 2014; Sever, 2002), messages about heroes and their perspectives in literary texts intended for children act as identifiers for them which may have serious impacts on their

development. In other words, the characteristics and experiences of heroes in stories are a template for new role models for children (Ciravoğlu, 1997 cited in Mennanoğulları, 2008). In this frame, make children to read literary texts regarding professions can enable them to recognize their own fields of interest, thus helping them establishing their career objectives. Accordingly, the present study was carried out to examine the impact of stories about professions for primary school 4th grade students on their career development.

METHOD

This study was conducted as a quasi-experimental research based on “pretest-posttest design with unequalized control group”. A total of 40 students, 20 in control group and 20 in test group (10-11 year old) were included in the research. Career Development Scale for Childhood (CDSC), developed by Schulthciss and Stead (2004) and adopted into Turkish by Bacanlı, Özer, and Sürücü (2006) was used to evaluate the career development levels of students. Data analysis was performed using Wilcoxon Signed Rank and Mann-Whitney U non-parametric tests.

FINDINGS

As shown in Table 2, only the pretest-posttest mean scores of curiosity/exploration subscales of CDSC exhibited a statistically significant difference. On the other hand, no significant difference was observed between the curiosity/exploration pretest-posttest mean scores of the control group. Additionally, a statistically significant difference was detected between the pretest and posttest scores of the control group with respect to CDSC’s planning subscale, although there was no significant difference between the pretest-posttest scores of the test group with respect to the same subscale. No statistically significant difference was found between the pretest-posttest mean scores of the other subscales.

DISCUSSION

In the literature, studies on the context of curiosity/exploration, an important variable in the process of career development, mainly focus on adolescents with particular emphasis on the exploration variable (Vignoli, Croity-Belz, Chapeland, de Fillipis, and Garcia, 2005). The results of these studies indicate that families (Dietrich and Kracke, 2009; Palmer and Cochran, 1988; Vignoli et al., 2005) and peers (Felsman and Blustein, 1999) have a strong influence on career development. Collective evaluation of the present findings and results of previous studies show that, in reading hours or during the other periods parents spare time for their children, they can read stories about professions together with their children and evaluate the content of these studies with them as a means for providing their children with answers to the questions about professions in their minds. Moreover, children can be encouraged to get involved in reading activities regarding professions in and out of their school time during which they perform

Aysun ÖZGÜR, Eyüp ÇELİK

activities with their peers, thereby enabling them to experience the messages conveyed with these stories together with their peers through use of drama works.

More contribution can be made to career development of individuals in their childhood period by use of tools such as storytelling and games. In the end of their childhood period, while entering into adolescence, individuals focus their energy and attention to getting used to the developmental changes specific to adolescence period and coping with the problems arising from these changes, thus isolating themselves from the factors that could contribute to their career development. In this regard, the present research is important as it lays particular emphasis on individuals' childhood to experience a healthy career development, and pioneers the future research related to this subject. In this study, only storytelling was used to meet children's needs for their career development. In future studies, other means for meeting children's requirements can be sought to contribute to their career development.

Seda AYDAN

Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü
seda.karsavuran@hacettepe.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-1221-6768

Makale Geliş Tarihi: 22.09.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Öz

Türkiye’de ihbarcılık konusunda yapılan çalışmalarda “whistleblowing” kavramının Türkçe karşılığı olarak çeşitli ifadeler kullanıldığı ve tanımında tam bir netlik olmadığı görülmektedir. Kavram analizinde amaç bir kavrama ait çeşitli tanımları, kullanımları, uygulamaları ve kavram ile yakından ilgili diğer kavramları analiz ederek kavramı oluşturan temel unsurları belirlemektir. Çalışmanın amacı Walker ve Avant’ın (1995) kavram analizi yöntemi ile ihbarcılık kavramının tanımlanması ve anlaşılabilirliğinde netlik sağlanmasıdır. Çalışmada literatür incelemesi amacıyla Google Scholar’da “whistleblowing”, Google Akademik’te ve Yök Tez Merkezi’nde ise “whistleblowing”, “ihbarcılık”, “ihbar etme”, “ifşa”, “bilgi ifşası”, “ifşa etme”, “bilgi uçurma”, “ıslığı çalmak”, “etik sorunların ele verilmesi”, “etik olmayan durumların raporlanması”, “izharcılık” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmış, ulaşılan kaynaklar ihbarcılık kavramının analizi çerçevesinde incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ihbarcılık kavramının çeşitli tanımları olduğu, farklı çalışmalarda farklı belirleyicilerinin ve sonuçlarının olabileceği ve ölçüm araçlarının oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Çalışmada ihbarcılık kavramının analiz edilmesi yoluyla kavram hakkında netlik sağlanacağı ve ihbarcılığın belirleyicilerinin ve sonuçlarının anlaşılması ile ihbarcılığın örgütlerdeki öneminin vurgulanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Ihbarcılık, kavram analizi, Walker ve Avant’ın kavram analizi yöntemi*

WHISTLEBLOWING: A CONCEPT ANALYSIS

Abstract

It is seen that various Turkish expressions are used for whistleblowing concept in the studies in Turkey and there is not a complete clarification in its definition. In concept analysis, the aim is to identify the basic elements that form the concept by analyzing the various definitions, uses, applications and other concepts closely related to the concept. The aim of the study is to clarify the definition and clarity of the notion of whistleblowing via Walker and Avant’s concept analysis method. For literature review, "whistleblowing" was scanned as a key word in Google Scholar, and other Turkish concepts for whistleblowing were scanned in Yök Thesis Center and Google Akademik, and the sources reached were analyzed within the framework of the analysis of the concept of whistleblowing. As a result of the analysis, it is seen that there are various definitions of whistleblowing, that different determinants and outcomes of whistleblowing can be found in different studies and the measurement tools are very limited. It is thought that the concept will be clarified through the concept analysis of whistleblowing and understanding of the determinants and the consequences of the whistleblowing will be emphasize the importance of whistleblowing in organizations.

Keywords: *Whistleblowing, concept analysis, Walker and Avant’s concept analysis method*

¹ Bu makalenin bazı bölümleri yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Kavramlar, herhangi bir disiplin için bilimsel bilginin veya teorik çerçevelerin temel yapı taşlarıdır. Bir disiplini yönlendiren teorilerin gücü, kavram analizinin kalitesine bağlıdır. Bu nedenle, araştırma ve teori geliştirmede yeterince veya doğru anlaşılmayan kavramların kullanılması, güvenilirlik ve geçerliliğin şüpheli olmasına neden olacaktır (Botes, 2002).

Bilimsel bir araştırmanın amacı, sistematik bilimsel inceleme ve araştırma süreci boyunca yeni gerçekler veya ilişkiler keşfederek mevcut bilinen bilgiyi artırmak, genellikle bir "bilgi birikimi" sağlamak için girişimde bulunmaktır (Macleod-Clark, Hockey, 1989). Kavram analizi ise, özellikle kavramlar hakkında bilgi birikimine katkıda bulunabilecek bir yöntemdir. Kavram analizi, yalnızca bilmeyi değil, netlik ve anlayış sağlayarak uygulamada bir bilgi tabanı sağlayabilir. Bir kavramı anlamak için, duyarlı ve dikkatli bir sürece sahip olan kavram analizi gereklidir. Kavram analizi, birkaç teorisyene göre, kelimelerin açıklığa kavuşturulması, tanımlanması ve anlamlandırılmasını sağlamaktadır (Hull, 1981; Norris, 1982; Walker ve Avant, 1995).

Çeşitli alanlardaki literatürde kullanılan bazı kavramlarda netlik bulunmamaktadır. Bazı kavramlar yeterince açıklanmamış veya güncelliğini yitirmiştir. Bu nedenle kavramların doğru bir şekilde analiz edilmesi önem taşımaktadır. İhbarcılık kavramı Türkçe’de çeşitli karşılıklarla ifade edilmiş ve tanımında netlik sağlanamamış olan kavramlardan birisidir. Analiz edilecek olan kavram olarak, çeşitli karşılıklar kullanılması ve tanımında tam bir netlik bulunmaması nedeniyle “ihbarcılık” kavramı seçilmiştir. Yapılan literatür taramasında ihbarcılığa ilişkin herhangi bir kavramsal analize rastlanmamıştır. Çalışmada literatür incelemesi amacıyla Google Scholar’da “whistleblowing”, Google Akademik’te ve Yök Tez Merkezi’nde ise “whistleblowing”, “ihbarcılık”, “ihbar etme”, “ifşa”, “bilgi ifşası”, “ifşa etme”, “bilgi uçurma”, “ıslığı çalmak”, “etik sorunların ele verilmesi”, “etik olmayan durumların raporlanması”, “izharcılık” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmış, ulaşılan kaynaklar Walker ve Avant’ın (1995) kavram analizi yöntemi doğrultusunda incelenmiştir. Böylece ihbarcılık kavramında netlik sağlanacağı ve ihbarcılığın belirleyicilerinin ve sonuçlarının anlaşılması ile ihbarcılığın örgütlerdeki öneminin vurgulanacağı düşünülmektedir.

1. Kavram Analizi

Kavram, olgular kategorisini temsil eden bir sözcük ya da cümle ile ifade edilen ve bundan dolayı bir olguya göre düşünülmesi biraz zor olan soyut bir düşünce olarak tanımlanmaktadır (Demirtaş ve Barth, 1997). Genel anlamda kavram, insan zihninde anlaşılan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi yapısıdır; bir sözcükle ifade edilir (Ülgen, 2004). Dolayısıyla bir kavramdan bahsedilirken farklı kişiler için farklı anlamlar ortaya çıkabilir. Bu farklılıkların oluşmasını engellemek amacıyla kavram analizi önemli olabilmektedir.

Kavram analizinde kavramı açıklarken ilk üç hedef insan davranışını tanımlama, açıklama ve insan davranışını anlamlandırmayı içermektedir (Norris,

1982). Dolayısıyla, kavram analizinin bilimsel bilgiye katkıda bulunduğu sonucuna varılabilir. Kavram analizinde amaç bir kavrama ait çeşitli tanımları, kullanımları, uygulamaları ve kavram ile yakından ilgili diğer kavramları analiz ederek kavramı oluşturan temel unsurları belirlemektir.

Kavram analizi yapabilmek için çeşitli zamanlarda çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Wilson (1963)'ın kavram analizi yöntemi, ne sözcüklerin anlamı ne de durum ya da değerler ile ilgili sorular içerir. Bunun yerine, sözcüklerin kullanımları ya da olası kullanımları ile ilgilenir. Rodgers (1989) ise koşulları ve sınırları yok sayan indirgemeci yaklaşımın durağan bir görünümünü temsil etmesi nedeniyle Wilson (1963)'ın yöntemini eleştirmektedir.

Rodgers (1994) kavram gelişiminin dönüşümsel (evrimsel) bir döngüsünü önermekte ve kavramların gelişiminin üç öğeden etkilendiğini savunmaktadır. Bunlar "önem", "kullanım" ve "uygulama"dır. Bir kavramın ortak kullanımının analizi, kavramın tanımlanmasına ve açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olur. Rodgers'ın kavram gelişimi, terimle ilişkili birtakım özellikleri tanımlamaya yardımcı olmakta ve daha sonra bu tanımlamalar kavramın tanımını oluşturmaktadır (Rodgers, 1994). Rodgers (1994)'ın gelişimsel kavram analizi, tümevarımsal bir analiz yöntemidir. Rodgers (1994), kavramların zaman içerisinde geliştiğini ve kullanıldıkları durumdan etkilenebildiğini savunmaktadır. Dolayısıyla kavramlar sürekli olarak dinamik bir gelişme geçirmekte ve bir kavramın içeriğinin, eş anlamlı ve ilgili terimlerin, belirleyicilerin, özelliklerin, örneklerin ve meydana gelen sonuçların nasıl analiz edildiğini yeniden tanımlamaktadır.

Walker ve Avant (1995) ise kavram analizinin birincil amacının, bir kavramın tanımlanmış özellikleri ile ilgisiz özellikler arasında ayırım yapmak olduğunu savunmaktadırlar. Bir araştırmacı bir kavramı izole ettikçe kavramın iç yapısını görmek daha kolaydır. Wilson (1963)'ın kavram analizi yönteminden geliştirilen Walker ve Avant (1995)'in yöntemi, kavram analizi için klasik ve geleneksel bir yöntem olarak kabul edilmektedir.

Türkiye'de örgütsel kavramların analizinin oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Şener ve Çetinkaya (2016) örgütsel davranış literatüründe üzerinde az durulan örgüt üyeleri arasında güç artırma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkan "güç bağımlılığı" kavramını analiz etmiştir. Bunun dışında az sayıda olmakla birlikte, hemşirelik (Öner Altıok ve Üstün, 2014; Kaya ve Turan, 2017; Koşar ve Büyükkaya Besen, 2015) ve eğitim (Dündar ve Aksoy, 2010) alanlarında yapılmış çeşitli kavram analizi çalışmaları bulunmaktadır.

2. Yöntem

Çalışmada, örgütlerde ihbarcılık kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla kavram analizi yöntemi uygulanmıştır. Kavram analizi yöntemleri arasında kullanımının kolay, adımlarının daha anlaşılır olması nedeniyle Walker ve Avant'ın (1995) kavram analizi yöntemi kullanılmıştır.

Walker ve Avant (1995), hemşirelik biliminde kullanılan kavramların operasyonel bir tanımını ortaya çıkarmak için bir adım-adım analiz konsepti

savunmakta ve kavramları zaman içinde değişen bilişsel yapılar olarak görmektedir. Walker ve Avant (1995) Wilson (1963)'in kavram analizini 11'den 8 basamağa kadar basitleştirmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 1: Walker ve Avant'ın Kavram Analizi Yöntemi

Wilson'ın Modeli	Walker ve Avant'ın Modeli
Kavrama ilişkin soruları belirlemek	Kavramın seçimi
Kavrama ilişkin sorular ile yakından ilişkili doğru cevaplar	Analizin amacını belirleme
Model vakalar	Kavramın olası kullanımlarını belirleme
Karşıt vakalar	Tanımlayıcı özellikleri belirleme
İlişkili vakalar	Model bir vaka oluşturma
Sınırdaki vakalar	Sınırdaki, ilişkili olan karşıt, uygunsuz vakaları oluşturma
Olası senaryolar	Belirleyici faktörleri ve sonuçları belirleme
Sosyal durum	Ölçüm yollarını belirleme
Sosyal durum ile yakından ilişkili temel kaygılar	
Uygulamalı sonuçlar	
Dildeki sonuçlar	

Çalışmada literatür incelemesi amacıyla, Ocak 2016-Temmuz 2017 tarihleri arasında Google Scholar'da "whistleblowing", Google Akademik'te ve Yök Tez Merkezi'nde ise "whistleblowing", "ihbarcılık", "ihbar etme", "ifşa", "bilgi ifşası", "ifşa etme", "bilgi uçurma", "ıslığı çalmak", "etik sorunların ele verilmesi", "etik olmayan durumların raporlanması", "izharcılık" anahtar kelimeleri ile tarama yapılmış ve tarama neticesinde 147 uluslararası makale ve kitap, 36 ulusal makale ve kitap ve 10 ulusal teze ulaşılmıştır. Ulaşılan bu kaynaklar ihbarcılık kavramının analizi çerçevesinde incelenmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde Walker ve Avant'ın (1995) kavram analizi yönteminin adımları doğrultusunda "ihbarcılık" kavramının analizi gerçekleştirilmiştir.

3.1. Kavramın Seçimi

Analiz edilecek olan kavram olarak, çeşitli karşılıklar kullanılması ve tanımında tam bir netlik bulunmaması nedeniyle "ihbarcılık" kavramı seçilmiştir. Türkçede fikir birliğine varılmış bir karşılığı bulunmayan "whistleblowing" kavramı, İngiliz polislerinin suç işleme eğiliminde olan birini gördüğünde meslektaşlarını ve halkı haberdar etmek amacıyla düdüğü çalmasından türetilmiştir (Pitt, 1996). Türkiye'de ihbarcılık konusunda yapılan çalışmalarda "whistleblowing" kavramının Türkçe karşılığı olarak çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadeler arasında; ifşa (Arslan ve Kayalar, 2017; Yılmaz, 2015), bilgi ifşası (Uyar ve Yelgen, 2015), olumsuz durumları ifşa etme (Demirtaş, 2014), bilgi uçurma (Aydın, 2002; Celep ve Konaklı, 2012; Nartgün ve Kaya, 2017; Toker Gökçe, 2014), ıslığı çalmak (Demiral, 2008), olay raporlama (Tak, 2010), etik olmayan durumları raporlama (Bakar, 2012), ahlaki olmayan davranışların duyurulması (Sayğan ve Bedük, 2013), sorun bildirme

(Özgener, Tanç ve Ulu, 2009), uyarı verme sistemi (Çiftçioğlu, 2011), ihbarcılık (Çiftci, 2017; Çiftçioğlu, 2011), ihbar etme (Yürür ve Nart, 2016), etik sorunların ele verilmesi (Gerçek, 2005), izharcılık (Taş, 2015), yanlış olan şeylerin açıklanması (Yurtsever, 2000) yer almaktadır. Bu çalışmada kapsamlı bir anlama sahip olması ve kolay anlaşılır olması nedeniyle “ihbarcılık” kavramı kullanılmıştır.

İhbarcılık, örgüt içerisindeki yanlış davranış ve eylemlerin açığa çıkarılması açısından ahlaki bir davranıştır. Ancak, bazen ihbarcılığın olumsuz kelimelerle ifade edildiği ve bazı çalışmalarda yaygın bir şekilde muhbirlik veya ispiyonculuk ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Aktan, 2006; Jubb, 1999). Dilimizde de bu eylemi ve eylemi yapan kişiyi tanımlayan terimler olumsuzluk çağrışımı yapmaktadır. İhbarcılık eylemi için ispiyonculuk, jurnal etmek, ajanlık, gammazlamak, ele vermek gibi ifadeler kullanılırken, ihbar eden kişi için ise ispiyoncu, sinsisi, casus, jurnalci, ajan, gammaz, ele veren, ele verici ve muhbir gibi sıfatlar da kullanılmaktadır (Gerçek, 2005; Yılmaz, 2009).

3.2. Analizin Amacını Belirleme

Bu çalışma kullanılan kavram analizi yöntemlerinden biri olan Walker ve Avant (1983) tarafından geliştirilen model belirsiz terimleri kesin ve işlevsel olarak tanımlamayı açıklamayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, çalışmada yapılan kavram analizinin amacı ihbarcılık kavramının tanımlanması ve anlaşılabilirliğinde netlik sağlanmasıdır.

3.3. Kavramın olası kullanımlarını belirleme

Walker ve Avant'ın (1995) kavram analizi yönteminde kavramın olası kullanım alanlarının belirlenmesi, meslektaşların kavramla ilgili ortak anlayışlarını geliştirmesini sağlamaktadır (Xyrichis ve Ream, 2008). Kavramın olası kullanım alanlarının belirlenmesi amacıyla kavramın sözlük tanımları, yönetim ve örgütsel davranış alanlarında ve hukuk alanında yapılan tanımları ve ihbarcılık ile ilişkili olan kavramlar incelenmiştir.

İhbarcılığın Sözlük Tanımı

Türkçe Sözlük (2011)'te ihbarcılık; bildirme, haber verme, suçlu saydığı birini veya suç saydığı bir olayı yetkili makama gizlice bildirme, ele verme olarak tanımlanmıştır.

İhbarcılığın Yönetim ve Örgütsel Davranış Alanlarındaki Tanımları

İhbarcılığın örgütler açısından ilk modern kullanımlarından biri Nader tarafından 1971 yılında yapılmış ve “*Kamu çıkarını hizmet ettiği örgütün çıkarlarından üstün tutan bir kişinin, örgütün ahlaksız, yasa dışı, hileli veya zararlı faaliyetlerde bulunması nedeniyle düdük çalma eylemi*” olarak tanımlamıştır (Nader Petkas ve Blackwell, 1972). Fledderman (2012) ise örgütler açısından ihbarcılığı “*bir çalışan tarafından başka bir çalışan ya da amirin etik olmayan veya yasa dışı davranışının kamuya veya üst yönetime bildirilmesi eylemi*” olarak tanımlanmaktadır.

Near ve Miceli (1985) ihbarcılığı “*eski veya mevcut örgüt üyeleri tarafından yasa dışı, ahlaka aykırı veya uygunsuz davranışların, bunlardan etkilenebilecek olan kişi veya kurumlara ifşa edilmesi*” olarak tanımlamışlardır. Rehğ ve arkadaşları (2008) bu tanımın yolsuzluk gibi örgüte, cinsel taciz veya ayrımcılık gibi örgütteki bireylere veya kötü yönetim veya israf gibi genel olarak topluma zarar veren uygulamaları içererek, bir örgütteki görevi kötüye kullanmanın tüm şekillerini kapsadığını ifade etmişlerdir.

Aktan (2006) ise ihbarcılığı “*bir örgüt içerisindeki yasa dışı ve etik değerlere uygun olmayan davranış ve eylemlerin örgüt içi ve/veya dışı başka kişilere veya kurumlara zarar vermemesi için enformasyon sahibi kişiler (çalışanlar veya paydaşlar) tarafından sorunları çözme güç ve yetkisine sahip iç ve dış otoritelere bildirilmesi*” olarak tanımlamıştır.

Hukuk Alanında İhbarın Tanımı

Ceza hukuku açısından ihbar; suç işlendiğinin, şikâyet şeklinde yapılan başvurular haricinde adli makamlara ve kolluk güçlerine bildirilmesi olarak tanımlanmıştır (Centel ve Zafer, 2008).

İhbarcılık ile İlişkili Kavramlar

İhbarcılık kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ilişkili olan kavramlar incelenmiştir. İlişkili kavramlar, ihbarcılık kavramıyla ilişkili olan, fakat tanımlayıcı özellikleri farklı olan kavramlardır (Akgün Çıtak ve Uysal, 2012). İhbarcılık iş etiği, görevi kötüye kullanma, yolsuzluk, suistimal, yanlış uygulama, etik olmayan davranış ve yasadışı davranışlar kavramları ile ilişkili olarak değerlendirilebilir.

İş etiği, etğin uygulamalı bir boyutu olup, iş dünyasındaki etik sorunları inceler ve davranışlara rehberlik etmek üzere kurallar geliştirmeye çalışır (Ferrell ve Fraedrich, 1994).

Yapılan tanımlar doğrultusunda ihbarcılığın konusunun her türlü görevi kötüye kullanma veya yanlış uygulama (misconduct, misuse, corruption, wrongdoing, malpractice) olduğu görülmektedir. Aktan (2006) yanlış uygulamaları; örgütte etik değerlere ve yasalara aykırı olan her türlü davranış ve eylem olarak tanımlamıştır. Yasaya aykırı davranışlar; iş sağlığı ve iş güvenliği kurallarına, sosyal güvenlik normlarına aykırılıkların ötesinde yolsuzluk, rüşvet başta olmak üzere her türlü suç ve kabahatleri, ekonomik suçları, çevre, sağlık ve tüketicinin korunması kurallarının ihlallerini içermektedir.

Bunlara ek olarak, ihbarcılığın konusu örgütlerin üye olduğu kurumların, sivil toplum kuruluşlarının, meslek örgütlerinin veya örgütün kendisinin etik kurallarına aykırılıklarını da kapsamaktadır (Alp, 2013). Lewis (1985)’e göre etik olmayan davranışlar, belirli durumlarda doğru ve dürüst bir şekilde hareket etmek için ana esasları sunan ahlaki kural, standart, kod ve ilkelere aykırı olan davranışlardır. Moore ve arkadaşları (2012) etik olmayan davranışları “diğer bireylerin doğrudan zarar görmesine neden olan veya toplumda yaygın bir şekilde kabul edilen ahlaki normları ihlal eden davranışlar” olarak tanımlamıştır. Örgütteki etik olmayan davranışlar,

oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu davranışların bazıları örgüt üyeleri tarafından gerçekleştirilirken (hırsızlık, cinsel taciz, şiddet, rüşvet alma gibi), bazıları ise bizzat örgüt tarafından gerçekleştirilebilmektedir (ayrımcılık, vergi kaçırma, çalışanların kişisel gizliliklerini ihlal etme, sağlık ve güvenlik standartlarına uymama, çevreye zarar verme gibi).

İhbarcılık ile ilgili olarak değerlendirilebilecek diğer kavramlar ise örgütsel sessizlik ve örgütsel vatandaşlık davranışıdır. Morrison ve Milliken (2000) örgütsel sessizliği, "örgüt çalışanlarının, işlerini ve şirketlerini iyileştirmeye ilgili fikir, bilgi ve düşüncelerini kasıtlı olarak esirgemeleri ve sessiz kalmayı tercih etmeleri" olarak tanımlamaktadır. Örgütsel sessizlik çalışanların sahip oldukları bilgiler konusunda sessiz kalması iken, ihbarcılık bildiklerini kişi veya kurumlara aktarması ile ilgilidir. Ayrıca, örgütsel sessizlikte bir konu, etik veya yasa dışı olmayabilirken, ihbarcılığa konu olan durumlar etik veya yasadışıdır.

Örgütsel vatandaşlık davranışı ise, biçimsel ödül sisteminde doğrudan ve tam olarak dikkate alınmayan, fakat bir bütün olarak ele alındığında organizasyonun fonksiyonlarını verimli bir biçimde yerine getirmesine yardımcı olan, gönüllülüğe dayalı davranışlardır (Yücel ve Samancı, 2009). Örgütsel vatandaşlık davranışının en önemli özelliği, tamamen gönüllü eylemlerden oluşmasıdır. Çalışanların kendi menfaatleriyle hiçbir alakası olmasa dahi, örgüt yararı (kazanımı) için çaba sarf ederek, insani ve gönüllü davranışlarda bulunmaları örgütsel vatandaşlık davranışlarına örnek olarak verilebilir. O halde ihbarcılık dâhilinde gerçekleşen, zimmetine para geçirme ve haksız yere örgüt malzemelerinin kişisel menfaatler için kullanılması gibi etik veya yasadışı eylemlerin açığa çıkarılması, örgütsel vatandaşlık davranışı olarak da nitelendirilebilir (Sayğan, 2011).

3.4. Kavramın Tanımlayıcı Özelliklerini Belirleme

Yapılan literatür taraması neticesinde, ihbarcılığın tanımlayıcı özellikleri, tanık olunan etik olmayan veya yasadışı davranışın varlığı, etik olmayan veya yasadışı davranışa tanık olan ve ihbar eden kişilerin (ihbarcı) varlığı, iyi niyetle hareket etme, tarafsız olma, kişisel bir kazanç elde etmeme, içsel veya dışsal makul bir süreç izlenmesi olarak belirlenmiştir.

3.5. Model Bir Vaka Oluşturma

Model vaka, kavramın kullanımının gerçek yaşamdaki örnekleridir. Model vaka kavramın en net halinde ve kritik tüm özelliklerini içerecek şekilde olmalıdır. Vakalar araştırmacı tarafından yazılabilir ya da gerçek hayattan yaşanmış vaka örnekleri olabilir. Model vakanın oluşturulması aynı zamanda kavramın içsel analizinin bir parçasıdır (Tuulia, 2013). Bu çalışmada da model vaka olarak yazar tarafından aşağıdaki örnek vaka sunulmuştur.

A kişisi bir kamu görevlisidir. İlgili kamu kurumundan hizmet almak isteyen kişiler kendi işlerinin çabuklaştırılması adına zaman zaman A kişisine çeşitli menfaatler sunabilmekte, rüşvet teklif edebilmektedirler. A kişisi de bu menfaatler doğrultusunda ilgili kişilerin işlemlerini hızlandırmakta, belgelerinin sırasını diğer

kişilerin belgelerinin önüne almaktadır. Aynı odada görev yapmakta olan B kişisi ise bu duruma birkaç kez tanık olmuştur ve bu durumun hem etik hem de yasal açıdan uygun olmadığını düşünerek A kişisi hakkında tanık olduklarını ve endişelerini bağlı oldukları yöneticiye giderek anlatmıştır.

Bu vaka ihbarcılığın tanımlayıcı özellikleri doğrultusunda incelendiğinde, ihbarcılığın tüm özelliklerini barındırdığı görülecektir. Örnekteki vakada rüşvet almak etik olmayan veya yasadışı davranış, B kişisi ihbar eden kişiyi teşkil etmektedir. Burada ihbar eden kişi ihbar etmesi karşılığında herhangi bir kişisel kazanç elde etme amacı taşımayarak örgütsel vatandaşlık görevi olarak ihbar etmekte ve ihbar ederken içsel bir süreç izlemektedir.

3.6. *Sınırdaki, İlişkili ve Karşıt Vakaları Oluşturma*

Sınırdaki, ilişkili ve karşıt vakaların kullanım amacı, kavramı tanımlayıcı bir nitelik olarak nelerin sayılacağı, nelerin sayılmayacağı konusunda karar vermeye yardımcı olmaktır (Walker ve Avant, 1995). Bu işlem, seçilen kavramın dışsal bir analizi olarak da görülebilir. Nasi (1980)'ye göre bir kavramı diğer kavramlardan ayırt edebilmek için dışsal analiz gereklidir. Sınırdaki vakalar kavramın kritik özelliklerinden tümünü değil ancak bazılarını içeren örneklerdir. İlişkili vakalar üzerinde çalışılan kavrama benzerdir ve bir şekilde ilişkilidir, ancak kritik özellikleri içermez. Kavramla çok benzer fikirler gösterse de ayrıntılı incelendiğinde farklı oldukları görülebilir (Walker ve Avant, 1995). Aynı örnekte, B kişisi tanık olduğu durum ve davranışlardan vicdanen rahatsız olmakta ancak iş arkadaşından kötü tepki göreceği veya bir şekilde misilleme ile karşılaşma korkusu nedeniyle yapılan yolsuzluğa karşı sessiz kalmaktadır.

Karşıt vakalar durumun ne olmadığını açık örnekleridir. Karşıt vakalar genellikle bir şeyin ne olduğundan çok ne olmadığını söylemesi nedeniyle yararlıdır (Walker ve Avant, 1995). Aynı örnekte, B kişisi yapılan yolsuzluğa göz yummakta ve herhangi bir ihbarda bulunmamaktadır.

3.7. *İhbarcılığın Belirleyici Faktörleri ve Sonuçları Belirleme*

3.7.1. *İhbarcılığın Belirleyici Faktörleri*

İhbarcılığı belirleyen faktörleri ortaya koymak önemlidir. Ancak, ihbarcılar ile sessiz kalan pasif gözlemciler arasındaki farkı belirleyen demografik değişkenler tutarsızlık göstermektedir (Vadera, Aguilera ve Caza, 2009). Bazı çalışmalar ihbarcılarını, ihbar etmeyen gözlemcilerden ayırt etmeyi sağlayacak demografik bir profil geliştirmede güçlü bir kanıt ortaya koyamamışlardır (Rothschild ve Miethel, 1999). Cassematis ve Wortley (2012) çalışmalarında ihbar eden çalışanlar ile ihbar etmeyen gözlemcileri kişisel özellikleri açısından oldukça benzer bulmuş ve ihbar edenlerin belirli bir demografik kategoriye (cinsiyet, yaş veya görev süresi) atanamayacağını ortaya koymuştur.

İhbarcılar ve sessiz gözlemciler arasında bazı değişkenler açısından farklılık olduğunu ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. İhbarcının demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim, kıdem gibi), kişilik özellikleri, ahlaki değerleri ve diğer

özellikleri (iş performansı, örgütsel bağlılık, rol sorumluluğu, ihbarcılığı onaylama gibi) ihbarcılık kararıyla ilişkili olabilir (Brief ve Motowidlo, 1986; Mesmer-Magnus ve Viswesvaran, 2005; Miceli ve Near, 2005).

Bazı çalışmalar (Miceli ve Near 1988; Miceli, Rehg, Near ve Ryan, 1999; Near ve Miceli 1996; Sims ve Keenan 1998) erkeklerin kadınlara göre daha fazla ihbarda bulunduğunu bulmuştur. Mesmer-Magnus ve Viswesvaran (2005) daha yaşlı olan çalışanların gençlere göre daha fazla ihbarcılık eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kişilerin ahlaki yargıları (Miceli, Dozier ve Near, 1991), din ve değerleri (Miceli ve Near, 1992; Sims ve Keenan, 1998) de ihbarcılık davranışını etkilemektedir. Bir çalışmada (Chiu, 2003) ihbarcılık davranışının etik bir davranış olduğunu düşünen çalışanların ihbar etmeye daha eğilimli oldukları bulunmuştur. Ayrıca, iş tatmini, yönetime olan güven, örgütsel vatandaşlık davranışı, algılanan kişisel mağduriyet, misilleme korkusu veya örgüt kültürü gibi durumsal faktörler de ihbar etme ile ilişkili olabilir (Cassemetis ve Wortley, 2012; Nayır, 2012).

Çalışmalar arasındaki sonuçlar zaman zaman farklılık göstermekle beraber, pasif gözlemcilerle karşılaştırıldığında genellikle ihbarcılarının daha yüksek iş performansına sahip, eğitim düzeyi daha yüksek, daha üst düzeydeki bir pozisyona sahip veya süpervizörlük yapan, daha fazla hizmette bulunan, daha fazla maaş alan, ahlaki muhakeme testlerinde daha yüksek puana sahip ve etik olmayan davranış karşısında ihbarcılığı önemseyen kişiler oldukları görülmektedir (Miceli ve Near, 1984; Near ve Miceli, 1996; Sims ve Keenan, 1998). Ayrıca ihbarcılarının pasif gözlemcilere göre ihbar etmede daha fazla sorumluluk ve yükümlülük hissettikleri görülmektedir (Near ve Miceli, 1996).

Yapılan yolsuzluğun şekli, önemi ve büyüklüğü de ihbar etme kararını etkileyen faktörlerden biridir (Chiu, 2002; Mesmer-Magnus ve Viswesvaran, 2005). Near ve arkadaşları (2004) kötü yönetim, cinsel taciz veya yasa ihlaline tanık olan çalışanların hırsızlık, kaynak israfı, güvenlik problemi veya ayrımcılığa tanık olan çalışanlara göre ihbar etmeye daha eğilimli olduklarını ortaya koymuştur. Özellikle yolsuzluğun yol açtığı zarar büyük olduğunda ve ihbarda bulunan kişinin kurumsal bağlılığı yüksek olduğunda kişi ihbar kararını daha gönül rahatlığıyla vermektedir (Nayır, 2012). Ayrıca, çalışanlar yapılan yolsuzluğun topluma veya çalışma arkadaşlarına zarar verdiğini düşündüklerinde olayı dış kurumlara ihbar etmeye daha eğilimlidirler (Miceli vd., 1991). Bir diğer konu ise örgütteki yolsuzluğun farkında olan diğer gözlemcilerin sayısına ilişkindir. Miceli ve arkadaşları (1991), yolsuzluğa tanık olan başka birçok gözlemci olmasının ihbarcılığı azalttığını bulmuştur. Bunun nedenini ise fazla sayıda gözlemci olmasının ihbar etme sorumluluğunu azaltması olarak değerlendirmişlerdir. İhbarcılığın fazla sayıda gözlemcinin bulunmasıyla olumlu yönde ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Miceli ve Near 1988; Miceli vd., 1991).

İhbarcılığı teşvik edici politikaların olması da çalışanların daha fazla ihbarcılık davranışı sergilemelerini destekleyebilir. Yasalar ya da örgüt politikaları tarafından desteklenmeyen çalışanlar, işlerinin son bulacağı korkusuyla olaylar karşısında sessiz

kalmayı tercih etmektedir (Dasgupta ve Kesharwani, 2010). Trevino ve Victor (1992), kurum içi ihbar bir görev sorumluluğu olarak tanımlandığında çalışanların ihbarda bulunmaya daha eğilimli olduğunu ortaya koymuştur.

Kurumdaki yöneticilerin yolsuzluklara gösterecekleri tepki ve bu davranışları düzeltme eğilimleri de çalışanların ihbar kararlarına etki etmektedir (Miceli ve Near, 1985). Çalışanlar ancak düzelme umudu gördükleri takdirde ihbara girişmektedirler. İhbarda bulunmayan çalışanların ihbar etmemelerinin en önemli nedeni, durumu düzeltmek için yapılacak hiçbir şeyin olmadığını düşünmeleridir. Çalışanlar öncelikle etkili önlemlerin alınacağına inanmak ve ihbarda bulunmaları halinde olumsuz bir durumla karşılaşmayacaklarına dair güven duymak istemektedir. Bazı durumlarda ise kişiler ihbarda bulunmaları halinde sonuçlardan olumlu şekilde etkileneceklerine inanmaktadır. Örgütlerin çalışanlarını bu yönde teşvik etmeleri yolsuzlukların ortaya çıkarılması açısından önem taşımaktadır (Smith, Keil ve Depledge, 2001).

3.7.2. İhbarcılığın Olası Sonuçları

Bazı durumlarda ihbarcılık hainlik ve sadakatsizlik olarak görüle de, etik ve yasalara uygun olarak yapılan ihbarın sağladığı sosyal faydalar, ihbarcılığın teşviki hak ettiğini göstermeye yardımcı olabilir (Jubb, 1999). Örneğin, bir çalışanın bir ilacın öldürücü yan etkilerinin gizli tutulduğunu fark ederek kamuoyunu uyarması veya iş yerinde gerekli güvenlik önlemlerinin alınmadığını görüp ihbar ederek iş arkadaşlarının canını kurtarması olumlu bir davranış olarak nitelendirilmelidir (Alp, 2013).

İhbarcılık ahlaki açıdan örgütlere; yolsuzlukların giderilmesi, şirket hilelerinin tespiti, faaliyetlerin kanuna uygun yürütülmesi ve örgütün amaçlarına ulaşması gibi katkılar sağlamaktadır (Özgener vd., 2009). Örgütlerdeki yanlış davranışların üzerinin kapanmaması için yasa dışı veya etik olmayan durumlara itiraz teşvik edilmelidir (Gong, 2000). İhbarcılık ile yanlış uygulamaların ortaya çıkarılmasının ötesinde, yanlış yapma girişimi olanlar için caydırıcı bir etkisi de olabilir (Aydın, 2002). Avrupa'daki 56 lider firmada kullanılan ihbar politikalarının analiz edildiği bir çalışmada (Hassink Vries, Bollen, 2007) ihbar eyleminde bulunmanın, örgütteki sorunlu noktaları ortaya çıkarması nedeniyle, mevcut problemlerin kaynağına işaret ettiği belirtilmiştir.

İhbarcılık, öncelikle örgüt içindeki yolsuzlukların ve yanlış uygulamaların en az seviyeye indirilerek ortadan kalkmasına yardımcı olur. Örgütün sıkı bir denetim sürecine girmesini, uygulama ve stratejilerin gözden geçirilmesini ve bu sayede örgüt içindeki eksiklerin görülmesini ve giderilmesini sağlar. Yönetimin olumsuz deneyimleri en aza indirgenerek, örgütsel skandalların ve yanlışların önüne geçilebilir. İhbarcılık ile sorunlar büyümeden örgüt içi iletişime geçilmesi nedeniyle kalitenin artması ve sürdürülebilirlik sağlanabilir. Örgütler açısından, zarar ve kanunsuzluk gibi olumsuz durumlara karşı erken uyarı sistemleri oluşturur. İçsel ihbarcılığın gerçekleştiği durumlarda örgüt, dışsal çıkar gruplarıyla uğraşmadan sorunları halletme olanağı bulur. Kriz dönemlerinde küçülme stratejisi uygulayan örgütlerde işverenlerin, çalışanları işten çıkarması noktasında daha adil ve ihtiyatlı davranmasına olanak tanır. İhbarcılık sonucunda ihbarcılarının en önemli kazanımları

ise çevredeki insanlara zarar verilmesini önledikleri için vicdani ve psikolojik açıdan rahatlamış olmalarıdır (Aydın, 2002; Lewis, Ellis, Kyprianou ve Homewood, 2001; Özgener vd., 2009).

İhbarcılığın sağlayacağı fayda sadece örgüt içinde kalmayıp, kamuoyu ve sosyal bakımdan birçok dışsal faydayı da beraberinde getirir. İhbarcılık örgütteki yolsuzluk, sahtecilik gibi olayların ya da örgütün insan sağlığına veya çevreye verebileceği tehlikelerin ortaya çıkarılmasını sağlayarak toplumsal açıdan pek çok katkı sağlar. İhbarcılık, örgütlerdeki olumsuz durumları ortadan kaldırarak kamuoyunu aydınlatıcı işlev görmektedir. Yaşanan skandallar sonucunda gerekli yasal düzenlemeler yapılarak denetimler daha ciddi ve düzenli bir hale getirilebilir. Bununla birlikte, etik olmayan veya yasa dışı eylemlerde bulunanların açığa çıkarılması, olumsuz davranışta bulunacak kişilerin korkmasını ve çekinmesini de sağlamaktadır (Aydın, 2002; Özgener vd., 2009).

İhbarcılık tüm olumlu faydaları yanında ihbarcılar için bazı olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bir çalışanın yasa dışı veya etik olmayan bir davranışı, bunları sonlandırabilecek bir kişiye ihbar etmesi; gözleme, değerlendirme, ihbar edip etmemeye karar verme ve ihbarcılığa karşı bazı tepkileri içeren bir süreç içermektedir (Bjorkel, 2016). Bu süreç sonunda yönetimin aldığı karar ne olursa olsun, ihbarcılar iş yerindeki diğer çalışanlarla, işverenleri hatta iş dışındaki çevreleri ile sorunlar yaşayabilmektedir (Aydın, 2002).

İhbar eden bireyler, iş yerinde dışlanabilmekte, tehdit edilebilmekte ve hatta işlerini kaybetme tehlikesiyle karşılaşabilmektedirler (Jensen, 1987). Miceli ve Near (1994) kurum yöneticilerinin, ihbarda bulunan kişiye karşı bir tür intikam davranışı içine girdiklerini ve bu sayede olayın büyümesini önlemeye çalıştıklarını öne sürmektedir. Aynı zamanda, bu yolla ihbarı yapan kişinin itibar kaybetmesi ve olaya şahit olan diğer çalışanların cesaretinin kırılması da hedeflenmektedir. İhbarda bulunan kişi tecrit edilmekte ve kişilik haklarına tecavüz edilmektedir. Bazı durumlarda bu tür davranışlar, en üst düzey yöneticilere intikal etmemekte, olay daha alt seviyelerde örtbas edilmeye çalışılmaktadır.

İhbarcılar çalışma arkadaşlarının tutumu nedeniyle de sıkıntı yaşayabilmektedir. Örgütte, etik olmayan davranışla suçlanan kişilerin tarafını tutanlar ve iş huzurunun bozulmasından ihbarcıları suçlayanlar, ihbarcılarla birlikte görülmeğe çekinebilmekte veya hatalı davranışlara tanık oldukları halde sessiz kalabilmektedir (Gerçek, 2005). Kötü veya yanlış uygulamaları ihbar etmek açık bir şekilde teşvik edilse bile, ihbar eden bireyler endişelerini dile getirmenin bir sonucu olarak iş arkadaşları ve yöneticileri tarafından mağdur edilebilmekte veya dışlanabilmektedir (Jackson, Peters, Andrew, Edenborough, Halcomb vd., 2010a). Bu sonuçlar ihbarcılarının ilkelerinden vazgeçmesine ve iş arkadaşlarının baskısına boyun eğmesine neden olabilir (Hutchinson ve Jackson, 2015). Ayrıca gergin ilişkilerin doğması ve ihbarcının düşman olarak etiketlenmesi gibi sonuçlar da doğabilir (Peters, Luck, Hutchinson, Wilkes, Andrew ve Jackson, 2011).

Lennane (1993), ihbarcılık toplumu koruma amacı taşısa da ihbarcılığa yönelik tipik örgütsel cevap ve karşılıkların uzun süren ve ciddi sağlıkla ilgili, finansal ve kişisel sonuçlara neden olduğunu ortaya koymuştur. İhbarcı olmanın etkileri; mesleki, fiziksel, duygusal etkiler ve ihbarcının kişisel yaşamı üzerindeki etkiler olarak sınıflanabilir (Jackson, Peters, Andrew, Edenborough, Halcomb vd., 2010b). İhbarcılar uyku bozuklukları, daha fazla sigara içme davranışı, ruhsal hastalıklar ve intiharla ilgili düşünceler yaşayabilmektedirler. Mesleki etkiler; saygınlık kaybı, misilleme ve iş güvenliği kaybını içermektedir. Kişisel yaşam ve aile üzerindeki etkiler; azalan gelir, aile içi tartışmalar, çocuklarla ilgili kötü sonuçlar, ilişkilerde bozulmalar, ayrılma ve boşanmadır (Peters vd., 2011). Jackson ve arkadaşlarının (2010b) çalışmasında yer alan katılımcılar, düşük kaliteli bakımı açığa çıkarma mesleki görevi ile ihbarcılığın kişisel ve mesleki yaşamlarını etkileme olasılığı arasındaki çatışmanın neden olduğu ikileme karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Yapılan ihbar neticesinde ihbarcıya karşı verilen olumsuz karşılık veya tepkiler “misilleme” olarak karşımıza çıkmaktadır. Rehg ve arkadaşlarına (2008) göre, örgüt üyelerinin içsel veya dışsal kanallar yoluyla yapılan ihbarcılığı haksız bir davranış olarak algılaması sonucu, ihbar eden çalışanı, kendisine zarar verecek adımlar atmamakla tehdit ederek veya bu adımları atarak çalışanı kontrol etmeye çalışması misillemeyi ifade etmektedir.

Kurumsal veya kişisel misilleme, bireyin tacize veya aşağılanmaya uğraması, kariyerinin olumsuz etkilenmesi ve en sonunda işini kaybetmesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir (Nayır, 2012). Misilleme davranışları tekrarlı, sistematik ve süregelen şekilde ve misillemenin yapıldığı kişiyi aşağılayıcı olduğunda ise çeşitli fiziksel veya psikolojik sonuçları olan iş yeri zorbalığı veya yıldırımaya dönüşebilmektedir (Bjorkel, 2016).

Çalışanların misilleme ile karşılaşma korkusu, gördükleri yanlış uygulamalara karşı sessiz kalabilmelerine neden olabilecek bir faktördür. Callahan ve Collins (1992) yaptıkları çalışmaya göre, çalışanlar, kovulma korkusunun ihbar edip etmeme kararını belirlediğini düşünmektedirler. Dozier ve Miceli (1985) olası olumsuz sonuçların bireyler tarafından dikkatle değerlendirildiğini ve ihbarda bulunmak veya bulunmamak kararında etkili olduğunu öne sürmektedir. Miceli ve Near (1992) de bireylerin ihbardan elde edecekleri kazanımlarla, göze almaları gereken kayıpları sorguladıklarını ve kayıplarının kazançlarına göre fazla olduğu kanaatine varmaları durumunda ihbardan vazgeçebildiklerini belirtmektedir. Verschoor (2005) çalışanların neredeyse yarısının (%44) gözlerinin önünde gerçekleşen yolsuzluğu, değişiklik olmayacağına inandıkları ve korktukları için ihbar etmediklerini ortaya koymuştur.

Çalışmalar daha önce ihbarda bulunmuş bireylerin kurumlarında ayrımcılığa ve yıldırımaya maruz kaldığını, o kurumdaki ayrılışları bile, yeni iş yerlerinde de geçmişteki ihbar davranışlarının kendilerini takip ettiklerini göstermektedir (Vinten, 1992). Yolsuzluk ihbarı, kişinin yalnızca mevcut işvereniyle değil, daha sonraki işverenleriyle de ilişkisini olumsuz etkilemekte ve kişinin davranışı iş yerine ihanet

olarak değerlendirilebilmektedir (Qusqas ve Kleiner, 2001). Tüm bu çalışmalar sonucunda, Callahan ve Collins (1992)'in de belirttiği gibi, ihbarcılığı teşvik edecek etik ortamı sağlamak isteyen örgütlerin, ihbarcılarını misillemeye karşı açık bir şekilde koruması ve ihbarcılığın misilleme ile sonuçlanmayacağını netleştirmeleri gerektiği söylenebilir.

3.8. İhbarcılığın Ölçüm Yollarını Belirleme

Türkiye’de ihbarcılık hakkında yapılan çalışmaların çoğu teorik boyutta olup ihbarcılık düzeyini ölçen çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Türkiye’de yapılan ve ihbarcılık düzeyinin ölçüldüğü veya başka bir kavramla ilişkilendirildiği çalışmalar Tablo 2’de görülmektedir. Buna göre ihbarcılığın ölçüm araçlarının da oldukça kısıtlı ve dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Mevcut ölçüm araçlarından bazıları bir sektöre yönelik geliştirilmiş, bazıları ise ihbarcılık kavramını dar bir kapsamda ele almıştır.

Tablo 2: Çeşitli Çalışmalarda Kullanılan İhbarcılık Ölçüm Yöntemleri

Yazarlar	Çalışmanın Adı	Kullanılan Ölçüm Aracı
Saygın, 2011	Whistleblowing ve Örgütsel Etik İklimi İlişkisi Üzerine Bir Uygulama	Park ve arkadaşları (2005) İhbarcılık anketi
Yılmaz, 2015	Kadın Girişimciliğinde Yönetmelik Değerler ve İfşa (Whistleblowing): Mersin İlinde Uygulamalı Bir Araştırma	Park ve arkadaşları (2005) İhbarcılık anketi
Taş, 2015	Özel ve Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin İhbarcılık (Whistleblowing) Tutumları Üzerine Bir Çalışma	Park ve arkadaşları (2008) İhbarcılık anketi
Tak, 2010	Hastanelerde Hasta Güvenliğini Tehdit Eden Olayların Raporlanması: Türkiye, Azerbaycan, Bosna, Arnavutluk, Lübnan ve Suriye’yi Kapsayan Karşılaştırmalı Bir Araştırma	Park ve arkadaşları (2005) İhbarcılık anketi
Celep ve Konaklı, 2012	Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki	Celep ve Konaklı (2012) Bilgi Uçurma Ölçeği
Demirtaş, 2014	İşyerlerinde olumsuz durumları ifşa etmenin etik iklim üzerindeki etkisi: Yıldırma algısının moderatör rolü	Schultz ve diğerleri (1993)’nin çalışmasındaki örnek bir durumla karşılaşma karşılaşılmadığına dair bir soru.
Ertürk ve Dönmez, 2016	Relationship between Leadership Styles of School Principals and Whistleblowing Behaviors of Teachers	Celep ve Konaklı (2012) Bilgi Uçurma Ölçeği
Ertürk, 2016	The Relationship between Whistleblowing and Organizational Citizenship Behavior for High School Teachers	Celep ve Konaklı (2012) Bilgi Uçurma Ölçeği

Keleş ve Özkan, 2015	Relationship Between Organizational Identification and Whistleblowing	Park ve arkadaşları (2008) İhbarcılık anketi
Nartgün ve Kaya, 2017	Öğretmenlerin Bilgi Uçurma Davranışları ve Bilgi Uçurma Nedenleri İle Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki	Celep ve Konaklı (2012) Bilgi Uçurma Ölçeği
Toker Gökçe, 2014	Okullarda Bilgi Uçurma: İş Doyumunu ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi	Park ve arkadaşları (2008) İhbarcılık anketi
Yürür ve Nart, 2016	Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi midir?	Park ve arkadaşları (2008) İhbarcılık anketi
Aydan, 2017	Sağlık Sektöründe Etik İklim ve Örgütsel Güvenin İhbarcılık (Whistleblowing) Niyeti Üzerine Etkisi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği	Celep ve Konaklı (2012) Bilgi Uçurma Ölçeği
Arslan ve Kayalar, 2017	Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İfşa (Whistleblowing) Niyeti: Karşılaştırmalı Bir Analiz	Park ve arkadaşları (2008) İhbarcılık anketine bazı sorular eklenerek oluşturulmuş.

İhbarcılığa ilişkin ölçüm araçlarının belirlenmesi ile kavram analizinin son aşaması tamamlanmıştır. Böylece kavram bütün olarak ele alınmış ve kavramla ilgili olarak ortak bir anlayış sağlamak amaçlanmıştır.

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada ihbarcılık kavramının analiz edilmesiyle örgütsel davranış literatürüne kavramsal bir katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bir kavram hakkında netlik kazanılması o kavramdan herkesin aynı şeyi anlamasını sağlayabilir. Böylece, bilimsel literatürdeki karmaşıklığın azalması ve kavramlar ile anlatılmak isteneni herkesin doğru şekilde anlaması mümkün olabilecektir. Ayrıca çalışmada kavram analizi yoluyla ihbarcılığın belirleyicilerinin ve sonuçlarının anlaşılmasının ihbarcılığın önemini vurgulayacağı da düşünülmektedir.

Türkçede ihbarcılık için çeşitli kavramların kullanıldığı görülmektedir. Öncelikle bu karmaşıklık giderilmeli ve örgütsel davranış alanında bu kavram için tek tip bir kullanım geliştirilmelidir. Ayrıca, ihbarcılığın örgüt içinde iyi mi kötü bir davranış mı olduğu konusunda bile karmaşıklık olduğu görülmektedir. Bu durum ise örgütlerin ve örgüt çalışanlarının tutumuna göre değişebilmektedir.

İhbarcılığın örgüte ve topluma faydalarının olduğu görülmektedir. Ancak ihbarcılığın ihbarcı üzerinde pek çok olumsuz etkisi olabilmektedir. Örgüt içerisinde bu olumsuz etkileri en aza indirerek ihbarcılığı teşvik edici politikaların oluşturulması çalışanların daha fazla ihbarcılık davranışı sergilemelerini destekleyebilir.

Örgüte sağladığı katkılar dolayısıyla ihbarcılığın ölçülmesi de önem taşımaktadır. İhbarcılığı ölçüm yöntemlerinin oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle ileri çalışmalarda ihbarcılığın ölçümlenmesi için araçların geliştirilmesi ve örgütsel açıdan etkilerinin araştırılması literatüre katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Akgün Çıtak, E. ve Uysal, G. (2012). Kavram Analizi: Eleştirel Düşünme. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9 (3), 3-9.

Aktan, C.C. (2006). Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing. *Mercek Dergisi, Ekim*, 1-13.

Alp, M. (2013). *Çalışanın İşvereni ve İş Arkadaşlarını İhbar Etmesi (Whistleblowing)*. İstanbul: Beta Basım.

Arslan, E.T., Kayalar, M. (2017). Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İfşa (Whistleblowing) Niyeti: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (32), 15-26.

Aydan, S. (2017). *Sağlık Sektöründe Etik İklim ve Örgütsel Güvenin İhbarcılık (Whistleblowing) Niyeti Üzerine Etkisi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Aydın, U. (2002). İş Hukuku Açısından İşçinin Bilgi Uçurması (Whistleblowing). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 79-100.

Bakar, Ş. (2012). *Çalışanların, İş Yerlerinde Karşılaştıkları Etik Olmayan Durumları Raporlama Eğilimleri ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Bjorkel, B. (2016). Whistleblowing at Work: Antecedents and Consequences. *Psychologia Spoleczna*, 3 (38), 267-283.

Botes, A. (2002). Concept analysis: some limitations and possible solutions. *Curationis*. 25 (3), 23-7.

Brief, A.P., Motowildo, S.J. (1986). Prosocial Organizational Behaviors. *Academy of Management Review*, 11 (4), 710-725.

Callahan, E.S., Collins, J.W. (1992). Employee Attitudes Toward Whistleblowing: Management and Public Policy Implications. *Journal of Business Ethics*, 11 (12), 939-948.

Cassematis, P.G., Wortley, R. (2012). Prediction of Whistleblowing or Non-reporting Observation: The Role of Personal and Situational Factors. *Journal of Business Ethics*, 117 (3), 615-634.

Celep, C., Konaklı, T. (2012) Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki. *E-International Journal of Educational Research*, 3 (4), 65-88.

Centel, N., Zafer, H. (2008). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Chiu, R.K. (2002). Ethical Judgement, Locus of Control, and Whistleblowing Intention: A Case Study of Mainland Chinese MBA Students. *Managerial Auditing Journal*, 17 (9), 581-587.

Chiu, R.K. (2003). Ethical Judgment and Whistleblowing Intention: Examining the Moderating Role of Locus of Control. *Journal of Business Ethics*, 43 (1), 65-74.

Çiftçi, B. (2017). Türkiye’de Toplumsal Kültürün Örgütlerde İhbarcılık Üzerine Etkisi: Hofstede’in Kültürel Boyutlar Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme. *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (10), 147-166.

Çiftçioğlu, B.A. (2011). Örgüt Kültürü ve Etik. Z. Sabuncuoğlu (Ed.), *İşletme Etiği*. İstanbul: Beta Basım.

Dasgupta, S., Kesharwani, A. (2010). Whistleblowing: A Survey of Literature. *The IUP Journal of Corporate Governance*, 9 (4), 57-70.

De Maria, W., Jan, C. (1994). *Queensland Whistleblower Study: Wounded Workers*. The University of Queensland, Queensland.

Demiral, N. (2008). Bir Hastanede Islığı Çalmak. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (26), 128-137.

Demirtaş A., Barth, L.J. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Yök/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.

Demirtaş, Ö. (2014). İşyerlerinde Olumsuz Durumları İfşa Etmenin Etik İklim Üzerindeki Etkisi: Yıldırma Algısının Moderatör Rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 43 (1), 136-156.

Dozier, J.B., Miceli, M.P. (1985). Potential Predictors of Whistle-Blowing: A Prosocial Behavior Perspective. *The Academy of Management Review*, 10 (4), 823-836.

Dündar, H., Aksoy, N. (2010). Kavram Analizi Stratejisinin Öğrencilerin Kavram Öğrenme Başarısı ve Hayat Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 21 (3), 1-27.

Ertürk, A. (2016). The Relationship between Whistleblowing and Organizational Citizenship Behavior for High School Teachers. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 1-22.

Ertürk, A. and Dönmez, E. (2016). Relationship between Leadership Styles of School Principals and Whistleblowing Behaviors of Teachers. *Universal Journal of Educational Research*, 4(12A), 55-62.

Ferrell, O.C., Fraedrick, J. (1994). *Business Ethics, Ethical Decision-Making and Cases*. Boston: Houghton Mifflin.

Fleddermann, C.B. (2012). *Engineering Ethics*. Fourth Edition, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ: PrenticeHall.

Gerçek, H. (2005). Mühendislikte Etik Sorunların Ele Verilmesi. *Madencilik*, 44 (4), 29-38.

Gong, T. (2000). Whistleblowing: What Does It Mean in China? *International Journal of Public Administration*, 23 (11), 1899-1923.

Hassink, H., Vries, M. Bollen, L. (2007). A Content Analysis of Whistleblowing Policies of Leading European Companies. *Journal of Business Ethics*, 75 (1), 25-44.

Hull, R.T. (1981). Responsibility and accountability analyzed. *Nursing Outlook*, 29 (12), 707-712.

Hutchinson, M., Jackson, D. (2015). The Construction Andlegitimation of Workplace Bullying in the Public-Sector: Insightinto Power Dynamics and Organisational Failures in Health Andsocial Care. *Nursing Inquiry*, 22 (1), 13-26.

Jackson, D., Peters, K., Andrew, S., Edenborough, M., Halcomb, E.J., Luck, L. ve diğerleri (2010a). Trial and Retribution: A Qualitative Study of Whistleblowing and Workplace Relationships in Nursing. *Contemporary Nurse*, 36 (1-2), 34-44.

Jackson, D., Peters, K., Andrew, S., Edenborough, M., Halcomb, E.J., Luck, L. ve diğerleri (2010b). Understanding Whistleblowing: Qualitative Insights from Nurse Whistleblowers. *Journal of Advanced Nursing*, 66 (10), 2194-2201.

Jensen, J.V. (1987). Ethical Tension Points in Whistleblowing. *Journal of Business Ethics*, 6 (4), 321-328.

Jubb, P.B. (1999). Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation. *Journal of Business Ethics*, 21 (1), 77-94.

Kaya N., Turan, N. (2017). Hemşirelik Biliminde Kavram Analizi. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci*. 9 (2), 153-163.

Keleş, H.N., Özkan, T.K. (2015). Relationship between Organizational Identification and Whistleblowing. *Research Journal of Business and Management*, 2 (4), 498-506.

Koşar C., Büyükkaya Besen, D. (2015). Kronik Hastalıklarda Hasta Aktifliği: Kavram Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8 (1).

Lennane, K.J. (1993). "Whistleblowing": A Health Issue. *British Medical Journal*, 307 (6905), 667-670.

Lewis, D., Ellis, C.A., Kyprianou, A., Homewood, S. (2001). Whistleblowing at Work: The Results of a Survey of Procedures in Further and Higher Education. *Education and The Law*, 13 (3), 215-225.

Lewis, P.V. (1985). Defining 'Business Ethics': Like Nailing Jello to a Wall. *Journal of Business Ethics*, 4 (5), 377-383.

Macleod-Clark J., Hockey, L. (1989). *Further Research for Nursing*. London: Scutari Press.

Mesmer-Magnus, J.R., Viswesvaran, C. (2005). Whistleblowing in Organizations: An Examination of Correlates of Whistleblowing Intentions, Actions, and Retaliation. *Journal of Business Ethics*, 62 (3), 277–297.

Miceli, M.P., Near, J.P. (1984). The Relationships among Beliefs, Organizational Position, and Whistle-Blowing Status: A Discriminant Analysis. *The Academy of Management Journal*. 27 (4), 687-705.

Miceli, M.P., Near, J.P. (1985). Characteristics of Organizational Climate and Perceived Wrongdoing Associated with Whistle-Blowing Decisions. *Personnel Psychology*, 38 (3), 525-44.

Miceli, M.P., Near, J.P. (1988). Individual and Situational Correlates of Whistle-Blowing. *Personnel Psychology*, 41 (2), 267-282.

Miceli, M.P., Near, J.P. (1992). *Blowing the Whistle: The Organizational and Legal Implications for Companies and Employees*. New York: Lexington.

Miceli, M.P., Near, J.P. (1994). Whistleblowing: Reaping the Benefits. *The Academy of Management Executive (1993-2005)*, 8 (3), 65-72.

Miceli, M.P., Near, J.P. (2005). Standing up or standing by: What Predicts Blowing the Whistle on Organizational Wrongdoing? *Research in Personnel and Human Resources Management*, 24, 95–136.

Miceli, M.P., Dozier, J.B. Near, J.P. (1991). Blowing the Whistle on Data Fudging: A Controlled Field Experiment. *Journal of Applied Social Psychology*, 21 (4), 271-295.

Miceli, M.P., Rehg, M. Near, J.P., Ryan, K. (1999). Can Laws Protect Whistle-Blowers? Results of a Naturally Occurring Field Experiment. *Work and Occupations*, 26 (1), 129-151.

Moore, C., Detert, J.R., Klebe Trivino, L., Baker, V.L., Mayer, D.M. (2012). Why Employees Do Bad Things: Moral Disengagement and Unethical Organizational Behavior. *Personnel Psychology*, 65 (1), 1-48.

Morisson, E.W., Milliken, F.J. (2000) Organizational Silence: A Barrier To Change And Development In A Pluralistic World. *The Academy of Management Review*, 25 (4), 706-725.

Nader, R., Petkas, P., Blackwell, K. (1972). "Whistle Blowing". Nicholas M Rongine (Ed.), *Toward a Coherent Legal Response to the Public Policy Dilemma Posed by Whistleblowing*, *American Business Law Journal*, 23 (2), 28.

Nartgün, Ş.S., Kaya, A. (2017). Öğretmenlerin Bilgi Uçurma Davranışları ve Bilgi Uçurma Nedenleri ile Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki", *International Journal of Social Science*, 54 (1), 65-89.

Nasi, J. (1980), *Ajatuksia käsiteanalyysistä ja sen käytöstä yrityksen taloustieteessä*. University of Tampere. Sarja A2: Tutkielmia ja raportteja 11.

Nayır, D.Z. (2012). *Kurumsal Etik ve Whistleblowing*. İstanbul: Pozitif Yayıncılık.

Near, J.P., Miceli, M.P. (1985). Organizational Dissidence: The Case of Whistleblowing. *Journal of Business Ethics*, 4 (1), 1-16.

Near, J.P., Miceli, M.P. (1996). Whistle-blowing: Myth and Reality. *Journal of Management*, 22 (3), 507-526.

Near, J.P., Rehg, M.T., Van Scotter, J.R., Miceli, M.P. (2004). Does Type of Wrongdoing Affect the Whistle-Blowing Process? *Business Ethics Quarterly*, 14 (2), 219-242.

Norris C.M. (1982), *Concept Clarification in Nursing*. Rockville: Aspen Systems.

Öner Altıok H. ve Üstün B. (2014). Profesyonellik: Kavram Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 7 (2), 151-155.

Özgener, Ş., Tañç, A., Ulu, S. (2009). Çalışma Yaşamında Sorun Bildirme Sistemi. A. Keser, G. Yılmaz, S. Yürür (Ed.). *Çalışma Yaşamında Davranış Güncel Yaklaşımlar*. Kocatepe: Umuttepe Yayınları.

Park, H., Rehg, M.T., Lee, D. (2005). The Influence of Confucian Ethics and Collectivism on Whistleblowing Intentions: A Study of South Korean Public Employees. *Journal of Business Ethics*, 58, 387-403.

Park, H., Blenkinsopp, J., Oktem, M.K. ve Omurgonulsen, U. (2008). Cultural Orientation and Attitudes Toward Different Forms of Whistleblowing: A Comparison of South Korea, Turkey, and the U.K. *Journal of Business Ethics*, 82 (4), 929-939.

Peters, K., Luck, L., Hutchinson, M., Wilkes, L., Andrew, S., Jackson, D. (2011). The Emotional Sequelae of Whistleblowing: Findings From a Qualitative Study. *Journal of Clinical Nursing*, 20 (19-20), 2907-2914.

Pitt, G. (1996). Rights and Employee Rights, The Case of Free Speech. C. Gearty and A. Tomkins (Eds.), *Understanding Human Rights* (p. 393-394). London: Pinter Publishing.

Qusqas, F., Kleiner, B.H. (2001). The Difficulties Of Whistleblowers Finding Employment. *Management Research News*, 24 (3/4), 97-100.

Rehg, M.T., Miceli, M.P., Near, J.P., Van Scotter, J.R. (2008). Antecedents and Outcomes of Retaliation Against Whistleblowers: Gender Differences and Power Relationships. *Organization Science*, 19 (2), 221-240.

Rodgers B.L. (1989). Concepts, analysis and the development of nursing knowledge: the evolutionary cycle. *Journal of Advanced Nursing*, 14 (4), 330-335.

Rodgers B.L. (1994). *Concept, analysis and the development of nursing knowledge: the evolutionary cycle*. In Smith JP (Ed) Models, Theories and Concepts. Oxford: Blackwell.

Rothschild, J., Miethe, T.D. (1999). Whistle-Blower Disclosures and Management Retaliation. *Work and Occupations*, 26 (1), 107-128.

Saygan, S. (2011). *Whistleblowing ve Örgütsel Etik İklimi İlişkisi Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Saygan, S., Bedük, A. (2013). Ahlaki Olmayan Davranışların Duyurulması (Whistleblowing) ve Etik İklimi İlişkisi Üzerine Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 1-23.

Schultz, J.J., Johnson, D.A., Morris, D. ve Dyrnes, S. (1993). An Investigation of the Reporting of Questionable Acts in an International Setting. *Journal of Accounting Research*, 31, 75-103.

Şener, E., Çetinkaya, F.F. (2016). Güç Bağımlılığı: Bir Kavram Analizi. *AKÜ İİBF Dergisi*, 18 (2), 125-137.

Sims, R.L., Keenan, J.P. (1998). Predictors of External Whistleblowing: Organizational and Intrapersonal Variables. *Journal of Business Ethics*, 17 (4), 411-421.

Smith, H.J., Keil, M., Depledge, G. (2001). Keeping Mum as the Project Goes Under: Toward an Explanatory Model. *Journal of Management Information Systems*, 18 (2), 189-227.

Tak, B. (2010). Hastanelerde Hasta Güvenliğini Tehdit Eden Olayların Raporlanması: Türkiye, Azerbaycan, Bosna, Arnavutluk, Lübnan ve Suriye'yi Kapsayan Karşılaştırmalı Bir Araştırma. H. Kırılmaz (Ed.). *II. Uluslararası Sağlıkta Performans Ve Kalite Kongresi: 28 Nisan-1 Mayıs 2010 – Antalya: Bildiri Kitabı* (s. 413-414). Ankara: Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Taş, F. (2015). *Özel ve Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin İzharçılık (Whistleblowing) Tutumları Üzerine Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Toker Gökçe, A. (2014). Okullarda Bilgi Uçurma: İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık ilişkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 261-282.

Trevino, L.K., Victor, B. (1992). Peer Reporting of Unethical Behavior: A Social Context Perspective. *Academy of Management Journal*, 35 (1), 38-64.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tuulia, J. A. (2013). *A Study of Emotions in the Family Business Succession*, Jyväskylä University School Of Business And Economics, Master's Thesis.

Ülgen G. (2004). *Kavram Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Uyar, S., Yelgen, E. (2015). Bilgi İfşası (Whistleblowing) ve Denetim" *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 85-106.

Vadera, A.K., Aguilera, R.V., Caza, B.B. (2009). Making Sense of Whistleblowing's Antecedents: Learning from Research on Identity and Ethics Programs. *Business Ethics Quarterly*, 19 (4), 553-586.

Verschoor, C.C. (2005). Is This the Age of Whistleblowers? *Strategic Finance*, 86 (7), 17-18.

Vinten, G. (1992). Whistleblowing: Corporate Help or Hindrance? *Management Decision*, 20 (1), 44-49.

Walker, L.O., Avant, K.C. (1995), *Strategies for Theory Construction in Nursing*. Third edition. Norwalk, Appleton-Century-Crofts.

Wilson, J. (1963). *Thinking with Concepts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Xyrichis, A., Ream, E. (2008). Teamwork: a concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 61 (2), 232-241.

Yılmaz, E.G. (2009). Kurumsal İletişim ve Prensiplere Dayalı Kurumla Uyuşmazlık Davranışı: Whistleblowing. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Davraz Kongresi: 24-27 Eylül 2009 – Isparta: Bildiriler (s. 1455-1477)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Yılmaz, N. (2015). *Kadın Girişimciliğinde Yönetmelik Değerler ve İşfa (Whistleblowing): Mersin İlinde Uygulamalı Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Yücel, C., Samancı, G. (2009). Örgütsel Güven ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 113-132.

Yurtsever, G. (2000). *Şirket Etik Kodu, Hazırlanışı, Uygulanışı ve İçeriği*. Ankara: Barış Platin Kitabevi.

Yürür, S., Nart, S. (2016). Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi midir? *Amme İdaresi Dergisi*, 49 (3), 117-148.

Extended Abstract

1. Introduction

Some concepts used in the literature in various fields are not clear. It is important to analyze the concepts correctly. As a concept to be analyzed, the concept of "whistleblowing" was chosen because of the lack of clarity in the definition and usage of various responses for the whistleblowing concept.

Concept Analysis

When referring to a concept, different meanings may appear for different people. Concept analysis can be important to prevent these differences.

In concept analysis, the aim is to identify the basic elements that form the concept by analyzing the various definitions, uses, applications and other concepts closely related to the concept. Various methods have been developed to analyze the concept. Walker and Avant (1995) argue that the primary purpose of concept analysis is to distinguish between the defined and unrelated features of a concept.

2. Method

In the study, Walker and Avant's (1995) concept analysis method was applied in order to better understand the concept of whistleblowing in organizations. Walker and Avant (1995) advocate a step-by-step analysis concept (Table 1).

Table 1. Walker ve Avant's Concept Analysis Methods

Walker ve Avant's Method
Select a concept
Determine the aims or purpose of analysis
Identify possible uses of the concept
Determine the defining attributes
Construct a model case
Construct borderline, related contrary, invented and illegitimate cases
Identify antecedents and consequences
Define empirical referents

For literature review, "whistleblowing" (ihbarcılık in Turkish) was scanned as a key word in Google Scholar, and other Turkish expressions for whistleblowing were scanned in Yök Thesis Center and Google Akademik, and the sources reached were analyzed within the framework of the analysis of the whistleblowing concept.

3. Results

3.1. Select a concept

The concept of "whistleblowing" was chosen to be analyzed because of the lack of clarity in the definition and usage of various responses for the whistleblowing.

3.2. Determine the aims or purpose of analysis

The model developed by Walker and Avant aims to explain definitively and functionally defining uncertain terms. Therefore, the aim of the concept analysis in the study is to clarify the definition of whistleblowing.

3.3. Identify possible uses of the concept

In order to determine the possible uses of the concept, dictionary definitions of the concept, definitions in management and organizational behavior fields and in law have been examined.

Dictionary Definition of Whistleblowing (ihbarcılık in Turkish)

Dictionary definition of whistleblowing (ihbarcılık in Turkish) is declaring, notifying, disclosing, or disclosing an incident committed by a person who is guilty or a criminal offense to the competent authority.

Definition of Whistleblowing in Management and Organizational Behavior Fields

Fledderman (2012) defines whistleblowing as "the act by an employee of informing the public or higher management of unethical or illegal behavior by an employer or supervisor" for organizations.

Whistleblowing in Law

In terms of criminal law, whistleblowing is defined as notifying the crime to the criminal authorities and law enforcement authorities, except for the applications made in the form of complaints.

3.4. Determine the Defining Attributes

As a result of the literature survey, the identifiable characteristics of the whistleblowing are the existence of the unethical or illegal behavior witnessed, the presence of the person who witnessed and reported the unethical or illegal behavior, the act of good faith, impartiality and a reasonable process.

3.5. Construct a model case

The model case is the real life examples of the use of the concept. In this study, the following case study is presented by the author as a model case.

Person A is a public official. Persons wishing to receive services from the relevant public institution may, from time to time, offer various benefits and bribes in order to expedite their own business. Person A accelerates the transactions of the persons concerned in line with these interests, and places the documents in front of the documents of the other persons. Person B who was working in the same room witnessed this situation a few times and thought that this situation was not suitable both ethically and legally, so he explained to the manager what he witnessed.

3.6. Construct Borderline, Related Contrary, Invented and Illegitimate Cases

Borderline cases are examples that include some but not all of the critical properties of the concept. The cognition of the related cases is similar and related in some way, but it does not include critical features (Walker and Avant, 1995). In the same example, person B is conscientiously disturbed by the situation and behavior in which he witnessed, but stayed silent against corruption due to fear of his co-worker's reaction, or fear of retaliation in some way.

Invented and illegitimate cases are clear examples of what is not. In the same example, person B observes the corruption and does not report.

3.7. Identify Antecedents and Consequences

Although the results between the studies vary, it is often the case that, when compared to passive observers, the whistleblowers are generally more likely to have higher job performance, higher education, higher position and higher salaries, (Miceli and Near, 1984, Near and Miceli, 1996, Sims and Keenan, 1998).

Whistleblowing may help organizations on the elimination of corruption, the detection of corporate fraud, the carrying out of activities in accordance with the law and the attainment of the objectives of the organization (Özgener et al., 2009).

3.7. Define empirical referents

Most of the studies on the whistleblowing in Turkey is theoretical and the number of studies that measure level of whistleblowing is limited. Some of the measurement tools have been developed for only one sector, and some have dealt with the whistleblowing concept in a narrow sense.

4. Conclusion

As a result of the analysis, it is seen that there are various definitions of whistleblowing, that different determinants and outcomes of whistleblowing can be found in different studies and the measurement tools are very limited. It is thought that the concept will be clarified through the concept analysis of whistleblowing and understanding of the determinants and the consequences of the whistleblowing will be emphasize the importance of whistleblowing in organizations.

TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARINI ETKİLEYEN FİRMAYA ÖZGÜ, SEKTÖREL VE MAKROEKONOMİK BELİRLEYİCİLER

Mahmut ERDOĞAN

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, Finans ve Bankacılık Bölümü,
mahmut.erdogan@manas.edu.kg

Orcid ID: 0000-0002-7085-3995

Makale Geliş Tarihi: 20.07.2017 Makale Kabul Tarihi: 09.04.2018

Öz

Bu çalışmanın amacı, 1988-2016 döneminde Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören turizm işletmelerinin finansal performanslarının temsilcisi aktif karlılıkları, öz kaynak karlılıkları ve kar marjına etki eden şirkete özgü finansal, endüstriye özgü ve makroekonomik değişkenlerin panel veri yöntemleriyle incelenmesidir. Çalışmanın görgül bulguları; kaldıraç, yatırım fırsatları, işletme sermayesi devir hızı ve sektördeki tesis sayısı ile aktif karlılığı arasında negatif ilişki raporlamıştır. Çalışmanın bulguları Asimakopoulos, Samitas ve Papadogonas'ın (2009) sonuçlarını desteklerken, Çakır ve Küçükkaplan (2012) ile Magoutas, Papadoudis ve Sfakianakis'in (2016) sonuçları ile tezatlık göstermektedir. Ayrıca satış büyümesi, yatırım ve aktif karlılığı arasında ise pozitif ilişki göstermektedir. Buna ek olarak çalışma, öz kaynak karlılığını ise kaldıraç ve sektördeki tesis sayısının negatif etkilediğini, satış büyümesinin ise pozitif etkilediğini gösteren kanıtlar sunmaktadır. Bu çalışma, sektörel ve makroekonomik değişkenlerin karlılığa etkisini de dikkate alarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Performans, Karlılık, Turizm Şirketleri, Rastsal Etkiler

FIRM-SPECIFIC, INDUSTRY-SPECIFIC AND MACROECONOMIC DETERMINANTS OF TOURISM COMPANIES FINANCIAL PERFORMANCE

Abstract

The aim of this study is to investigate the effect of tourism company-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of tourism company financial performance for a sample of Turkish tourism companies listed in the Borsa İstanbul (BIST) with the panel data analysis for the period 1988-2016. The estimation result shows that tourism companies' profitability was negatively affected by leverage, investment opportunities, working capital turnover ratio, and establishments and also positively by sales growth and investment opportunities. Empirical findings of this paper is in line with the results of Asimakopoulos, Samitas and Papadogonas (2009) but they are controversial with the results of Çakır and Küçükkaplan (2012) and Magoutas, Papadoudis and Sfakianakis (2016). According to the findings of this paper, the number of establishments positively affected the return on assets. Additionally, the results of this paper are imply that leverage and establishments are negative affected return on equity. On the other hand, return on equity positively affected by sales growth.

Keywords: Financial Performance, Profitability, Tourism Companies, Random Effects

Giriş

Turizm ortaya koyduğu yenilik ve çeşitlendirme sebebiyle dünyada ulusal ve bölgesel ölçekte en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerden birisidir. Hizmet sektörünün temel öğelerinden biri olan turizm sektörü, ekonomik büyümeye yaptığı büyük katkıdan dolayı “bacasız endüstri” olarak isimlendirilmekte ve sektörün önemi günden güne artmaktadır (Özcan ve Erdoğan, 2017: 425). Dünya Seyahat ve Turizm Kurumu’na (WTTC, 2017) göre turizm hesapları dünya gayri safi milli hasılasının yaklaşık olarak %10’luk oranını oluşturmaktadır ve 2015 yılında 7,2 trilyon dolar değere ulaşmıştır (WTTC, 2017). Başka bir ifadeyle, turizm geleneksel olarak ihracatta birincil ürünlere bağlı gelişmekte olan ülkelerin gereksinim duyduğu finansmanın önemli bir kısmını sağlamaktadır (Aslan, 2016: 1176). Bununla birlikte, turizm ve seyahat sektörü ülkelere döviz geliri sağlayarak dış açıkların giderilmesi (Yavuz, 2006: 162) ve cari işlem açıklarının finansmanında önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Özcan ve Erdoğan, 2017: 425). Ayrıca, turizm yeni istihdam imkânları oluşturarak işsizlik oranının azaltılmasına yardımcı olmaktadır (Yavuz, 2006: 162). WTTC’nin 2017 yılı istatistiklerine göre turizm sektöründe dünya genelinde 284 milyon kişi istihdam edilmektedir (WTTC, 2017). Uluslararası turizm öncelikle yerel şirketler arasında rekabeti artırma yoluyla yeni turistik destinasyonların açılmalarını sağlar. Bunun yanı sıra yerel şirketlerin ekonomik ölçeklerini de büyütür (Çetintaş ve Bektaş, 2008: 38). Bu nedenle, turizm sektöründe ortaya çıkan gelişmeler son zamanlarda yapılan çalışmaların ilgisini çekmiştir.

Turizm işletmeleri başlangıçta yoğun sabit varlık yatırımı gerektiren, işletme aşamasında da yenileme, genişleme ve modernizasyon yatırımlarının yapıldığı ve bu sebeple sabit sermaye yoğun nitelikteki işletmelerdir (Karadeniz, 2012: 310). Türk Turizm sektöründe, yıllar itibariyle turist sayıları artmakla birlikte sektörde fiyat rekabetindeki artış, enerji, yiyecek-içecek, personel, faiz ve benzeri maliyetlerin artışı gibi sebeplerle, karlılık ve likidite yönünden problemler ortaya çıkabilmektedir. Buna ek olarak, ilerleyen yıllarda kar edebilmek amacıyla Türk konaklama işletmelerinin borç düzeylerini artırmaları ve kar marjlarının daralması sonucu finansal sıkıntı ve iflas gibi olumsuzluklar yaşamasına neden olmaktadır (Karadeniz ve İskenderoğlu, 2011: 66). Karlı ve iyi çalışan firmalar hissedarlar ve topluma fayda sağlarlarken, finansal performansın kullanılması örgütsel etkinlik için uygun ve kabul edilebilir bir durumdur. Sürdürülebilir turizm yönetimi ve ekonomik büyüme için, Türkiye’de cazip ve iyi yönetilen otellere gereksinim vardır.

Turizm işletmelerinin karlılığında ortaya çıkan değişim kaynaklarının belirlenmesi muhasebe, finansman ve stratejik yönetim alanlarında önemli bir araştırma konusudur. Turizm işletmeleri sadece faaliyetlerini sürdürme ve uzun dönemde büyümeyi sağlamak amacıyla kar elde etme değil makroekonomik büyüme ve refah artışının gerçekleşmesi için de kar elde etmeyi önemsemekte ve elde edilen kar ve gelecek nakit akışları da turizm işletmelerinin değerini

belirlemede önem taşımaktadır. Endüstriyel ekonomideki çağdaş literatür karlılık yönünden performansı açıklamada; yapı-davranış-performans ve firma etkileri biçiminde iki temel düşünce okulunun bulunduğunu ileri sürmektedir. 1930'lardan sonra ilk defa Mason (1939; 1949) ve Bain (1951; 1956) tarafından ileri sürülen ve çeşitli akademisyenlerce geliştirilen yapı-davranış-performans yaklaşımı, pazar yoğunluğunun yüksek ve rekabetin zayıf olduğu piyasalarda işletmelerin pozitif ekonomik karlar elde edeceğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte, rekabetin yüksek olduğu piyasalarda ise düşük karlar elde edeceğini iddia etmektedir (Pan, 2005: 845; Pattitoni, Petracci ve Spisni, 2014: 763; Demirci, 2017: 382). Bu yaklaşım yoğunluk, ölçek ekonomileri, piyasaya giriş ve çıkış engelleri gibi rekabet şartlarının endüstri seviyesindeki bileşenlerine odaklanmıştır (Goddard, Tavakoli ve Wilson, 2009: 495). Bu nedenle, bahsedilen yaklaşıma göre pazar yoğunluğu ve karlılık arasında pozitif ilişki beklenmektedir (Özcan ve Çiftçi, 2015: 2; Pan, 2005: 845). Ancak bu pozitif ilişki işletmeler arası rekabeti ve etkinliği azalttığından dolayı piyasa yoğunluğu ve işletme performansı arasında negatif ilişki ortaya çıkabilmektedir.

Diğer yandan işletme etkileri modelinin temel varsayımı ise işletmenin etkin çalışması sonucunda pazar payının artışı ile piyasa yoğunluğunun artacağıdır. Bu teorinin arkasındaki mantık, göreceli olarak yüksek verimlilikte çalışan işletmelerin verimliliği düşük işletmelere göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmalarıdır (Stierwald, 2010; 4). Bu modeldeki diğer önemli bir sav ise işletmeler arası faktörlerin sürekli olmasıdır. Verimlilik açısından bakıldığında, bazı işletmeler sürekli olarak diğerlerinden daha verimli olabilir ve verimliliği düşük işletmeler ise verimliliği iyi olanları yakalayamazlar. İşletme etkileri modeli, örgütsel yapılar ve yönetim uygulamalarının işletmeler arasındaki performans farklılıklarının ana kaynağını gösterdiğini belirtmektedir (Goddard, Tavakoli ve Wilson, 2005: 1271). Bazı çalışmalar endüstri özelliklerinden çok pazar payı, büyüme, ARGE ve reklam gibi firma özelliklerinin uzun dönem karlardaki farklılıkları açıkladıklarını bulmuştur. Bu teori finansal ve fiziki üretim faktörleri gibi işletmenin maddi içsel kaynakları ile teknoloji, yönetim becerileri, kalite ünü ve müşteri sadakati gibi maddi olmayan içsel kaynaklarının her ikisini de karlılığı sürdürmeye izin verecek firmanın güçlü olduğu ana unsurlar olarak görmektedir (Hirsch ve Gschwandtner, 2013: 743). İşletme etkileri modeline göre piyasa yapısı firmaların karları ve ayrışmalarına göre belirlenmektedir (Demirci, 2017: 382).

Yukarıda bahsedilen iki model ampirik analiz açısından birbirleri ile çelişkili bulunmamıştır. Yapı-davranış-performans modeli firmaya ait değişkenlerin karlılığa etkisini dışlarken, işletme etkileri modelinde ise endüstri ve işletme etkileri bir arada olabilir. Yapı davranış performans ve işletme etkileri modellerinin her ikisinin de endüstri ve firma etkilerinin ampirik olarak ölçmede uygun olduğuna dair literatürde görüş birliği mevcuttur (Stierwald, 2010: 4).

Karlılığı etkileyen firmaya özgü faktörlerin başlıcaları; işletme büyüklüğü, satışlarda ortaya çıkan artış, kullanılan borç düzeyi, varlıkların nakde dönüşebilme

kabiliyeti ve maddi duran varlık yatırımlarıdır. Büyük işletmeler ölçek ekonomilerini kullanmada büyük avantaj sahibi olurlar, ürün ve üretim faaliyetlerini daha kolay çeşitlendirebilir ve yeni şirketlerin piyasaya girişte karşılaştıkları engelleri kolaylıkla aşabilirler. Büyük işletmeler sayılan bu özelliklerden dolayı daha yüksek karlar elde edebilir ve piyasada ortaya çıkan ani değişimlerle karşılaştıkları riskleri atlatma yeteneğine sahiptirler (Nunes, Serrasqueiro, ve Sequeira, 2009: 695). Bununla birlikte büyük işletmeler sadece satışların artışıyla karlılıklarını artırmaz, sermaye piyasalarına da kolaylıkla erişebilir ve borçlanma maliyetleri azalır (Asimakopoulos, Samitas ve Papadogonas, 2009: 932). Bu sebeple büyüklük ve karlılık arasında pozitif ilişki beklenmektedir. Ancak, temsilci teorisi temelli olarak büyük işletmelerde yönetici davranışını kontrolün zorlaşacağı ve yönetici iş güvenliği, yüksek ücretlerden dolayı karlılığın azalacağını ileri süren görüşler de vardır.

Satış büyümesinin işçiler arası informal ilişkilerin bozulmasına sebep olması, büyük işletme ölçeğinin çalışma ilişkilerinde büyük formalite gerektirmesi ve işletmelerin bu ihtiyaçla yüzleşmeye hazır olmamaları sebebiyle karlılıkta azalma ortaya çıkabilir. Ancak işletmenin büyümesi çalışan motivasyonunu artırır, performansın iyileşmesine katkı verir ve bunun sonucunda karlılık artar. Satışların büyümesi ve karlılık arasında pozitif ilişki beklenmektedir (Aparna, 2015: 2; Demirci, 2017: 386).

Karlı projelere yatırım ve iyi yatırım fırsatlarını yakalamada avantaj elde etmede şirketlerin kapasitesinin azalması durumunda işletmelerin borç faizlerini ödeme ihtiyacı duymaları karlılıklarını azaltır. Alınan borçları geri ödemek zorunda olan işletmelerin borcu arttıkça daha fazla kaynağa ihtiyaç duyacaklar ve yatırımlar için mevcut fonlar azalacağından dolayı karlılıkları azalacaktır (Aparna, 2015: 2).

İşletmenin likit varlıkları arttıkça yönetici ve sahipler arasındaki temsilci maliyetlerinin artışına izin verecektir. İşletmelerin alternatif yatırım olasılıkları hakkında ortaklardan daha fazla bilgiye sahip olan yöneticiler, şirket karlarını artıracak projelerden ziyade kendi pozisyonlarını güçlendirecek projelere yatırım yapma eğilimindedirler. Bu sebeple likidite ve karlılık arasında negatif ilişki beklenmektedir.

Yüksek oranda maddi duran varlığa sahip işletmelerin karlılıklarının düşük olması beklenmektedir. Çünkü dönen varlıkları fazla olan işletmeler daha fazla uzun dönemli yatırım fırsatlarına sahip olabilirler (Demirci, 2017: 386; Nunes vd., 2009: 696). Diğer yandan maddi olmayan duran varlık oranı yüksek olan işletmeler ise daha fazla yeniliğe, insan sermayesini geliştirmek için daha özel projelere, daha yüksek araştırma ve geliştirme harcamaları ve daha çok sayıda patente eğilimli olmaktadır. Bu durum finansal performans ve maddi duran varlıklar arasındaki negatif ilişkiye katkı sağlayabilir. Ancak bazı araştırmacılar üretimi artırması, satışları iyileştirmesi, nakit akışı ve kar üretebilme kabiliyetinden dolayı fiziki yatırımların karlılığı pozitif etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Asimakopoulos vd., 2009: 933).

Firmaya özgü faktörlere ek olarak turizm şirketlerinin karlılığına etki eden ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makroekonomik yapıya bağlı dışsal etmenler

de vardır. Ekonomik konjonktürde ortaya çıkan gelişmeler temelde tüketici davranışlarını belirlediğinden dolayı ekonomik büyüme dönemlerinde turizme talep artacağından dolayı turizm şirketlerinin karlılığı da artacaktır. Diğer yandan resesyon dönemlerinde GSMH'daki büyümenin azalması sonucu turizm şirketlerinin karları da azalacaktır (Sarıtaş, Uyar ve Gökçe, 2016: 93).

Fiyatlar genel düzeyinde sürekli artış yaşanması turizm şirketlerinin maliyetleri yanında karlarına da etki eder. Enflasyonun yüksek olduğu dönemde turizm şirketlerinin beklediği nakit akışlarının satınalma gücünde bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Bu negatif etkiden kaçınmak isteyen işletmeler ise aktiflerinin satınalma gücünü koruma güdüsüyle yabancı para kullanımına yönelmesiyle kur riskine maruz kalabilirler. Ayrıca işletmelerin atıl fon tutmaları sonucu likidite riskiyle karşılaşabilirler (Gündoğdu ve Aksu, 2011: 247). Enflasyonun öngörülmesi ya da öngörülememesi durumu sonucuna göre enflasyon ile karlılık arasındaki ilişkinin yönü negatif ya da pozitif olabilir. Gelecek enflasyon oranı tahmin edilebildiğinde işletmeler karlarını artırmak amacıyla faiz oranında kendine göre uyarlama yapabilir. Diğer taraftan enflasyonu tahmin edemediklerinde ise maliyetler karları aşabileceğinden işletme karlılığı düşebilir (Sarıtaş vd., 2016: 93).

Bu çalışmanın amacı, 1988-2016 döneminde Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören turizm işletmelerinin aktif karlılıkları, öz kaynak karlılıkları ve kar marjına etki eden şirkete ait finansal faktörler, endüstriye ait faktörler ve makroekonomik faktörlerin panel veri yöntemleriyle belirlenmesidir. Çalışmanın ampirik bulguları, kaldıraç, yatırım fırsatları, işletme sermayesi devir hızı ile aktif karlılığı arasında negatif ilişki gösterirken, satış büyümesi ve aktif karlılığı arasında pozitif ilişki göstermektedir. Kaldıraç ve sektörde faaliyet gösteren şirket sayısı özkaynak karlılığını azaltırken, satış büyümesi artırmaktadır. Kar marjının ise borçlanmadan negatif, satış büyümesi ve yatırım fırsatlarından pozitif etkilendiğine dair bulgular sunmaktadır.

Bu çalışma, önceki çalışmaların göz ardı ettiği, Türk turizm şirketlerinin karlılığına etki eden firmaya özgü finansal değişkenlere ek olarak endüstriye özgü ve makroekonomik değişkenlerin etkisini de incelediğinden literatüre katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın izleyen bölümlerinde, öncelikle literatür incelemesi, ampirik analizlerde kullanılan veri ve yöntem sunulduktan sonraki bölümde deneysel bulguların tartışılması yer almaktadır. İzleyen bölümde ise sonuç ve tartışma sunulmuştur.

Literatür Taraması

Finans yazınında, turizm şirketlerinin karlılığını inceleyen çalışmalar (Aissa ve Goaiied, 2016; Magoutas, Papadoudis ve Sfakianakis, 2016; Aissa ve Goaiied, 2014; Karadeniz ve İskenderoğlu, 2011) çok az olmakla birlikte üretim firmaları (Asimakopoulos vd., 2009; Albayrak ve Akbulut, 2008; Goddard vd., 2009) ve banka

karlılığının belirleyicilerini (Goddard vd., 2005; Guillen, Rengifo ve Özsöz, 2014) inceleyen çalışmalar vardır.

Otel karlılığını analiz eden Aissa ve Goaid (2016), Tunus'ta faaliyet gösteren 27 otelin 2000-2010 dönemi finansal verilerini kullanmışlardır. Çalışma bulguları, yönetim etkinliğinin otel karlılığının bir belirleyicisi olduğunu ve otel karlılığının da büyüklük, kaldıraç, bulunduğu yer, krizler ve destinasyonun uluslararası çekiciliğine bağlı olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, uluslararası zincir oteller ve herşey-dâhil sistemini uygulamayan otellerin daha karlı olduklarını belirtmişlerdir.

Yunan turizm sektörü karlılığı belirleyicilerini inceleyen Magoutas ve arkadaşları (2016), krizlerin etkilerini önemsemişlerdir. 2005-2011 döneminde Yunan turizm sektöründe faaliyet gösteren 4433 şirket verisi ile analiz yapmışlardır. Bulguları ekonomik krizin Yunan turizm işletmelerinin kar performansını negatif etkilediğini kanıtlamıştır. Bununla birlikte, pazar payı, yaş, maddi duran varlıklar ve yatırımlar ile yönetsel etkinliğin karı artırdığını, kaldıraç, maliyet etkinliği ve krizlerin de karları azalttığını belirtmişlerdir.

Türk turizm işletmelerinin aktif karlılığına etki eden firmaya özgü değişkenleri inceleyen Karadeniz ve İskenderoğlu (2011), Borsa İstanbul'da işlem gören 8 şirketin 2002-2009 dönemi verileriyle bütünleşik regresyon yapmışlardır. Kaldıraç ve alacak devir hızı değişkenlerinin aktif karlılığını azalttığını, büyüklük, pazar payı, net işletme sermayesi ve net satışlar toplam aktifler oranının ise artırdığını ifade etmişlerdir. Aissa ve Goaid (2014) otel karlılığını artırmak için yönetim etkinliğinin önemini veri zarflama analizi ile araştırdıkları çalışmada; büyüklük ile karlılık arasında negatif ilişki bulmuşlardır. Buna ek olarak, franchise otellerin olmayanlara göre performanslarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Uluslararası zincir otellerin diğerlerine göre performanslarının daha yüksek olduğu da raporlanmıştır. Son olarak, terörist saldırıların otellerin şirket performansını olumsuz etkilediğine dair kanıtlar sunmuşlardır.

Albayrak ve Akbulut (2008) Borsa İstanbul imalat ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin karlılık seviyelerini etkileyen en önemli finansal faktörlerin neler olduğunu incelemişlerdir. Bulguları, stok devir hızı, finansal kaldıraç oranı, piyasa değeri ve işletme büyüklüğü ile karlılık arasında pozitif ilişki gösterirken, özsermaye devir hızı ve kaldıraç ile karlılık arasında negatif ilişki göstermektedir.

Asimakopoulou ve diğerleri (2009) Avrupa parasal birliği yolundaki Yunan ekonomisi için oldukça önemli olan 1995-2003 döneminde Atina Borsasında kayıtlı finans dışı şirketlerin karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Araştırma bulguları şirket karlılığının şirket büyüklüğü, satış büyümesi ve yatırımlardan pozitif etkilendiğini gösterirken, kaldıraç ve dönen varlıklardan negatif etkilendiğini göstermiştir. Buna ek olarak, Avrupa parasal birliğine katılmanın ve Avro'ya uyumun Yunan şirketlerinin karlılığını azalttığını iddia etmişlerdir.

Üretim işletmelerinin karlılığı ve büyümesindeki değişimin kaynaklarını inceleyen Goddard ve diğerleri (2009), 11 Avrupa ülkesindeki şirket verilerini kullanmışlardır. Çalışma bulguları, karlılığın sürdürülmesinde güçlü kanıtlar göstermektedir. Sürdürülebilir karlılığın olmasını, şirket bir yılda rekabetçi karlılığı sağladığında bu durumu sonraki yıllarda sürdürebileceği ile açıklamışlardır.

Stokların en az maliyetle sağlanması ve bulundurulmasının karlılığı olumlu etkileyeceğini ifade eden Kiracı (2009), işletmenin finansal başarısı ile stok yönetimi ilişkisini Borsa İstanbul'a kayıtlı üretim işletmeleri için 2002-2006 dönemini incelemiştir. Çalışma bulguları, aktif karlılık ve net kar oranlarıyla stok devir hızı arasında pozitif ilişki gösterirken, brüt kar oranı ile stok devir hızı arasında negatif ilişki belirlemiştir.

Perakende ticaret sektöründe faaliyet gösteren Borsa İstanbul'a kayıtlı 11 şirketin 2009-2013 dönemi verileriyle çalışma sermayesi ve karlılık arasındaki ilişkiyi Toraman ve Sönmez (2015) araştırmıştır. Çalışma bulguları brüt karlılığın çalışma sermayesi üzerinde bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Demirci (2017) Türkiye'de imalat sanayi sektöründe, işletme düzeyinde kârlılığın başlıca belirleyicilerini 1996-2015 döneminde panel veri analiziyle incelemiştir. Analiz sonuçları sanayi sektöründe aktif kârlılık oranlarının alacak devir hızı ve aktif büyüklüğünden pozitif, kaldıraç oranından ve maddi duran varlıkların toplam varlıklara oranından ise negatif etkilendiğini bulurken cari oranın anlamlı olarak etkilenmediğini raporlamıştır. Analiz sonuçları sanayi sektöründe aktif kârlılık oranını artırmak için varlık finansmanında daha fazla özkaynak kullanılmasını, maddi duran varlıkların daha verimli kullanılacak biçimde azaltılmasını ve alacakların daha hızlı tahsil etmesini ileri sürmüştür. Buna ek olarak, sanayi sektöründe işletme düzeyindeki faktörlerin kârlılık üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğunu belirlemiş ve bu değişkenlerin kârlılıktaki değişimleri yüksek oranda açıkladığını belirtmiştir.

Özcan ve Çiftçi (2015) yapı-davranış-performans hipotezi ve etkin yapı hipotezi geçerliliğinin Türk mevduat bankacılığında, 24 banka ile panel veri yöntemiyle yoğunlaşma ile karlılık ilişkisini incelemiştir. Çalışma bulguları piyasa yapısı ve karlılık arasında pozitif ilişki bulmuşlardır. Ayrıca mevduat bankacılığında yüksek düzeyde rekabet olduğu ve rekabetin karlılığın önemli belirleyicilerinden olduğunu tespit etmişlerdir.

Stierwald (2010) Avustralya'lı üretim şirketlerinin 1995-2005 döneminde karlılıklarının belirleyicilerini tanımlamak ve göreceli önemini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışma bulguları işletme karlılığının ağırlıklı olarak firma düzeyindeki özelliklerce belirlendiğini ve sektör etkilerinin göreceli olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak şirketler arası etkiler incelendiğinde verimlilik ve verimlilik sürdürülmesinin karlılığı artırdığını bulmuşlardır.

Pattitoni ve diğerleri (2014) 15 Avrupa Birliği ülkesinden işletmenin 2004-2011 dönemi verilerini kullanarak işletme karlılığının belirleyicilerini

araştırmışlardır. Çalışma bulguları karlılığın belirleyicileri hakkında ileri sürülen teorilerin varlığını açıklamada borç düzeyi, satışların büyümesi ve işletme büyüklüğü için doğrusal olmayan modellerin yardımcı olduğunu göstermektedir. İşletmelerin sermaye fırsat maliyeti, ana ortakların taahhüt düzeyi ve firma karlılığını açıklamada ekonomik konjonktürü gösteren değişkenlerin rolünü açıklamaktadır.

Goddard ve diğerleri (2005) Belçika, Fransa, İtalya, İspanya ve Birleşik Krallık'tan 5.000'in üzerinde imalat sanayi işletmesi-nin 1993-2001 yıllarına ait verilerini kullanarak kârlılık oranını etkileyen değişkenleri dinamik panel veri analizi analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları; aktif kârlılık oranının bir dönem gecikmeli değerinden, cari orandan ve pazar payından pozitif, işletme büyüklüğü ile borçluluk düzeyinden de negatif olarak etkilendiğini belirlemişlerdir.

Saldanlı (2012) Borsa İstanbul'a kayıtlı 54 imalat sanayi işletmesinin 2001-2011 dönemini kapsayan ve likidite ve kârlılık ilişkisini çoklu regresyon analiziyle incelediği çalışmada aktif kârlılık oranı ile cari oran, asit test oranı ve nakit oranı arasında negatif ilişki belirlemiştir.

Vintilă ve Nenu (2016) likidite ve işletme finansal performansı arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada Bükreş Borsasına kayıtlı işletmelerin 2005-2014 dönemi verileriyle incelemişlerdir. Kaldıraç ile karlılık arasında negatif ilişki bulunurken, çalışma sermayesi ile karlılık arasında pozitif ilişki bulmuşlardır.

Nunes ve diğerleri (2009) Portekiz hizmet sektöründeki 75 şirketin 1999-2003 döneminde karlılık belirleyicilerini araştırmışlardır. Statik panel modellerden sağlanan sonuçlardan şirket büyüklüğü ve büyüme fırsatları ile karlılık pozitif olarak ilişkili iken, borç ve duran varlıklar ile karlılık arasında negatif ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak likidite ile karlılık arasında istatistiksel anlamlı sonuç tespit edilememiştir. Dinamik model bulguları ise önceki dönem karlılık, büyüklük ve büyüme fırsatlarının karlılığı pozitif etkilediği, borç ve duran varlıkları ise negatif etkilediğini göstermektedir.

Claver-Cortes, Molina-Azorin ve Pereira-Moliner (2007) hem İspanya'daki otellerin rekabet stratejilerini belirlemek hem de otel performansını etkileyen büyüklük, otel yönetim tipi, sınıfı ve rekabet avantajı gibi otel performansına etki eden bazı önemli stratejik değişkenler hakkında yöneticileri bilgilendirmek amacıyla, Alicante'de bulunan 3-5 yıldızlı 114 oteli incelemişlerdir. Sonuçları, yüksek performansa sahip otellerin orta ya da büyük ölçekli bir zincire bağlı olduklarını, kategorilerini yükselttikleri ve rekabet stratejilerini iyileştirme ve boyutlandırma üzerine kurduklarını göstermektedir.

Guillen ve diğerleri (2014) finansal liberalizasyon ve açıklık ile önemli makroekonomik gelişmelerin bölgeye olan sermaye akışının 1990'ların başlarında artmasına rağmen, faiz oranlarında ve Latin Amerikan banka karlarında bir azalmaya neden olduğuna dair kanıtlar olmadığını ileri sürmüşlerdir. Latin Amerikan banka karlarının belirleyicilerini tahmin etmek için bir model geliştirmişler ve

finansal sistem rekabetindeki iyileşmeye rağmen bankaların faiz oranlarını azaltmaya istekli olmamalarının sebeplerini incelemişlerdir. Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kosta Rika, Ekvator, El Salvador, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela'dan 200 banka verisi ile Veri Zarflama yöntemi kullanma yoluyla banka karlarının riske uyarlanmış normal kar düzeyinde istikrarlı biçimde büyüdüğünü belirlemişlerdir.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada, BIST'de 1988-2016 döneminde hisse senetleri işlem gören 11 adet turizm şirketinin (Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş., Altinyunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş., Kuştur Kuşadası Turizm Endüstri A.Ş., Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş., Martı Otel İşletmeleri A.Ş., Merit Turizm Yatırım ve İşletme A.Ş., Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri A.Ş., Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş., Petrokent Turizm A.Ş., Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş., Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş.) 205 firma yılı gözlemini kapsayan dengesiz panel verileri kullanılmıştır. İncelenen dönemde verileri süreklilik göstermeyen şirketler çalışma dışında bırakılmıştır. Çalışmada kullanılan turizm şirketleri finansal verileri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP, 2016) web sitesinden, ekonomik büyüme, enflasyon ve cari açık verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS, 2016) alınmıştır. Turizm Gelirlerinin GSMH içindeki Payı, Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı ve Turizm İşletme Belgeli Tesis verileri ise Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TURSAB, 2016) web sitesinden derlenmiştir.

Çalışmada aktif karlılığı (ROA), özkaynak karlılığı (ROE) ve kar marjı (KMAR) olarak üç farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenler ise; kaldıraç oranı, satışların büyümesi, yatırım fırsatları, işletme sermayesi devir hızı, büyüklük, 2016 yılı kukla değişkeni, makroekonomik değişkenler olarak ekonomik büyüme, enflasyon ve cari açık, endüstri değişkenlerinden ise turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı, turizm gelirlerinin ihracata oranı ve turizm işletme belgeli tesis sayısıdır.

Turizm şirketlerinin karlarına etki eden faktörleri belirlemek için, Albayrak ve Akbulut (2008), Karadeniz ve İskenderoğlu (2011), Saldanlı (2012), Kocaman, Altemur, Aldemir ve Karaca (2016), Kiracı (2009), Çakır ve Küçükkaplan (2012), Aissa ve Goaided (2016), Kendirli ve Çankaya (2016) takip edilerek oluşturulan modeller 1, 2 ve 3 numaralı denklemlerde sunulmuştur;

$$ROA_{it} = \alpha_t + \beta_1 kal_{it} + \beta_2 satby_{it} + \beta_3 yat_{it} + \beta_4 isdh_{it} + \beta_5 buy_{it} + \beta_6 d2016 + \beta_7 ebuy_{it} + \beta_8 enf_{it} + \beta_9 dolu_{it} + \beta_{10} tgdpy_{it} + \beta_{11} texp_{it} + \beta_{12} tesis_{it} + \beta_{13} ca_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$ROE_{it} = \alpha_t + \beta_1 kal_{it} + \beta_2 satby_{it} + \beta_3 yat_{it} + \beta_4 isdh_{it} + \beta_5 buy_{it} + \beta_6 d2016 + \beta_7 ebuy_{it} + \beta_8 enf_{it} + \beta_9 dolu_{it} + \beta_{10} tgdpy_{it} + \beta_{11} texp_{it} + \beta_{12} tesis_{it} + \beta_{13} ca_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$KMAR_{it} = \alpha_t + \beta_1 kal_{it} + \beta_2 satby_{it} + \beta_3 yat_{it} + \beta_4 isdh_{it} + \beta_5 buy_{it} + \beta_6 d2016 + \beta_7 ebuy_{it} + \beta_8 enf_{it} + \beta_9 dolu_{it} + \beta_{10} tgdpy_{it} + \beta_{11} texp_{it} + \beta_{12} tesis_{it} + \beta_{13} ca_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Burada, ROA aktif karlılığını göstermekte ve işletmenin net karının aktif toplamına bölünmesiyle elde edilmiş olup işletmenin sahip olduğu her 1 TL'lik varlığı ile dönem sonunda ne kadar kar elde ettiğini gösterir ve işletmenin aktiflerini ne kadar etkin kullandığının bir temsilcisidir. Öz sermaye karlılığının göstergesi olan ROE değişkeni, net karın öz sermayeye oranlanmasıyla elde edilir ve ortaklarca işletmeye yapılan yatırımın ne kadar etkin olduğunu gösterir. Ayrıca, etkin kullanılan finansal kaldıraç şirket öz sermaye karlılığını artırması beklendiğinden dolayı finansal kaldıraç şirket karlılığı üzerindeki etkisini de gösterecektir (Çakır ve Küçükkaplan, 2012: 75). KMAR ise kar marjını temsil etmekte olup karın satışlara oranı yoluyla elde edilmiştir. İşletme satışlarından elde edilen her 1 TL'nin ne kadarının kar olduğunu göstermekte ve yüksek bir oran işletmenin maliyetlerini kontrol edebildiğini ifade etmektedir.

Açıklayıcı değişkenlerden finansal yapıyı tanımlayan kaldıraç oranı (kal), firma varlıklarının uygun ve sağlıklı biçimde finanse edildiğini analiz etmeye yaramaktadır ve toplam borcun toplam aktife bölünmesi yoluyla elde edilmiş olup kaldıraç oranıyla karlılık arasında negatif bir ilişki beklenmektedir (Albayrak ve Akbulut, 2008: 62). satby değişkeni t dönemindeki firma satışlarının t-1 dönemindeki satış farkının t-1 dönemindeki satışlara oranı ile hesaplanmış olup yönetimin etkinliğini ölçmek için kullanılmıştır.

yat değişkeni duran varlıkların toplam aktife oranı şeklinde hesaplanmış olup şirket tarafından yapılan yeni proje ya da yatırım fırsatları potansiyelini göstermektedir. Büyüme fırsatları fazla olan işletmeler, kolaylıkla iç fon kaynakları sağlayabildiği için öncelikle borç finansmanını tercih etmeyeceklerinden dolayı duran varlık yatırımları ve karlılık arasında negatif ilişki beklenmektedir (Yücel, 2015: 67).

isdh işletme sermayesi devir hızını göstermekte olup net satışların işletme sermayesine oranlanması ile elde edilmiştir. Kısa süreli işletme sermayesi devir hızı, çalışma sermayesi yeterliliğinin arttığını ve likidite düzeyinin yükseldiğini gösterir. Diğer yandan bu devir hızının çok kısa olması, işletme sermayesi yetersizliğinin de bir göstergesidir. Yüksek düzeyde çalışma sermayesi yatırımı, işletmelerin finansman giderlerini artırabilir, fırsat maliyetine ve işletmenin iflas riskinin artmasına sebep olabileceğinden (Aytürk ve Yanık, 2015: 158) çalışma sermayesi ve karlılık arasında negatif ilişki beklenmektedir.

buy değişkeni firma büyüklüğünü temsil etmekte olup işletme satışlarının doğal logaritması ile hesaplanmıştır. Şirket büyüklüğü ile karlılık arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir. Kim, Cho ve Brymer (2013) otel performans ölçüsü olarak kabul edilen oda doluluk oranı ve faaliyet karına otel büyüklüğünün etkili olduğunu belirtmişler, orta ve büyük ölçekli otellerin, küçük otellere göre daha iyi performansla sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir.

ebuy Gayrisafi milli hasılanın yıllık büyüme oranını gösterirken enf değişkeni yıllık enflasyon oranını göstermektedir. dolu değişkeni otel doluluk oranını, tgdp değişkeni turizm gelirlerinin GSMH içindeki payını göstermektedir. texp değişkeni

ise turizm gelirlerinin ihracata oranını göstermektedir. tesis değişkeni turizm işletme belgeli tesis sayısını göstermektedir. ca ise yıllık cari açığı gösteren değişkendir. 2016 yılında turizm sektöründe yaşanan krizin etkisini görmek amacıyla 2016 yılı için d2016 kukla değişkeni kullanılmıştır.

Çalışmada hem zaman serisi hem de yatay kesit verileri kapsayan panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analizi, farklı ekonometrik yöntemlere oranla şirketler arasındaki heterojenliği göz önünde bulundurması, serbestlik derecesini artırması ve çoklu bağlantı sorununun bu analizde genellikle bulunmaması sebepleriyle bu çalışmanın analizinde kullanılmıştır (Hsiao, 1986: 2; Baltagi, 2005: 3-5). Panel veri analizi, bireysel etkilerin açıklayıcı değişkenlerle aralarında korelasyon olup olmadığı varsayımlarına bağlı olarak sabit ya da rastsal etki olmak üzere iki farklı şekilde analiz yapılabilir. Sabit etkiler modelinde sabit katsayısının bireyler arasında ya da zaman içerisinde değişim gösterdiği ve bireylere ait gözlenemeyen etkilerin bağımsız değişkenlerle aralarında korelasyon olduğu varsayılmaktadır. Rastsal etkiler modelinde ise firmaya özgü hata terimleri ve açıklayıcı değişkenler arasında korelasyonun yok olduğu varsayılmaktadır (Hsiao, 2005: 10) Çalışmada sabit etkiler tahmincisi mi yoksa rastsal etkiler tahmincisi mi kullanılacağı seçimi yapılırken Hausman (1978) testi uygulanır. Buna göre, sabit etkiler ve rastsal etkiler modelinin parametre tahmincileri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı ise sabit etkiler, anlamlı olmadığında ise rastsal etkiler modeli kullanılır (Dinçergök, 2015: 89).

Tablo 1: Değişkenlere ait betimleyici istatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Min	Max
Roa	205	0.009	0.109	-0.272	0.804
Roe	205	-0.011	0.192	-0.953	0.795
Kmar	205	-0.049	1.450	-10.529	9.164
Kal	205	0.319	0.239	0.007	0.982
Satby	205	0.373	0.893	-1	5.049
Yat	205	0.751	0.238	0	0.997
İsdh	205	2.683	31.210	-126.510	254.060
Buy	205	15.037	2.511	6.103	20.404
Ebuy	205	0.048	0.045	-0.060	0.111
Enf	205	0.272	0.282	0.063	0.881
Dolu	205	0.483	0.049	0.368	0.546
Tgdp	205	0.037	0.010	0.018	0.062
Texp	205	0.222	0.045	0.155	0.339

Çalışmada yer alan değişkenlere ait betimleyici istatistikler Tablo 1'de yer almaktadır. 1988-2016 döneminde BIST'de işlem gören turizm işletmelerinin ortalama aktif karlılığı %0,9, ortalama öz kaynak karlılığı -%0,11, ortalama kar marjı

yaklaşık -%5, ortalama kaldıraç oranı %32, ortalama satış büyümesi %37, ortalama duran varlıkların aktif toplamına oranı yaklaşık %75, ortalama işletme sermayesi devir hızı 2,68, ortalama büyüklüğü ise 15,04'tür.

Sektörel ve makroekonomik göstergelerden ekonomik büyüme oranı ortalama olarak bu dönemde yaklaşık %5, enflasyon oranı da %27'dir. Sektörde turizm şirketlerinin ortalama doluluk oranı %48, turizm gelirlerinin gayri safi milli hasılaya oranı ortalama %4 ve ortalama turizm gelirlerinin ihracat oranı yaklaşık %22'dir.

Tablo 2: Değişkenler arası korelasyon katsayıları

	kal	satby	yat	isdh	buy	ebuy	enf	Dolu	tgdp
satby	-0.085	1							
yat	-0.233	-0.030	1						
isdh	-0.095	0.158	-0.437	1					
buy	-0.004	-0.160	-0.196	0.142	1				
ebuy	-0.123	0.004	0.075	-0.074	0.113	1			
enf	-0.097	0.322	0.153	-0.021	-0.620	-0.124	1		
dolu	-0.048	-0.079	-0.024	0.033	0.406	0.452	-0.392	1	
tgdp	-0.074	-0.080	-0.023	-0.082	0.458	0.073	-0.362	0.504	1
texp	-0.255	0.306	0.188	-0.112	-0.193	0.030	0.557	-0.016	0.362

Tablo 2'de değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları sunulmaktadır. *kal* değişkeni diğer tüm değişkenlerle negatif korelasyonlu bulunurken, *satby* değişkeni ise *yat*, *buy*, *dolu* ve *tgdp* değişkenleri ile negatif ilişkilidir. *yat* değişkeni *isdh*, *buy*, *dolu* ve *tgdp* değişkenleri ile negatif ilişkilidir. İşletme sermayesi devir hızı (*isdh*) ise *buy* ve *dolu* değişkenleri ile pozitif ilişkilidir. *buy* değişkeni de *ebuy*, *dolu* ve *tgdp* değişkenleri ile pozitif ilişkilidir. Ekonomik büyüme (*ebuy*) ise enflasyonla negatif, *dolu*, *tgdp* ve *texp* değişkenleri ile pozitif korelasyonlu bulunmuştur.

Tablo 3: Birim Kök Test Sonuçları (Düzey)

	IPS (p değeri)	DF (p değeri)	PP (p değeri)
roa	0.312	0.000	0.000
roe	0.005	0.000	0.000
kmar	0.000	0.000	0.000
kal	0.231	0.000	0.001
satby	0.000	0.000	0.000
yat	0.048	0.697	0.697
isdh	0.000	0.000	0.000
buy	0.000	0.005	0.005
ebuy	0.000	0.000	0.000
enf	0.073	0.000	0.000

Deneysel Bulgular

Ekonometrik modellerin durağan olmayan seriler ile kurulmasında Granger ve Newbold (1974) sahte regresyon sorununun ortaya çıkabileceğini ifade etmişlerdir. Sahte regresyon problemini ortadan kaldırmak için model tahmin edilmeden önce serilerin durağanlığının belirlenmesi gerekmektedir. Dengeli olmayan panel verileri için İkinci grup panel birim kök testlerinden Im, Pesaran ve Shin (2003) (IPS) ve Artırılmış Dickey-Fuller (ADF) ile Phillips-Perron (PP) panel birim kök testleri kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2012: 213).

Optimal gecikme seviyesi için Akaike Bilgi kriteri ve en çok gecikme uzunluğunun 1 olarak alındığı birim kök testlerine ait sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. Birim kök testi için hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 : Seri birim kök içermektedir

H_a : Seri birim kök içermemektedir

Seriler arasında roa, kal ve enf değişkenleri Im, Pesaran, Shin (2003) testine göre, yatırım ve buy değişkenleri de ADF ve PP test sonuçlarına göre %10 seviyesinde düzeyde durağan bulunmamışlardır. Bu sebeple roa, kal, enf, yat ve buy serilerinin birinci farkları alınarak durağanlaştırılmışlardır. 1. Farkları alınıp durağanlaştırılan değişkenlere ait birim kök testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Birim Kök Test Sonuçları (1.Fark)

	IPS (p değeri)	DF(p değeri)	PP (p değeri)
roa	0.000		
kal	0.000		
enf	0.000		
yat		0.000	0.000
buy		0.000	0.000

Sapmalı sonuçlara sebep olmaması sebebiyle modellerde durağan serilerin kullanılması gereğinden dolayı panel veri modellerinin tahmininde *roa*, *kal*, *enf*, *yat* ve *buy* değişkenlerinin birinci farkları ile model tahminleri yapılmıştır.

Çalışmada aktif karlılığı, öz kaynak karlılığı ve kar marjı olmak üzere üç farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Tablo 5'te bağımlı değişken aktif karlılığına (ROA) ait beş farklı model yer almaktadır. Tablo 5'in ilk sütununda firmaya özgü finansal değişkenlere ek olarak makroekonomik değişkenlerden ekonomik büyüme ve enflasyon değişkenleri de modelde bulunmaktadır. Bu modelde endüstriye özgü dolu değişkeni de yer almaktadır. İkinci sütunda ise, makroekonomik değişkenlere ek olarak turizm gelirlerinin gayri safi milli hasılaya oranı modele eklenmiştir. Üçüncü sütunda ise önceki iki modelde istatistiksel olarak anlamsız bulunan makroekonomik değişkenler çıkarılıp turizm gelirlerinin ihracat içerisindeki oranını gösteren *texp* değişkeni modele eklenmiştir. Dördüncü modelde tesis ve beşinci modelde ise cari açığı temsilen *ca* değişkeni modellere dahil edilmiştir.

Tablo 5'te yer alan Hausman test istatistiği için hipotezler aşağıdaki gibidir;

H_0 :Rastsal etkiler vardır.

H_1 :Rastsal etkiler yoktur.

Birinci modele göre sabit ve rastsal etkiler modellerinin parametre tahmincilerine ait fark istatistiki olarak anlamlı bulunmadığından ($p>0.05$), çalışmada rastsal etkiler modeli sonuçları sunulmaktadır. Diğer dört modelde ise sabit ve rastsal etki modellerinin parametre tahmincilerine ait fark istatistiksel olarak anlamlı bulunduğundan dolayı sabit etki modelleri sunulmuştur. Tablo 5'te bulunan modellerde otokorelasyon sorununun bulunup bulunmadığı Baltagi-Wu yerel en iyi değişmez testi ile incelenmiş ve sabit ve rastsal etkiler modeli için otokorelasyonun ciddi olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Seri korelasyon, katsayı standart hatalarının gerçek değerlerinden daha küçük ve R^2 'nin daha yüksek tahminine sebep olur.

Birinci sütunda yer alan rastsal etkiler modelinde birimler arası korelasyonun varlığı Pesaran testi ile sınanmış ve birimler arasında korelasyon olmadığı bulunmuştur. Baltagi-Wu yerel en iyi değişmez testi sonucuna göre tesadüfi etkiler modellerinde birinci mertebeden otokorelasyon yoktur.

Tablo 5: Aktif karlılığı için panel veri modelleri

ROA	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	Rassal Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
kal	-0.132*** (0.033)	-0.087** (0.042)	-0.072* (0.043)	-0.093** (0.041)	-0.087** (0.042)
satby	0.028*** (0.009)	0.028*** (0.009)	0.026*** (0.009)	0.029*** (0.009)	0.029*** (0.008)
yat	-0.110*** (0.036)	-0.077* (0.042)	-0.079* (0.041)	-0.084** (0.042)	-0.079* (0.042)
isdh	-0.001** (0.000)	-0.001* (0.000)	-0.001* (0.000)	-0.001** (0.000)	-0.001** (0.000)
buy	-0.002 (0.004)	-0.001 (0.004)	-0.002 (0.003)	-0.000 (0.006)	-0.000 (0.004)
d2016	0.082** (0.036)	0.072** (0.034)	0.082** (0.033)	0.075** (0.035)	0.067** (0.032)
ebuy	-0.056 (0.179)	-0.037 (0.161)			
enf	0.012 (0.036)	0.041 (0.038)			
dolu	0.092 (0.196)				
tgdp		0.318 (0.842)			
texp			0.307 (0.189)		
tesis				-0.031 (0.055)	
ca					-0.007 (0.007)
Sabit	0.112 (0.109)	0.071 (0.087)	0.045 (0.085)	0.330 (0.361)	0.248* (0.133)
Gözlem	205	205	205	205	205
R-kare	0,131	0.139	0.144	0.134	0.137
Hausman	14.84(0,10)	17,07(0,04)	19,53(0,00)	96,77(0,00)	27,75(0,00)
Pesaran	0,747(0,455)	0,461(0,645)	0,153(0,878)	0,532(0,595)	0,537(0,592)
Baltagi-Wu LBI	1,73	1,73	1,72	1,73	1,73
Şirket Sayısı	12	12	12	12	12
Şirket SE	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Yıl SE	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Not: Parantez içerisindeki değerler standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1 düzeyinde anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Tablo 5'te yer alan panel veri modellerinden elde edilen sonuçlara göre her beş modelde de kaldıraç ve aktif karlılığı arasında negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı ilişki göstermektedir. Kaldıraç oranı %1 arttığında turizm şirketlerinin aktif karlılığı rassal etkiler modelinde %13 ve sabit etkiler modellerinde ise ortalama olarak %8 azalış göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlar, Karadeniz ve İskenderoğlu (2011), Aissa ve Goaid (2014), Chen (2009), Magoutas ve diğerlerinin (2016) sonuçlarını destekleyen bir bulgudur. Yüksek oranlarda borçlanan turizm şirketleri faiz giderlerini karşılamak için daha fazla finansal kaynağa gereksinim duyacaklardır (Magoutas vd., 2016: 13). Örnekleme yer alan turizm şirketleri ortalama %31 kaldıraç oranına sahip olmakla birlikte bazı şirketlerin %90'ı aşan seviyelere sahip olduğu görülmektedir.

Bu turizm şirketleri yüksek düzeylerde borç oranlarına sahip olmalarına karşın, Türk turizm şirketlerinin çoğunluğunun oldukça az kar elde ettikleri bilinmektedir. Turizm şirketlerinin finansal risk ve faiz giderlerini azaltabilmek için yöneticiler otel karlılığını artırmak ve etkin yatırımlar üretebilmek için borç oranlarını rasyonel şekilde belirlemeleri gerekmektedir.

İkinci olarak büyüme fırsatlarını temsilen kullanılan *satby* değişkeni tüm modellerde pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu Nunes ve diğerleri (2009) bulgularını ve çalışan motivasyonunda büyümenin önemli rol oynadığı görüşünü desteklemektedir. Turizm şirketlerinin yıllara göre satışlarında ortaya çıkan artış aktif karlılıklarını olumlu etkilemektedir. Bu sonuç Aytürk ve Yanık'ın (2015) sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Toplam aktif içerisinde maddi duran varlık oranını gösteren *yat* değişkeni negatif ve istatistiksel olarak rassal etkiler modelinde %1 düzeyinde sabit etkiler modelinde ise %5 ve %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. *yat* değişkeni ile aktif karlılığı arasında negatif ilişkinin bulunması, turizm işletmelerinin gereğinden fazla maddi duran varlık yatırımı yapması sonucunda bu varlıklarını düşük kapasite ve verimlilikle kullandıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç Demirci (2017)'nin bulguları ile benzerlik gösterirken, Magoutas ve diğerleri (2016) ve Asimakopoulos ve diğerleri (2009) sonuçlarını desteklememektedir.

İşletme sermayesi devir hızını temsil eden *isdh* değişkeni tüm modellerde negatif ve istatistiksel olarak %5 seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç turizm işletmelerinin işletme sermayesi devir hızını artırmalarının karlılıklarını azaltacağını ifade etmektedir. İşletme sermayesi devir hızının artması turizm şirketlerinin çalışma sermayesi düzeyini azaltması ya da satışlarını artırması yoluyla gerçekleşebilir. Çalışma sermayesi için sağlanan bu bulgu Asimakopoulos ve diğerleri (2009) ile Çakır ve Küçükkaplan'ın (2012) bulgularını destekler Pattitoni ve diğerlerinin (2014) bulguları ile ters niteliktedir.

Türk turizm şirketleri 2016 yılında Rusya ile yaşanan uçak düşürme olayının ardından Rus müşterilere hizmet verememişlerdir. Rus turistlerin gelmemesinin karlılığa etkisini incelemek için *d2016* kukla değişkeni kullanılmıştır. Kukla değişkeni katsayısı pozitif ve tüm modellerde istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Rus

turistlerin Türk otellere gelmemelerinin karlılığa etkisi ileri yıllarda gözlenebilecektir.

Tablo 6: Özkaynak karlılığı için panel veri modelleri

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
ROE	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Rassal Etkiler	Rassal Etkiler
kal	-0.347*** (0.055)	-0.351*** (0.055)	-0.338*** (0.059)	-0.341*** (0.054)	-0.334*** (0.058)
satby	0.037** (0.015)	0.0378** (0.015)	0.038*** (0.015)	0.033** (0.014)	0.037** (0.014)
yat	-0.036 (0.062)	-0.041 (0.062)	-0.046 (0.063)	-0.054 (0.062)	-0.049 (0.063)
isdh	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.001 (0.001)
buy	-0.001 (0.007)	0.001 (0.007)	-0.004 (0.005)	0.008 (0.008)	-0.002 (0.006)
d2016	0.053 (0.063)	0.026 (0.060)	0.0454 (0.058)	0.089 (0.060)	0.045 (0.055)
ebuy	-0.388 (0.312)	-0.353 (0.281)			
enf	0.023 (0.061)	0.009 (0.059)			
dolu	0.119 (0.341)				
tgdp		-1.181 (1.454)			
texp			0.005 (0.317)		
tesis				-0.135* (0.078)	
ca					-0.006 (0.011)
Sabit	0.086 (0.188)	0.158 (0.127)	0.172 (0.133)	1.047** (0.526)	0.280 (0.220)
Gözlem	205	205	205	205	205
Şirket Sayısı	12	12	12	12	12
Hausman	21.80(0.01)	23.37(0.01)	18.67(0.01)	8.39(0.29)	7.00(0.43)
Pesaran	-1.58(1.89)	-1.59(1.89)	-0.89(1.67)	-0.89(1.67)	-1.29(1.80)
Baltagi-Wu LBI	1.74	1.74	1.71	1.73	1.73
Şirket SE	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Yıl SE	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Not: Parantez içerisindeki değerler standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1 düzeyinde anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Makroekonomik değişkenlerden *ebuy* ve *enf* değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamışlardır. Turizm sektöründe otel doluluk oranını gösteren dolu değişkeni katsayısı pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Otel doluluk oranının artışı karlılığı pozitif etkilemektedir. Turizm gelirlerinin gayrisafi

milli hasılaya oranı (*tgdp*) ve turizm gelirlerinin ihracata oranı (*texp*) değişkenleri ile aktif karlılığı arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Endüstride rekabet düzeyini temsil etmesi açısından kullanılan *tesis* değişkeni negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle turizm sektöründe tesis sayısı arttıkça turizm şirketlerinin karları azalmaktadır. Turizm bölgesinde konaklama altyapı ve kapasitesinin varlığı, o bölgeyi yerli ve yabancı turistler için daha cazip kılmaktadır (Erdem ve Gezen, 2014: 32 – 33). Diğer yandan, Türkiye’de turistik tesislerin %49.26’sı beş yıldızlı tesislerden oluşurken, bu oran dünyanın en çok turist çeken ülkesi Fransa’da %3,06 ve İspanya’da ise %5,57’dir (Gökdeniz ve Erdem, 2015: 16). Buna göre Türk turizm sektörü beş yıldızlı tesis sayısını artırmak yoluyla Avrupa’nın en çok turist çeken ülkeleri ile rekabete girmiş ancak yıllarca izlenen politika ve teşviklerin turizm şirketlerinin karını artırmada etkisi yüksek olmamıştır.

Bununla birlikte, Türk turizmde yatak sayısının % 80’i dört ve beş yıldızlı tesislerde bulunurken, Türkiye’ye gelen turistlerin çoğunlukla orta gelir seviyesinde olmaları sonucu karları artırmadığı ile açıklanabilir (Gökdeniz ve Erdem, 2015: 16). Tüketimin yerli üretimden daha fazla olduğunu gösteren cari açık ile karlılık arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Tablo 6’da özkaynak karlılığına ait beş farklı model sunulmuştur. *kal* değişkeni aktif karlılığındaki model sonuçlarını destekler şekilde her beş modelde de negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

satby değişkeni tüm modellerde pozitif ve istatistiksel olarak üçüncü model dışında %5 düzeyinde anlamlı üçüncü modelde %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Satış büyümesindeki artış özkaynak karlılığını artırmaktadır. Bu sonuç aktif karlılığı için elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Turizm sektöründe faaliyet gösteren şirket sayısını temsil eden tesis değişkeni katsayısı negatif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Turizm sektöründe şirket sayısının artması şirket karını azaltmaktadır. Bu da Demsetz tarafından ileri sürülen etkin yapı hipotezinin geçerliliğini desteklemekte ve Türkiye’de turizm sektöründe rekabetin etkin olduğuna işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, turizm endüstrisinde performansın yapıyı etkilediğini ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuç ise Özcan ve Çiftçi (2015)’nin bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Tablo 6’da yer alan tüm modellerde diagnostik testler istatistiksel olarak uygun bulunmuştur.

Tablo 7’de kar marjı için panel veri modelleri sunulmuştur. Tablo 7’de sunulan modellerin tümü rastsal etkiler panel veri modelidir. *Kal* değişkeni daha önce sunulan aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı modellerine benzer şekilde negatif ve istatistiksel olarak %1 seviyesinde anlamlıdır. Turizm şirketinin borcu bir lira arttığında kar marjı ortalama 1,22 lira azalacaktır. Satış büyümesini temsilen kullanılan *satbuy* değişkeni dördüncü model dışında pozitif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. Satışlar bir lira arttığında kar marjı yaklaşık olarak %20 artacaktır.

Turizm İşletmelerinin Finansal Performanslarını Etkileyen Firmaya Özgü, Sektörel ve Makroekonomik Belirleyiciler

Tablo 7: Kar Marjı için panel veri modelleri

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
KMAR	Rassal Etkiler	Rassal Etkiler	Rassal Etkiler	Rassal Etkiler	Rassal Etkiler
kal	-1.208*** (0.426)	-1.220*** (0.428)	-1.252*** (0.431)	-1.241*** (0.418)	-1.241*** (0.421)
satby	0.207* (0.115)	0.208* (0.115)	0.218* (0.115)	0.177 (0.112)	0.216* (0.112)
yat	1.237*** (0.480)	1.225** (0.481)	1.243*** (0.477)	1.123** (0.481)	1.246*** (0.478)
isdh	0.00234 (0.00356)	0.00212 (0.00364)	0.00210 (0.00358)	0.000990 (0.00360)	0.00222 (0.00355)
buy	-0.0311 (0.0509)	-0.0254 (0.0527)	-0.0335 (0.0396)	0.0421 (0.0635)	-0.0358 (0.0494)
d2016	1.811*** (0.487)	1.755*** (0.471)	1.752*** (0.457)	2.044*** (0.468)	1.770*** (0.435)
ebuy	1.121 (2.437)	1.133 (2.195)			
enf	0.0864 (0.472)	0.0595 (0.464)			
dolu	0.118 (2.660)				
tgdp		-3.177 (11.36)			
texp			-0.347 (2.469)		
tesis				-0.910 (0.607)	
ca					0.00826 (0.0822)
Sabit	-0.439 (1.465)	-0.329 (0.992)	-0.183 (1.015)	5.753 (4.098)	-0.423 (1.686)
Gözlem	205	205	205	205	205
Şirket Sayısı	12	12	12	12	12
Hausman	7.17(0.62)	6.81(0.66)	6.27(0.51)	5.23(0.63)	6.35(0.50)
Pesaran	1.08(0.28)	1.07(0.28)	0.93(0.35)	1.17(0.24)	0.93(0.35)
Baltagi-Wu LBI	2.08	2.08	2.10	2.13	2.09
Şirket SE	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Yıl SE	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Not: Parantez içerisindeki değerler standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1 düzeyinde anlamlılık seviyesini göstermektedir.

Bu sonuç Pattitoni ve diğerlerinin (2014) sonuçlarını desteklemektedir. *yat* değişkeninin katsayısı tüm modellerde pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Yatırım değişkeni aktif karlılığını negatif etkilerken kar marjını ters şekilde pozitif etkilemektedir. Turizm işletmeleri maddi varlıklarını teminat şeklinde

kullanıp farklı ucuz finansman seçeneklerini kullanarak karlı yatırım fırsatlarını değerlendirip kar marjlarını artırabilirler. Bu sonuç Asimakopoulos ve diğerlerinin (2009) sonuçlarını desteklerken, Demirci'nin (2017) bulgularını desteklememektedir. 2016 yılında yaşanan kriz turizm şirketlerinin kar marjlarını olumsuz etkilememiştir. Diğer yandan bu çalışmanın bulguları kar marjına etkisi bakımından makroekonomik ve endüstriyel değişkenler için istatistiksel anlamlı kanıtlar sağlamamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada temel olarak BIST'de 1988-2016 döneminde işlem gören turizm şirketlerinin aktif karlılıkları, öz kaynak karlılıkları ve kar marjlarına etki eden şirkete özgü finansal, endüstriye özgü ve makroekonomik değişkenler panel veri yöntemleriyle araştırılmıştır. Buna ek olarak 2016 yılında Rus uçağının düşürülmesi sonrası yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türk turizm şirketlerinin karlılığına etkisi de incelenmiştir. Bu sebeple alan yazınına katkı sağlaması beklenmektedir.

Panel veri analiz sonuçları, aktif karlılığının kaldırıcı, yatırım fırsatları ve işletme sermayesi devir hızından negatif etkilendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, satış büyümesinin ise aktif karlılığını artırdığı belirlenmiştir. Türk turizm işletmelerinden çok fazla borca sahip olanların karlılıklarının azaldığı görülmektedir. Bu sonuca bağlı olarak, dönemsel olarak ödenme gerekliliği bulunan borç faizlerinin karlılığı azaltma etkisi yaptığı ve işletmelerin bu sebeple bazı karlı yatırım fırsatlarını kaçırabileceği tartışılabilir.

Teorik olarak etkin şekilde işletme sermayesini yöneten işletmelerin karlılıklarını yükselteceği beklenmektedir. Ancak çalışmaya dahil işletmelerin çoğunlukla negatif çalışma sermayesine sahip olmaları sebebiyle likidite problemi yaşayabilecekleri öngörülmektedir. Turizm işletmelerinin çalışma sermayesi yönetimini önemsemeleri, karın artırılmasında ve sürdürülebilir olmasında gerekli stratejileri belirlemeleri faydalı olacaktır. Şaşırtıcı biçimde 2016 yılında turizm sektöründe yaşanan olumsuzlukların aktif karlılığına yansımadağı tespit edilmiştir. Muhtemelen sektörde yaşanan olumsuzlukların etkisi gecikmeli olarak sonraki yıllarda belirlenebilir.

Özkaynak karlılığını ise borç düzeyi negatif etkilerken, satış büyümesinin pozitif etkilediği belirlenmiştir. Buna ek olarak, endüstriye özgü değişkenlerden sektördeki tesis sayısı da özkaynak karlılığını azaltıcı etkisi tespit edilmiştir. Sektörde tesis sayısının artması otel işletmelerinin belirlediği hedef pazar payını koruyabilmek amacıyla ürün ve hizmetlerini rakiplerinden farklılaştırmaya zorlamaktadır. Türk turizm işletmelerinin karlılıklarını artırabilmek için tüketicilerin zihninde ürün ve hizmetleri hakkında farklı imaj yaratarak stratejik konumlandırma politikaları belirlemeleri gerekmektedir (Zengin ve Uyar, 2016: 13). İncelenen dönemde Türkiye turizm rekabet gücü açısından ilerleme kaydetmiştir. Dünya Turizm Örgütü'nün hazırladığı Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi'nde Türkiye 2011 yılında listenin 50. sırasında yer alırken 2015 yılında 44. sıraya yükselmiştir (UNWTO, 2016).

Çalışmanın sonucunda, borsada işlem gören turizm işletmelerinin sürdürülebilir bir kar yönetimlerinin oluşturulmasında; borçluluk düzeylerinin azaltılması ya da varlık yapısının kompozisyonuna uygun daha düşük maliyetli borçlanmaları, pazar paylarını artırıcı satış politikaları geliştirmeleri, yatırım politikalarını optimum büyüklüğe ulaşıncaya kadar sürdürmeleri, işletme sermayesi yönetiminde gerekli özeni göstermeleri önerilebilir. Olası krizlere karşı sektörel konumlandırma çabalarını artırmaları ve rekabet edebilirlik seviyesini artırmaları da ayrıca önerilebilir.

Kaynakça

Aissa, S. B., & Goaid, M. (2014). Determinants of tourism hotel profitability in Tunisia. *Tourism and Hospitality Research*, 14(4), 163-175.

Aissa, S. B., & Goaid, M. (2016). Determinants of Tunisian hotel profitability: The role of managerial efficiency. *Tourism Management*, 52, 478-487.

Albayrak, A. S., & Akbulut, R. (2008). Karlılığı etkileyen faktörler: İMKB sanayi ve hizmet sektörlerinde işlem gören işletmeler üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(7), 55-83.

Aparna, K. (2015). Determinants of profitability-a firm level study of steel authority of India Limited (SAIL), *Journal of Business Management & Social Sciences Research*, 4(12), 1-4.

Asimakopoulous, I., Samitas, A., & Papadogonas, T. (2009). Firm-specific and economy wide determinants of firm profitability: Greek evidence using panel data. *Managerial Finance*, 35(11), 930-939.

Aslan, A. (2016). Does tourism cause growth? Evidence from Turkey. *Current Issues in Tourism*, 19(12), 1176-1184.

Aytürk, Y., & Yanık, S. (2015). Çalışma sermayesi yönetimi Türkiye'deki KOBİ'lerde karlılığı nasıl etkiler?. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 10, 157-168.

Bain, J.S. (1951), Relation of profit rate to industry concentration: American manufacturing: 1936-1940, *Quarterly Journal of Economics*, 65, 293-324.

Bain, J.S. (1956). *Barriers to New Competition: Their Character and Consequences in Manufacturing Industries*, Cambridge, USA: Harvard University.

Baltagi, B.H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*, West Sussex, UK: Willey and Sons.

Çakır, H. M., & Küçükkaplan, İ. (2012). İşletme sermayesi unsurlarının firma değeri ve karlılığı üzerindeki etkisinin İMKB'de işlem gören üretim firmalarında 2000–2009 dönemi için analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 1(14), 69-85.

Çetintaş, H. & Bektaş, Ç. (2008). Türkiye'de turizm ve ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 37-44.

Chen, T. H. (2009). Performance measurement of an enterprise and business units with an application to a Taiwanese hotel chain. *International Journal of Hospitality Management*, 28(3), 415-422.

Claver-Cortés, E., Molina-Azorín, J. F., & Pereira-Moliner, J. (2007). The impact of strategic behaviors on hotel performance. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(1), 6-20.

Demirci, N. S. (2017). İmalat sanayi sektöründe kârlılığın belirleyicileri: TCMB sektör bilançolarıyla panel veri analizi (1996-2015). *Ege Akademik Bakış*, 17(3), 381-393.

Diñçergök, B. (2015). Yatırım, kaldıraç ve büyüme fırsatları: BIST imalat sektörü firmalarında bir uygulama. *Journal of Accounting & Finance*, 68(4), 83-98.

Erdem, B., & Gezen, T. (2014). Turizm işletmelerine yönelik iş ilanlarının içerik analizi yöntemiyle incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21), 19-42.

EVDS (2016). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket> (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

Goddard, J., Tavakoli, M., & Wilson, J. O. (2005). Determinants of profitability in European manufacturing and services: evidence from a dynamic panel model. *Applied Financial Economics*, 15(18), 1269-1282.

Goddard, J., Tavakoli, M., & Wilson, J. O. (2009). Sources of variation in firm profitability and growth. *Journal of Business Research*, 62(4), 495-508.

Gökdeniz, A., & Erdem, B. (2015). Turizm politikasında ekonomik başarı koşulları ve Ayvalık örneği. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 1-32.

Granger, C. W., & Newbold, P. (1974). Spurious regressions in econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.

Guillen, J., Rengifo, E. W., & Ozsoz, E. (2014). Relative power and efficiency as a main determinant of banks' profitability in Latin America. *Borsa Istanbul Review*, 14(2), 119-125.

Gündoğdu, F., & Aksu, H. (2011). Mevduat bankacılığında karlılık ve makroekonomik değişkenler ilişkisi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 243-270.

Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251- 1271.

Hirsch, S., & Gschwandtner, A. (2013). Profit persistence in the food industry: evidence from five European countries. *European Review of Agricultural Economics*, 40(5), 741-759.

Hsiao, C. (1986). *Analysis of Panel Data*, Cambridge, UK: Cambridge University.

Hsiao, C., (2005). Why Panel Data?. *IEPR Working Papers, no.05.33*. doi:10.2139/ssrn.820204

Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of econometrics, 115*(1), 53-74.

Im, K.S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels, *Journal of Econometrics, 115*(1), 53-74.

KAP (2016), <http://www.kap.org.tr>.(Erişim Tarihi: 16.08.2016)

Karadeniz, E. (2012). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören turizm şirketlerinin işletme, finansal ve toplam risk düzeylerinin kaldıraç analiziyle değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 17*(1), 309-324.

Karadeniz, E., & İskenderoğlu, Ö. (2011). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören turizm işletmelerinin aktif kârlılığını etkileyen değişkenlerin analizi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 22*(1), 65-75.

Kendirli, S., & Çankaya, M. (2016). BİST Turizm endeksindeki şirketlerde işletme sermayesi yönetiminin karlılık üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik bir araştırma. *International Review of Economics and Management, 4*(2), 46-68.

Kim, W. G., Cho, M., & Brymer, R. A. (2013). Determinants affecting comprehensive property-level hotel performance: The moderating role of hotel type. *International Journal of Hospitality Management, 34*, 404-412.

Kiraci, M. (2009). Stok yönetimi ve karlılık ilişkisinin finansal oranlar aracılığıyla incelenmesi: IMKB imalat sektöründe bir araştırma. *METU Studies in Development, 36*(1), 161-195.

Kocaman, M., Altemur, N., Aldemir, S., & Karaca, S. S. (2016). Ekonomik karlılığı etkileyen faktörler: İSO 500 sanayi işletmeleri uygulaması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(35), 320-332.

Magoutas, A., Papadoudis, G., & Sfakianakis, G. (2016). The financial performance of Greek hotels before and during the crisis. *Hospitality & Tourism Management, 1*(2), 11-14.

Mason, E.S. (1939). Price and production policies of large-scale enterprise. *The American Economic Review, 29*(1), 61-74.

Mason, E.S. (1949). American security and access to raw materials. *World Politics, 1*(2), 147-160.

Nunes, P.J.M., Serrasqueiro, Z.M. & Sequeira, T.N. (2009). Profitability in Portuguese service industries: a panel data approach. *The Service Industries Journal, 29*, 693-707.

Özcan, A., & Çiftçi, C. (2015). Türkiye'de mevduat bankacılığında yoğunlaşma ve kârlılık ilişkisi (2006-2013 dönemi). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(3), 1-12.

Özcan, B., & Erdogan, S. (2017). Are Turkey's tourism markets converging? Evidence from the two-step LM and three-step RALS-LM unit root tests. *Current Issues in Tourism*, 20(4), 425–442.

Pan, C. M. (2005). Market structure and profitability in the international tourist hotel industry. *Tourism Management*, 26(6), 845-850.

Pattitoni, P., Petracci, B., & Spisni, M. (2014). Determinants of Profitability in the EU-15 Area. *Applied Financial Economics*, 24(11), 763-775.

Saldanlı, A. (2012). Likidite ve karlılık arasındaki ilişki-İMKB 100 imalat sektörü üzerine ampirik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 167-176.

Sarıtaş, H., Uyar, S.K., & Gökçe, A. (2016) Banka karlılığı ile finansal oranlar ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin sistem dinamik panel veri modeli ile analizi: Türkiye araştırması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11, 87-108.

Stierwald, A. (2010). Determinants of profitability: An analysis of large Australian firms. *The University of Melbourne, Melbourne Institute Working Paper*, No. 3/10.

Tatoğlu, F.Y. (2012). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta.

Toraman, C., & Sönmez, A.R. (2015). Çalışma sermayesi ve karlılık arasındaki ilişki: Perakende ticaret sektörü üzerine bir uygulama. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 15-24.

TURSAB (2016). <http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler> (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

UNWTO (2016). <http://www2.unwto.org> (Erişim Tarihi: 18.10.2016)

Vintilă, G., & Nenu, E.A. (2016). Liquidity and profitability analysis on the Romanian listed companies. *Journal of Eastern Europe Research in Business & Economics*, 2016, 1-8.

WTTC (2017). <http://www.wttc.org/research/economic-research/economic-impact-analysis/> (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

Yavuz, N. Ç. (2006). Türkiye'de turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin testi: yapısal kırılma ve nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 162-171.

Yücel, E., (2015). Hisse senedi getirisi ve borç finansmanı ilişkisi: Yapısal eşitlik modeli. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(605), 61-74.

Zengin, B., ve Uyar, H., (2016) Türk Turizm ve Otelcilik Sektöründe Rekabet ve Rekabeti Etkileyen Faktörlerin Otel İşletmelerine Yönelik Olarak Değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 1-22.

Extended Abstract

Introduction

Tourism has been fastest growing economic industry and named as chimneyless industry in the world due to enormous endowing to economic growth and development. However, tourism industry is one of the leading job creator across regional and national economies. According to the World Travel & Tourism Council (WTTC, 2017), tourism's contribution to World GDP rising to a total of 10% of World GDP and it reached to 7.2 trillion dollar in 2015. Also, according to the WTTC statistics, tourism industry supports 284 million people employed in this sector in 2017. Thus, developments in tourism sector has been the focus of the attention of studies in recent years.

The relationship between the determinants of financial performance of companies are well delineated preceding empirical literature. Recently, though, empirical literature only underscores the influence of the firm-level internal determinants of profitability, the external determinants are not related to hotel management but convey the economic environment that affects the financial performance of tourism companies. There is very few empirical studies present the determinants of profitability of tourism companies. Recently, Aissa and Goaiad (2016) investigated hotel performance determinants using financial data of 27 hotel companies operating in Tunisia for the 2000-2010 period using unbalanced panel data estimation techniques. The authors argued that management efficiency, size, leverage, hotel location, crises and international attraction of the destination are crucial variables that affect the hotel profitability. Magoutas et al. (2016) analyzed the critical factors affecting the performance of the tourism industry in Greece for 2005-2011 period by using panel data econometrics. They suggest that crises has resulted to a distinction of the determinants of financial performance of Greek tourism companies.

The aim of this paper is to examine that the effect of tourism company-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of tourism company financial performance for a sample of Turkish tourism companies listed in the Borsa İstanbul (BIST) with the panel data analysis for the period 2010-2015. The empirical findings shows that tourism companies' profitability was negatively affected by leverage, inventory turnover ratio, quick ratio and positively by size, current ratio, capitalization and sales growth. Also, the number of establishments positively affected the return on assets. Additionally, the findings of this research are imply that leverage and liquidity ratio are affected return on equity negatively.

Methodology

In this paper we use balance static panel data econometrics to concentrate on the main determinants of tourism companies' financial performance using 11 Turkish tourism companies which are listed in BIST for the period 2010-2015. In static panel data analyses the literature usually applies least squares methods on fixed effects or random effects models and this study reports only random effects results of models. Financial data were collected from Public Disclosure Platform and industry data were collected from The Association of Turkish Travel Agencies.

Based on the relevant theoretical and empirical literature; we decide on the use of following independent variables with respect to profitability of Turkish tourism companies, and dependent variables are return on assets (ROA), return on equity (ROE), and profit margin (KMAR). The following equation was used to examine the relationship between profitability, financial variables, industry variables, and macroeconomic variables of tourism companies in Turkey:

$$ROA_{it} = \alpha_t + \beta_1 kal_{it} + \beta_2 satby_{it} + \beta_3 yat_{it} + \beta_4 isdh_{it} + \beta_5 buy_{it} + \beta_6 d2016 + \beta_7 ebuy_{it} + \beta_8 enfi_{it} + \beta_9 dolu_{it} + \beta_{10} tgdp_{it} + \beta_{11} texp_{it} + \beta_{12} tesis_{it} + \beta_{13} ca_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$ROE_{it} = \alpha_t + \beta_1 kal_{it} + \beta_2 satby_{it} + \beta_3 yat_{it} + \beta_4 isdh_{it} + \beta_5 buy_{it} + \beta_6 d2016 + \beta_7 ebuy_{it} + \beta_8 enfi_{it} + \beta_9 dolu_{it} + \beta_{10} tgdp_{it} + \beta_{11} texp_{it} + \beta_{12} tesis_{it} + \beta_{13} ca_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$KMAR_{it} = \alpha_t + \beta_1 kal_{it} + \beta_2 satby_{it} + \beta_3 yat_{it} + \beta_4 isdh_{it} + \beta_5 buy_{it} + \beta_6 d2016 + \beta_7 ebuy_{it} + \beta_8 enfi_{it} + \beta_9 dolu_{it} + \beta_{10} tgdp_{it} + \beta_{11} texp_{it} + \beta_{12} tesis_{it} + \beta_{13} ca_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Where *kal* variable is a proxy of leverage measured as total debt over total liabilities. We are expecting that leverage affects financial performance negatively and Aissa and Goaid (2016), and Magoutas et al. (2016) found negative relationship between leverage and profitability of hotel companies.

Sales growth as shown by *satby* variable is a measure of the ability of the firm sales achievement and it is providing additional income to a tourism company for the current period. Therefore, it is expected that sales growth can affect the firm profitability positively. *Asimakopoulos et al. (2009) and Pattitoni et al. (2014)* found a positive relation between sales growth and profitability. *yat* variable is a proxy of investment opportunities and measured as total fixed assets over total assets. *isdh* is a proxy of net working capital and the ineffective management of current assets by a tourism company has a negative impact on financial performance. *buy* is a proxy of hotel size and measured as natural logarithm of sales. Tourism company size and profitability relationship has a growing body of literature. Many researchers such as Aissa and Goaid (2016), Magoutas et al. (2016), Aissa and Goaid (2014), Kim et al. (2013) and Karadeniz and Iskenderoglu (2011) have introduced positive relationship between size and profitability. *d2016* is a dummy variable which takes 1 for the crises year of 2016 and 0 otherwise.

ebuy is a macroeconomic variable and define as annual growth rate of nominal GDP. *enf* is the other macroeconomic variable which is show that annual inflation rate of Turkey. *tesis* is a proxy of occupancy rate of a hotel. *tesis* is a proxy of accommodation facilities licensed by the ministry of tourism. *tgdp* variable shows the tourism income over gross domestic product. *txp* variable is a proxy of tourism income and measured as tourism income dived by the export.

Results and Discussion

The results of both ROA and ROE estimations deliver congeneric qualitative findings and thus analysis of this paper will be based on the results of the fixed effects model. The estimated coefficients provide theoretical expected signs and the explanatory power of the models are very high.

More specifically, the estimated coefficients of the *kal* variable are statistically significant and negatively affects profitability in all models both ROA and ROE suggesting that leverage is a significant determinant of tourism company profitability, and firms with high debt ratios must employ most of their earnings to fall upon the huge interest cost. *satby* variable, as expected, comes out to be positive and statistically significant in all models associating tourism companies with investment and growth opportunities with higher profitability. This finding indicate that hotels with investment opportunities and growth could help employee motivation and, therefore, hotels profitability. A hotel that manages to enhance its sales output amends its incomes also having more funds available for foster enlargement.

The coefficient of *isda* is negative and statistically significant at 5% level which implies that the working capital management of a tourism company has a significant effect on profitability. Also the coefficient of *yat* variable is negative and statistically significant at 1% level. If tangible assets of a tourism company change by one percent, we would expect profitability of this company could decrease by .11% in average and this imply that, when the investment position is better, this has a negative effect on profitability of a tourism company.

However, *tesis* variable is negative and statistically significant and this industry-specific variable is very important determinants of profitability.

GİRİŞİMCİLİK OLGUSUNUN TÜRK ATASÖZLERİNDE İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ¹

Kübra HARBİ

Gaziantep Üniversitesi, SBE, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
kubrahربي54@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-5529-012X

Özlem YAŞAR UĞURLU

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
yasar@gantep.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-5165-5603

Makale Geliş Tarihi: 19.06.2017 Makale Kabul Tarihi: 19.03.2018

Öz

Girişimci; hayal dünyası ile zekâsını, cesaretini, azmini, kararlılığını ve sabrını birleştirerek karşılaşılabileceği riskleri göze alarak, ekonomik fayda elde etmenin yanında ülke ekonomisine katkıda bulunmak için yaratıcılığını ortaya çıkararak bir fikir, bir iş meydana getiren kişidir. Kültür ise; toplumların yaşayış şekli, hayata bakış açısı, birikimleri, gelenek ve görenekleri, kısacası; içinde yaşadığı toplumun özüdür. Atasözleri; tecrübelerin aktarıldığı, kültürün sözlü ürünü olan nasihatler bütünüdür. Bu çalışmada; kültürün bir ürünü olan atasözlerinin girişimcilik olgusuna yaklaşımını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Öncelikle girişimcilik, kültür ve atasözleri konularında literatür araştırması yapılmıştır. Daha sonra nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılarak, Türk atasözlerinin girişimcilik olgusuna yaklaşımı saptanmaya çalışılmıştır. Bunun için Türk atasözleri; girişimci olmayı engelleyen sebepler, girişimci olmaya yönelen sebepler ve girişimcide olması gereken özelliklere vurgu yapanlar şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Sonuç olarak; Türk atasözlerinde girişimci olmaya yönelen sebeplere ve girişimcide olması gereken özelliklere daha fazla vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Girişimci, Girişimcilik, Girişimcide Olması Gereken Özellikler, Kültür, Türk Atasözleri*

¹ Bu çalışma Kübra HARBİ'nin Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bu çalışma, 20-22 Nisan 2017 tarihlerinde Bursa'da düzenlenen 2. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu'nda sunulmuş, geliştirilerek makale formatına getirilmiştir.

INVESTIGATION OF ENTREPRENEURSHIP CONCEPT AT TURKISH PROVERBS BY CONTENT ANALYSIS METHOD

Abstract

An entrepreneur is someone who creates a business and an idea by manifesting his/her creative ability for contributing to the national economy as well as achieving economic benefit by combining his/her imaginary with intelligence, determination, resolution and patience taking the risk that he/she may encounter. Culture refers to the way of life, view of life, backgrounds, and customs and traditions acquired by the societies; briefly to the core of the society in which they live. Proverbs are the whole of advices which are the products of the culture and from which the experiences are transferred. The aim of this study is to find the to reveal the approach of the proverbs being the products of the culture to the entrepreneurship concept. Firstly, a literature review on entrepreneurship, culture and proverbs was performed. Then, the approach of the Turkish proverbs to the entrepreneurship concept was tried to be determined using the content analysis among the qualitative research methods. Therefore the Turkish proverbs were subjected to a classification as the ones which highlighted the reasons blocking being as entrepreneur, the reasons promoting the entrepreneurship and the qualities that an entrepreneur should have. As a result, it was determined that there was more emphasis on the reasons promoting the entrepreneurship and the qualities that an entrepreneur should have.

Keywords: Entrepreneur, Entrepreneurship, Qualities of an Entrepreneur, Culture, Turkish Proverbs.

Giriş

Girişimcilik, toplumsal, ekonomik ve sosyal yaşamda yıllar boyunca oldukça önemli bir role sahip olmuştur. Üretim ve yenilik vurgusunun artmasıyla birlikte son yıllarda özellikle ülkemiz açısından daha fazla dikkat çekilen bir olgu haline gelmiş, ekonomik gelişme, istihdam yaratma ve sosyal kalkınmanın unsurlarından biri olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Türkiye geliştirmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme ve ekonomik refaha ulaşmasına etki eden en önemli unsurlardan biri de girişimci sayısının artırılmasıdır. Ekonomik kalkınmanın sağlanması, girişimci sayısının çoğaltılmasına ve girişimciliği etkileyen unsurların ortaya çıkarılmasına bağlıdır. Girişimciyi ve girişimciliği etkileyen en önemli unsurlardan birinin de kültür olduğu ileri sürülebilir.

Kültür, bir toplumun geçmişi dâhilinde oluşan değer hükümlerinin bütünüdür. Bu değerler, bilim, sanat, ahlâk ve dine ait değerlerdir. Kültür, her toplumun kendine özgüdür. Kültür ait olduğu toplumda yaşayanları bu değerlerle kuşatır (Topçu, 2011:164). Dolayısıyla girişimcilerin bu değerlerden etkilenmemeleri imkansızdır. Kültürel mirasın en önemli ürünlerinden birisi de şüphesiz atasözleridir. Atasözleri içinde buldukları kültürel mirasın en öz ifadeleri, sözlü ürünleridir.

Atasözü, toplumun tarihi boyunca içerdiği deneme, düşünce ve özlemi kapsayan, belirli bir kalıp ve kural çerçevesinde olan, her zaman olması gerekeni ifade eden veya bir yargı bildiren özlü sözlerdir (Su, 1988:5). Atasözleri toplumun özünden doğmuş ve toplumla birlikte gelişme göstermiştir. Girişimci ve

girişimcilikte tıpkı atasözleri gibi toplumun özünden doğacak ve o toplumun kalkınmasını sağlayacaktır. Birbiriyle bu kadar ilişkili olan girişimcilik, kültür ve atasözlerinin birbirinden etkilendiği ve birbirini besleyeceği düşünülmüştür. Bundan dolayı bu çalışmada Türk atasözlerinin girişimcilik olgusuna yaklaşımını araştırmak amaçlanmıştır. Yapılan literatür araştırmasına göre, daha önce yapılan çalışmalarda girişimcilik-kültür ilişkisinin ağırlıklı olarak incelendiği (Demirel ve Tikici, 2004; Aytaç, 2006; Güney, Yalçın ve Çetin, 2006; Aytaç ve İlhan, 2007; Güney ve Nurmakhmatuly, 2007; Kara, 2009; Kahraman, Mutlu ve Arslan, 2011; Okutan ve Balaban, 2014) ve Türk atasözleri ile yönetim paradigmaları, Türk iş kültürü ve sistemi, liderin güç kaynakları, girişimcilik, borç ve borçluluk, alışveriş olgusu, tüccarlık zanaatı (Akın , 2008; Akın, 2010; Meydan ve Polat, 2010; Esen ve Yılmaz, 2011; Avcı, 2014; Başfıncı, 2015;Çilingir, 2015) ilişkisi ele alınıp, çalışma sonuçlarının bu ilişkilere göre açıklandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise, girişimcilik ve kültür ilişkisi atasözleri bağlamında içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu ilişki, "girişimcilik olgusuna" sosyo-kültürel yönden katkı sunulmasına ve genç girişimcilerin kendi özünü yansıtan bu sonuçlarla teşvik edilmesine öncülük edecektir.

2.Kavramsal Çerçeve

2.1. Girişimcilik, Girişimci Kavramı ve Girişimcilerin Özellikleri

Girişimcilik terimi, ilk defa J.B.Say tarafından kullanılmış ve literatüre onun vasıtasıyla girmiştir (Top, 2012: 4). Girişimciliği Say, tüm üretim faktörlerini bir araya getirerek bir malı üretmek şeklinde tanımlamış, girişimciyi de üretim fonksiyonunu yerine getirirken elde edeceği kâr için riski göze alan kişi olarak ifade etmiştir (Alada, 2001). Girişimcilik kavramına yönelik tanımlarda dikkati çeken ortak nokta girişimcinin diğerlerinden farklı bir bakış açısına sahip olması, fırsatları iş fikrine çevirebilmesi ve risk alma eğiliminin yüksek olmasıdır. Bu çerçevede girişimci, kâr elde etmek için üretim faktörlerini bir arada kullanarak mal ve hizmet üreten ve ekonomik faaliyette bulunan birey ya da kurum olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2015:7).

Girişimci çevresindeki iş fırsatlarını arayan, bunları değerlendiren, iş planına dönüştüren, risk almaya yatkın, yaratıcı fikirlerini ticari anlamda başarılı yeniliklere dönüştüren, bu amaçla kaynakları organize eden ve nihayet ortaya çıkan mal ve hizmetleri pazarlayabilen kişidir. Bu bağlamda girişimcinin ekonomideki tüm mübadele ve dolaşımı gerçekleştirerek arz talep işleyişini sağlayan unsur olduğu ileri sürülebilir (Akın, 2010:78).

Girişimci olmak, girişimciliği harekete geçiren özelliklere ek olarak bazı farklı özelliklere sahip olmayı da gerektirir. Bu özellikler girişimcinin kişilik yapısı, kararlı ve hırslı olma, pes etmeme, iş fırsatlarını görüp değerlendirebilme, hevesli olma, yaratıcı olma gibi özelliklerdir (Şahin, 2009:288). Girişimcinin sahip olması gereken özellikler, başarma arzusunun yüksek olması, risk alma eğilimi, insanlarla bir arada çalışabilme, sevk ve idare edebilme, güven, yüksek hayal gücü, hataları kabul etme,

sabır ve analiz edebilme yeteneğine sahip olma olarak sayılabilir (Sönmez ve Toksoy, 2014:44). Girişimcilerin sezgisel açıdan da birtakım özelliklere sahip oldukları iddia edilmektedir. Girişimcilerin gözlem ve tahmin yeteneklerinin güçlü olduğu belirtilmektedir (Aytaç, 2006:143). Başarılı girişimcilerin özellikleri aşağıdaki gibi sırlanabilir (Kaya, 2004:49-50):

- a) Yaratıcı ve analitik düşünce yeteneği,
- b) Yüksek oranda çalışma isteği,
- c) Cesaret, tutku, kararlılık ve dirayet yeteneği,
- d) İnsanlarla başarılı ilişki kurabilme yeteneği,
- e) Kendini ifade edebilme yeteneği,
- f) Zengin bir bilinçaltı ve hayal kurabilme yeteneği,
- g) Takım çalışmasına uyumlu olma,
- h) Kişisel vizyonu ve misyonunun olması,
- i) Esnek davranabilme gücü,
- j) Güvenilir, sempatik ve esprili kişilik yeteneği,
- k) Yönetim becerisi ve liderlik yeteneği.

2.1.1. Girişimci Olmaya Yönelten Sebepler

Girişimcileri, bağımsız bir şekilde kendi işini kurmaya yönlendiren faktörler üç ana unsur etrafında toplanmıştır:

- Ekonomi ve piyasanın ortaya çıkardığı fırsatlar,
- Bağımsızlık isteği ve bireysel özellikler,
- Finansal beklentiler ve zorunluluklar.

Kişileri girişimciliğe yönelten sebeplerin başında bağımsızlık isteği yani kendi işinin sahibi olma arzusu vardır (Erdoğan, 2012: 33; Kunday, 2014:312). Otonomi, inisiyatif alma isteği ve daha fazla gelir elde etme de diğer sebepler olarak sıralanabilir (Sezer, 2013: 53). Genel ekonomik koşullar altında tüm iş kollarında, sıradan veya üst düzey herhangi bir çalışanın elde edebileceği gelirin bir üst limiti vardır. Yetenek ve deneyimleri fark etmeksizin insanların bu durumda daha fazla gelir elde etmesinin bir imkânı yoktur. Bu durumdan kurtulmak ve elde edilen kârın tamamının kendisine kalma amacını benimsemek, başka bir deyişle ekonomik tatmin duygusunu yaşama isteği girişimci olmayı etkileyen sebepler arasındadır. Ekonomik açıdan gelecek kaygısı yaşayan ve girişimci özellikler taşıyan bireyler yeni bir iş kurmayı geleceklerini garanti altına alma yöntemi olarak görebilir ve bu doğrultuda hareket edebilirler. Çoğu zaman girişimci olma arzusunun içerisinde maddi tatminin yanında kişinin bu amacına nasıl erişeceği noktasında bir araç olarak görülen iş fikrinin de önemi büyüktür. Bu çerçevede girişimcilerin ürettikleri yeni fikir ve ürünler onların hayallerine ulaşmaları için bir araç halini alır (Ulucan, 2015:19-20).

2.1.2. Girişimci Olmayı Engelleyen Sebepler

Babson College ve London School of Economics tarafından oluşturulan Dünya Girişimcilik Platformu tarafından yapılan araştırmada girişimciliğe etki eden faktörler, ülke alt yapısı ve girişimcilik alt yapısı olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Kültürel ortam ve kültürel normlar bu iki ana faktörün altında ele alınmaktadır (Börü, 2006). Toplumsal kültür, tutum ve davranışları direkt olarak etkilemektedir (Okutan ve Balaban, 2014:9).

Türk toplumunun yaratıcılara bakışı ilginçtir. Vasatlık olması gereken olarak kabul edilmekte, yaratıcı olanlar, çoğunlukla marjinal diye nitelendirilmektedir. Geneline baktığımızda vasatlığın, olağan olanın yüceltilmesinin bir savunma mekanizması olarak kabul edildiğini görürüz. Geçim derdi ön planda olduğundan 'gereksiz maceralar' istikbali riske atma olarak kabul edilmekte, garantili meslekler sahibi olmak desteklenmektedir. Mesleki hayatta ise, belki de ahilik sisteminin devam eden tesiri ile farklı olanı önermek düzene çomak sokmak olarak algılanmaktadır. "Sen mi kurtaracaksın?" düşüncesi genele hâkimken, zaten iyi olan ya vardır, ya da ödevini yerine getiren 'Japonya gibi çalışkan', 'mucit toplumlar' tarafından yapılacağı düşüncesi yaygındır. Toplumunu yeni olanla tanıştırmaya hevesinde olanlar, sürecin başında "yeni icat çıkarma" söylemiyle eleştirilmektedir. Tüm bu olumsuzluklara karşın yeniyi, faydalı olanı ortaya çıkarmaya hevesli olanların "boş işlerle uğraştığı" düşünülmemekte ancak başarıya ulaştığı vakit gurur kaynağına dönüşmektedir (Güneş, 2010:267).

2.2. Kültür ve Atasözü Kavramı

Kültür; toplumların tarihi bir birikimi, bir bütün olarak toplumun ürettiği bir unsurdur (Meydan ve Polat, 2010: 125-126). Kültür, tarihi süreç boyunca farklı toplumsal yapıların yaşantıları neticesinde oluşan deneyimlerinin sonucudur. Kültür kuşaktan kuşağa aktarılır. Buna göre kültürü; "kuşaktan kuşağa aktarılan, toplumdan bireye, kazandırılan bir yaşama biçimi, insan tarafından oluşturulmuş ve yaratılmış olan maddi ve moral öğelerden oluşan bir çerçeve" şeklinde tanımlamak mümkündür (Çağlar, 2001:143). Bu bağlamda kültür, toplumların hayat boyu ya kendilerinin oluşturdukları, ya da daha önceki kuşaklardan gelen veya diğer kültürlerden edindikleri değerlerden meydana gelir. Kültür, maddi ve manevi olarak iki açıdan değerlendirilebilir. Maddi kültür; toplumda kullanılan geleneksel kıyafet, her türlü alet, teknik ekipman, makineler ve fabrikalardır. Manevi kültür ise bir topluma ait dil, edebiyat, sanat, bilim, felsefe, halk inançları ve halk kültürü, gelenek ve görenekleri, ahlak kuralları, normları olarak sıralanabilir (Arslanoğlu, 2001:252). Hofstede (1980) çalışmasında dört boyut açısından ulusal kültürü sınıflandırmakta (Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Cinsiyet Algısı ve Bireycilik-Toplumculuk) ve bireylerin ait oldukları ulusal kültürün özelliklerini taşıdıklarını, bu özelliklerin kişilerin çalışma yaşamındaki seçimlerini de doğrudan etkilediğini ifade etmektedir.

Atasözleri ise "bir dilin söz varlığı içinde o toplumun bilgeliğini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü ortaya koyan ve yüzyıllarca yaşayabilen sözleri ve manevi kültürün önemli bir parçasıdır" (Yaşar, 2007:146). Her toplumun atasözleri,

kendi varlığına ve benliğine ait özellikleri yansıtır. Atasözleri bir toplumun yaşayışları, düşünceleri, inanışları ve geleneklerinden izler taşır. Atasözleri, toplumların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli varlıklarıdır (Aksoy, 1988:137; Yaşar, 2007:146). Her atasözü, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenen ya bir genel kural veya bir davranış kalıbı niteliğindedir. Bundan dolayı, atasözleri, toplumların yapılarını, hayata karşı tavır ve zihniyetlerini yansıtan özlü sözlerdir. Bu nedenle, dünyanın oldukça geniş bir kısmına yayılmış Türk topluluklarına ait atasözleri, taşıdıkları mesajlar ve yönlendirdikleri davranışlarla, Türk milletinin temel zihin yapısını göstermeleri açısından ayrı bir öneme sahiptir (Çobanoğlu, 2004:1).

2.3. Girişimcilik, Kültür ve Atasözleri İlişkisi

Herhangi bir dildeki ve dolayısıyla o dilin ait olduğu kültürdeki atasözlerinin, o kültürün yaşama ya da yaşamın belirli alanlarına ilişkin anlayış, algılama ve değerlendirme biçimleri, kültürün kendisine en yakın, en uygun ve dolayısıyla en doğru biçimde yansıtan, taşıyan özgün ifadeler olduğu söylenebilir. “Özgün” sözcüğünün anlamı da yine atasözlerinin ait olduğu dili/kültürü temsil gücünü vurgular niteliktedir. Zira özgün olan, nitelikleri bakımından benzerlerinden ayrı ve üstün olmasından dolayı örnek olarak alınma değeri taşıyan ve taklidi olmayandır. Dolayısıyla atasözlerinin taklidinin ol(a)maması ve nitelikleri bakımından benzerlerinden üstün olmaları, ait oldukları dili/kültürü en doğruya yakın biçimde temsil gücü taşıdıkları ileri sürülebilir (Yılmaz, 2000:138). Kültürün ve hayat tarzlarının özü, kalıplaşmış bir şekli olan atasözleri dünü bugüne, bugünü dünü bağlayan köprü görevi görmektedir. İnsan, doğa, toplum yaşamı, ahlâk, felsefe, töre ve inanç gibi birçok konuyu barındıran atasözleri, toplumların bilgi birikimi ve deneyimlerinden oluşmaktadır (Kavas, 1991:35).

Kültür, toplumun tüm süreçlerine etki eder. Toplumun kurumsal yapılanması özellikle yönetim anlayışı, iş yapma ve üretme yöntemleri toplumda egemen olan kültüre ait unsurlar barındırır. Kültür, ortak bir değer sistemi yarattığından belirli bazı tutum ve davranış biçimlerinin de oluşmasını sağlar (Aytaç ve İlhan, 2007:107). Bu bağlamda, belli bir davranış ve düşünce biçimini ifade eden girişimcilik gelişeceği topluma ait olan kültürel unsurlarla güçlü bir ilişki içindedir (Bygrave-Minniti, 2000:25; Morrison, 2000). Kültürün, girişimciliğe bakış açısı toplumun girişimcilere bakışına yansiyacaktır. Bir kültürde bireylerin bağımsız bir şekilde kendi işini kurmasına, başarılı olmaya ve para kazanmaya önem veriliyorsa girişimcilik faaliyetleri artacaktır. Diğer taraftan, başarısızlıkların çok büyük itibar kaybı olarak görüldüğü kültürlerde risk alma davranışı yerleşmediğinden girişimcilik faaliyetleri yetersiz kalacaktır (Güney ve Nurmakhmatuly, 2007: 69).

3.Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Sorusu

Bu çalışmada ulaşılmak istenen temel amaç; Türk kültürünün en önemli unsurlarından biri olan atasözlerinin girişimcilik olgusuna yaklaşımını analiz

etmektedir. Araştırmanın temel sorusu Türk atasözlerinde, “girişimcilik unsurlarının benzerliği nedir?” şeklindedir. Araştırmanın temel amacına ve sorusuna ulaşmak için alt sorular belirlenmiştir. Bunlar; “Türk atasözlerinin girişimci olmaya yönelten sebeplere yaklaşımı ve benzerliği nedir? Türk atasözlerinin girişimci olmayı engelleyen sebeplere yaklaşımı ve benzerliği nedir? Türk atasözlerinde, girişimcide olması gereken özelliklerden hangilerine vurgu yapılmıştır?” biçiminde kurgulanmıştır. Araştırmada bu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan araştırmada girişimciliğe dair literatür taraması yapıldıktan sonra benzer kodlar bir araya getirilerek bir kategori altında toplanmıştır. Kategorilerin tanımları oluşturularak Türk atasözleri incelenmiştir.

Yapılan araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla derin odaklı veri toplama, çeşitlendirme ve uzman incelemesine başvurulmuştur. Derin odaklı veri toplama ve çeşitlendirme için yedi farklı atasözleri kaynağından ve bu konu üzerine yapılan makale çalışmalarından faydalanılmıştır. Ayrıca araştırma, ikisi yönetim alanında akademisyen olan biri de Türk dili alanında çalışmalar yapan üç farklı uzman incelemesinden geçirilmiştir.

Aşağıda Tablo 1’de kişileri girişimci olmaya yönelten sebepler, girişimci olmayı engelleyen sebepler ve girişimci kişilik özellikleri ana temalarına ait kod tanım tablosu bulunmaktadır.

Tablo 1: Kategori Tanımları ve Örnek Türk Atasözleri

Girişimci Olmaya Yönelten Sebepler	Tanım	Örnek Türk Atasözleri
Ekonomik Yarar Sağlama İsteği	Kamuda sabit ve sınırlı bir ücretle çalışma yerine, insanlar kendi işlerini kurmak suretiyle daha fazla gelir elde etmeyi düşünebilir. Zarar etme riskine karşın, fazla para kazanabilme arzusu kişileri girişimcilik faaliyetine itebilir (Tutar ve Altınkaynak, 2014: 50-51).	Mal canın yongasıdır. (Ö.Ç/372) Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun. (Ö.A.A/87) Var ise aşın rahattır başın, yok ise aşın, kaşın babam kaşın. (MEB/9924)
Yeni Bir Buluş-Fikir Piyasaya Sunma Arzusu	Girişimci yeni fikirlerin yaratılması, yayılması ve uygulanmasını hızlandırır, ayrıca yeni sektörlerin, iş alanlarının doğmasına yol açar (Bozkurt, 2011:10-11).	Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır. (MEB/5671) İş insanın aynasıdır. (İ.P/171) Dervişin fikri ne ise zikri odur. (MEB/3565)
Bağımsız Çalışma Arzusu	Bireyin kendi çizdiği güven sınırları içinde istediği karar alabilmesi, kendini ifade edebilmesi ve özgür hareket edebilmesidir (Erdoğan, 2012: 33).	Sana vereyim bir öğüt, kendi ununu kendin öğüt. (MEB/8983) Başkasının malı mal

		sayılmaz. (D.L.T/2)
Ülke Ekonomisine Katkıda Bulunma İsteği	Girişimci, ekonomik nitelikli ve mal ya da hizmet üreterek topluma katkı yapmakta, istihdam yaratmakta, vergi ödemekte ve son zamanlarda giderek önem kazanan, sosyal kârlılık adı verilen yolla da içinde faaliyet gösterdiği toplumun sorunlarının çözümünde aktif rol almaktadır (Cabar, 2006: 3).	Adamın hayırlısı halka faydalı olandır. (MEB/220) Faydasız baş, mezara yaraşır. (İ.P/115)
Girişimci Olmayı Engelleyen Sebepler	Tanım	Örnek Türk Atasözleri
Kanaatkâr Olmak	Osmanlı-Türk insanı, azla yetinen, tevazu sahibi bir niteliktedir. Dünya işlerine meyletme ve dünya malına tamah yoktur. Parası olsa bile zihninde dünya malına tamah ve hırs olmadığı için girişimci ve kapitalist bir insan olmamıştır (Doğru, 2008: 79).	Her şeyin azından olur bereket. (MEB/5865) Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz. (İ.P/37) Bugünkü tavuk(yumurta) yarınki kazdan iyidir. (Ö.A.A/55)
Kaza-Kadere Rıza Göstermek	Türkiye’de halkın çoğunluğu son zamanlara kadar kadercı bir anlayışa sahip olmuştur. 1974’de yapılan bir ulusal araştırmaya göre kaderciliğin Türklerin ulusal özelliklerinden biri olduğu ortaya çıkmıştır (Arslan, 2012: 176).	Altı olur, yedi olur, hep Allah’ın dediği olur. (TDK) Takdir-i hüda, kuvvet-i bazu ile dönmez. (MEB/9524) Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut? (A.S/200)
Risk Almaktan Korkmak	Bu bireyler, sorunları ortadan kaldırmak için belirsizlik içeren çözümler yerine daha çok gerçekleşme olasılığı yüksek olan çözümleri seçmektedirler (Shalley ve Gilson, 2004: 37)	Ne şeytanı gör ne salavat getir. (TDK) Ayağının girmediği yere başını sokma. (Ö.Ç/116) Borçtan korkan kapısını geniş açmaz. (MEB/2486)
Dünya Malına Önem Vermemek	Dünyanın geçici olduğu düşüncesi bu dünyaya ait olan şeylere çok fazla değer vermeyi kabul etmez (<i>Dünya fâni Allah bâki anlayışı</i>) (Doğru, 2008: 79).	Dünya malı dünyada kalır. (MEB/ 4049) Mal cehennemim (bile) kapısını açar. (D.L.T/140)
Girişimcide Olması Gereken Özellikler	Tanım	Örnek Türk Atasözleri
Planlı Olmak/Organize Etmek/İşi Usulüne Göre	Girişimcinin geleceği ön görebilmek adına planlamaya ihtiyacı vardır. Neden-sonuç bağlantısını daha rasyonel bir şekilde kurarak riski yönetebilir (Demirel, 2003:	İşin bilen, eşin bilen, aşın bilen fakir olmaz. (MEB/6453) Dokuz ölç, bir biç.

Girişimcilik Olgusunun Türk Atasözlerinde İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

Yapmak	59).	(Ö.A.A/61) Küle üfleyeceğine, köze üflemek yeğdir. (D.L.T/107)
Azım/Gayret ve Kararlılık	Azimli olmak, zorluklar karşısında bıkmadan sabırla tahammül göstermektir (Tutar ve Altınkaynak, 2014: 24).	Azmin elinden bir şey kurtulmaz(ne kurtulur?). (İ.P/38) Coşkun dere geçitsiz olmaz. (D.L.T/83) Lafı(lakırdı ile) peynir gemisi yürümez. (A.S/157)
Yaratıcılık ve Yenilikçilik/İnovasyon	Yenilik, bir fikrin ortaya çıkmasından uygulamaya kadar götürülmesidir (Çavuş ve Akgemci, 2008:234). Yaratıcı düşünce; bilgi, hayal gücü ve zamanın bir bileşimidir (Akın H. , 2010: 81).	Bilen ile bilmeyenin hali bir midir? (MEB/2153) Zaman insana her şeyi öğretir. (MEB/10533) Aç tavuk, kendini arpa(buğday) ambarında sanır(düşünde darı görür). (A.S/15)
İnsanlarla İlişki Kurabilme Yeteneği/İletişim Gücü	İletişim becerisi, bilgi, duygu, düşünce ve becerilerin en iyi şekilde başkalarına aktarılması süreci olarak ifade edilmektedir (Uluköy, Demireli ve Kahya, 2013: 84).	Adam adamın, sarraf altının kadrini bilir. (MEB/173) Bıçağı kestiren kendi suyu; insanı sevdiren kendi huyu (İ.P/51)
Risk Almak	Richard Cantillon'dan (1680-1734) beri girişimciliğin risk alma yönüne dikkat çekilmiş ve girişimci çoğunlukla bir risk üstlenici olarak tanımlanmıştır (Timuroğlu ve Çakır, 2014: 125).	Gürültü istemeyen adam demirci dükkânına girmez. (MEB/5418) Yağına kıymayan çöreği kuru(yaz) yer. (TDK)
Ekip-Takım Çalışmasına Yatkinlik	Belli bir amaç için kişilerin işbirliği yapmaları gerekir. Yönetimin gücü ve etkinliği işbirliğiyle artar (Özdemir, 2015: 8).	Bir elin nesi var, iki elin sesi var. (MEB/2274) Yalnız taş duvar olmaz. (A.S/201)
Sabırlı Olma	Sabır, başarıya giden yolda kilit bir öneme sahiptir (Tutar ve Altınkaynak, 2014: 28).	Sabrın sonu selamettir (A.S/176) Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır. (MEB/8861)
Güçlü Olma İhtiyacı/Nam Bırakma	Başarılı girişimci kendine özgü bir şeyler gerçekleştirmek ve bu gerçekleştirdiğiyle anılmak arzusunda olan kişidir (Tekin, 2012: 16).	At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır. (MEB/1287) Yiğit lakabıyla anılır. (Ö.Ç/481)

Akıllı Olmak	Zekâ bir uyum yeteneği iken akıllılık makul olma ve davranış düzlemine göre hareket edebilme ve aynı zamanda çağı iyi okuma ve ona göre davranma anlamına gelir (Tutar ve Altınkaynak, 2014: 27).	Akıl kişiye sermayedir. (A.S/28) Akıl kimde ise devlet ondadır. (MEB/519)
Cesaret/Cesur Olmak	Başarılı girişimci cesaret ve dikkatle hareket edebilmeli ve çalışmalar sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuz koşulları kabullenebilmelidir (Özdemir, 2015: 9).	Korkak bezirgân ne kâr eder ne ziyan. (Ö.A.A/78) Yiğit kısmı gözünü budaktan sakınmaz. (MEB/10370)

3.4. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmamızın verileri, “doküman incelemesi” yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın evrenini “Türk atasözleri” oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini için yedi farklı kaynaktan yararlanılmıştır. Kaynaklar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2: Veri Kümesinin Oluşturulmasında Yararlanılan Kaynaklar

Yazar	Kısaltma	Eserin Adı	Atasözü Sayısı
Ömer Asım Aksoy (1970)	Ö.A.A	Atasözleri ve Deyimler	1273
Özkuş Çobanoğlu (2004)	Ö.Ç	Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü	1000
Kaşgarlı Mahmut	D.L.T	Divan-ı Lügat-it Türk	193
Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü (MEB) (1971)	MEB	Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II	10730 (deyimlerde dahil)
Türk Dil Kurumu	TDK	http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleriveview=atasozleri	-
Aydın Su (1988)	A.S	Atasözleri Sözlüğü	1152
İskender Pala (2015)	İ.P	Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri	912

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, sübjektif değerlendirmelerle yapılan bir araştırmadır. Her ne kadarda incelenen kaynak sayısı arttırılsa da, kaynaklar dikkatle incelenmeye çalışılsa da birtakım eksikler olabilir. Yaptığımız araştırma için standart bir formatın olmaması, kodlama yapmayı zorlaştırmıştır. Kodlama, girişimci-girişimcilik konusunun özüne dikkat edilerek yapılmaya çalışılmıştır; ancak burada da sübjektiflik ön plandadır. Bundan dolayı da yapılan kodlamada görece eksiklikler olabilir.

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. Girişimcilik Olgusuyla İlişkilendirilen Türk Atasözleri

Girişimcilik Olgusunun Türk Atasözlerinde İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

Girişimcilik olgusuyla ilişkilendirilen Türk atasözleri incelenerek öncelikle girişimci olmaya yönelten sebepler ve girişimci olmayı engelleyen sebepler göz önünde bulundurulmuştur. Daha sonra ise, girişimcide olması gereken özellikler Türk atasözleri ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

4.1.1 Girişimci Olmaya Yönelten Sebeplerle İlişkilendirilen Türk Atasözleri

Kişileri girişimci olmaya yönelten sebepler ile ilgili literatür çalışması yapılmış ve Türk atasözlerinin de incelenmesi sonucunda Tablo 3'te elde edilen bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3: *Girişimci Olmaya Yönelten Sebeplerle İlişkilendirilen Türk Atasözlerinin Kod Sıklıkları*

GİRİŞİMCİ OLMAYA YÖNELTEN SEBEPLER	SIKLIK	%
EKONOMİK YARAR SAĞLAMA İSTEĞİ	25	58,1
YENİ BİR FİKRİ PİYASAYA SUNMA ARZUSU	11	25,6
BAĞIMSIZ ÇALIŞMA ARZUSU	4	9,3
ÜLKE EKONOMİSİNE KATKIDA BULUNMA İSTEĞİ	3	7

Tablo 3'te girişimci olmaya yönelten sebeplerle ilişkilendirilen Türk atasözlerinin kod sıklıklarına yer verilmiştir ve 43 adet Türk atasözüne ulaşılmıştır. Kod sıklıklarının kullanım yüzdelerine göre; Türk atasözlerinde girişimci olmaya yönelten sebeplerde para kazanma isteği (58,1) ilk sırada yer alırken ülke ekonomisine katkıda bulunma isteğinin (7) son sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

4.1.2. Girişimci Olmayı Engelleyen Sebeplerle İlişkilendirilen Türk Atasözleri

Kişilerin girişimci olmasını engelleyen sebepler ile ilgili literatür çalışması yapılmış ve Türk atasözlerinin de incelenmesi sonucunda Tablo 4'te elde edilen bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4: *Girişimci Olmayı Engelleyen Sebeplerle İlişkilendirilen Türk Atasözlerinin Kod Sıklıkları*

GİRİŞİMCİ OLMAYI ENGELLEYEN SEBEPLER	SIKLIK	%
KANAATKÂR OLMAK	30	48,4
KAZA-KADERE RIZA GÖSTERMEK	17	27,4
RİSK ALMAKTAN KORKMAK	8	12,9
DÜNYA MALINA ÖNEM VERMEMEK	7	11,3

Tablo 4'te girişimci olmayı engelleyen sebeplerle ilişkilendirilen Türk atasözlerinin kod sıklıklarına yer verilmiştir ve 62 adet Türk atasözüne ulaşılmıştır. Kod sıklıklarının kullanım yüzdesine göre; Türk atasözlerinde girişimci olmayı engelleyen sebeplerden kanaatkâr olma (48,4) ilk sırada yer alırken dünya malına önem vermemenin (11,3) son sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

4.1.3. Girişimcide Olması Gereken Özelliklerle İlişkilendirilen Türk Atasözleri

Girişimci olması gereken özellikler ile ilgili literatür çalışması yapılmış ve Türk atasözlerinin de incelenmesi sonucunda Tablo 5'te elde edilen bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 5: Girişimcide Olması Gereken Özelliklerle İlişkilendirilen Türk Atasözlerinin Kod Sıklıkları

GİRİŞİMCİDE OLMASI GEREKEN ÖZELLİKLER	SIKLIK	%
PLANLI OLMAK/ORGANİZE ETMEK/İŞİ USULÜNE GÖRE YAPMAK	87	28
AZİM/GAYRET VE KARARLILIK	66	21,2
YARATICILIK VE YENİLİKÇİLİK/İNOVASYON	41	13,2
İNSANLARLA İLİŞKİ KURABİLME	30	9,6
YETENEĞİ/İLETİŞİM GÜCÜ		
RİSK ALMAK	22	7,1
EKİP-TAKIM ÇALIŞMASINA YATKINLIK	21	6,8
SABIRLI OLMA	19	6,1
GÜÇLÜ OLMA İHTİYACI/NAM BIRAKMA	10	3,2
CESUR OLMAK	8	2,6
AKILLI OLMAK	7	2,3

Tablo 5'de girişimcide olması gereken özelliklerle ilişkilendirilen Türk atasözlerinin kod sıklıklarına yer verilmiştir. Girişimcide olması gereken özelliklerle ilişkilendirilen 311 adet Türk atasözüne ulaşılmıştır. Kod sıklıklarının kullanım yüzdesine göre, Türk atasözlerinde girişimcide olması gereken en önemli özelliğin planlı olmak (28) olduğu tespit edilmiştir. Planlı bir şekilde organize edilen işlerin azim ve kararlılıkla devam ettirilmesi gerektiğinin ispatı ise azim ve kararlılığın (21,2) ikinci sırada olmasıdır. Akıllı olmak (2,3) en az rastlanan kod sıklığı olmuştur.

Sonuç

Son yıllarda ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli konulardan birisi de girişimciliktir. Girişimciler; sundukları yeni fikirler, ortaya koydukları yeni ürünler, kurdukları yeni işletmeler ile ülke ekonomisine çok büyük katkı sunmaktadırlar. Bir ülke için girişimci; ülkesini kalkındıran, başka ülkelerle rekabet edebilmeyi, ülkedeki işsizliğin azalmasını sağlayan en önemli güç kaynağıdır. Bunun için, ülkelerin girişimci sayısını ve girişimciliğini arttırması gerekir. Yapılan bu araştırmanın temel amacı da, girişimcilik olgusuna katkıda bulunmaktır. Girişimci içinde bulunduğu kültürün bir parçasıdır ve ondan etkilenir. Kültür bir toplumun aynası gibidir ve toplumun kendisinde geçmişini, geleceğini kısacası özünü bulmasını sağlar. Atasözleri de bu özün söze dökülen halidir. Bundan dolayı, yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılarak Türk atasözlerinde girişimcilik olgusuna ait özelliklerin benzerliklerini bulmak amaçlanmıştır. Türk atasözleri yedi farklı kaynaktan doküman incelemesi yapılarak

Girişimcilik Olgusunun Türk Atasözlerinde İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

elde edilmiştir. Türk atasözleri; girişimci olmaya yönelten sebepler, girişimci olmayı engelleyen sebepler ve girişimcide olması gereken özellikler ile ilişkilendirilen Türk atasözleri şeklinde sınıflandırılarak incelenmiştir. Girişimci olmayı engelleyen sebeplerle ilişkilendirilen 62 adet Türk atasözü, girişimci olmaya yönelten nedenlerle ilişkilendirilen 43 adet Türk atasözü ve girişimcide olması gereken özelliklerle ilişkilendirilen 311 adet Türk atasözü bulunmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen Türk atasözlerinde; azimli, gayretli ve çalışkan olmanın önemine vurgu yapıldığı dikkat çekmiştir. Girişimcide olması gereken özelliklerde, çalışkan olmanın ikinci sırada olması Türk atasözleri için de çalışkanlığın ne kadar önemli olduğunun göstergesi olmuştur. Ayrıca; Türk atasözlerinde azim/gayrete (66), kanaatkâr olmaktan (30) ve kaza-kadere rıza göstermekten (17) daha fazla vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca; Türk atasözlerinde de, para kazanma isteği (25) ile ilgili atasözlerinin dünya malına önem vermemek (7) için söylenen atasözlerinden fazla olduğu belirlenmiştir.

Yine araştırma kapsamındaki Türk atasözlerine yönelik yapılan içerik analizi sonucuna göre; Türk toplumu risk almaktan korkan (8) bir toplum değil, aksine risk alan (22) ve cesur olan (8) bir toplum olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca incelemeye alınan atasözleri dikkate alındığında Türk toplumu; toplumculuğun yüksek olduğu bir toplum değil, bireyciliğin yüksek olduğu bir toplum olarak düşünülebilir. Çünkü ekip/takım çalışmasına yatkınlık (21) ve ülke ekonomisine katkıda bulunma isteği (3) ile ilgili bulunan atasözleri; para kazanma/ekonomik yarar sağlama isteği (25), yeni bir buluş ve fikri piyasaya sunma isteği (11) ve güçlü olma ihtiyacı (10) ile ilgili bulunan atasözlerinden azdır. Ayrıca risk almaktan korkmayan toplumlarda, yenilikçiliğin dolayısıyla girişimciliğin ön planda olduğu savunulmuştur. Girişimcide olması gereken özelliklerle ilişkilendirilen Türk atasözlerinde, yaratıcılık ve yenilikçiliğin (41) üçüncü sırada olmasının da atasözleri ve girişimcilik ilişkisi açısından Türk toplumunun hem bireyselliğini hem de girişimciliğini ortaya koyduğu ileri sürülebilir.

Elde edilen sonuçlar Hofstede'nin (1980) Türk toplumuna ait ulusal kültür değerlendirmesi ile karşılaştırıldığında kısmen farklılık göstermektedir. Bu duruma ilişkin şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir: Türk atasözleri bulgu sonuçlarına göre girişimci olmaya yönelten sebeplerle benzerlik gösteren atasözlerinin, girişimci olmayı engelleyen sebeplerle benzerlik gösterenlerden fazla olmasının, Türk toplumunda girişimcilik ruhunun var olması ile ilgili olmak yerine, atalarımızın girişimcilik ruhunu aşlamak için öğütler vermeleri sonucunda ortaya çıkmış olabileceği de söylenebilir. Nitekim bu araştırma sadece Türk atasözleri bağlamında ulusal kültürü ele almaktadır.

Birkaç kelimedenden oluşmasına rağmen insan, tabiat, cemiyet hayatı, ahlâk, felsefe, töre ve inanç gibi nice konuları içine alan, yine birkaç kelimeye Türk dünyasını sığdıran atasözleri, milli bir varlık olarak halk kitlelerinin engin hayat tecrübesinden doğmuştur (Kavas, 1991: 35). Yapılan bu araştırma göstermektedir ki bu engin hayat tecrübeleri girişimcilik olgusuna da katkı sunmuştur. Öyleyse bu

katkıdan faydalanılmalıdır. Türk milletinin ilerlemesi, gelişmiş ülkeler seviyesine yükselmesi için önemli olan girişimcilik olgusu için de bu kıymetli sözlerden ilham alınmalıdır.

London Business School ve Babson College tarafından 1999 yılında başlatılan ve Türkiye'nin de 2006 yılında dahil olduğu Küresel Girişimcilik Endeksi (GEM), katılımcı ülkelerde girişimcilik düzeyinin belirlenmesine yönelik araştırmaları kapsamakta ve girişimcilik faaliyeti ile ülkelerin kalkınmışlık düzeyi arasındaki ilişkiyi saptamayı hedeflemektedir. GEM 2013 sonuçlarına göre Türkiye'de potansiyel girişimcilerin oranı yaklaşık %32'dir, yani her 100 kişiden 32'si önümüzdeki üç yıl içinde girişimcilik faaliyetinde bulunma niyetinde olduğunu belirtmiştir. GEM Türkiye sonuçları kategori ortalamaları ile karşılaştırıldığında, girişimcilik niyeti ve girişimcilik algısındaki olumlu bakış açısının Türkiye'nin güçlü bir noktası olduğu, girişimcilik kapasitesinin ise geliştirilmesine ihtiyaç olduğu sonucu dikkat çekmektedir (www.sanayi.gov.tr). Bu durum araştırma sonuçları ile paraleldir.

Bu bağlamda, gençlere girişimcilik aşılırken Türk atasözleri yol gösterici olmalı, girişimcilik dersleri, Türk atasözleri ile kalıplaşmış cümlelerden kurtarılmalıdır. Kendi Türk milletini girişimciliğe teşvik etmek için kurulan kurum ve kuruluşların duvarları, girişimcide olması gereken özelliklere ve girişimci olmaya yönelten sebeplerle ilişkilendirilen Türk atasözleri ile süslenmeli, girişimcilik sadece üniversite öğrencilerine ya da yetişkinlere verilen bir eğitim olmaktan çıkarılmalı; ilkokullarda ve ortaokullarda da girişimcilik eğitimi verilmelidir. Türk atalarının "ağaç yaş iken eğilir.(A.S/21)" sözüyle bu öneriyi desteklemek mümkündür. Öyleyse girişimcilik tutkusunu insanlara küçük yaşlarda aşılmalıdır. Türk kültürünün en önemli parçası olan atasözleriyle çocuklar özüne döndürülmeli ve geçmişten gelen öğütlerle geleceğin girişimci devleri olarak yetiştirilmelidir. Atalar "ön tekerlek nereden giderse, arka tekerlek de oradan gider.(İ.P/243)" sözüyle geçlerin ve çocukların kendilerini örnek alacaklarına, kendilerinin yolundan gideceklerine inanmış ve buna vurgu yapmışlardır.

Araştırmanın katkılarını literatür açısından bakıldığında ise elde edilen bulgular Esen ve Yılmaz'ın (2011) araştırma sonuçları ile uyumludur. Ancak bu araştırmayı Esen ve Yılmaz'ın (2011) çalışmasında farklı kılan unsurlar vardır. Esen ve Yılmaz (2011) tek bir kaynakta atasözleri ve deyimler için içerik analizi yaparken bu çalışmada yedi farklı kaynakta sadece atasözleri için içerik analizi yapılmıştır. Esen ve Yılmaz'dan (2011) farklı olarak, girişimci olmaya yönelten ve girişimci olmayı engelleyen sebeplerin yanı sıra girişimcide olması gereken özelliklerle ilişkilendirilen atasözlerine de değinilmiştir. Ayrıca bu çalışmada; girişimcilik, kültür ve atasözleri ilişkisi daha kapsamlı incelenerek sonuç kısmı bu üçlü ilişki üzerinden açıklanmıştır. Gelecek araştırmacılara öneri olarak genişlikte ve bu boyutlarda bir araştırmanın deyimler üzerinde yapılması, lider ve yöneticinin özelliklerine dair Türk atasözlerinin araştırılması sunulabilir.

Kaynakça

- Akın, H. (2010). *Girişimcilik, İş Kurma ve Yönetim* (1. b.). Ankara: Adres Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1970). *Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*(217), 131-166.
- Alada, Dinç A.(2001). İktisadi Düşünce Tarihinde Girişimcilik Kavramı Üzerine Notlar. *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 23-24, 1-4.
- Arslan, M. (2012). *İş ve Meslek Ahlakı Dünya ve Türkiye Örnekleri*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Arslanoğlu, İ. (2000). Kültür ve Medeniyet Kavramları. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (15), 243-255.
- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15), 139-160.
- Aytaç, Ö.ve İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve Girişimci Kültür:Sosyolojik Bir Perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 101-120.
- Bozkurt, Ö. Ç. (2011). *Dünyada ve Türkiye'de Girişim Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Börü, D. (2006). Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Yayın No.733*.
- Bygrave W- Minniti, M. (2000). The Social Dynamics of Entrepreneurship *Entrepreneurship Theory and Practice*, 24 (3).
- Cabar, H. (2006). Türkiye'de Girişimcilik Kültürünün Oluşmasında Etkili Faktörler ve Denizli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim-Organizasyon Bilim Dalı.
- Çağlar, İ. (2001). Yönetim-Kültür Bağlamında Türk Yönetim Modelinin Saptanmasına Yönelik Kavramsal Bir Çalışma. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(3), 125-148.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Demirel, E. T. (2003). Girişimcilik Kültürü. *Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı.
- Doğru, C. (2008). Osmanlı Toplumunda Kapitalist-Girişimci Sınıfın ve İnsan Tipinin Oluşumunu Engelleyen Faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 75-91.
- Erdoğan, Z. (2012). *Girişimcilik ve Kobiler Kavramlar, Sorular ve Çözüm Önerileri*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Esen, S.ve Yılmaz, E. (2011). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Girişimcilik Olgusu(SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN BİR BAKIŞ). *Dumlupınar Üniversitesi*(30), 249-258.

Hofstede, G. (1980). Culture and Organizations. *International studies of Management & Organization*, 10(4), 15-41.

Güneş, S. (2010). Türk Zekâsı ve Girişimcilik. *Dünya Türkleri Dergisi*, 2(3), 255-277.

Güney, S.ve Nurmakhmatuly, A. (2007). Kültürün Girişimciliğe Etkisi: Kazakistan Ve Türkiye Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Kültürlerarası Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18), 62-86.

Güney, S., Yalçın, Ö.ve Çetin, A. (2006). Girişimcilik ve Kültür. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), 53-77.

Kavas, Y. (1991). *Açıklamalı - Örnekli Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kaya, A. (2004). *Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve Kobi Yönetimi*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.

Kunday, Ö. (2014). Girişimci Olma Nedenleri ile Karşılaşılan Engeller Ürüsındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(2), 309-322.

Mahmut, K. (1986). *Divan-ı Lügat-it Türk*. İstanbul: Toker Yayınları.

MEB. (1971). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II (Haz: Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi .

Morrison, A. (2000). Entrepreneurship: What Triggers It?. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 6 (2).

Okutan, E.ve Balaban, Ö. (2014). Kültürel Yapının Girişimcilik Eğilimine Etkisi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 8-26.

Özdemir, A. (2015). *Girişimcilik*. İstanbul: Gece Kitaplığı.

Pala, İ. (2015). *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Sezer, C. (2013). Kariyer Olarak Girişimcilik ve Girişimcilik Niyetini Etkileyen Faktörlerin İçerik Analizi İle Belirlenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 49-60.

Shalley, C. E.ve Gilson, L. L. (2004). What leaders need to know: A review of social and contextual factors that can foster or hinder creativity. *The Leadership Quarterly* 15, 33-53.

Girişimcilik Olgusunun Türk Atasözlerinde İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

Sönmez, A.ve Toksoy, A. (2014). Türkiye’de Girişimcilik ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.*, 21(2), 41-58.

Su, A. (1988). *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Yeni Dünya Yayınları.

Şahin, E. (2009). Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(17), 287-309.

TDK. (1932, Temmuz 12). *Türk Dil Kurumu*. Mart 15, 2016 tarihinde Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri adresinden alındı

Tekin, M. (2012). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. Konya: Günay Ofset.

Timuroğlu, M. K.ve Çakır, S. (2014). Girişimcilerin Yeni Bir Girişim Yapma Niyetlerinin Risk Alma Eğilimi ile İlişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 119-136.

Topçu, N. (2011). *Yarıncı Türkiye*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tutar, H.ve Altınkaynak, F. (2014). *Girişimcilik(Temel Girişimcilik ve İş Kurma Süreci)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, www.sanayi.gov.tr Erişim Tarihi: 22.01.2018.

Ulucan, S. (2015). Girişimcilik Eğiliminin ve Girişimcilik Eğilimini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Ortaöğretimde Lise 3. ve 4. Sınıf Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı.

Uluköy, M., Demireli, C.ve Kahya, V. (2013). KOSGEB Girişimcilik Eğitimi Kurslarına Katılan Katılımcıların Girişimcilik Profiline Yönelik Bir Alan Araştırması. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 79-96.

Yaşar, F. Ö. (2007). Bilgi Toplumu Bağlamında Türk Atasözlerinde "Eğitim" ve "Bilgi" Kavramları Üzerine Düşünceler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 146-158.

Yılmaz, M. (2000). Türkçe Atasözlerinde Eğitim Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33(1), 137-145.

Extended Abstract

Entrepreneurship has been a very important business and social phenomenon in social, economic and social life for many years. In the last decade,

especially in terms of our country, it has gained more importance and has begun to be considered as the main factor of economic development, employment creation and social development. Turkey is among the developing countries. So, increasing the number of entrepreneurs is one of the most important factors affecting Turkey's achievement of sustainable growth and economic welfare. Achieving economic development depends on increasing the number of entrepreneurs and finding out the factors that affect entrepreneurship. One of the most important factors affecting entrepreneurship is culture.

Culture is the whole of the value judgments that a society has in its history. These are values belonging to science, art, morality and religion. Culture is spiritual and it is every society's own product, it is the value that it manifests itself. The nation lives above these values that make up culture (Topcu, 2011: 164). Therefore, it is impossible for entrepreneurs not to be affected by these values. One of the most important products of cultural heritage is, of course, proverbs. Proverbs are the most essential expressions of the cultural heritage they are in, and are oral products.

A proverb is a core word or phrase that is always within the scope of a pattern and rule, including essays, thoughts and aspirations that are included throughout the history of society (Su, 1988: 5). Proverbs were born from the essence of society and developed together with society. Entrepreneur and entrepreneurship, like proverbs, will arise from the essence of society and will lead to the development of that society. It is thought that entrepreneurship, culture and proverbs, which are so related to each other, are influenced by one another and will feed each other. Therefore, it is aimed to investigate the approach of Turkish proverbs to entrepreneurship in this study. According to the literature survey that has been done, the entrepreneurship-culture relation was studied mainly in previous studies (Demirel ve Tikici, 2004; Aytaç, 2006; Güney vd., 2006; Aytaç ve İlhan, 2007; Güney ve Nurmakhmatuly, 2007; Kara, 2009; Kahraman vd., 2011; Okutan ve Balaban, 2014); and Turkish proverbs and management paradigms, Turkish business culture and system, leader's power sources, entrepreneurship, debt and indebtedness, shopping experience, merchant crafts (Akin , 2008; Akin, 2010; Meydan ve Polat, 2010; Esen ve Yılmaz, 2011; Avcı, 2014; Başfıncı, 2015;Çilingir, 2015) relationship has been discussed, and the results of the study are explained according to these associations. Whereas, in this study, it is aimed to reveal the approach of the proverbs which are one of the most important the products of the culture to the entrepreneurship concept. In this context, Turkish proverbs from seven different sources have been examined by means of content analysis. This study will lead to socio-cultural contributions to "entrepreneurship" and will encourage young entrepreneurs.

Turkish proverbs has been classified and discussed as the ones emphasizing the reasons leading to being an entrepreneur, the reasons preventing entrepreneurship and by the features that should be in the entrepreneur. Culture is

like a mirror to society, and it allows society to find its past, its future and its essence. Proverbs are also the pouring of this essence. Therefore, it was aimed to find the approach of Turkish proverbs to entrepreneurship by using content analysis technique from qualitative research methods. Turkish proverbs have been obtained by conducting document reviews in seven different sources. 62 Turkish proverbs emphasizing the reasons which are preventing the entrepreneurship, 43 Turkish proverbs leading to being entrepreneurs, and 311 Turkish proverbs emphasizing the features that should be in the entrepreneur. These findings are an indication of the entrepreneurial nature of the Turkish society. The reasons for entrepreneurship and the characteristics that must be in the entrepreneur are more than those that prevent entrepreneurship; this is also an indication that the causes that prevent entrepreneurship can be removed.

The proverbs that embody the Turkish world in a few words, including various things such as human, nature, community life, morality, philosophy, customs and belief, are born from the vast experience of the masses as a national being (Kavas, 1991: 35). Our research shows that this vast life experience has also contributed to entrepreneurship. These precious phrases should also inspire the entrepreneurship that is important for the development of the Turkish nation to be one of the advanced countries. Turkish proverbs must be guiding while entrepreneurship is infused to young people, entrepreneurship lessons should be rescued from stereotypes with Turkish proverbs. The walls of the institutions and organizations established to promote entrepreneurship of our own nationality should be embroidered with Turkish proverbs emphasizing the features that should be in the entrepreneur and the reasons for becoming entrepreneurs. Entrepreneurship should cease to be an education given only to university students or adults; and entrepreneurship education should be given in primary and secondary schools. The entrepreneurial passion must be given to people at a young age. Our most prominent part of our culture, our proverbs, must transform children and they should be cultivated as entrepreneurial giants of the future with the spirit of entrepreneurship that exists in the past.

When we look at the contributions of the research from the literature point of view, the findings are in parallel with the research results of Esen and Yılmaz (2011). However, this study has different elements from the study of Esen and Yılmaz (2011). In this study, seven different sources were analyzed and in addition to the reasons that lead to entrepreneurship and prevent entrepreneurship, the proverbs which emphasized the features that should be in entrepreneurs were mentioned. As a proposal for future researchers, it can be stated that they can make a research, in this breadth and in these dimensions, on Turkish proverbs and idioms about the characteristics of the leader and the manager.

**THE EFFECTS OF POWER RELATIONSHIPS AND CONFLICT ON PRICE
FLUCTUATIONS IN FRESH PRODUCE SUPPLY CHAINS: A QUALITATIVE
STUDY¹**

Seçil GÜLMEZ

İskenderun Technical University
Orcid ID: 0000-0002-4342-4386

Gül DENKTAŞ ŞAKAR

Dokuz Eylül University
Orcid ID: 0000-0002-1072-6150

Makale Geliş Tarihi: 08.09.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Abstract

Fresh produce supply chains differ from many other supply chains regarding the perishability of a product, short shelf life, seasonability, long production process, physical specialities as well as a large number of intermediaries involved. The specifications of a fresh produce supply chain are also interrelated with the factors that have a direct impact on price levels. Involvement of many actors within these supply chains as well as their changing needs and expectations may result in the emergence of possible conflicts and issues related to power. Although there is an increasing interest in fresh produce supply chains in the recent literature, studies that focus on the effects of intermediaries on fresh produce price fluctuations by considering perspectives of different actors are limited. Hence, the primary aim of the study is to analyse the impact of intermediaries in fresh produce supply chains on fresh produce price fluctuations and to identify the sources of these effects. The secondary aim of the study is to present the current situation of the fresh produce supply chain in Turkey. Face to face interviews were conducted with various members of fresh produce supply chains in Izmir, Turkey and qualitative analysis software (Nvivo) was used for content analysis, and interviews were interpreted. Findings highlight the effects of power and conflict factors between the supply chain parties on fresh produce price fluctuations. Although there are various factors, which cause price fluctuations as mentioned in the literature, power and conflict factors cannot be neglected. Interview results show that the weakest members of the fresh produce supply chain are the producers, who have no right to determine the price levels due to their unorganised structure. Merchants, wholesale market commissioners (WMC), industrial buyers and retailers gain dominance in fresh produce supply chain for the reasons of paying in advance, providing vast amount of quantity orders and incentives, concerns of producers regarding no purchase decisions, cash money requirements of producers, and claim of selling crops faster due to product characteristics. A conceptual framework is presented in order to reveal the main links between the actors and the related dimensions in fresh produce supply chains.

Keywords: *Conflict, Distribution Channel, Fresh Produce Supply Chain, Interview, Power.*

¹ This study has been submitted and presented at XIV. International Logistics and Supply Chain Congress, 1-2 December 2016, İzmir, Turkey. The literature review was extended to gain more insights from literature and to discuss the issue in utter detail.

TAZE MEYVE SEBZE TEDARİK ZİNCİRLERİNDE GÜÇ İLİŞKİLERİ VE ÇATIŞMANIN FİYAT DALGALANMALARINA ETKİSİ: KALİTATİF BİR ÇALIŞMA

Öz

Taze meyve sebze tedarik zinciri, ürünlerin dayanıksız olması, mevsimsellik, kısa raf ömrü, uzun üretim süreçlerine ihtiyaç duyulması, farklı ürün özelliklerine sahip olmalarının yanı sıra içerisinde çok sayıda aracı bulundurması sebebiyle diğer birçok tedarik zincirlerinden farklılık göstermektedir. Taze meyve sebze tedarik zincirinin özellikleri, fiyat seviyeleri ile doğrudan etkisi olan unsurlarla da bağlantılıdır. Birçok aktörün, bu tedarik zincirleri içerisinde bulunmalarının yanı sıra bu aktörlerin değişen ihtiyaçları ve beklentileri, olası kanal içi çatışmalar ve güç ile ilgili sorunların çıkmasına sebep olabilir. İlgili yazında, son dönemde, taze meyve sebze tedarik zincirine olan ilginin artmasına rağmen, farklı aktörlerin bakış açılarını dikkate alarak fiyat dalgalanmalarını inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Dolayısı ile bu çalışmanın ilk amacı, taze meyve sebze tedarik zincirindeki araçların, ürün fiyatlarındaki dalgalanmalara olan etkisinin incelenmesi ve bu etkilerin kaynaklarının tanımlanmasıdır. Araştırmanın ikinci amacı ise, Türkiye’de taze meyve sebze tedarik zincirinin mevcut durumunu ortaya koymaktır. Yüzyüze görüşmeler, İzmir-Türkiye’de taze meyve sebze tedarik zinciri içerisinde faaliyet gösteren çeşitli aktörlerle gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi için nitel analiz yazılımı (Nvivo) kullanılmış ve görüşmeler yorumlanmıştır. Bulgular, taze meyve sebze tedarik zinciri üyeleri arasındaki güç ilişkilerini ve çatışma unsurlarının ürün fiyatlarındaki dalgalanmalara olan etkisini ortaya koymaktadır. İlgili yazında da belirtildiği gibi taze meyve sebze fiyatlarının dalgalanmasına sebep olan çeşitli unsurlar olmasına rağmen, güç ve çatışma unsurlarının etkisi yadsınmamaktadır. Görüşme bulgularına göre, taze meyve sebze tedarik zinciri içerisindeki en zayıf üye, organize olmamalarından da kaynaklı olarak ve fiyat seviyelerinin belirlenmesinde de herhangi bir etkisi bulunmayan, üreticilerdir. Tüccarların, hal komisyoncularının, endüstriyel alıcıların ve perakendecilerin üreticilere avans vermeleri, yüklü miktarlarda ürün siparişi vermeleri, üreticileri teşvik etmeleri, ayrıca; üreticilerin ürünleri satabilmesi ile ilgili endişeleri, üreticilerin nakit ihtiyaçları ve ürün niteliğinden kaynaklı olarak üreticilerin ürünlerini hızlı bir şekilde satmak istemesi gibi sebepler ile pazarda hakimiyet kurmaktadır. Çalışma kapsamında, taze meyve sebze tedarik zinciri içerisinde yer alan aktörler arasındaki ilişkilerin ve ilgili boyutların ortaya çıkarılması amacıyla kavramsal bir çerçeve sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Dağıtım Kanalı, Taze Sebze Meyve Tedarik Zinciri, Mülakat, Güç

Introduction

Fresh produce and fresh produce supply chains have own specifications, which directly caused to problems in price fluctuations. Even though farmers do not get remunerative prices, high prices of fresh produce paid by customers lead to price fluctuations in many countries (Zhang and Deng, 2011:19, Negi and Anand, 2014: 163; Aysoy et al. 2015:1; Singh and Mishra, 2013:30). There are many reasons behind these problems, which have been discussed in the literature. Apart from the specifications of fresh produces supply chain structure contributes to price fluctuations as well. According to Aysoy et al. 2015:2-3) fresh produce supply chains involve a large number of intermediaries who distribute products from the farmer to retailer. Therefore, intermediaries play an important role in price fluctuations and

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

lead to inefficiency in the supply chain (Tolani and Hussain, 2013:266; Shukla and Jharkharia, 2013:117; Aramyan and Kuiper, 2009:7). While intermediaries have a significant role in fresh produce supply chain, existing studies did not investigate the effects of intermediaries on price fluctuations and the sources of these effects from the perspective of all the parties. Extant researches related to fresh produce supply chain and distribution channel theory gave attention to effects of power and conflict issues on relationships of fresh produce supply chain stakeholders. Therefore, the first aim of the study is to examine the effect of intermediaries in fresh produce supply chain on fresh produce price fluctuations and sources of these effects. The second aim of the study is to present the current situation of the fresh produce supply chain structure in Turkey through the interviews with the parties of fresh produce supply chain. The findings of the study may offer benefit for the fresh produce supply chain actors.

The study is organised as follows: Theoretical framework consists of two different sections that explain (i) fresh produce supply chain characteristics and price mechanism, and (ii) distribution channel theory: power and conflict dimensions. The methodology section provides information about the research process and data interpretation. Lastly, conclusions and recommendations for future research are presented.

Fresh produce supply chain characteristics and price mechanisms

Particular specifications of fresh produce affect supply chain management and performance of fresh produces (Kaipa, 2013). Many researchers have studied the characteristics of fresh produce which distinguish them from other supply chains. These characteristics can be listed as limited shelf life, perishability, delicateness and seasonality etc. (Kaipa et al. 2011; Aramyan et al., 2007; Xhoxhi et al. 2014; Rais and Sheoran, 2015; Liu et al. 2008; Rolfe et al. 2006; Aramyan and Kuiper, 2009; Nakandala et al. 2016). There are several reasons, which are associated with fresh produce price fluctuations. The report on "Global Food Crisis" point to high-energy prices, which increase the costs of fresh food production as it increases the cost of seed production, irrigation, transportation and fertilisers. Additionally, the report stated that supply and demand imbalances, low food stocks, climate change, droughts, population, income growth, changing dietary patterns in urban centers, urbanization, speculation in food market, food security, biofuel issues, constraints on agricultural production in developing countries, investments, trade rules, and market conditions (fair competition) also give rise to price increases (UNCTAD, 2008). Many studies have addressed the main reasons behind price changes in fresh produce supply chain. These reasons are illustrated in Table 1:

Table 1: Literature on the leading causes of price changes in fresh produce supply chain.

Main Reasons	References
Transaction cost	Zhang and Deng, 2011: 19-22; Baourakis and Kourgiantakis, 2002:589; Tolani and Hussain; 2013:968; Singh and Mishra, 2013:32
Transportation process and cost	Shukla and Jharkharia, 2013:119; Wilmsmeier and Sanchez, 2009:56; Tolani and Hussain, 2013:969; Aramyan and Kuiper, 2009:6
Waste	Negi and Anand, 2014: 162; Tolani and Hussain, 2013:966; Singh and Mishra, 2013:32; Kaipia et al. 2011:267; Shukla and Jharkharia, 2013:142
A large number of intermediaries	Tolani and Hussain, 2013:968; Rais and Sharon, 2015:6; Shukla and Jharkharia, 2013:140; Aysoy et al. 2015:2-3; Aramyan and Kuiper, 2009:7
Supply and demand misalignment	Rais and Sheoran, 2015:6; Taylor and Fearn, 2006:382; Shukla and Jharkharia, 2013:140; Singh and Mishra, 2013:32; Zhang and Deng, 2011:19-20
Improper production policies	Taylor and Fearn, 2006:379; Shukla and Jharkharia, 2013:117
Geographical conditions and transport routes	Sing-Peterson et al. 2013:43-47
Weather conditions	Singh-Peterson et al. 2013:42; Zhang and Deng, 2011:24
Information systems and data processing	Shukla and Jharkharia, 2013:140; Taylor and Fearn, 2006:381; Kaipia et al.,2011:273; Liu et al. 2008:17
Market structures and marketing	McLaughlin, 2004; Aysoy et al. 2015:8; Aramyan and Kuiper, 2009:5; Ward, 1982:209; Baourakis and Kourgiantakis, 2002:589
E-commerce	Baourakis and Kourgiantakis, 2002:580
Pricing techniques (competition, promotion etc.)	McLaughlin, 2004
Pricing policy (discounts or premium prices)	Sezen, 2004:223

Source: Compiled by the authors

It is significant to eliminate these factors which lead to price increases through an efficient supply chain management because inefficiency in fresh produce supply chain induces wastage and losses, which eventually cause farmers to face

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

lower income and customers to get low-quality products (Negi and Anand, 2014:162-163). According to Rais and Sheoran (2015:6), factors which enhance supply chain efficiency are the availability of cold storage, government policies, connectivity, sorting and grading technology, handling, and packaging, skilled labour, and linkage in the market channel. Moreover, demand forecasting, vertical coordination of farmers through cooperatives, customised logistics activities, information systems, and PPP (public-private partnership) solutions increase supply chain efficiency, and correspondingly, price levels decrease. Furthermore, smart pricing, which is compatible with operations based on lead time, capacity and inventory decisions (Liu et al., 2008:7; Rolfe et al., 2006:200; Fleischmann et al., 2003:9), emphasizes dynamic pricing due to setting exact fresh food prices which provides optimal ordering, decreases unsold wastage or low-priced products, and maximizes return on products. Sezen (2004:223-229) introduced a methodology to assist managers in discount price decisions. Nakandala et al. (2015:580) point to cost and quality optimisation to minimise costs. Besides, Handayati et al. (2015:4-5) argue that the coordination of supply chain members may decrease wastages and thus increase farmers' income. With regard to coordination and cooperation, Belaya and Hanf (2012:215) revealed the role of power in managing supply chain networks, especially with effects on coordination and cooperation to develop a strategy which provides an effective mix power mechanism to supply chain managers. In the light of this, the following section focuses on the power and conflict dimensions within a distribution channel by considering the supply chain issues.

Distribution channel theory: power and conflict dimensions

In the distribution channel literature, power is defined as follows: "A has power over B to the extent that he can get B to do something that B would not otherwise do" (Dahl, 1957: 202-203). In addition to this definition, Gaski (1984:11) stated that one channel member has control over another channel member's alternatives, environment, and information. The control could be comprehensive and effective enough to reach the considerable source of power. Sources of power are represented under six categories as; informational, reward, coercion, legitimate, expertise and referent. Many researchers have explained these terms in detail (Raven, 2008:1). Although French and Raven (1959:267) did not have "Informational Power" in their categorisation, Raven (2008:2) included the informational power to general categorisation. Reward power means that the influencer can reduce or diminish unfavourable consequences and to mediate favourable results over the influencee (Swasy, 1979). Giving economic rewards for increased sales and profits are simple examples of reward in the channel (Wilkinson, 1996:33). Legitimate power source, on the other hand, means that the influencer has legitimate right to prescribe the influencee, and then the influencee has to yield fewer conflicts with the influencer (Lusch, 1976:383). "Obliged", "obligated", "ought to", or "required to" terms may be seen as the signal of usage of legitimate power (Raven, 2008:3). Referent power stems from the influencee's opinions. The influencee considers the

influencer as a model whom the influencee wants to achieve (Raven, 2008:2). Hence, the influencee does not want to be in conflict with the influencer (French and Raven, 1959:263). Coercive power means if the influencee does not comply with the influencer, the influencer can bring changes by threatening the influencee (Raven, 2008:3-4). This source of power is based on the influencee's beliefs that if any fault occurs in cooperation with the influencer, the influencer can punish the influencee (Lusch, 1976:383). Informational power implies that the influencer explains why and how work should be done effectively and differently with convincing reasons. Then, the influencee understands and accepts the changing reasons (Raven, 2008:2). As far as expert power is concerned, the inferior believes that the superior has specific knowledge and expertise (Gaski, 1986:22). The relationship between two parties is based on trust (French and Raven, 1959:267). The expert power source is different from informational power in that the influencee believes that the influencer knows what behaviours should be implemented in any circumstance without understanding the reason (Raven, 2008:3).

Interdependence exists among channel members, which means that all channel members can be significantly affected by the practices of one channel member (Zikmund and Catalanello, 1976:801). Hence, distribution channel theory explains power and dependence relations. Social relations necessitate ties of mutual dependence between parties. These ties mean that each party has a position, which grants or denies, restraints or facilitates. Besides, dependence structure is profoundly affected by the behavioural response of channel members (Keith et al., 1990:30). The power as a function of dependence stems from the dependence of one another member (El-Ansary and Stern, 1972:47).

Conflict arises from channel members' different goals, ideas, and perceptions of reality. Moreover, conflict is mainly stimulated by the use of power. The superiority of conflicts or disagreements between firms has an impact on benefits stemming from influencing the other (Wilkinson, 1996:35; Boeck and Wamba, 2008:454; Weitz and Wang, 2004:873; Darling and Gabrielson, 2004:384). Potential reasons for conflicts under four issues are classified as role deviance, perceptual error, goal incompatibility and inefficient communication system. In addition to these four issues, coercive and noncoercive sources of power also have a significant effect on conflict in the channel (Lusch, 1976:383).

In distribution channel, cooperation and coordination activities are needed regarding the interdependence of organization to achieve predictability and trustability. Therefore, inevitably, conflict may arise between members when there are different aims, perceptions, and ideas. Conflicts need to be controlled to prevent disruptions in the channel (Wilkinson, 1996:39). To operate in an integrated way in the channel, co-operation and coordination between channel members should be achieved (Wilkinson, 1996:32).

Various studies about power and conflict have been found in the distribution channel literature. El-Ansary and Stern (1972:87) submitted a model for power

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

measurement and empirically measured power relationships in the distribution channel. Hunt and Nevin (1974:186) empirically evaluated the relationship between sources of power and power in the franchisor-franchisee channel. Lusch (1976:382) stated that coercive power usage increases the level of conflict between auto manufacturers and dealers. In case of dyadic channel relationships, Frazier (1983:158) argued that one firm's performance determine the other firm's dependence and added that dependence also determines antecedent firm's power level over following firms. Gaski (1986:9) studied causal relationship between sources of power and concluded as coercive power and reward power effect referent, expert and legitimate power. Heide and John (1988:20) found that existence of specific assets inclines dependence and dependence balancing increases performance. Due to dependence, positive consequences of power take place in the channel presumably. Keith et al. (1990:30) studied the impact of dependence and influence strategies over attitudes. Brown et al. (1995:363) analyzed effects of supplier's power usage upon retailer and supplier performance and commitment of retailer to the channel relationship. Ogbonna and Wilkinson (1998:77) illustrated changing concepts of commodity chain from supplier-driven to buyer-driven and shifting power balances among grocery retailers and manufacturers. Rokkan and Haugland (2002:211) discussed the impacts of power and effectiveness upon a relational exchange between retail chain and its vendors. Webb (2002:95) described strategies for conflict management in e-channel. Webb and Hogan (2002:338) found the effect of the hybrid channel over channel performance and satisfaction. Iyer and Villas-Boas (2003:80) found out that increase in retailer power develops coordination of channel. Powerful retailers may create benefits for all channel members. Darling and Gabrielson (2004:391) submitted a model for how the conflict is managed in the export distribution channel and described main steps to be followed. Benton and Maloni (2005:1) specified that power has the positive effect on satisfaction and performance in the relationship of buyer-supplier. Tikoo (2005:329) analyzed franchisors and franchisees relationship and conflict perceptions of franchisees. Author found out that franchisors use various persuasive communications in order to influence franchisees. Lindblom and Olkkonen (2006:482) examined category management within retailer-manufacturer relationship considering power concepts. Also, Xu and Beamon (2006:4) analyzed supply chain cooperation and coordination mechanisms in terms of managing organizational interdependencies. Level of interdependence is based on asymmetric-symmetric and cooperative-competitive. Power determines asymmetric and symmetric independence level of firms within the supply chain. Nagy (2006:315-316) suggested that exchanging of information between commercial partners depends on the power structure of supply network. Crook and Combs (2007:546) concentrated on basis and results of bargaining power in the supply chain. Also, they examined that how stronger and weaker members obtain benefit from supply chain management. Zhou et al (2007:309) examined perceptual differences of dependence asymmetry in the channel. Falk et al. (2007:143) specified that synchronization of

service channels should be achieved in order to minimize conflicts and increase the whole performance of channel system. Hua and Li (2008:697) developed game models considering cooperative and non-cooperative scenarios. Authors developed a point of view about how sensitiveness and demand uncertainty affect retailer dominance over manufacturer and supply chain cooperation. Wong and Johansen (2008:387) investigated manufacturer-retailer coordination process and argued that using coercive power does not always mean success in coordination. Boeck and Wamba (2008:433) highlighted that buyer-supplier relationships alter infrastructure of RFID and results of RFID implementations. Within the context of the study, eight key dimensions, which dominate buyer-supplier relationship, are determined. These dimensions are communication/information sharing, cooperation, trust, commitment, relationship value, power imbalance and interdependence, adaptation and conflict. Zhao et al. (2008:369) investigated impacts of power types over the commitment of manufacturers. Yeung et al. (2009:66) examined coercive power, trust, their interactive relations and effects on internal and supplier integration. The study found out that both trust and coercive power promote internal and supplier integration. Osmonbekov (2009:778) stated that increasing in conflict generates potential risks for e-business and found out that how conflict influences e-business failures. Fernie et al. (2010:894) discussed about how retailers in the UK provided supply chain control. Boulay (2010) analyzed governance of franchise-franchisor systems considering information systems, contract, and norms. Contracts and information systems are control mechanisms of the franchise system. Thus franchisor has control power over franchisees through the control mechanism. Chow et al. (2011:306) studied power balance between manufacturers and retailers in Chinese air conditioner market. Bobot (2011:25) found out that functional conflict has a positive effect on relationship quality of retailer-supplier. Besides dysfunctional conflict does not have a significant effect on overall relationship quality in retailer-supplier relationships. Mahmoud et al. (2011:35) contributed to main issues of channel structure and conflict management in developing economies. He et al. (2013:605) investigated that how power effected knowledge acquisition and supply chain performance. The study examined the relationship between knowledge acquisition, supply chain performance and power. Sheu (2015:97) examined interrelationships between channel power shifts, government intervention, green channel performance and relationship quality developments by providing an extensive framework. Hingley et al. (2015:78) investigated role of buyer-supplier relations. Collaborative roles of intermediaries decrease one-way power influences in supplier-buyer relationship.

Considering the distribution channel literature, studies related to fresh produce supply chain, are limited. While Aramyan et al. (2007:312) focused on the conflict between supply chain members, Mikkola (2008:189) examined the dyadic relationship in food supply chains by the market, network social relations and hierarchy or power. Similarly, Belaya and Hanf (2012:219) examined role and effects of power on coordination and cooperation in fresh produce supply chain. Taylor

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

(2005:744) discussed the power of UK supermarkets, which forces to processors and farmers to reduce prices. Hingley (2005:551) investigated power in business-to-business relationships in fresh produce supply. Xhoxhi et al. (2014:815) analysed the power of intermediaries over farmers and nature of their trading relationships from the viewpoint of farmers. Dapiran and Hogarth-Scott (2003:256) analyzed the role of power, dependence and cooperation relations between food retailers and suppliers and their impacts on category management. Howe (1998:212) discussed the changing trends of market power between UK grocery retailer and manufacturers. Mena et al. (2013:58) stated that dynamics of the multi-tier supply chain have influence over interdependence, structure and power balance in multi-tier supply chain in UK food industry. Bonet and Pache (2005:583) implied that controlling induce asymmetric power struggle and insert parties independence situation in logistics channel. However, these studies did not discuss the price fluctuations in the context of the distribution channel approach. Price fluctuations have not been examined from the distribution channel perspective within a holistic view, which covers all the fresh produce supply chain parties.

Methodology

This study is an exploratory research which analyses the impacts of fresh produce supply chain actors on price fluctuation and sources of these effects. This exploratory research also presents the current situation of fresh produce supply chain in Turkey. Studies, which investigate the effects of the fresh produce supply chain actors on price fluctuations, are limited in Turkey. Therefore, an exploratory study is needed to evaluate the perspectives of all parties.

Sampling is a crucial stage in the research process regarding the quality of implications (Onwuegbuzie and Collins, 2007:282). Snowball sampling method, which enables the researcher to identify a first subject which refers the researcher to another subject, was used in the study (Atkinson and Flint, 2004). Snowball sampling was employed to reach the related experts in the field. The interview questions were directed to an experienced executive who worked in the supply chain department of reputable retail companies for many years. The experienced executive provided the names of possible interviewees for the study. Following this, authors attended the İzmir Tarım Grubu meeting. Participants of the meeting were directors of cooperatives in İzmir, members of Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects (Chamber of Agriculture Engineering and Chamber of Food Engineering), agriculture journalists, agriculture and cooperative consultants, members of regional chambers of agriculture, representatives of İzmir Metropolitan Municipality, Chamber of Veterinary Medical, professors (Dokuz Eylül University and Ege University) and agriculture associations. Three interviews were conducted during this meeting. In general, the interview is performed and held with minimum two parties (Baker, 2004:163). Within the context of the study, 24 experts were contacted to get an appointment for the interview. However, interviews were conducted with 16 experts due to the busy schedule of the experts or unwillingness

to share information. Although the sample size was limited to 16 experts, the subject was discussed with the all parties in fresh produce supply chain. Additionally, replication of the answers indicated that the sample reached the saturation point (Saunders et al. 2017:5). Authors interviewed with the İzmir Provincial Directorate of Commerce, members of Arbitration Committee for Consumer, executive of İzmir Chamber of Stallholders, an agriculture journalist, executives of regional chambers of agriculture, sectoral consultants, a member of Chamber of Food Engineering, members of Chamber of Agriculture Engineers, Karşıyaka Municipality members, an academican at Ege University department of agricultural engineering, İzmir Metropolitan Municipality members and İzmir Central Wholesale Market Hall, executive of İzmir Association of Vegetable and Fruit Commissioner, commissioners, stallholders, owner of a factory that produces pickles and tomato paste. Due to the confidentiality issues, the details regarding of the interviewees was not provided in the study.

Within the context of the study, interview method was used to collect data. Interview is an effective and powerful way of qualitative data collection (views and opinions) based on verbal communication and narrative, which enables flexibility to researcher (Crouch and Kenzie, 2006:485; Ritchie and Ormston, 2014:138; Briggs, 1986:1; Bryman, 2012:468; Czarniawska, 2004:30). Interview question form for the semi-structured interview was prepared by the distribution channel theory and fresh produce supply chain studies (See Appendix 1). Semi-structured interviews are the most frequently employed interview technique in qualitative researches and involve open-ended questions (Dicicco-Bloom and Crabtree, 2006: 315; Cohen and Crabtree, 2006:1). Although there are many types of interview (Gill et al. 2008:291), the semi-structured interview was chosen in this study for data collection purposes since it provides extensive flexibility and fluidity and enables proper extent to research field and topics to the researcher. Also, it provides the opportunity to ask additional questions which are not scheduled before the interview (Bryman, 2012:468; Gill et al., 2008:291; Fowler, 2004; Baharein and Noor, 2008:1604). Once an interview guide was designed, the researcher must consider gaining as much information as possible about the study and correspond them with the aims of study (Gill et al. 2008:292). The interview guide for this study, which explores the effects of conflict over fresh produce prices, was prepared considering the factors that affect fresh produce prices. Besides, questions, which aim to find out the effects of power dimensions on price changes, were borrowed from the distribution channel literature.

Content analysis was used to interpret the data. In this analysis, obtained data is interpreted and summarized under main headings (Altunışık et al. 2012:324). Also, observational methods can be used in qualitative research by using notes, which comprise the interpretations of researchers (Elliott and Timulak, 2005:150). In the present study, all interviews were conducted face to face. Each interview lasted between 45-70 minutes and was audiotaped by receiving permission from the experts. During the interviews, the authors also noted important points. The

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

audiotapes and the notes were transcribed verbatim. 26 pages of data were obtained from the interviews in total. Information was imported to NVivo to apply content analysis to interview data. NVivo is a software used in qualitative research and provides analysis of data, management and synthesis of views and research design while enabling coding, reviewing, text editing, retrieving (Zamawe, 2015:15; Bandara, 2006:8; Azeem and Salfi, 2012:264). 18 words which evocate sources of power and conflict were determined in the light of the distribution channel literature. These words were entered into NVivo software and searched in every interview folder.

Content analysis

Content analysis is frequently used in qualitative research. Qualitative data obtained by interview need a different analysis method because they are expressed in words. At this point content analysis allows the researchers to analyze the qualitative data (Bengtsson, 2016: 13). Content analysis can also be employed by the software tool to manage and examine the data (Bazeley and Jackson, 2013: 2). In this study, NVivo was used to analyse word frequencies associated with power sources. Word frequency analysis was used to determine the power relations and conflict between the supply chain parties and to determine the sources of these factors. Word groups were determined by literature review, and then they were translated by authors and matched with interviews through NVivo. Primarily every interview folder was imported into the software. Text search was applied to every interview folder. NVivo analysis revealed the frequencies of the determined words. Since NVivo performs analysis on a word basis, documents were also cross-checked by the authors manually. Grey cells represent NVivo data, and white cells represent manual content analysis. Findings of text search are presented in Table 2.

Table 2: Analysis of Power Association Words by NVivo Software and Manual Content Analysis

	Word	Number of Expert	Word Times	Number of Expert	Mention Times
Reward	Encourage	3	7	-	-
	Promotion	1	1	-	-
	Reward	-	-	-	-
Legitimate	Liabe	-	-	-	-
	Obligate	1	4	-	-
	Contract	7	18	1	1
	Agreement	5	5	-	-
Referent	Model	-	-	-	-
Coercive	Threaten	1	1		
	Punish	-	-	1	1
	Force	6	8	4	8
Information	Convince	3	4		
	Knowledge	2	2	-	-
Expert	Information	1	1		
	Experience	5	7	1	1
	Trust	2	2	3	4
	Conflict	9	19	-	-
	Power	11	32	-	-

Content analysis of interviews reveals the perceptions of related parties in the fresh produce supply chain. Not surprisingly, the experts mostly used the words “power” and “conflict”. However, it has not been expected that the word "liable" would not be used by any of the experts. The results of the content analysis helped the authors have an idea about power and conflict dimensions in fresh produce supply chain and determine the sources of power in the channel.

Findings

Interview questions aimed to (i) determine the problems encountered by fresh produce supply chain members in Turkey, (ii) analyze fresh produce supply chain members’ relations based on power and conflict factors, and (iii) analyze the effects of these factors over price fluctuations and the problems occurring in fresh produce supply chain. Within the context of the study, interview questions attempted to address to each party of fresh produce supply chain. These members are producers (farmers), merchants (as intermediaries), wholesale market commissioners (WMC) (also intermediaries but different from the merchants regarding the property right of crops), the wholesale market office (WMO), retailers,

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

agricultural cooperatives (unions), industrial buyers and stallholders. Merchants and WMCs are different due to the property right of crops in the fresh produce market in Turkey. Merchants perform their commercial activities by taking possession of crops. However, WMCs do not take possession of crops but perform as receiving commission over each sale. Retailers represent big retailer store chains. Primary duties of the chamber of agriculture are register the producers and preparing documents related to producing activities (TZOB, 2010). Cooperatives are legal entities in which producers are organised. Industrial purchasers represent canned fruits and vegetable industry. Stallholders purchase fresh produces from the wholesale market, and then sell retail to consumers.

The price fluctuations and their possible reasons were analyzed from the perspectives of seven different fresh produce supply chain parties by their experiences and perceptions. Retailers were excluded as they did not attend the meeting.

Producers

Producers are in contact with merchants, WMCs, the WMO, retailers, cooperatives, chambers of agriculture and industrial purchasers. In addition to these parties, producers can directly sell their products to final consumers in the marketplace. While evaluating the producers in the fresh produce supply chain, they are seen as the weakest members in general. Considering the relationship between producers-WMCs-retailers-industrial purchasers, it can be said that producers do not have any power to determine crop prices. They only accept the prices offered by the intermediaries. Even if the crops are not in the harvest season, providing cash money to producers by the intermediaries is the main reason behind being weakest in the fresh produce supply chain.

[...] Producers have two options to get cash money. The first one is banks, but producers do not prefer to get a loan from banks due to various enforcements (interest rates, payment guarantee, and payment period). Therefore, they turn to merchants who they are already in contact. Producers demand cash money from merchants, but merchants determine the time of payment. How does the producer pay the money back? Of course, merchants want to buy fresh produce at lower prices than the market level. Although producers meet the cash money needs in this way, they cannot solve their real problems. Crops are not sold at its real value and they will face with finance problem again...

Besides, the characteristics of some fresh crops are not suitable for being stored. Even if crops can be stored, most of the producers do not have these infrastructures. In the relationship of producers-merchants, merchants provide cash money or assure payments based on the strength of their long-term commercial activities. Also, producers-WMCs build their relationship based on trust (French and Raven, 1959). However, WMCs threat producers in some cases. In case of misreporting of the actual details of crops, WMO is the authorized to impose fine to WMCs. WMCs force producers to pay the fine. WMCs withhold the payments to the

producer, WMO has the power of sanction over the commissioner. Relationships of producers-retailers and producers-industrial buyers are based on contract. When the predetermined price levels are lower than the market price levels, retailers and industrial buyers may desist from the purchasing decision, and when the predetermined prices are higher than the market price level, producers may desist from the selling decision. Furthermore, payment conditions and contract terms can be changed based on the requests due to the very high purchasing power of these parties. In the producers-retailers relationship, retailers return unsold products and they even control quality in the process of purchasing. In addition, retailers cut back on total payments instead of physically returning the products.

[...]Although retailers control the quality and calibration of our crops, they return waste crops if crops are not sold. Besides, crops are not returned physically. Retailers report us the amount of the unsold crops and cut back on total payments. Refunding in return for waste crops? It is not even a matter of discussion!

Relationships between producers-cooperatives stem from encouragement (provides cheaper fertilizers, seeds, agricultural pesticides) and the bargaining power of cooperatives on behalf of producers, which lead to trust. The conflict between these parties stems from different aims of the parties (Wilkinson, 1996). While producers desire to sell their crops at an expensive price, merchants, retailers, and industrial buyers want to buy the crops at a cheap price.

[...]Conflict arises from the different aims of the parties. Producers want to sell their crops at higher prices and buyers (retailers, merchants etc.) want to purchase crops at lower prices.

If producers keep company with each other, they can play a major role when determining the price level. Coupled with different aims of parties, buyers expect from producers to fulfill homogeneity of product quality, but producers do not meet the needs of buyers. Therefore, some of the conflict situations affect price changes.

Merchants, Wholesale Market Commissioners, and Wholesale Market Office

Power perceptions of parties about merchants and WMCs stem from the wide distribution network, providing cash money, experience, financing producers and dominating in the market. Besides the general views of parties about merchants, during the period of low prices of products, merchants purchase large tonnage of products. However, in high prices periods, they sell the products which have been stored before and they can offer speculative prices for unharvested products. Also, financing of producers by intermediaries causes the offering lower prices for crops.

[...] When crops are cheap, merchants buy a huge amount of crops and keep waiting for the market gap. When there are fewer products in the market, they sell their crops at higher prices.

Due to having wide distribution networks, merchants are able to control the quantity of the products in their market area. The perception of industrial buyers,

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

merchants and WMCs is that supply and demand equilibrium determines market prices (Zhang and Deng, 2011; Rais and Sheoran, 2015; Taylor and Fearn, 2006; Shukla and Jharkharia, 2013; Singh and Mishra, 2013). Besides the perception of the other parties of the fresh produce supply chain is totally different. According to their opinion, possession of the crops by merchants regulate the market. Possession of crops is the main instrument to allow supply and demand equilibrium. Merchants and WMCs have market dominance owing to family relationships. Accordingly, merchants and WMCs work together and producers should supply a vast amount of crops that meet the desired product specifications. Furthermore, merchants impel commissioners to sell crops at determined prices. Because merchants have the power of holding the vast amount of crops in their relationship. As it is stated in Lusch (1976), merchants punish a WMC by selling the products through another WMC due to not cooperating with merchants.

[...] When merchants decide to sell crops through the commissioner, merchants determine the commission charge. Otherwise, merchants threaten the commissioners not to sell the crops through the commissioner.

Additionally, power perceptions of merchants about producers stem from advance payments. The relationship between WMCs and retailers is established by contract and the power of retailer stems from regularity in purchasing activities and a vast amount of purchases. Retailer demands quality products and imposes sanctions about quantity. Generally, retailer terms are accepted in agreement. According to the Act. 5957, WMCs, merchants, producers, stallholders, cooperatives, industrial buyers, and retailers should be registered to the wholesale market register system to be able to perform trading activities (Official Gazette, 2011). Rather than determining the general level of prices, the WMO monitors the declaration of quantity of products, buyers, and sellers in the wholesale market. In case of misreporting by WMCs, the office imposes a fine. The WMO aims to decrease undeclared product sell and supervises whether the sales revenue has been paid to producers by the WMCs in the system. Together with duties of WMO, conflicts between producers and WMCs arise from audits. The imposed fine is reflected producers by WMCs, yet the problem does not affect the general price levels.

[...] In case the wholesale market office imposes a fine to the wholesale market commissioners, commissioners dictate producers to make the payment for the fine.

Industrial Buyers

The parties related to industrial buyers are producers, merchants, and WMCs. Industrial buyers perform procurement activities in different ways. They purchase from informal intermediaries who are also producers and intermediate crops of other producers. Additionally, industrial buyers purchase crops from WMCs on the basis of commission. Apart from commission basis, industrial buyers purchase from merchants and producers. Within this framework, industrial buyers encourage producers by know-how, struggling with deceased, irrigation, planting, procuring advance, seed, seedling, pesticide, garden frame, and fertilizer.

[...] We encourage the growth of specific crops by giving seedling, seed, fertilizer, pesticides, procuring advances, and garden frame.

The fact remains that industrial buyers sign a contract with producers and ensure purchase guarantee without any encouragement. Due to providing value-added services control and standardized products, cooperatives are preferred by industrial buyers.

[...] Cooperatives coordinate producers and they are planting, harvesting and applying the pesticide. Applying pesticides is very important in terms of residues. We cannot control all producers. But cooperatives apply pesticides in a controlled manner. In addition, cooperatives standardize crops and provide same quality crops and value-added services.

These activities have been carried out commonly in recent years owing to the lack of industrial-oriented production. To increase industrial oriented production, industrial buyers have been tending to establish buying centers so as to purchase the crops instead of encouragement activities. Infringement of contract is the main conflict reason, but the conflict does not stem from the power of industrial buyers. The reason is the breach of contract by the producers when fresh produce price level is higher than that determined before in the contract. With the supply and demand circumstances (Zhang and Deng, 2011; Rais and Sheoran, 2015; Taylor and Fearn, 2006; Shukla and Jharkharia, 2013; Singh and Mishra, 2013; Zhang and Deng, 2011), quantity, price, and contract terms are determined by industrial buyers.

Cooperatives (Unions)

All interviewed parties agree on encouraging the cooperative system. Producers support cooperatives. Because being organized provides to be more powerful against the other parties. Since lack of bargaining power of producers leads to having no right to determine price levels. Along with the encouraging producers, cooperatives also try to organize producers by training. Bargaining by cooperatives on behalf of producers leads to trust which promotes future collaboration.

Other parties encourage the cooperative system in terms of supplying more standardized and quality products. The general view of the producers and cooperatives is that owing to lack of production planning, producers cannot sell their products at acceptable prices. The number of producers is less than that of buyers. By virtue of cooperatives, producers can play an active role in determining price levels. If the characteristics of products are suitable for storage, productions can be sold by providing equilibrium between supply and demand. According to producers and cooperatives, cooperatives need to access consumers directly. At this point, cooperatives need to develop either marketing department or establish new marketing cooperatives.

Stallholders

Along with the formal parties in or out of the wholesale market, informal parties fulfill intermediary activities. The vast amount of fresh crops sold in

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

marketplaces are not registered and are sold by these informal intermediaries (Aysoy et al., 2015). Apart from stallholders, merchants, and WMCs, perceptions of different parties which worked in the sector before considering that merchants have an impact on stallholders when determining final price levels. Within the scope of the relationship, as in merchants-WMCs, stallholders can be motivated by merchants in terms of sale prices (Lusch, 1976). Perception of stallholders about determining price levels is supply and demand equilibrium (Zhang and Deng, 2011; Rais and Sheoran, 2015; Taylor and Fearn, 2006; Shukla and Jharkharia, 2013; Singh and Mishra, 2013; Zhang and Deng, 2011). Additionally, transportation costs (Shukla and Jharkharia, 2013; Wilsmeier and Sanchez, 2009; Tolani and Hussain, 2013; Aramyan and Kuiper, 2009) and profits (Tolani and Hussain, 2013; Rais and Sharon, 2015; Shukla and Jharkharia, 2013; Aysoy et al., 2015; Aramyan and Kuiper, 2009) are added to final prices. Informality reduces competitiveness with regard to prices between stallholders. Rather than the conflict between stallholders-merchants-WMCs, stallholders need to these parties for supplying crops for stallholders. Besides, there is also the family relationship between merchants-stallholders and WMCs-stallholders. Generally, they support each other in the market and compromise in selling crops. If the relations between these parties are not based on family relation, merchants and WMCs are more powerful in comparison to stallholders in terms of market domination.

Discussion

According to the interpretation of the interviews, the relationship of power between the parties in fresh produce supply was summarised as in Table 3.

Table 3: Relationship between the Parties in Fresh Produce Supply Chain

	WMO	WMC	Merchant	Industrial Buyer	Cooperative	Stallholder	Retailer
Producer	L	E/C	E	I/L/E	E/R*/I	L	L
WMC	L		E/C	L/C	L	C	L/C
Merchant	L	E/C		L	--	C	L/C
Industrial B.	L	L/C	L		L	--	--
Cooperative	L	L	--	L		--	L
Stallholder	L	C	C	--	--		--

C-Coercive Power

E-Expert Power

I-Informational Power

L-Legitimate Power

R-Reward Power

Source: Created by Authors

The study showed that power has a significant effect on price fluctuations. These findings broadly support the work of other studies in this field linking with the fresh produce supply chain and distribution channel literature. Findings showed that the power regulates the relationships between the fresh produce supply chain actors. Prices are determined by the actors who had the power. Depending on their position, actors control the fresh produce supply channel member with the different power sources. These findings are consistent with the Mikkola (2008), Taylor (2008), Hingley (2005), Mena et al. (2013), and Xhoxhi et al. (2014). The power relations between the fresh produce supply chain actors can be summarized as below:

The WMO has the legitimate right on all related parties as the wholesale market is the system which has been determined by laws and regulations. Registered parties are obliged to declare the product details and quantity of sales. WMO controls the declaration of the number of products and registered parties. Therefore, WMO only regulates the prices indirectly regarding restraining the illegal intermediaries who affect the price levels.

WMCs-producers relationship is built on expert power, and WMC provides its power through trust (French and Raven, 1959:263) (payment guarantee and advances) and expertness (selling products in a short time through extensive distribution networks). Additionally, however, WMCs have coercive power over producers due to their illegal sanction from the viewpoint of producers. The producer-merchant relationship is based on trust. Expert power explains the power source in this case (French and Raven, 1959:263). The relationship of the producer-industrial buyer is based on informational, legitimate and expert power. Because industrial buyers have legitimate right on producers (Lusch, 1976:388; Raven, 2008:7), but the determination of contract terms stems from expert power (Gaski, 1986:11) (expertness, a vast amount of purchasing capacity) of the industrial buyer. However, the effect of purchasing power on determining the contract terms cannot be neglected. Also, industrial buyers have informational power over producers in that they provide the know-how to the producers and teach how production should be done efficiently. Mena et al. (2013) mentioned this issue in the case of grain retailers and farmer. Mena et al. (2013) also stated the potential effects of this issues on price fluctuations.

The power of producers-cooperatives relationship is based on expert (trust about bargaining experience) and reward power (encouragement). Producer-stallholder power relation is based on an agreement guaranteed by a contract. Contract terms are determined to fulfil the requirements of both sides. At this point, the amount of crops traded by producer and stallholder is less than the number of crops traded by merchants, WMCs, and industrial buyers. The relationships between retailer-producer and industrial buyer-producer are the legitimate power which is based on contract terms (Raven, 2008:6; Lusch, 1976:383). The position of the producers shows congruity with the study of Xhoxhi et al. (2014). Producers aim to sell their products in a short period due to the characteristics of fresh produce.

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

Financial needs of the producers lead to increase the dependence of producers to intermediaries and to consider short-term outcomes. Hence, producers are the weakest parties among the fresh produce supply chain actors. This disadvantageous situation causes the producers get non-remunerative prices. The cooperative system will be beneficial for the producers to eliminate disadvantages. With the development of the cooperative system, intermediaries in the fresh produce supply chains will be reduced, so the producers will be able to reach the broad spectrum of customers by supplying the standardised, value-added and quality products with fruitful prices. As in the cooperative-retailer relations, procurement of standardised products, value-added services give cooperatives the right to determine price levels by legal contracts.

The WMC-merchants relationship is based on expert power due to being able to control and hold a vast amount of crops and long-term commercial activities (Gaski, 1986:21). Merchants also have coercive power by threatening (Raven, 2008:6) a WMC selling crops by another WMC if there are no family relationships between merchants and the WMC. The relationship of WMC-industrial buyer and WMC-cooperative are based on legitimate power, and contract terms arrange the relationships (Lusch, 1976:383). WMC-retailer relationship is based on legitimate and coercive power. If WMC does not meet the retailer requirements, threats about changing the commissioner (Raven, 2008:6) and the contract terms determine the relationship between parties (Lusch, 1976:383). The merchants and industrial buyers relationship are based on legitimate power determined by contract terms (Lusch, 1976:383). Merchant-retailer relationship is built on legitimate and coercive power. If the merchant does not meet the requirements of the retailer, the retailer changes its suppliers. The base of the power relations mainly stems from the vast amount of purchasing capacity. The result is consistent with the Hingley (2005)'s statement on that retailers provide its suppliers with more business. This situation also affects the extent of legitimate power. The increase in purchasing power is useful in determining the contract terms as in the industrial buyer case. For this reason, prices are determined to the extent permitted by legitimate power as Taylor (2005) stated in his study. The relationship of merchants and cooperatives is not identified in the study as cooperatives are directly associated with producers. The merchant-stallholder relationship is based on coercive power which stems from controlling the number of products and threatening not to sell crops.

In a merchants-stallholders relationship, merchants and WMC have power over stallholder if there is not any family relation. Merchants arrange either the promissory note or cash as in the relationship between WMC-stallholder. Considering the market dominance of merchants and WMC according to interview consequences, their relationship is based on coercive power.

There is no relationship determined between industrial buyer and stallholder, as stallholder is not a supplier of the industrial buyer. Also, the industrial buyer-retailer relationship has been excluded because processed products lose their fresh

characteristics. Cooperative-stallholder and stallholder-retailer relationships have not been determined because cooperatives sell a vast quantity of products. However, stallholder purchases limit the number of products.

The conflicts between fresh produce supply chain members arise from the claim of purchasing at lower prices and then selling at higher prices. These results reflect those of Xhoxhi et al. (2014) who also stated that considerations on profit margins foster the conflict between the intermediaries and producers. Although conflicts between fresh produce supply chain parties affect price levels from time to time, the main reason behind price fluctuation is power dimensions owned by parties in addition to the reasons mentioned in the literature.

Conclusion

This study aimed to examine the extent to which the power relations and conflict influence the fresh produce price fluctuations. Interview technique examined power relations and conflict factors. Sources of power and conflict between fresh produce supply chain parties were analysed. Distribution channel perspective enabled a useful lens for the understanding of the impacts of fresh produce supply chain actors on price fluctuations. Although prices are affected by many reasons as discussed in the literature, the effects of power relations between fresh produce supply chain members on price are neglected. Although conflict is fundamentally incited by power usage (Wilkinson, 1996:32), the effects of power on conflict were not specified in the study. Based on the interview data, it can be said that the weakest member in fresh produce supply chain is producers since unorganised producers have no right to intervene in price levels. Merchants, WMCs, industrial buyers and retailers gain dominance in fresh produce supply chain due to such reasons as paying in advance, providing a vast amount of quantity orders and incentives, concerns of producers regarding no purchase decisions, cash requirements of producers, claim of selling crops faster due to product characteristics. However, the debate between the parties about power continues. Fresh produce cooperatives are weak in Turkey. It is evident that strengthening the cooperatives provides more systematic and organised fresh produce supply chain regarding ensuring value-added services, legal conformity, eliminating illegal parties in the supply chain and enhancing contentment of both producers and final consumers. It should be said that it is difficult to put forward power and conflict dimensions between the parties correctly due to parental relationship. Within this study, examining the relationships and power sources of each party provides a holistic view regarding determining the critical points of the price mechanism, rather than finding the most powerful party in the fresh produce supply chain.

Limitations and Suggestions for Further Research

No study is without limitations. Fresh produce supply chains involve a wide range of product groups with various characteristics. It is clear that the characteristics of a specific product would be different compared with other product groups as well as the price mechanisms. Although this study provided an overview

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

of various experts in fresh produce supply chains, the number of parties interviewed could be increased. The total number of participants was sixteen due to time limitations.

Since this study is a preliminary study in identifying the primary price mechanisms in the fresh produce supply chain, there is still room for research. For further research, seed suppliers can be added to understand the starting point of determining price levels. Other specific product groups can be selected to examine the supply chain extensively. Also, systematic solutions should be applied to minimize price fluctuations in the market. Additionally, organic agriculture supply chain should be analysed by distribution channel perspective for providing a better understanding of price mechanisms. Although the interview method provided fruitful insight in understanding the current situation in fresh produce supply chains, other qualitative research methods can also be employed. For instance, Delphi study may reflect the views of various parties by considering the main areas of consensus or disagreement. Hence, the main points of the problem resolutions may be achieved by understanding the views of various experts in the field. Moreover, a quantitative approach including the application of surveys may help the scholars to test the hypotheses regarding the power and conflict issues as well as the price changing variables in a typical fresh produce supply chain.

Acknowledgement

We would like to submit our gratitude to “İzmir Tarım Grubu” and Agricultural Engineer (M.Sc) Okay SERÇİNOĞLU for contributing the actualisation of the study and sharing precious information.

References

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Aramyan, L.H. & Kuiper, M. (2009). Analyzing price transmission in agri-food supply chains: An overview. *Measuring Business Excellence*, 13, 3-12.
- Aramyan, L. H., Lansink, A. G. J. M. O., Van der Vorst, J. G. A. J. & Van Kooten, O. (2007). Performance measurement in agri-food supply chains: A case study. *Supply Chain Management: An International Journal*, 12, 304-315.
- Atkinson, R. & Flint, J. (Ed.). (2004). *Snowball sampling. The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods*, USA: Sage Publications.
- Aysoy, C., Kırılı, D. & Tümen, S. (2015). How does shorter supply chain affect pricing of fresh food? Evidence from a natural experiment, *Working paper, Central Bank of Republic of Turkey*, Ankara, October.
- Azeem, M. & Salfi, N. A. (2012). Usage of NVivo software for qualitative data analysis, *Academic Research International*, 2, 262-266.
- Baker, C. (2004). *Membership categorization and interview accounts, qualitative research: Theory, method and practice*. Great Britain: Sage Publications.

Bandara, W. (2006). Using NVivo as a research management tool: A case narrative. *Proceedings of QualIT2006: Quality and Impact of Qualitative Research (2006)*, Brisbane, Australia, 6-19.

Baourakis, G. & Kourgiantakis, M. (2002). The Impact of e-commerce on agro-food marketing: The case of agricultural cooperatives, firms and consumers in crete. *British Food Journal*, 104, 580-590.

Bazeley, P. & Jackson, K. (2013). *Qualitative data analysis with Nvivo*. UK: Sage Publications.

Belaya, V. & Hanf, J. (2012). Managing Russian agri-food supply chain networks with power. *Journal on Chain and Network Science*, 12, 215-230.

Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8-14.

Benton, W. C. & Maloni, M. (2005). The influence of power driven buyer/supplier relationships on supply chain satisfaction. *Journal of Operations Management*, 23, 1-22.

Bobot, L. (2011). Functional and dysfunctional conflicts in retailer-supplier relationships. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 39, 25-50.

Boeck, H. & Wamba, S. F. (2008). RFID and buyer-seller relationships in the retail supply chain. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 36, 433-460.

Bonet, D. & Pache, G. (2005). A new approach for understanding hindrances to collaborative practices in the logistics channel. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 33, 583-596.

Boulay, J. (2010). The role of contract, information systems and norms in the governance of franchise systems. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 38, 662-676.

Briggs, C. H. (1986). *Learning how to ask sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science*. UK: Cambridge University Press.

Brown, J. R., Lusch, R. F. & Nicholson, C. Y. (1995). Power and relationship commitment: Their impact on marketing channel member performance. *Journal of Retailing*, 74, 363-392.

Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. (4th Edition). NY: Oxford University Press.

Chow, C. S. F., Kaynak, E. & Yang, C. J. (2011). Channel power struggle between a manufacturer giant and a retailer giant in china who is the winner?. *International Business Journal*, 21, 306- 321.

Cohen, D. & Crabtree, B. (2006). Qualitative Research Guidelines Project. July 2006. Available at: <http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html> (Access Date: 25.03.2018).

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

Crook, T. R. & Combs, J. G. (2007). Sources and consequences of bargaining power in supply chains. *Journal of Operations Management*, 25, 546-555.

Crouch, M. & McKenzie, H. (2006). The logic of small samples in interview-based qualitative research. *Social Science Information*, 45, 483-499.

Czarniawska, B. (2004). *Narratives in Social Science Research*. GB: Sage Publications.

Dahl, R. A. (1957). The concept of power. *System Research and Behavioral Science*, 2, 201-215.

Dapiran, G. P. & Hogarth-Scott, S. (2003). Are co-operation and trust being confused with power?. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 31, 256-267.

Darling, J. & Gabrielsson, M. (2004). Conflict management in export distribution channels: A case focusing on skills to improve operations. *Journal of Business Economics*, 4, 383-403.

Dicicco-Bloom, B. & Crabtree, B.F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*. 40, pp.314-321.

El-Ansary, D. I. & Stern, L. W. (1972). Power measurement in the distribution channel. *Journal of Marketing Research*, 9, 47-52.

Elliott, R. & Timulak, L. (2005). Descriptive and interpretive approaches to qualitative research. (Ed. Miles, J. and Gilbert, P.), *A Handbook of Research Methods in Clinical and Health Psychology*, New York: Oxford University Press, pp.147-159.

Emerson, R. M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27,31-41.

Falk, T., Schepers, J. Hammerschmidt, M. & Bauer, H. H. (2007). Identifying cross-channel dissynergies for multichannel service providers. *Journal of Service Research*, 10, 143-160.

Fernie, J., Sparks, L. & McKinnon, A. C. (2010). Retail logistics in the uk: past, present and future. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 38, 894-914.

Fleischmann, M., Hall, J. M. & Pyke, D. F. (2003). Smart pricing: linking pricing decisions with operational insights. *MIT Sloan Management Review*, 45, 9-13.

Frazier, G. L. (1983). On the Measurement of Interfirm Power in Channels of Distribution. *Journal of Marketing Research*, 20, 158-166.

French, J. R. P. & Raven, B. H. (1959). The bases of social power. (Ed. Cartwright, D.) *Studies in Social Power*, Ann Arbor: University of Michigan Press, pp.150-167.

Fowler, F.J. (2004). *Structured interview*. The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods. USA: Sage Publications.

Gaski, J. F. (1984). The Theory of power and conflict in channels of distribution. *Journal of Marketing*, 48, 9-29.

Gill, P., Stewart, K., Treasure, E. & Chadwick, B. (2008). Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups. *British Dental Journal*, 204, 291-295.

Handayati, Y., Simatupang, T.M. & Perdana, T. (2015). Agri-food supply chain coordination: the state-of-the- art and recent developments. *Logistics Research*, 8, 1-15.

He, Q., Ghobadian, A. & Gallear, D. (2013). Knowledge acquisition in supply chain partnerships: The role of power. *International Journal of Economics*, 141, 605-618.

Heide, J.B. & John, G. (1988). The role of dependence balancing in safeguarding transaction-specific assets in conventional channels. *Journal of Marketing*, 52, 20-35.

Hingley, M. K. (2005). Power imbalanced relationships: cases from UK fresh food supply. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 33, 551-569.

Hingley, M., Lindgreen, A. & Grant, D .B. (2015). Intermediaries in power-laden retail supply chains: An opportunity to improve buyer-supplier relationships and collaboration, *Industrial Marketing Management*, 50, 78-84.

Howe, W. S. (1998). Vertical market relations in the UK grocery trade: Analysis and government policy. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 26, 212-224.

Hua, Z. & Li, S. (2008). Impacts of demand uncertainty on retailer's dominance and manufacturer-retailer supply chain cooperation, *Omega*, 36, 697-714.

Hunt, S. D. & Nevin, J. R. (1974). Power in a channel of distribution: Sources and consequences, *Journal of Marketing Research*, 11, 186-193.

Iyer, G. & Vilas-Boas, J. M. (2003). A bargaining theory of distribution channels. *Journal of Marketing Research*, 40, 80-100.

Kaipia, R., Dukovska-Popovska, I. & Loikkanen, L. (2013). Creating sustainable fresh food supply chains through waste reduction. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 43, 262-276.

Keith, J. E., Jackson, D. W. & Crosby, L. A. (1990). Effects of alternative types of influence strategies under different channel dependence structures. *Journal of Marketing*, 54, 30-41.

Lindblom, A. & Alkkonen, R. (2006). Category management tactics: An analysis of manufacturer's control. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 34, 482-496.

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

Liu, X., Tang, O. & Huang, P. (2008). Dynamic pricing and ordering decision for the perishable food of the supermarket using RFID technology. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 20, 7-22.

Lusch, R.F. (1976). Sources of power: Their impact on intrachannel conflict. *Journal of Marketing Research*, 8, 382-390.

Mahmoud, M. A., Hinson, R.E. & Anning-Dorson, T. (2011). Channel structure and conflict management among multinational corporations (MNCs) in Ghana. *International Management Review*, 7, 35-43.

McLaughlin, E.W. (2004). The Dynamics of Fresh Fruit and Vegetable Pricing in the Supermarket Channel. *Preventive Medicine*, 39, 81-87.

Mena, C., Humphries, A. & Choi, T.Y. (2013). Toward a theory of multi-tier supply chain management. *Journal of Supply Chain Management*, 49, 58-77.

Mikkola, M. (2008). Coordinative structures and development of food supply chains. *British Food Journal*, 110, 189-205.

Nagy, A. (2006). Collaboration and conflict in the electronic integration of supply networks. *Proceedings of the 39th Hawaii International Conference on System Sciences (2006)*, Hawaii, pp. 315-337.

Nakandala, D., Lau, H. & Zhang, J. (2016). Cost-optimization modelling for fresh food quality and transportation. *Industrial Management & Data Systems*, 116, 564-583.

Negi, S. & Anand, N. (2014). Supply chain efficiency: an insight from fruits and vegetables sector in India. *Journal of Operations and Supply Chain Management*, 7, 154-167.

Noor, K.B.M. (2008). Case study: A strategic research methodology. *American Journal of Applied Sciences*, 5, 1602-1604.

Official Gazette, (2011). The act on regulation of the trade of vegetable-fruit and other commodities with sufficient depth in respect of supply and demand. Available at: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111207-13.htm> (Access Date: 16 August 2017).

Ogbonna, E. & Wilkinson, B. (1998). Power relations in the UK grocery supply chain: developments in the 1990s. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 5, 77-86.

Onwuegbuzie, A. J. & Collins, K. M. T. (2007). Topology of mixed methods sampling design in social science research. *The Qualitative Report*, 12, 281-316.

Osmonbekov, T., Bello, D. C. & Gilliland, D.I. (2009). The impact of e-business infusion on channel coordination, conflict and reseller performance", *Industrial Marketing Management*, 38, 778-784.

Rais, M. & Sheoran, A. (2015). Scope of supply chain management in fruits and vegetables in India. *Journal of Food Processing and Technology*, 6, 427-434.

Raven, B. H. (2008). The bases of power and the power /interaction model of interpersonal influence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 8, 1-22.

Ritchie, J. & Ormston, R. (2014). *The application of qualitative methods to social research. Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers* (2nd Edition), London: Sage Publications.

Rokkan, A.I. & Haugland, S.A. (2002). Developing relational exchange, effectiveness and power. *European Journal of Marketing*, 36, 211-230.

Rolfe, J., Bretherton, P., Hyland, P. & Soosay, C. (2006). Statistical techniques to facilitate the launch price of fresh fruit: bringing science to the art of pricing. *British Food Journal*, 108, 200-212.

Sans, P., Fontguyon, G. & Briz, J. (2005). Meat safety as a tool of differentiation for retailers spanish and french examples of meat "supply chain brands". *International Journal of Retail & Distribution Management*. 33, 618-635.

Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J., Bartlam, B., Burroughs, H. & Jinks, C. (2017). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Qual Quant*.

Sezen, B. (2004). Expected profit approach used in discount pricing decisions for perishable products. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 32, 223-229.

Sheu, J-B. (2015). Power shifts and relationship quality improvement of producer-retailer green channel dyads under government intervention. *Industrial Marketing Management*, 50, 97-116.

Shukla, M. & Jharkharia, S. (2013). Agri-fresh produce supply chain management: A state-of- the-art literature review. *International Journal of Operations & Production Management*, 33, 114- 158.

Singh-Peterson, L., Shoebridge, A. & Lawrence, G. (2013). Food pricing, extreme weather and the rural/urban divide: A case study of northern nsw, Australia. *Journal of Food Security*, 1, 42-48.

Singh, U. S. & Mishra, U. S. (2013). Vegetable supply chain: A conceptual study. *Food Science and Quality Management*, 15, 30-35.

Swasy, J. L. (1979). Measuring the bases of social power. *Advances in Consumer Research*, 6, 340-346.

Taylor, D.H. (2005). Value chain analysis: An approach to supply chain improvement in agri-food supply chain. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 35, 744-761.

Taylor, D.H. & Fearne, A. (2006). Towards a framework for improvement in the management of demand in agri-food supply chains. *Supply Chain Management: An International Journal*, 11, 379- 384.

The Effects of Power Relationships and Conflict on Price Fluctuations in Fresh Produce Supply Chains: A Qualitative Study

Tikoo, S. (2005). Franchisor use of influence and conflict in a business format franchise system. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 33, 329-342.

Tolani, V. C. & Hussain, H. (2013). Strategic change in model of fruit and vegetables supply chain. *Global Journal of Management and Business Studies*, 3, 965-970.

Tsay, A. A. & Agrawal, N. (2004). Modeling conflict and coordination in multi-channel distribution systems: A review. (Ed: Simchi-Levi, D. Wu, D. and Shen, M.), *Supply Chain Analysis in the E-business Era*, Boston: Kluwer Academic Publishers, pp.1-56.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (2010). Türkiye Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu. http://www.tzob.org.tr/Portals/0/Dokumanlar/6964_Sayili_kanun.pdf (Access Date 12 August 2017).

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development), (2008). Addressing the global food crisis: Key trade, investment and commodity policies in ensuring sustainable food security and alleviating poverty. *Advance Unedited Version, The High-Level Conference on World Food Security: The Challenges of Climate Change and Bioenergy* (2008), Rome: Italy pp.1-25.

Ward, R. W. (1982). Asymmetry in retail, wholesale, and shipping point pricing for fresh vegetables. *American Journal of Agricultural Economics*. 64, 205-212.

Webb, K. L. & Hogan, J. E. (2002). Hybrid channel conflict: causes and effects on channel performance. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 17, 338-356.

Weitz, B. and Wang, Q. (2004). Vertical relationships in distribution channels: A marketing perspective. *The Antitrust Bulletin*, 49, 859-876.

Wilkinson, I. F. (1996). Distribution channel management: Power considerations. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 26, 31-41.

Wilmsmeier, G. & Sanchez, R.J. (2009). The relevance of international transport costs on food prices: Endogenous and exogenous effects. *Research in Transport Economics*, 25, 56-66.

Wong, C.Y. & Johansen, J. (2008). A framework of manufacturer-retailer coordination process: Three case studies. *International Journal of Retail & Distribution Management*. 36, 387-408.

Xhoxhi, O., Pedersen, S.M., Lind, K.M. & Yazar, A. (2014). The determinants of intermediaries' power over farmers' margin-related activities: Evidence from Adana, Turkey. *World Development*, 64, 815-827.

Yeung, J.H.Y., Selen, W., Zhang, M. & Huo, B. (2009). The effects of trust and coercive power on supplier integration. *International Journal of Production Economics*, 120, 66-78.

Zamawe, F.C. (2015). The implication of using nvivo software in qualitative data analysis: Evidence-based reflections. *Malawi Medical Journal*, 27, 13-15.

Zhang, S. and Deng, X. (2011). *Fresh fruits and vegetables distribution system in China: Analysis on the feasibility of agricultural super-docking*, MSc Thesis, Linköping University, Sweden.

Zhao, X., Huo, B., Flynn, B. B. & Yeung, J. H. Y. (2008). The impact of power and relationship commitment on the integration between manufacturers and customers in a supply chain. *Journal of Operations Management*, 26, 368-388.

Zhou, N., Zhuang, G. & Yip, L.S-C. (2007). Perceptual difference of dependence and its impact on conflict in marketing channels in China: An empirical study with two-sided data. *Industrial Marketing Management*, 36, 309-321.

Zikmund, W. G. & Catalanello, R. F. (1976). Managing channel conflict through channel development. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 4, 801-813.

Appendix

1. What are the problems experienced and disruptions encountered in the fresh produce supply chain in Turkey?
2. Is there any matter of conflict between the fresh produce supply chain parties? Do these problems in the fresh produce supply chain stem from the conflict between fresh produce supply chain parties?
3. What are the reasons behind this conflict?
4. What are the factors that increase price levels of fresh produces in Turkey?
5. Does the conflict between fresh produce supply chain actors affect the price levels of fresh produces?
6. Who plays the most effective role in determining the price levels of fresh produce in fresh produce supply chain?
7. How do/does actor/actors attain the power?
8. How does the power incite the conflict in fresh produce supply chain?
9. What are the effects of the power upon these problems?
10. How does the power affect the price levels?
11. What kind of measures should be taken to prevent the price increases?

REGIME RELATED VOLATILITY IN OIL FUTURES PRICES

Ayben KOY

Istanbul Commerce University, Banking and Finance, akoy@ticaret.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-2506-6634

Makale Geliş Tarihi: 15.12.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Abstract

Oil futures prices, which have undergone major changes, maintain an important research topic for academics. Oil prices, which tended to decline for political and economic reasons in the 1990s, fell to as low as 12 US dollars after the Asian Crisis, rising again in 2002. The oil prices, which have fallen again after the 2008 crisis, have not reached the level of 100 US dollars again. This study explains the volatility of petroleum futures contracts as low and high volatility in two regimes by the Markov Regime Switching GARCH model. In the study based on 7077 observations in a long sample period from January 1990 to October 2017, the transition probabilities and durations between two different volatility regimes of oil futures prices are explained. The volatility of the oil futures contract is switching between two regimes with low volatility and high volatility depending on a markov process.

Keywords: MS GARCH, oil futures, volatility.

VADELİ PETROL FİYATLARINDA REJİMLE DEĞİŞEN VOLATİLİTE

Öz

Büyük değişimler geçiren vadeli petrol fiyatları, akademisyenler için önemli bir araştırma konusu olmaya devam etmektedir. Politik ve ekonomik nedenlerle 1990'lı yıllarda düşme eğiliminde olan petrol fiyatları, Asya Krizi sonrası 12 ABD dolarına kadar düşmüş, 2002 itibarıyla tekrar yükselmiştir. 2008 krizinden sonra tekrar düşme eğilimine giren petrol fiyatları, bir daha 100 ABD doları seviyesine ulaşmamıştır. Bu çalışma, Petrol vadeli işlem sözleşmelerinin volatilitelerini düşük ve yüksek volatiliteler olarak iki rejimli bir Markov Rejim Değişim GARCH modeli ile açıklamaktadır. Ocak 1990-Ekim 2017 dönemindeki 7077 gözlemlik uzun bir örneklem dönemini ele alan çalışmada, iki farklı volatiliteler rejimi arasındaki geçiş olasılıkları ve durasyonları açıklanmıştır. Petrol vadeli işlem sözleşmesinin volatilitesi, düşük ve yüksek volatilitelere sahip iki rejim arasında bir markov sürecine bağlı olarak geçiş yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: MS GARCH, petrol vadeli işlem sözleşmeleri, volatiliteler.

Introduction

The global changes in oil prices have begun with the embargo of the 1970s and the oil prices in the 80s and 90s that followed the crisis in the range of \$ 20-30. Beginning from 1981 to 1987 the decline in oil demand due to the increase in oil production in non-member OPEC countries led to a barrel price declining by 8 dollars. Oil prices, which rose slightly in August 1990 when Iraq occupied Kuwait, showed a steady decline in the 1990s. After the Asian crisis of 1997, the prices declined to the level of 12 dollars, and the prices of Russia and OPEC have increased again due to the decrease of oil supply. Growth-related demand growth in the global economy after 2002 led to a rapid increase in oil prices. This upturn lasted until the 2008 crisis and the oil futures prices never reached to 100 dollars after July 2014. The big decline in 2015 were nearly 50%. The oil futures prices have got an ongoing increasing outlook in last two years and fluctuates around 55 dollars in November 2017. Those major changes on oil futures prices, maintain the strength of being an important research topic for academicians. Secondary motivation of this research is volatility, which is a leading indicator of market risks followed by investors as much as market returns.

The volatility is expressed in terms of standard deviation and is calculated by taking the square root of the variance. The proposition that “the variances of the financial time series varies related to time” indicates that traditional time series models based on the assumption of constant variance are not sufficient. Firstly in 1982, Engle developed the autoregressive conditional variable variance model (ARCH) in order to estimate the time varying variance of financial assets. In the GARCH model developed by Bolerslev in 1986, Engle’s ARCH model is generalized. The GARCH class models, which still maintain their popularity with the presentation of Engle and Bolerslev, are able to describe the features of the financial time series beyond the future volatility clusters, such as the extreme plausibility and thick tail.

In classical GARCH models, the variance of error terms is affected both by their own past values and by the values of their conditional variance. The GARCH models, which are often used and have been successful in modeling the variances in time series, have continued to be developed to test different features of the series.

The thresholded Generalized Autoregressive Conditional Variance (TGARCH) model developed by Zakoian (1994), GJRGARCH (Glosten, Jagannathan and Runkle, 1993), Integrated GARCH (IGARCH) (Nelson, 1990), Fractionally Integrated GARCH (FIEGARCH) (Baillie, Bolerslev and Mikkelsen, 1996), GARCH in mean (GARCH-M) (Engle, Lilien and Robins, 1987) are among the main linear GARCH models.

The exponential generalized autoregressive conditionally varying variance (EGARCH) model developed by Nelson (1991) is the first GARCH model to analyze a nonlinear relationship. Logistics smooth transition GARCH (LSTGARCH) (Hgerud, 1997 and Gonzalez-Rivera, 1998), Volatility switching GARCH (SGARCH) (Fornari and Mele, 1997), Asymmetric nonlinear smooth transition GARCH (ANST-GARCH)

(Anderson, Nam and Vahid, 1999) and Quadratic GARCH (QGARCH) (Sentana, 1995), are the other nonlinear GARCH models.

The main structure of the Markov Regime Switching GARCH (MS GARCH) model, which is one of the Markov Regime Switching (MRS) models that analyze the financial markets in terms of the bear and bull markets used in our study, was created by Klaassen (1999). Kim (1993), Cai (1994), Hamilton and Sussel (1994) and Dueker (1997) are also the studies which have developed the constraints of the MS GARCH models.

Along with the development of commodity futures markets, contracts returns have also become a matter of academic work since Rockwell (1967). The statistical significance of returns (Grauer, 1977), hedging the portfolios with futures contracts (Bodie and Rozansky, 1980) and the systematic risk of futures contracts (Dusak, 1973; Grauer, 1977; Bodie and Rosansky, 1980) are some of the subjects in the early researches. According to Grauer and Litzenberger (1979), if future spot prices are uncertain, futures contracts (commodities) are risky assets. They also suggest that the equilibrium prices of futures contracts derive from uncertain relative and absolute commodity prices. The expected future spot price, which varies according to the actual social risk and the contractor's inflation appetite, constitutes the price of the commodity futures contract.

While there is no extensive literature on the nonlinear approach to modeling oil futures prices, the return and volatility of spot oil prices are analyzed using the nonlinear models in studies as Vo (2009), Kordnoori, Mostafaei and Ostadrahimi (2013) and Zlatcu, Kubinschi and Barnea (2015). Versus nonlinear models, there is a wide literature on modelling volatility of oil futures prices (Agnolucci, 2009; Sadorsky, 2006; Baum and Zerilli, 2016). Baum and Zerilli (2016) find significant evidence of jumps in returns using GMM stochastic volatility models and is a good base indicates the need of analyzing in a nonlinear approach.

Vo (2009) estimates the volatility of crude oil prices again with the Markov transitioned stock variability (MSSV) model. In another study, Zlatcu, Kubinschi and Barnea (2015) analyze the exchange response of international oil prices of retail fuel prices in Romania, Germany, France, Poland and Czech Republic with MTAR threshold cointegration tests after analyzing the volatility in oil prices with single and multivariable GARCH models. Kordnoori, Mostafaei and Ostadrahimi (2013), modeling fluctuations in spot oil prices, have integrated the limit probability distribution of a Markov chain and the Gumbel Max distribution.

Fong and See (2002) examined the volatility of daily returns in crude oil futures by the linear and nonlinear GARCH models. In the study that GARCH, Regime Switching (RS), RSARCH-t and RSGARCH-t models are used, regime switching models have been found useful in determining the variables behind volatility.

In the MRS approach, Chevallier (2013), uses Markov regime switching vector autoregressive model (MS VAR) to identify the effect of different economic variables

on oil price oscillation. Zhang and Zhang (2015) selects three regimes and a second-order Markov transition model (MS (3) -AR (2)) for the samples of crude oil prices before and after the 2008 financial crisis. In a similar research, Koy (2017) finds MSIH(3)-AR(0) model best describing oil futures prices for the period from January 2010 to December 2015. Finally, Günay (2016) is a good example using MS GARCH models for modelling volatility of oil returns which have got evidence that MS GARCH models with two regimes perform better than linear GARCH models.

Data and Methodology

The dataset, which started on January 02, 1990 and ended on October 31, 2017, consists of a daily closing price of 7,077 US crude oil futures. Daily prices for the nearest futures contract are used. The stationary logarithmic differences of oil prices are studied which are gathered from Investing.com. Due to the difference process, the number of data used in the model is 7.076.

The West Texas Intermediate (WTI) Light Sweet Crude Oil Futures. It is equivalent to 1000 US barrels 42 000 gallons of light, sweet crude oil. Brent, Middle East Sour Crude and WTI are the World's three most significant oil benchmarks. These contracts are quoted in dollars and cents per barrel.

Markov Regime Switching GARCH Model

In the MRS models, where the economy is not directly observable, the time series variable which is expressed as y_t can be observed. The state of the economy s_t , can be obtained in probabilities. If the last state is known, estimating the following state s_{t+1} is possible based on the probability of regime switching (Bildirici, Aykaç Alp, Ersin, Bozoklu, 2010). The MRS model has got a time series process (y_t) dependent on an unobservable regime variable (s_t) (Krolzig, 2000):

$$f(y_t/Y_{t-1}; X_t; \theta_1) \quad \text{if } s_t = 1 \quad (1)$$

$$p(y_t/Y_{t-1}; X_t; s_t) = \begin{cases} f(y_t/Y_{t-1}; X_t; \theta_m) & \text{if } s_t = m \end{cases}$$

X_t : exogenous variables; θ_m is the parameter vector associated with regime m .

In MRS models the regime-generating process is an ergodic Markov chain (Krolzig 2000).

$$p_{ij} = P_r(s_{t+1} = j | s_t = i); \sum_{j=1}^m P_{ij} = 1; \quad i, j = \{1, \dots, m\} \quad (2)$$

s_t follows an ergodic M-state Markov process with an irreducible transition matrix:

$$\mathbf{P} = \begin{bmatrix} p_{11} & \dots & p_{1m} \\ \dots & \dots & \dots \\ p_{m1} & \dots & p_{mm} \end{bmatrix} \quad (3)$$

The probabilities of transition from a state (1 or 2) to another state (1 or 2) in a two-state model are:

$$P(s_{t+1}=1 | s_t = 1) = p_{11},$$

$$P(s_{t+1}=2 | s_t = 1) = p_{12},$$

$$P(s_{t+1}=1 | s_t = 2) = p_{21},$$

$$P(s_{t+1}=2 | s_t = 2) = p_{22}.$$

MRS GARCH Model, has got a conditional mean, conditional variance, regime process and conditional distribution (Marcucci, 2005 and Günay, 2015).

$$r_t = \mu_t^{(i)} + \varepsilon_t = \delta^{(i)} + \varepsilon_t \quad (4)$$

In the formula above, $i = 1, 2$, $\varepsilon_t = \eta_t \sqrt{h_t}$ and η_t is the zero mean unit variance process. Knowing h_{t-1} is the regime independent mean of the past conditional variance, the conditional variance of GARCH(1,1) r_t can be expressed as:

$$h_t^{(i)} = \alpha_0^{(i)} + \alpha_1^{(i)} \varepsilon_{t-1}^2 + \beta_1^{(i)} h_{t-1} \quad (5)$$

Empirical Results

OXMetrics 7 program is used in the study. The statistics and ARCH test results of the logarithmic oil futures returns are given in Table 1. After calculating logarithmic differences the time series have become flattened. The hypothesis that the series have normal distribution is rejected. Another important result given in Table 1 is ARCH LM test result of model AR-MA(1,1). The hypothesis that the series do not have heteroskedasticity is rejected.

Table 1: The Statistics and ARCH Test

Statistics	Value	Statistics	Value
Number of Observation	7076	Mean	-0.005320
Standart Deviation	0.979640	Minimum	-4.0812
Skewness	-0.020690	Maximum	3.3403
Curtosis	-0.37647	Median	0.0050378

Asymptotic test: $\chi^2(2) = 42.292 [0.0000]**$

Normality test: $\chi^2(2) = 47.976 [0.0000]**$

ARCH 1-1 test: $F(1,7064) = 14.697 [0.0001]**$

As a result of the analysis with Oxmetrics 7, the two-regimed models have higher explanatory power than the linear models (LR linearity test: 2331.2), but no significant results are obtained in models with three or more regimes (Table 2). The two-regimed MS (2) GARCH model with 17845,6297 loglikelihood, -4.939409 akaike, -4,929708 schwarz (Table 2) indicates that oil futures volatility moves between the two regimes in which the market is located.

In other words, oil futures contracts have two different volatility models. The low / normal and high volatility periods demonstrated by these two models are shown as Regime 0 and Regime 1. Oil futures prices switch between these two regimes depending on a Markov process. Oil remained at an average of 53.67 days at Regime 0 and 1.20 days at high volatile Regime 1. If the last oil futures prices observed at Regime 0, the next observation value will be at Regime 0 with 92%

probability. Besides, the likelihood of the ongoing observation to switch to the regime 1 with high volatility is 8%. On the other hand, if high volatility is observed, the next observation value will likely remain the same regime of 25%, and switch to Regime 0 (75%) (Table 4).

Table 2: MS (2) GARCH Information Criteria

Model	log-likelihood	AIC	SIC	LR linearity test
MS (2) GARCH	17485.6297	-4.939409	-4.929708	2331.2 (0,000)

Table 3: MS (2) GARCH Model Coefficients

	Coefficients	Standard Errors
Coef. (0)	0.001436	0.0002510
Coef. (1)	-0.002187	0.001802
Sigma (0)	0.001436	0.000192
Sigma (1)	0.007977	0.003383
alpha_1(0)	0.037595	0.004197
alpha_1(1)	0.509467	0.241200
beta_1(0)	0.946360	0.005146
beta_1(1)	0.801220	0.099690
p_{0 0}	0.919469	0.023340
p_{1 1}	0.246470	0.123100

Table 4: Switching Probabilities

Observed Regime	Switching Regime	
	Regime 0	Regime 1
Regime 0	0.91947	0.080531
Regime 1	0.75353	0.24647

The gray vertical lines in Figure 1 represent the first regime in which high volatility is observed. It is notable that in the period of 1997-2001 the oil market switches to higher volatility regime at regular intervals and more frequently than in the other periods. Additionally, more than one regime switching take place between 2008-2010 and 2006.

The probability of occurrence of each regime in the sample period is shown in Figure 2. On the left, the probabilities of being in Regime 0 at any time is shown. On the right-hand side, the possibility of being in Regime 1 at any time in the period is depicted. The sum of the likelihood that the oil futures will be in Regime 0 or

Regime Related Volatility in Oil Futures Prices

Regime 1 at any given time should be equal to 1. Looking carefully at the figure, it seems to be compatible with this information. The prediction model illustrated in Figure 3 covers the 15-day period from the last observation.

Figure 1: MS (2) GARCH Model

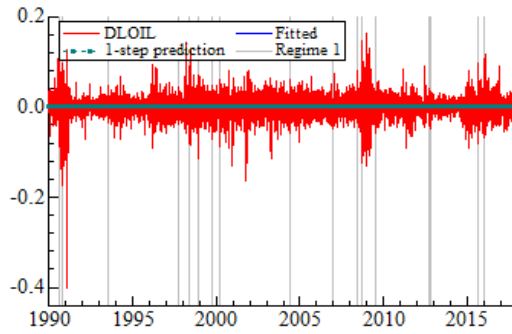

Figure 2: Switching Probabilities

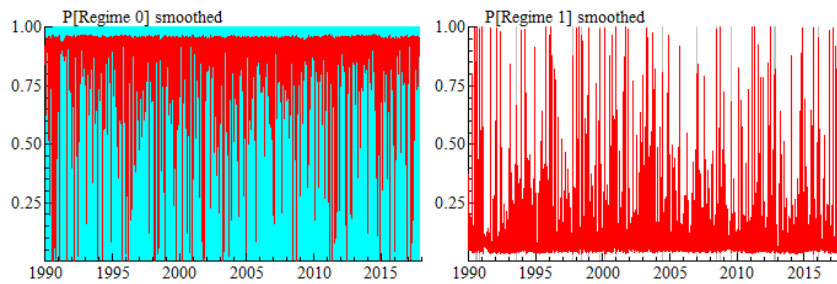
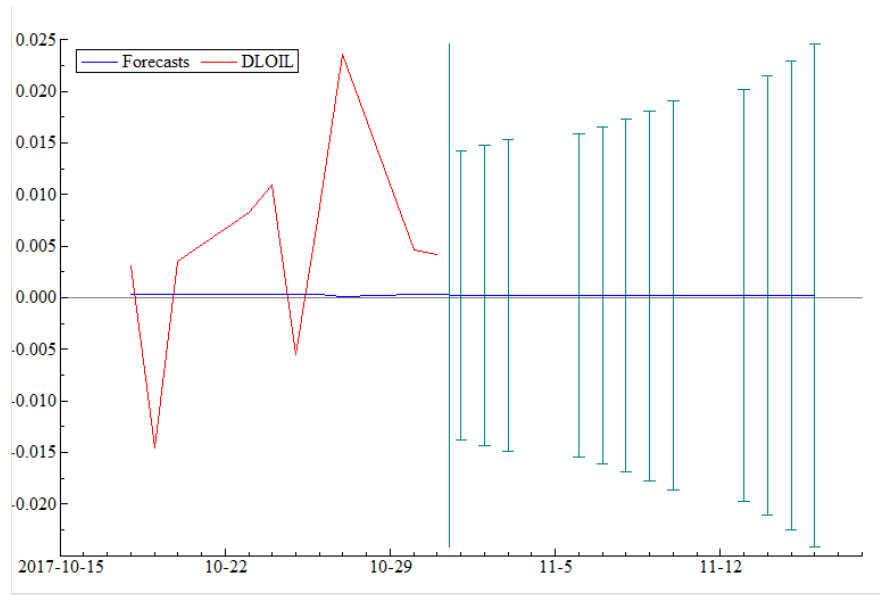

Figure 3: Estimation Model

Conclusion

With the motivation of ongoing interest in oil futures prices and volatility, this research applies a nonlinear approach on WTI crude oil futures prices beginning from 1990 to 2017. The two regimed MS-GARCH model, which is one of the volatility models of MRS models, give us the evidence that oil futures volatility moves between the two different regimes. In other words, oil futures contracts have two different volatility models as the low / normal (regime 0) and high volatility (regime 1) periods. Besides, regime-specific results of the models as the durations and probabilities give detailed information for investors of the oil futures market.

References

Agnolucci, P. (2009). Volatility in crude oil futures: A comparison of the predictive ability of GARCH and implied volatility models. *Energy Economics*, 31, 316-321.

Anderson, H.M., K. Nam and Vahid, F. (1999). Asymmetric nonlinear smooth transition GARCH models. in P. Rothman (ed.), *Nonlinear Time Series Analysis of Economic and Financial Data*, Boston: Kluwer, 191–207.

Baillie, R.T., Bollerslevi T. and Mikkelsen, H.-O. (1996). Fractionally integrated generalized autoregressive conditional heteroskedasticity. *Journal of Econometrics*, 74, 3–30.

Baum, C. C. and Zerilli, P. (2016). Jumps and stochastic volatility in crude oil futures prices using conditional moments of integrated volatility. *Energy Economics*, 53, 175-181.

Bildirici, M., Aykaç Alp, E.i Ersin, Ö. Ö. and Bozoklui Ü. (2010). *İktisatta Kullanılan Doğrusal Olmayan Zaman Serisi Yöntemleri*. İstanbul, Türkmen Kitabevi.

Bodie, Z. and Rosansky V. I. (1980) Risk and Return in Commodity Futures. *Financial Analysts Journal*, 36(3) 27-39.

Cai, J., (1994). A Markov model of switching-regime ARCH. *Journal of Business & Economic Statistics*, 12, 309–16.

Chevallier, J. (2013). Price relationships in crude oil futures: new evidence from CFTC disaggregated data. *Environmental Economics and Policy Studies*, 15(2), 133–170.

Dueker, M. J. (1997) Markov Switching in GARCH Processes and Mean-Reverting Stock Market Volatility. *Journal of Business and Economic Studies*, 15(1), 26-34.

Dusak, K. (1973). Futures Trading and Investor Returns: An Investigation of Commodity Market Risk Premiums. *Journal of Political Economy*, 81(6), 1387-1406.

Engle, R.F., Lilien, D. M. and Robins, R. P. (1987). Estimating time varying risk premia in the term structure: the ARCH-M model. *Econometrica*, 55, 391–407.

Fong, W. M. and See, K. H. (2002). A Markov switching model of the conditional volatility of crude oil futures prices. *Energy Economics*, 24(1):71–95.

Fornari, F. and A. Mele (1997). Sign and volatility switching ARCH models: theory and applications to international stock markets. *Journal of Applied Econometrics*, 12, 49–65.

Franses, P. H. and Dijk D. (2000). *Nonlinear Time Series Models in Empirical Finance*. Cambridge University Press.

González-Rivera, G., (1998). Smooth transition GARCH models. *Studies in Nonlinear Dynamics and Econometrics*, 3, 61–78

Glosten, L.R., R. Jagannathan and D.E. Runkle, (1993). On the relation between the expected value and the volatility of the nominal excess return on stocks. *Journal of Finance*, 48, 1779–801

Grauer, F. L. A. (1977). A Test of the Hypothesis that Backwardation is a Function of the Real Social Risk of Commodity Futures Contracts. Stanford University Graduate School of Business Dissertation. Chapter IV.

Grauer, F. L. A. and Litzenberger, R. H. (1979). The Pricing of Commodity Futures Contracts, Nominal Bonds and Other Risky Assets under Commodity Price Uncertainty. *The Journal of Finance*, 34(1), 69-83.

Günay, S. (2015). Markov Regime Switching Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedastic Model and Volatility Modeling for Oil Returns. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 5(4), 979-985.

Hagerud, G.E. (1997). A new non-linear GARCH model, PhD thesis, IFE, Stockholm School of Economic

Hamilton, J.D. and Susmel, R. (1994). Autoregressive conditional heteroskedasticity and changes in regime. *Journal of Econometrics*, 64, 307–3.

Kim, C.-J. (1993). Unobserved-components time series models with Markov-Switching heteroskedasticity: changes in regime and the link between inflation rates and inflation uncertainty. *Journal of Business & Economic Statistics*, 11, 341–9.

Klaassen, F. (1999). Improving GARCH volatility forecasts, Tilburg University, unpublished manuscript

Kordnoori, S., Mostafaei, H., and Ostadrahimi, M. (2013). Modelling the fluctuations of Brent oil prices by a probabilistic Markov chain. *African Journal of Business Management*, 7(17):1648–1654.

Krolzig, H- M. (2000). Predicting Markov-Switching Vector Autoregressive Processes. Mimeo, Institute of Economics and Statistics, University of Oxford.

Marcucci, J. (2005). Forecasting Stock Market Volatility with Regime-Switching GARCH Models. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 9(4), Retrieved 23 Nov. 2017, from doi:10.2202/1558-3708.1145.

Nelson, D. B. (1991). Conditional heteroskedasticity in asset returns: A new approach, *Econometrica*, 59(2), 347-370.

Nelson, D.B., (1990). Stationarity and persistence in the GARCH(1,1) model. *Econometric Theory* 6, 318–34

Roberti F. Eç (1982), Autoregressive Conditional Heteroskedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation. *Econometrica*, 50(4), 987-1008.

Rockwell, C. S. (1967). Normal Backwardation, Forecasting and the Returns to Commodity Futures Traders. *Food Research Institute Studies*. 7, 107-130.

Sadorsky, P. (2006). Modeling and forecasting petroleum futures volatility. *Energy Economics*, 28, 467–488. 316–321

Sentana, E., (1995). Quadratic ARCH models. *Review of Economic Studies*, 639–61.

Vo, M. T. (2009). Regime-switching stochastic volatility: Evidence from the crude oil market. *Energy Economics*, 31(5):779–788.

Zakoikan, J. M. (1994). Threshold Heteroscedastic Models. *Journal of Economic and Dynamic Control*, 18(5), 931-955.

Zhang, Y.-J. and Zhang, L. (2015). Interpreting the crude oil price movements: Evidence from the Markov regime switching model. *Applied Energy*, 143(C):96–109.

Zlatcu, I., Kubinschi, M., and Barnea, D. (2015). Fuel Price Volatility and Asymmetric Transmission of Crude Oil Price Changes to Fuel Prices. *Theoretical and Applied Economics*, 22(4):33–44

YEREL HALKIN YAZLIKÇILARA YÖNELİK ALGILARI: ALTINOLUK ÖRNEĞİ¹

Serkan TÜRKMEN

Kırklareli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, serkanturkmen17@hotmail.com
Orcid ID:0000-0002-0921-6102

Musa OFLAZ

Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, musaoflaz@balikesir.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-8132-1081

Cemali BUZLUKÇU

Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, cemalibuzlukcu@balikesir.edu.tr
Orcid ID:0000-0001-6207-5735

Cevdet AVCIKURT

Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, avcikurt@balikesir.edu.tr
Orcid ID:0000-0002-9169-9763

Makale Geliş Tarihi: 19.10.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

Öz

Bu araştırma, Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın, aynı bölgede ikinci konut sahibi olan ve sadece tatil amacıyla yaz aylarında burada bulunan yazlıkçılara yönelik algılarının tespit edilmesi için yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan anket formu, sürekli olarak Altınoluk'ta yaşayan 410 kişiye, 2015 yılının Haziran ve Temmuz aylarında yüz yüze uygulanmıştır. Geçerli olan 390 anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Yerel halkın yazlıkçılara yönelik algıları olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı ölçek üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler, tanımlayıcı istatistikleri ve fark analizleri ile değerlendirilmiştir. Analizler sonucu, Altınoluk'ta yaşayan yerel halk, yazlıkçıların bölgeye gelmesiyle, ağırlıklı olarak alışveriş olanaklarının çoğaldığını ve yerel ürünlere olan ilginin arttığını düşünürken, bu durumun emlak ve arsa fiyatları ve genel olarak mal ve hizmetlerin fiyatında artışa sebep olduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Halk, Yazlıkçı, Altınoluk, Algı.

RESIDENT'S PERCEPTIONS TOWARD THE SUMMER PEOPLE: THE CASE OF ALTINOLUK

Abstract

This research was carried out in order to determine the perceptions of the local people living in Altınoluk, against the summer residents who have the second residence in the same region and who are present there for the holiday purposes. The questionnaire prepared for this purpose was applied face to face on 410 people living in Altınoluk continuously in June and July 2015. 390 valid questionnaire forms were taken into consideration. The perception of the local people against summer residents was tried to be examined on two

¹ 23-25 Ekim 2015 tarihinde gerçekleştirilen Balıkesir 2. Kent Sempozyumu'nda sunulan bildirden geliştirilmiştir.

different scales, positive and negative. The obtained data were analyzed by descriptive statistics and difference analysis test. Analyzes concluded that while the residents in Altınoluk state that, by the presence of summer residents, the number of shopping opportunities and the interest in local products increase, which has led to an increase in the price of real estate and land, and in general the price of goods and services.

Keywords: Local People, Summer Resident, Altınoluk, Perception

Giriş

Turizm, turist gönderen ve turisti ağırlayan toplumlar arasında sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan etkileşim sağlamaktadır (Almeida-García, Peláez-Fernández, Balbuena-Vázquez ve Cortés-Macias 2016). Turizm kaynaklı bu etkileşim sonucunda toplumların ekonomik ve ticari yaşamlarında önemli bir değişim olmakta ve özellikle gelişmiş toplumlardan gelişmekte olan toplumlara doğru sosyal değerler ve davranış kalıpları üzerinde bir etki ortaya çıkmaktadır (Tortop, 2001: 60; Alaeddinoğlu, 2008: 4).

Gelişmekte olan toplumlarda genellikle turizmin etkileri değerlendirilirken gelir getirici ve döviz kazandırıcı özellikleri ön plana çıkarılmaktadır (Gürbüz, 2002: 52). Turizm elbette yerel halka yeni iş imkânları yaratmakta ve yerel girişimciler için yeni iş bağlantıları kurmalarını sağlamaktadır (Yoon, Gursoy ve Chen, 2001; Andereck ve Nyaupane, 2011). Bunun yanında turizmin etkileri bütüncül değerlendirilmeli ve toplumsal, kültürel ve çevresel açıdan turizmin etkileri ele alınmalıdır (Kaypak, 2010). Planlı turizm gelişimi modelleri içerisinde yerel halkın turizme yönelik yaklaşımlarının tespit edilmesi çok önemlidir ve turizm gelişim planlarının bu doğrultuda hazırlanması gerekmektedir (Butler, 1980; Liu, Sheldon ve Var, 1987, Dyer, Gursoy, Sharma ve Carter, 2007). Dolayısıyla turist ağırlayan bölgenin toplumsal yapısı, bu bölgedeki yaşayan halkın turiste ve turizmin gelişimine yönelik bakış açısı, turistlerin toplum yapısına uygun olmayan davranışlar sergilemesi, turist ve yerel halkın yaşam biçimlerindeki farklılıklar, turist ve yerel halk arasındaki çıkar çatışmaları ve turist ile yerel halkın iletişim kurmada yaşadığı güçlükler turizm planlayıcılarının göz önünde bulundurması gereken durumlardır (Avcıkurt, 2015: 119).

Turizmin gelişmesi, yerel toplumları ekonomik anlamda destekleyerek yeni iş fırsatları yaratmakta, işsizliğin azalmasını sağlamakta (Gursoy, Chi ve Dyer, 2009), yatırımları arttırmakta ve mal ve hizmetlerde çeşitlilik oluşturarak (Yoon, 2002: 39) harcamalarda değişiklikler meydana getirmekte (Akis Peristianis ve Warner 1996: 486) ve yerel halkın yaşam kalitesini arttırmaktadır (Andereck ve Vogt, 2000). Durum böyle olduğunda yerel halkın turizmin gelişimine yönelik algıları olumlu olmaktadır. Ancak plansız turizmin gelişimi sonucu doğal çevre ve kaynaklar olumsuz etkilenmektedir (Sinclair-Maragh, Gursoy ve Vieregge, 2015). Buna ek olarak turist ağırlayan bölgede yaşanan zamanda ve mekândaki yoğunluk, gürültü kirliliği ve trafik sorunlarının oluşması sonucunda yerel halkın turizmin gelişimine bakışı olumsuz etkilenmektedir (Gunn, 1988).

Turizm olgusunun yaşandığı bölgelerde yerel halkın turizmin gelişimine karşı ne tür davranışlar sergilediğini görmek için geliştirilmiş çeşitli modeller vardır. Bu yaklaşımlardan biri Doxey'in 1975 yılında gerçekleştirdiği "Irredex Modeli" (Tolerans Yaklaşımı ya da Kızgınlık Modeli), bir diğeri ise, Butler'in 1980 yılında ortaya attığı "Turistik Yaşam Eğrisi" ya da "Yaşam Döngü Modeli"dir (Avcıkurt, 2015: 34).

Doxey'in 1975 yılında geliştirdiği "Irredex Modeli" bir destinasyondaki yerel halkın sosyal etkilerden kaynaklanan davranışlarını açıklamak üzere oluşturulmuştur. Bu model turizmin geliştiği bölgelerde yerel halkın turistlerle olan ilişkilerinden doğan toplumsal stresin geçirdiği aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla mutluluk, ilgisizlik, kızgınlık ve kin (nefret) olarak gruplandırılmıştır (Mathienson, Alister ve Wall: 1992):

- Mutluluk: Yerel halk turizmin gelişimden memnundur.
- İlgisizlik: Turist sayısı arttıkça yerel halk turistleri ticari obje olarak görmekte ve turistlerle ilişkiler resmi olmaya başlamaktadır.
- Kızgınlık (Öfke): Turizmin gelişiminin devam etmesi sonucu yerel halkın giderek sayıca artan turistlere hizmet edemeyeceği kaygısı uyandırmakta ve beraberinde turistlere öfke ve kızgınlık duymaya başlamaktadırlar.
- Kin (Nefret): Bu aşamada, yerel toplum tam anlamıyla turiste doymaktadır. Son dönemde bölge kitlesel turizm hareketliliğinin geliştiği bir alan haline gelmesi sonucunda vergilerin artması ve gençlerin kötü alışkanlık kazanması gibi tüm olumsuzlukların kaynağını turistlerde görmeye başlamaktadırlar.

Butler'in 1980 yılında geliştirdiği "Yaşam Döngü Modeli" turizmin gelişmesine yönelik bir başka yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Butler, yaşam döngü modelini bölgeye gelen ziyaretçi sayısı ve alt yapıyı dikkate alarak altı aşamalı olarak formüle etmiştir. Bu dönemler; keşif, iştirak, büyüme, pekişme, durgunluk gerileme ve yeniden canlanma olarak adlandırılabilir (Avcıkurt, 2015: 36; Butler, 1980: 9; Agarwal, 1997: 66; Pekpak, 2012: 35):

- Keşif: Destinasyonda az sayıda turist söz konusu olmakla birlikte ziyaretçilerin bölgedeki doğal fiziksel özelliklerden etkilenmesi söz konusu olup, yerel halk ile turist temasının yüksek olacağı varsayılır.
- İştirak: Ziyaretçi sayısında artış gözlenmekte ve belli bir pazar alanı ortaya çıkmaktadır.
- Büyüme: Turizm faaliyetlerinin sayısının artmasıyla birlikte, turizm sezonu içerisinde turist sayısı bölgede yaşayan halkın sayısını geçebilir.
- Pekişme: Bu dönemde büyüme oranlarında azalmalar görülmektedir. Yerel çabalarla turizm sezonu uzatılmaya çalışılmaktadır.
- Durgunluk: Turist sayısında en üst noktaya ulaşılır, kapasite fazlalığı yaşanır, konaklama sektöründe gerileme gözlenir, birtakım çevresel sorunlar ortaya çıkar, doğal ve kültürel çekim merkezlerinin yerini yapay donanımlar alır.

• Durgunluk Sonrası: Bölge yönetimlerinin izledikleri politikalar sonucunda ortaya bahsedilen beş ihtimal çıkmaktadır. Bundan sonraki süreçte iyileşme veya düşüş meydana gelecektir.

• Yeniden Canlanma: Düşüş senaryolarının tersine yeniden canlanma olduğunda yeni çekicilikler veya daha önceleri ihmal edilmiş doğal kaynaklar kullanılarak destinasyon yeniden canlandırılabilir.

Çalışkan ve Tütüncü (2008) Kuşadası'nda yaşayan halk üzerinde yaptıkları araştırmada turizmin Kuşadası'nı özellikle çevre ve doğa açısından istenmeyen şekilde değiştirmesine rağmen yerel halkın turizmin gelişmesi için desteklerinin devam ettiğini tespit etmişlerdir. Kuşadası'nda turizmin suçu, şiddeti ve yaşam kötüleştirilmesi ile ilgili halkın algılarının düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Yerel halkın turizmin olumsuzluk etkilerine yönelik algılarının düşük olmasının sebebi, bölge ekonomisinin yüksek derecede turizme bağımlı olması şeklinde yazarlar tarafından yorumlanmıştır.

Ayvalık'ta 2002 yılında yapılan çalışmada (Avcıkurt ve Soybalı, 2002) yine beklenildiği gibi bölge halkı turizmi ekonomik kazanç olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ancak bölgede plansız turizmin gelişimine halk, karşı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu çalışmada, yerel halk bazı turist gruplarının bölgeyi ziyaret etmelerini istemediği ortaya çıkmıştır.

Turizmin gelişmesine yönelik yerel halkın algılarının incelendiği bazı çalışmalarda turizmin gelişmesine bağlı olarak, dışarıdan gelen göçlerle birlikte hırsızlığın arttığı, suç oranlarının çoğaldığı, bulaşıcı hastalıkların yayıldığı, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerin kullanımının arttığı ve ticari ahlakın bozulduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Turizmin yörede ahlaksızlık, kültür yozlaşması, örf ve adetler üzerinde olumsuz bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmış ve yöre halkının büyük çoğunluğunun turizm olgusuna olumlu yaklaştıkları tespit edilmiştir (Akman, 2007; Emekli, 2001; Özmen, 2007; Baykan, 2007; Kiper ve Yılmaz, 2008). Sonuç olarak, turizmin belirli plan ve politikalarda dâhilinde geliştirilmesi turizm kaynaklarının gelecek nesillere aktarılması doğrultusunda çok önemlidir. Bunun yanında turizmi geliştirirken yerel halkın turizme yönelik algılarının tespit edilmesi ve halkın bu geliştirme sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir (Akova, 2006: 5). Turizm geliştirilmesine yönelik oluşturulan plan ve politikalar, bölge halkının yaklaşımlarının ve turizm algılarının dâhil edilmediği durumlarda başarısızlıkla sonuçlanabilir. Dolayısıyla bir bölgede turizm geliştirilirken yerel halkın turizme yönelik algıları tespit edilmeli ve geliştirilen programların her aşamasına yerel halk dâhil edilmelidir (Mansuroğlu, 2006).

Yöntem

Bu çalışma, Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın yazlıkçılara yönelik algılarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, Altınoluk'ta sadece yaz aylarında ikamet eden ve ikinci konut sahibi olan kişiler yazlıkçı olarak ifade edilmiştir. Anket uygulamasının yüz yüze gerçekleştirilmesi, katılımcıların Altınoluk'ta ikinci konut sahibi olma durumu ve yalnızca yaz aylarında bölgeye gelip gelmediği veya yaz kış

burada ikamet ettiği ile ilgili bilgi sahibi olmayı kolaylaştırmıştır. Ayrıca anket formuna eklenen, ikinci konut sahipliği ve yaz kış ikamete yönelik sorular ile bu durum tespit edilmiştir. Yazlıkçı olduğu tespit edilen bireyler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Altınoluk bölgesinde yaşayan yerel halk bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. 2014 yılı nüfus sayımına göre Altınoluk nüfusuna kayıtlı toplam 15.868 kişi olduğu görülmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde, sosyal bilimlerde 0,05 örneklem hatası için önerilen örneklem büyüklüğü 384 olarak tespit edilmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 72). Bu tespite uygun olarak, Ağustos 2015 tarihinde, Altınoluk'ta genellikle halkın yoğun olarak bulunduğu parklarda, pazar yerlerinde, kahvehanelerde ve kafelerde kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 410 kişiyle yüz yüze görüşülerek anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen veriler incelenmiş eksik bilgi sebebiyle 20 anket analize dahil edilmemiştir ve 390 adet sağlıklı anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

İki bölümden oluşan anketin birinci bölümünde katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek gibi demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik hazırlanmış sorulara yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, yerel halkın yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesine yönelik hissettiği duygular ve yazlıkçılarla iletişim düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yerel halkın yazlıkçıların bölgeye gelmesine yönelik hissettiği duygular Doxey'in (1975) Tolerans Modeli'nde yer alan, turizmin gelişim gösterdiği bölgelerde yaşayan yerel halkın sosyal etkilerden kaynaklı geçirdiği süreçleri vurgulayan dört ifadeyle tespit edilmiştir. Yerel halkın yazlıkçılarla iletişim düzeylerini belirlemek amacıyla ise; iletişim kurmuyorum, ayaküstü sohbetler yaparım, misafir olarak ağırlarım ve iş bağlantım var ifadeleri kullanılmıştır. İkinci bölümde ise ilgili alanyazın incelemesinden sonra, Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın yazlıkçılara yönelik algılarını tespit etmeyi amaçlayan 5'li Likert tipinde (1-Kesinlikle Katılmıyorumdan, 5-Kesinlikle Katılıyorumla doğru) hazırlanmış ölçek yer almaktadır. Bu ölçek, yazlıkçılara yönelik algılarla ilgili olarak 11 olumlu ve 11 olumsuz olmak üzere toplam 22 ifadeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan ifadeler Ap'in (1992) yapmış olduğu çalışmadan yazlıkçılara yönelik olarak uyarlanmıştır. Araştırmada çözümlenmek istenen hipotezler doğrultusunda çeşitli analiz yöntemleri kullanılmıştır. İlk olarak, ölçeklerin güvenilirliği test edilmiş ve olumlu ifadelerin bulunduğu ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0.765 iken, olumsuz ifadelerin bulunduğu ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,848 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca aritmetik ortalama, standart sapma, t-testi ve Anova testlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler öne sürülmüştür.

H₁: Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın, sosyo-demografik (yaş, cinsiyet, gelir, eğitim, ikamet süresi) özellikleri itibarıyla yazlıkçılara yönelik algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın, yazlıkçıların bölgeye gelmesine hissettiği duygular itibariyle yazlıkçılara yönelik algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır.

H₃: Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın, yazlıkçılarla iletişim düzeyi itibariyle yazlıkçılara yönelik algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

Bulgular

Katılımcıların genel özelliklerine Tablo 1'de yer verilmiştir. Katılımcıların %54,9'u erkek ve %45,1'i kadınlardan oluşmaktadır. Yaş dağılımları incelendiğinde, katılımcıların yaklaşık yarısı 45 yaş ve üzerindedir (%48,9). Katılımcıların eğitim durumları göz önüne alındığında %44,4'ünün lisans mezunu ve %42,6'sının ortaöğretim mezunu olduğu görülmektedir. Mesleki dağılımları incelendiğinde, farklı meslek gruplarından katılımcılar dikkat çekmektedir. Bunlardan %16,7 ile memurlar ilk sırada yer alırken, %16,4 ile esnaflar ikinci sırada yer almaktadır. Katılımcıların Altınoluk'ta ikamet süreleri değerlendirildiğinde ise, %55,6'sı 10 yıl üzerinde bu bölgede yaşamaktadır, aynı zamanda %18,7'sinin 6 – 10 yıl aralığında aynı bölgede ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Yerel halkın yazlıkçıların bölgeye gelmesine yönelik hissettiği duygular ve yazlıkçılarla iletişim düzeyleri açısından katılımcıların %51,8'i yazlıkçıların bölgeye gelişinden mutluluk duymaktayken, %43,3'ü herhangi bir hissinin olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %3,8'i bu durumdan kızgınlık duyduklarını ve yalnızca 4 katılımcı aynı durumdan nefret ettiklerini açıklamıştır. Yerel halkın yazlıkçılarla iletişimi göz önüne alındığında, %18,2'si hiçbir şekilde iletişim kurmadıklarını, %60,3'ü ayaküstü sohbetler gerçekleştirdiklerini, %15,4'ü yazlıkçıları misafir olarak ağırladıklarını ve son olarak %6,2'si iş bağlantılarından dolayı iletişime geçtiklerini belirtmişlerdir.

Yerel Halkın Yazlıkçılara Yönelik Algıları: Altınoluk Örneği

Tablo 1: Katılımcıların Genel Özellikleri

Cinsiyet	N	%	Yaş	N	%
Erkek	214	54,9	18 – 24	52	13,3
Kadın	176	45,1	25 – 34	81	20,8
Eğitim	N	%	35 – 44	66	16,9
İlköğretim	45	11,5	45 – 54	70	17,9
Ortaöğretim	166	42,6	55 ve üzeri	121	31,1
Lisans	173	44,4	Meslek	N	%
Lisansüstü	6	1,5	İşçi	51	13,1
Altınoluk'taki İkamet Süresi	n	%	Memur	65	16,7
1 yıldan az	46	11,8	Ev Hanımı	52	13,3
2 – 5 yıl arası	54	13,8	S.Meslek	36	9,2
6 – 10 yıl arası	73	18,7	Esnaf	64	16,4
10 yıl ve üzeri	217	55,7	İşsiz	36	9,2
Yazlıkçıların Bölgeye Gelmesine Yönelik Hissedilen Duygular	N	%	Emekli	54	13,9
Mutluluk Duyuyorum	202	51,8	Öğrenci	32	8,2
Herhangi Bir Hissim Yok	169	43,3	Yazlıkçılarla İletişim	N	%
Kızgınlık Duyuyorum	15	3,8	İletişim	71	18,2
Nefret Ediyorum	4	1,0	Kurmuyorum		
Toplam	390	100	Ayaküstü Sohbetler	235	60,3
			Misafir Olarak	60	15,4
			Ağırlama		
			İş Bağlantısı	24	6,1

Yerel halkın yazlıkçılara yönelik algılarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 2’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan yerel halk, yazlıkçıların bölgeye gelmesiyle birlikte alışveriş olanaklarının çeşitleneceğini (\bar{x} : 4,36) ve yerel ürünlere olan ilginin artacağını (\bar{x} : 4,29) düşünmektedir. Aynı zamanda bölgedeki eğlence çeşitliliğinin artacağı da (\bar{x} : 4,23) bu doğrultuda değerlendirilebilir. Altınoluk halkı, yazlıkçıların Altınoluk’a gelmesiyle birlikte bölgedeki sosyo-kültürel faaliyetlerin arttığı (\bar{x} : 4,17), yeni yatırımların bölgeye geldiği (\bar{x} : 4,07) ve yeni iş olanaklarının yaratıldığı (\bar{x} : 4,08) görüşündedir. Bunların yanında, yazlıkçıların bölgeye gelmesiyle birlikte doğal çevrenin korunmadığı (\bar{x} : 2,68), bunun aksine doğal ve fiziksel çevrenin bozulduğu (\bar{x} : 3,75) belirtilmiştir. Altınoluk halkı, yazlıkçıların bölgeye gelmesiyle birlikte büyük bir oranla emlak ve arsa fiyatlarının arttığını (\bar{x} : 4,55) ve genel olarak mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış yaşandığını (\bar{x} : 4,48) düşünmektedir. Bölgede trafik sorunlarının yaşanması (\bar{x} : 4,41), gürültü (\bar{x} : 4,12) ve çevre kirliliğinin (\bar{x} : 4,06) yaşanması da bu doğrultuda olumsuz algılanan önermeler arasındadır.

Tablo 2: Yerel Halkın Yazlıkçılara Yönelik Algıları

Olumlu Algılar			
Yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesi....	N	\bar{x}	s.s.
...yeni iş olanakları yaratılmasını sağlar.	390	4,08	1,16
...yeni yatırımların bölgeye gelmesini sağlar.	390	4,07	1,08
...yerel halkın kişisel gelirinin artmasını sağlar.	390	4,12	1,06
...alışveriş olanaklarının çeşitlenmesini sağlar.	390	4,36	0,76
...yerel ürünlere olan ilginin artmasını sağlar.	390	4,29	0,81
...yerel halkın farklı insan ve kültürleri tanımalarını sağlar.	390	4,19	0,89
...bölgedeki sosyo-kültürel faaliyetlerin artmasını sağlar.	390	4,17	0,88
...bölgedeki eğlence çeşitliliğinin artmasını sağlar.	390	4,23	0,99
...tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını sağlar.	390	3,25	1,29
...doğal çevrenin korunmasını sağlar.	390	2,68	1,32
...altyapının geliştirilmesini sağlar.	390	3,26	1,24

Olumsuz Algılar			
Yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesi....	N	\bar{x}	s.s.
...emlak ve arsa fiyatlarının artmasına sebep olur.	390	4,55	0,77
...genel olarak mal ve hizmetlerin fiyatlarında artışa sebep olur.	390	4,48	0,80
...yerel kültürün bozulmasına sebep olur.	390	2,96	1,34
...ahlaki yapının bozulmasına sebep olur.	390	3,05	1,31
...bölgedeki suç oranlarının artmasına sebep olur.	390	2,92	1,33
...gençlerin kötü alışkanlıklar (Alkol, sigara, kumar vb.) edinmesine sebep olur.	390	2,83	1,33
...altyapı yetersizliğine sebep olur.	390	3,70	1,20
...doğal ve fiziksel çevrenin bozulmasına sebep olur.	390	3,75	1,25
...çevre kirliliğine sebep olur.	390	4,06	1,16
...gürültü kirliliğine sebep olur.	390	4,12	1,16
...trafik sorunları yaşanmasına sebep olur.	390	4,41	0,89

Hipotez Testleri

Bu bölümde, araştırmanın hipotezlerine yönelik olarak Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın demografik özelliklerine, yazlıkçıların bölgeye gelmesinden dolayı hissettikleri duygulara, yazlıkçılarla iletişim düzeylerine ve Altınoluk'ta ikamet sürelerine göre yazlıkçıların bölgeye gelmesine yönelik olumlu ve olumsuz algıları incelenmiştir. Hipotez testlerinde kullanılacak analizler normallik şartlarının sağlanmasını gerektiren analizlerdir. Bundan dolayı öncelikle verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediği test edilmiştir. Veri dağılımının normal olup olmadığını anlamak için çeşitli yolları vardır. Grafikselleştirme yaklaşımı, her değişkene ait frekans tablolarının çıkarılması veya histogramının çizilmesi verilerin normalliğine ilişkin bilgi verebilir. Bunların yanında, veriye ait çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin hesaplanması da normallikle ilgili bilgiler sağlamaktadır.

Özellikle çarpıklık değeri bu konuda son derece yararlı bir parametredir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012: 165). Bu değerlerin ± 1 olması gerektiğini ileri süren araştırmalar olduğu gibi (Büyüköztürk, 2007: 40), sosyal bilimler alanında basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2 sınırlarında olmasının normale yakın bir dağılım olarak kabul edilebileceğini belirten çalışmalar da mevcuttur (George ve Mallery, 2010; Garson, 2012: 18). Testler sonucunda ifadelerin basıklık ve çarpıklık değerlerinin belirtilen sınırlar içinde ve histogram tablolarının normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Böylece diğer testlere geçilmiştir.

Gerçekleştirilen t-testi ve Anova sonuçlarına göre yazlıkçılara yönelik algıların katılımcıların cinsiyet, eğitim ve gelir durumları çerçevesinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Tablo 3'te görüldüğü üzere katılımcıların yaşları ile yazlıkçılara yönelik algıları arasında yalnızca olumsuz algılarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa ($p < 0,01$) rastlanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi yaş grupları arasında oluştuğunu incelemek amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Buna göre, 35 – 44 (\bar{x} : 4,01, ss: 0,64) yaş aralığındaki katılımcıların, 18 – 24 (\bar{x} : 3,54, ss: 0,75), 25 – 34 (\bar{x} : 3,67, ss: 0,73) ve 45 – 54 (\bar{x} : 3,41, ss: 0,72) yaş aralığındaki katılımcılara göre Altınoluk'a gelen yazlıkçılara yönelik olumsuz algılarının daha fazla olduğu söylenebilir. Yerel halkın Altınoluk'ta ikamet süreleri ile yazlıkçılara yönelik algıları arasında yalnızca olumsuz algılarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa ($p < 0,01$) rastlanmıştır. Bu farklılığın hangi alt gruplar arasında oluştuğunu belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc testleri sonuçlarına göre, 1 yıldan az (\bar{x} : 3,44, ss: 0,98) süredir Altınoluk'ta yaşayan katılımcıların, 6 – 10 yıl arası (\bar{x} : 3,85, ss: 0,64) ve 10 yıl ve üzeri (\bar{x} : 3,75, ss: 0,69) sürelerde Altınoluk'ta yaşayan katılımcılara göre yazlıkçıların bölgeye gelmesine yönelik olumsuz algılarının daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, gelir ve bölgedeki ikamet süreleri açısından yazlıkçılara yönelik olumlu ve olumsuz algılar arasında yapılan hipotez testleri sonucunda **H_1 kısmen (2/10 oranında) kabul** edilmiştir.

Tablo 3: ANOVA Testi Sonuçları

	Yaş		İkamet Süresi		Yazlıkçılara Yönelik Hissedilen Duygular		Yazlıkçılarla İletişim	
	F	p	F	p	F	p	F	p
Olumlu Algılar	0,629	0,642	2,514	,058	5,952	0,01	10,410	0,00
Olumsuz Algılar	7,530	0,01	3,715	,012	20,949	0,00	3,184	0,024

Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın yazlıkçıların bölgeye gelmesine karşı hissettiği duygular ile yazlıkçılara yönelik algıları arasında ANOVA testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p < 0,01$) bulunmuştur. Bu farklılığın hangi alt gruplar arasında farklılaştığını incelemek amacıyla Post Hoc testleri gerçekleştirilmiştir. Yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesinden dolayı mutluluk duyduğunu (\bar{x} : 3,99) belirten katılımcıların, herhangi bir hissi olmayan (\bar{x} : 3,79)

katılımcılara göre yazlıkçılara yönelik olumlu algılarının daha fazla olduğu söylenebilir. Olumlu algılar boyutunda diğer alt gruplar arasında istatistiksel olarak herhangi anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Olumsuz algılarda ise, yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesinden dolayı herhangi bir hissi olmayan (\bar{x} : 3,93) katılımcılar ile mutluluk duyuyorum (\bar{x} : 3,47) ifadelerini destekleyen katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre, herhangi bir hissi olmayan katılımcılar mutluluk duyan katılımcılara göre yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesinden dolayı oluşan olumsuz algılara daha fazla katılmaktadır. Bu sonuçlara göre **H₂ kabul** edilmiştir.

Yerel halkın yazlıkçılarla iletişimi ile yazlıkçılara yönelik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ($p < 0,05$, $p < 0,01$) bulunmuştur. Buna göre, ayaküstü sohbetler (\bar{x} : 3,95), misafir olarak ağırlama (\bar{x} : 3,90) ve iş bağlantısı (\bar{x} : 4,12) ifadelerini destekleyen katılımcılar iletişim kurmayan (\bar{x} : 3,56) katılımcılara göre yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesini daha olumlu algılamaktadır. Böylece **H₃ kabul** edilmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın bölgedeki yazlıkçılara yönelik olumlu olumsuz algıları incelenmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde, toplam 214 erkek ve 176 kadın katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcıların %44,4'ü lisans mezunu, %42,6'sı ortaöğretim mezunudur. Yaş dağılımları incelendiğinde ise ağırlıklı olarak 55 ve üzeri yaş aralığında oldukları görülmektedir. Bunu 25 – 34 ve 45 – 54 yaş aralıkları takip etmektedir. Katılımcıların çoğunluğu 10 yıl ve üzeri (%55,6) yıl aralığında bölgede ikamet etmektedir.

Araştırma kapsamındaki bireylerin, yazlıkçıların Altınoluk'a gelmesinden dolayı ne hissettikleri incelendiğinde, %51,8'inin bu durumdan mutluluk duyduğu, %43,3'ünün ise her hangi bir hissi olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yazlıkçılarla iletişimi değerlendirildiğinde ise, %60,3'ü ayaküstü sohbetler gerçekleştirdiğini ifade ederken, %18,2'si herhangi bir iletişim kurmadığını belirtmiştir.

Yazlıkçıların bölgeye gelmesine yönelik yerel halkın algıları incelendiğinde, katılımcıların en büyük olumsuzluk olarak, turizmin gelişim gösterdiği birçok destinasyonda yaşanan en temel sorunlardan biri olan emlak ve arsa fiyatlarında yaşanan artışlarını gördüğü söylenebilir. Genel olarak mal ve hizmet fiyatlarındaki artışlarda ikinci olumsuz algılanan ifadedir. Ayrıca katılımcılar, yazlıkçıların bölgeye gelmesinden dolayı çevre kirliliğinin arttığını, gürültü kirliliğinin arttığını ve trafik sorunlarının baş gösterdiğini düşünmektedir. Yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin algılarını inceleyen birçok çalışmada, yerel halkın bölgede artan suç oranları ve gençlerin eğilimlerindeki farklılıkları turizmin gelişimine bağladığı tespit edilmiştir (Ap ve Crampton, 1998; Avcıkurt ve Soybalı, 2002; Çalışkan ve Tütüncü, 2008). Fakat bu çalışmada yerel halk, bölgedeki suç oranının artmasının ve gençlerin alkol, sigara, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar edinmesinin yazlıkçıların bölgeye gelmesinden kaynaklı olduğunu düşünmemektedir. Bununla birlikte katılımcıların

yazlıkçılara yönelik olumlu algıları da mevcuttur. Alışveriş olanaklarının artması ve yerel ürünlere olan ilginin artması bunlara örnek gösterilebilir. Bölgedeki eğlence çeşitliliğinin artması da yazlıkçıların bölgeye gelmesine bağlanmaktadır. Katılımcılar bu durumdan dolayı, yeni yatırımların bölgeye geldiğini, yeni iş imkânlarının yaratıldığını ve yerel halkın kişisel gelirinde artışlar olduğunu belirtmişlerdir. Tarihi ve kültürel değerlerin korunduğu ve altyapının geliştirildiği konusunda kararsız kalmışlardır.

Yerel halkın Altınoluk'ta ikamet süresi, yazlıkçılara yönelik algılarda istatistiksel olarak bir farklılık göstermiştir. Bu farklılık yalnızca olumsuz algılarda ortaya çıkmıştır. İkamet süresi kısaltıkça yazlıkçıların bölgeye gelmesinden kaynaklı olumsuz algılar daha da artmaktadır. Bu durum belki daha sakin bir hayat sürmek için bölgeye yakın zamanda kalıcı olarak yerleşen kişilerin yaz aylarındaki yoğunluktan dolayı rahatsız olmalarından kaynaklanabilir. Yerel halkın yazlıkçılarla iletişim düzeyleri ile yazlıkçılara yönelik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. İş bağlantısı içerisinde olan katılımcılar ile yazlıkçıları misafir olarak ağırlayan ve ayaküstü sohbet kuran katılımcıların iletişim kurmayanlara oranla daha olumlu algıları vardır. Bu sonuçlar Allport'un (1954) sosyal temas hipotezi ve Homans'ın (1958) sosyal değişim teorilerini destekler niteliktedir. Yerel halkın yazlıkçılarla iletişim düzeyi arttıkça algıların olumlu yönde geliştiği görülmüştür. Özellikle iş bağlantısı içerisinde olan bireylerin yazlıkçılara yönelik algıları daha olumludur. Özel ve Kozak'ın (2016) sosyal değişim teorisi temelinde Kapadokya bölgesinde yaşayan yerel halkla yaptıkları görüşmeler sonucunda, yerel halkın, ekonomik etkiler üzerinde daha fazla yoğunlaştığı ve bu etkilerden dolayı turizmin gelişimini destekledikleri tespit edilmiştir. Ap'da (1992) benzer şekilde sosyal ilişkiden elde edilen kaynakların fazlalığının turizmin etkilerinin olumlu yönde algılanmasını beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Akova'nın (2006) iki yıl arayla yaptığı ayrı çalışmalarda turizmin etkilerinin Bursa ili Cumalıkızık köyünde yaşayan yerel halk tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir. Buna göre geçen zaman içerisinde yerel halkın turizme yönelik olumlu tutumunda artış olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, yerel halkın yazlıkçılara yönelik algılarının, yukarıda bahsedilen bazı olumsuz algılar dışında daha olumlu yönde olduğu söylenebilir. Yazlıkçıların bölgeye gelmesinden mutluluk duyan katılımcı sayısı oldukça fazladır ve bunların birçoğu iş bağlantıları veya farklı sebeplerle yazlıkçılarla iletişim halindedir. Bu sonuçlar ışığında Doxey'in (1975) Tolerans Modeli göz önüne alındığında; Altınoluk'ta yaşayan yerel halkın halen daha mutluluk aşamasında olduğu düşünülebilir. Özellikle suç oranları ve gençlerin eğilimleri ile ilgili bir takım sosyal maliyetleri yazlıkçılardan kaynaklı olarak görmemeleri de, yerel halkın kızgınlık ve öfke aşamalarında olmadıklarını göstermektedir. Bununla birlikte, bölgedeki alışveriş olanaklarının çeşitlenmesi, eğlence imkânlarının ve sosyo-kültürel faaliyetlerin artması konusunda yazlıkçıların bölgeye gelmesinin etkili olduğu düşüncesi Altınoluk bölgesinin, Butler'in (1980)

Turistik Yaşam Döngü Modeli'nde ziyaretçi sayının artışıyla birlikte bölgedeki alt ve üst yapının da gelişim gösterdiği büyüme aşamasında olduğu söylenebilir.

Ekonomik ve çevresel açıdan bazı olumsuzlukların ortadan kaldırılması yerel halk ve yazlıkçılar arasındaki ilişkinin daha olumlu düzeyde seyretmesini sağlayabilir. Bu açıdan çalışma, yerel yönetimlerin ve turizm sektöründe hizmet veren işletmelerin bu olumsuzlukların farkına varmasını ve hangi konular üzerinde çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bundan sonraki çalışmalar için, araştırma daha kapsamlı bir hale getirilip, daha büyük örneklem sayıları ile tekrar test edilebilir veya yerel halkla yüz yüze görüşmeler yapıp konu derinlemesine incelenebilir. Ayrıca, aynı çalışmanın yaz ayları dışında yapılması da farklı sonuçlar doğurabilir.

Kaynakça

Agarwal, S. (1997). The resort cycle and seaside tourism: an assessment of its applicability and validity. *Tourism Management*, 18 (2): 65-73.

Akis, S., Peristianis, N., & Warner, J. (1996). Residents' attitudes to tourism development: The case of Cyprus, *Tourism Management*, 17 (7), 481-494.

Akman A. D. (2007), Turizm Gelişiminin Yarattığı Doğal ve Kültürel Değişimler: Kaş Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akova, O. (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2). 1-34.

Alaeddinoğlu, F. (2008). Sivas kentinde halkın turiste ve turizme bakışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 1-23.

Almeida-García, F.,Peláez-Fernández, M. Á., Balbuena-Vázquez, A., &Cortés-Macias, R. (2016). Residents' perceptions of tourism development in Benalmádena (Spain). *Tourism Management*, 54, 259-274.

Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı. İstanbul: Sakarya Yayınevi.

Andereck, K. L.,&Vogt, C. A. (2000). There lationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39(1), 27-36.

Andereck, K. L.,Valentine, K. M., Knopf, R. C., &Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32 (4), 1056-1076.

Andereck, K. L.,&Nyaupane, G. P. (2011). Exploring the nature of tourism and quality of life perceptions among residents. *Journal of Travel Research*, 50(3), 248-260.

Ap, J. (1992). Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19(4), 665-690.

Ap, J. ve Crampton, J.L. (1998). Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of Travel Research*, 37: 120-130.

Avcıkurt, C. (2015). *Turizm Sosyolojisi. Yenilenmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Avcıkurt, C., Soybalı, H. (2002). Residents' attitudes towards tourism in Ayvalık, Turkey. *Tourism Analysis-An Interdisciplinary Journal, Cognizant Communication Corporation*, 6 (3-4), 259-265.

Baykan, E. (2007). Turizmin yerel kültür üzerindeki etkilerinin yöre halkı tarafından algılanması (Ürgüp yöresine yönelik bir uygulama). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Butler, R. (1980). The concept of a tourist area life cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 19(1), 5-12.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve kuşadası ilçesi uygulaması. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Kitapçığı, N. Kozak (Eds.) Belek, Antalya, 127-148.

Doxey, G.V. (1975) A causation theory of visitor-resident irritants: Methodology and research inferences. In *Travel and Tourism Research Associations Sixth Annual Conference Proceedings*. San Diego, (95-98).

Dyer, P., Gursoy, D., Sharma, B., & Carter, J. (2007). Structural modeling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tourism Management*, 28, 409-422.

Emekli, G. (2001). *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri*. İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları. Anadolu Matbaası.

Garson, David G. (2012), *Testing Statistical Assumptions*. 2012 Edition, Statistical Publishing Associates: USA. <http://www.statisticalassociates.com/assumptions.pdf> adresinden 28.11.2017 tarihinde erişilmiştir.

George, D., ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson

Gunn, C. A. (1988). *Tourism Planning (Second ed.)*. New York: Taylor and Francis.

Gürbüz, A. (2002). Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Teknoloji Dergisi*, 5, 49-59.

Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2009). An examination of locals' attitudes. *Annals of Tourism Research*, 36(4), 723-726.

<http://balikesir-edremit.gov.tr/edremit> (Erişim Tarihi: 15.06.2016)

<http://www.edremit.bel.tr/index.php/2016/07/22/nufus/> (Erişim Tarihi: 15.06.2016)

Homans, G. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6), 597–606.

Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 11-29.

Kiper, T.; Yılmaz, E. (2008). Şarköy-Kumbağ Arasında Kırsal Kalkınmayı Destekleyici Turizmin Olabilirliği ve Yerel Halkın Rolü. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 159-168.

Liu, J., Sheldon, P. J., & Var, T. (1987). Resident perception of the environmental impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, 14, 17-37.

Mansuroğlu, S. (2006). Turizm gelişmelerine yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Akseki/Antalya örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 35-46.

Mathienson, Alister, & Wall G. (1992). *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*, Longman, New York.

McGehee, N., & Andereck, K. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research*, 43 (2), 131-140.

Özmen, M. (2007). Turizmin Sosyo-Kültürel Etkiler Akçakoca Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Özel, Ç.H. ve Kozak, N. (2016). An exploratory study of resident perceptions toward the tourism industry in Cappadocia: a Social Exchange Theory approach. *Asia Pacific Journal Of Tourism Research*, 22(3), 284-300.

Pekpak, H. E. (2012). Kıyı Alanlarında Turizm Odaklı Mekansal Gelişim: Lara Örneği. Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Sheldon, P. J., & Abenoja, T. (2001). Resident attitudes in a mature destination: The case of Waikiki. *Tourism Management*, 22, 435-443.

Sinclair-Maragh, G., Gursoy, D., & Vieregge, M. (2015). Residents' perceptions toward tourism development: A factor-cluster approach. *Journal of Destination Marketing & Management*, 4(1), 36-45.

Tomic, R., Gajic, T., & Bugar, D. (2012). Tourism as a basis for development of the economy of Serbia. *UTMS Journal of Economics*, 3 (1), 21–31.

Tortop, N (2001). Yerel Yönetimlerin Turizmin Gelişmesindeki Görev ve Sorumlulukları ve Çevre Korunmasının Önemi, I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, 56-68.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2007). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yoon, Y. (2002). *Development of a Structural Model for Tourism Destination Competitiveness from Stakeholders' perspectives*. Unpublished PhD. Thesis Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University, USA.

Yoon, Y., Gursoy, D., Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structure equation modeling. *Tourism Management*, 22, 363-372.

Extended Abstract

Introduction

In developing societies, income generating and foreign exchange earning features are predominant in evaluating the effects of tourism (Gürbüz, 2002: 52). Tourism, of course, creates new jobs for local communities and provides new business connections for local entrepreneurs (Yoon, Gursoy and Chen, 2001; Andereck and Nyaupane, 2011). Besides, the tourism effects should be evaluated holistically and it should be considered in terms of social, cultural and environmental aspects (Kaypak, 2010). It is very important to determine the approaches of the local people towards the tourism within the planned tourism development models, which should be prepared in this direction (Butler, 1980; Liu, Sheldon and Var, 1987, Dyer, Gursoy, Sharma and Carter, 2007). Therefore, the social structure of the tourist-hosting region, the perspectives of the people living in this region towards the development of tourism and to the tourists, the inappropriate behaviors of tourists in the society structure, the differences in the lifestyle of tourists and local people, the conflicts of interests between tourists and local people, the differences between the tourists and the local people in communication are situation that should be considered by the tourism planners (Avcıkurt, 2015: 119).

This study was carried out to determine the perception of the local people who continuously live in Altınoluk towards the summer residents coming to Altınoluk as a seasonal tourist. In the study, it was eventually attempted to show the positive and negative perceptions of the local people towards the summer residents.

Method

The local people living in Altınoluk region constitute the population of this study. In August 2015, 390 questionnaires that are suitable for analysis were collected at the bazaar in Altınoluk, usually in public parks, coffee shops and cafes where the people generally visit, using the convenience sampling method. The questionnaire consists of two parts. In the first part, there are questions to determine the demographic characteristics of the participants. In the second part, after the examination of the related literature, two different scales were prepared in the 5-Likert type (1-I definitely do not agree, 5- I definitely agree) aiming to determine the perceptions of the local people living in Altınoluk. This scale is

composed of 22 statements, 11 positive and 11 negative, related to the perceptions towards the summer residents. The statements included in the scale were adapted from the research conducted by Ap (1992).

Results and Discussion

Altınoluk welcomes vacationers from almost every income group and hosts many summer residents especially during high season. In this research, positive-negative perceptions of the local people living in Altınoluk towards summer residents in the region were examined. The examination of the research results reveals that there is a total of 214 male and 176 female participants. 44,4% of the participants have a bachelor's degree and 42,6% are secondary school graduates. It is observed through the age distributions that they are predominantly 55 years old and older. This is followed by the age brackets of 25-34 and 45-54. The majority of the participants (55.6%) reside in the region over a period of 10+ years.

Upon examination of the feelings of the individuals towards the arrival of the summer residents to Altınoluk, it was observed that 51.8% were happy in this situation and 43.3% were neutral. When participants' communication with the summer residents was evaluated, 60.3% stated that they had a quick chat, while 18.2% stated that they did not make any contacts.

Upon the examination of the local people's perceptions on summer residents visiting the region, it can be stated that the participants saw the increase in real estate and land prices, which is one of the most fundamental problems experienced in many destinations where tourism develops, as the biggest negative aspect. In general, the increase in prices of goods and services is the second negative perceived statement. This situation, which is accepted as one of the adverse economic effects of tourism, is similar to previous studies (Sheldon and Abenoja, 2001).

Participants also think that the pollution increases due to the arrival of the summer residents, the noise pollution increases and the traffic problems begin. In many studies, it is observed that these types of perceptions exist against tourism development (Andereck et al., 2005; Mcgehee and Andereck, 2004). On the contrary, it is not thought that the crime rate in the region has increased and the young people have got bad habits like alcohol, cigarettes, drugs and so on due to the arrival of the summer residents to the region. Participants also have positive perceptions towards summer residents. Examples of these are increased shopping opportunities and an increased interest in local products. This shows that the living standards of the local people have increased as the summer residents come to the region. Many researchers stated tourism raised the living standards of the people of the region (Andereck and Vogt, 2000; Mcgehee and Andereck, 2004; Tomic, Gajic and Bugar, 2012).

The increase in the diversity of entertainment in the region is also linked to the arrival of summer residents. Participants stated that new investments came to

the region, new business opportunities were created, and personal income increased thanks to this. They were tentative about the historical and cultural values being protected and their infrastructure being developed.

Statistically significant differences were found between the levels of communication of the local people with the summer residents and their perceptions of the summer residents. Participants who are in business connection and who host summer residents as guests and have a quick chat with them have more positive perceptions than those who do not communicate. Accordingly, it can be said that perception increases in the positive direction as the level of communication increases.

The residence time of the local people in Altınoluk showed a statistical difference in the perceptions towards the summer residents. This differentiation only emerged in negative perceptions. As the duration of residence is shorter, the negative perceptions arising from the arrival of summer residents increase. This may be due to the distress of those who are permanently settled near the area to live a calmer life from the rush in the summer months.

MÜZİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ İDEAL MÜZİK ÖĞRETMENİ ALGILARININ İNCELENMESİ

Nurtuğ BARIŞERI AHMETHAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Konya,
nurtug@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-7494-8182

Vahide Bahar YIĞIT

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, vahide@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-3993-6688

Makale Geliş Tarihi: 24.05.2017 Makale Kabul Tarihi: 31.03.2018

ÖZ

Bu araştırma, müzik öğretmen adaylarının ideallerindeki müzik öğretmenine ilişkin sahip oldukları algıları, metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma 135 müzik öğretmen adayıyla yapılmıştır. Veriler, "İdealimdeki müzik öğretmeni..... gibidir; çünkü, . . ." cümlesiyle toplanmıştır ve içerik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Katılımcılar toplamda 76 geçerli metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar 9 farklı kategori altında toplanmıştır. Müzik öğretmen adaylarının, ideallerindeki müzik öğretmenini çoktan aza doğru sıralandığında; sevecen ve destekleyici öğretmen, bilgi aktaran öğretmen, 'yetenekleri ortaya çıkaran ve yönlendiren öğretmen, dikkat çeken öğretmen, eğlenceli öğretmen, terapist öğretmen, motivasyonu yüksek öğretmen, otoriter öğretmen ve adaletli öğretmen olarak algıladıkları görülmüştür. Müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmenine ilişkin algılarında en fazla sevecen ve destekleyici öğretmen rolü ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Metafor, Müzik öğretmeni, Müzik öğretmeni aday*

PRESERVICE MUSIC TEACHERS` PERCEPTIONS ABOUT AN IDEAL MUSIC TEACHER ABSTRACT

This research was aimed to examine teacher candidates` perceptions about an ideal music teacher. 135 preservice music teachers were chosen for the research. Data for the research were obtained by asking participants to fill in the blanks in the sentence 'ideal music teacher is like a..., because...' A content analysis of the data resulted in 76 different metaphors. These metaphors were grouped into nine different categories. The participants` perceptions about an ideal music teacher are namely, loving-supportive teacher, knowledge transmitter, talent hunter-guiding teacher, salient teacher, good sense of humour teacher, therapist teacher, highly motivated teacher, authoritarian teacher and equitable teacher. Loving-supportive teacher role was the most prominent feature in the perception of music teacher candidates about an ideal music teacher.

Keywords: *Metaphor, Music teacher, Music teacher candidates*

Giriş

Sınıftaki öğretmen ve öğrenci arasındaki etkinlik ve ilişkiler öğretimin şeklini, niteliğini ve etkililiğini belirlemektedir. Öğretmen, öğrencilerde farklı öğrenme deneyimleri kazandırması bakımından sınıftaki en önemli kişidir. Öğretmen, eğitim sistemi içindeki en önemli unsurdur. Eğitim sisteminin başarısı, temelde sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin niteliklerine bağlıdır. Personel ve öğretmen niteliğinin üzerinde hazırlanacak olan bir eğitim modeli, o modeli işletecek yeterli hizmeti üretemez (Kavcar,1987, akt. Celal, Seyratlı, 2014: 15).

Öğretmen nitelikleri konusu, sıklıkla etkili öğretmen nitelikleriyle açıklanmaktadır (Demirel, 1999; Erden, 1998). Öğretmen niteliğini incelemek ise oldukça karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle, öğretmenin etkililiği ve etkili öğretmen kişiliğini incelerken, bulunan kültürdeki ve değerlerdeki olgularla beraber ele alınması gerekmektedir (Bela, 1969). Bu açıdan bakıldığında, günümüzde, öğretmenin toplumsal yükümlülüğü son derece yüksektir ve toplum tarafından "öğretmen" kavramına pek çok anlam yüklenmektedir. Bu anlamlardan duygusal olmayan ve öğretmenden yerine getirmeleri beklenen teknik görevler çoğunlukta olmakla beraber öğretmenlerin işlerini yaparken çok daha canlı, sıcak, sevecen gibi duygusal olan anlamlar da yüklenmektedir (Erden,1998, MEB ,2004, Akbulut, 2006). Bu durumda bir öğretmenin hem öğreten bir bilim insanı olma, hem de eğiten bir sanatçı olma yönünün olması gerekmektedir. Öğretmen anlamının zenginliğini ve önemini açığa çıkarmak için, "öğretmen" kavramının irdelemesi gerekmektedir (Çelikten, Şanal,Yeni, 2005). Öğretmen rolleri, nitelikleri, ideal öğretmen ve öğretmen kavramı üzerindeki düşüncelerin eğitim alanlarına, kültürlere, toplumlara göre farklılaştığı görülmektedir. Ancak bu mesleği yürütecek olan bireylerin bu konudaki düşünceleri önemlidir.

Yüz öğretmen adayı ile kontrol listesi kullanarak yapılan çalışmada, öğretmen adayları 'ideal öğretmeni', 'Bireysel Özellikleri' ve 'Meslekî ve Akademik Yeterlikleri' içerisinde tanımlamışlardır. Bireysel özellikler içerisinde *fiziksel* (kıyafet), *entelektüel* (anlayış), *sosyal* (saygı, liderlik, dürüstlük ve insan tabiatını anlama) ve *kişilik* (öğretmeye karşı ilgi, neşe, kendine güven ve hoşgörü) özellikleri yer almıştır. Meslekî ve akademik yeterlikleri içerisinde ise; *konu bilgisi* (esas alan, genel eğitim, bilimsel tavır), *genel öğretim yeteneği* (çocuğu anlama, çeşitli metot ve teknikleri kullanma, dersi açıklama yeteneği, konuyu zenginleştirme yeteneği, anlatım ve ifadede açıklık, dikkatli ders hazırlama, öğrencinin çevresini analiz etme ve kullanma yeteneği), *özel öğretim yeteneği* (öğrenciler arasındaki bireysel ayrılıkların analizi, öğrenci ayrılıklarına uyum), *kişisel ilişkiler* (öğrencilerle dostça ve işbirliği içinde çalışma, öğrencilere karşı ilgi duyma) ve *faliyetleri bilme ve düzenleme* (günlük programı planlama) yeterlilikleri yer almıştır. (Çetin, 2001)

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

“Öğretmen” kavramına ilişkin yapılan diğer bir çalışmada lisans eğitimine yeni başlayan 151 sınıf öğretmeni adayı ile yapılmıştır (Saban, 2004). Bu çalışmada öğretmen adaylarının yaklaşık üçte ikiye yakın bir kısmının, (%64) öğretmeni “bilginin kaynağı ve aktarıcısı”, “öğrencileri şekillendirici ve biçimlendirici” ve “öğrencileri tedavi edici” olarak algılamışlardır. Geriye kalan üçte birlik bir kısmı (%36) da öğretmenlerin “öğretirken eğlendirmesi”, “öğrencilerin bireysel gelişimlerini desteklemesi” ve “öğrencilere öğrenme sürecinde rehber olması” gerektiğini savunmaktadır. Kılıç, ve arkadaşları (2004) “model olan öğretmen” algısını bulmak amacıyla 100 öğretmenle yaptığı görüşme sonucunda, öğretmenler kendilerini; yol gösterici, şekillendirici, üretici, yönlendirici, tamamlayıcı, birleştirici, eğitici, model olucu, aydınlatıcı olarak görmektedir.

Konuya müzik öğretmeni nitelikleri açısından bakıldığında, müzik öğretmenliği nitelikleri, birçok çalışmanın konusu haline gelmiştir. “İdeal bir müzik öğretmeni nasıl olmalıdır?” veya “Nasıl bir müzik öğretmeni?” soruları günümüze dek tartışılmaktadır (Sun 2000) Sevgi 2003). Genel öğretmen yeterliklerini içeren modellerin ve eğitim bilimsel literatürde belirlenen öğretmen niteliklerinin, müzik eğitimi alanına transferinin tek başına yeterli olmadığı görülmektedir (Kalyoncu,2004). Müzik alanının kendine özgü yapısı ve doğasının müzik öğretmeni niteliklerini belirlerken göz önünde tutulması gerekmektedir. Müzik öğretmenin mesleki nitelikleri genel olarak, müzik alan bilgisi, müziksel davranışlar, öğretme yeterlikleri ve öğretmenlik meslek bilgisiyle ilgili yeterlikleridir. Bu özelliklerin yanında “müziğe ve müzik eğitime ilişkin gerekli olan kişisel özelliklere ve yeterliklere sahip olmanın önemlidir. Özellikle, müzik öğretmenin hoşgörülü, sabırlı, açık fikirli, anlayışlı, cesaretlendirici, destekleyici, sorun çözücü, güvenilir, güler yüzlü, şakacı, yeniliklere açık bir kişilikte olması, okulda müzik eğitimi anlamında olumlu bir atmosferin yaratılmasına, ve derslerin daha verimli olmasına neden olacaktır. Bu anlamda, müzik öğretmeni nitelikleri yalnızca öğreticilik rolü ile değil onun kişisel özellikleriyle de ele alınmalıdır Akbulut (2006).

Öğretmen nitelikleri, yeterlilikleri, özellikleri, rolleri konularında genel tanımlara ve listelere sıkça rastlamak mümkündür. Ancak, önemli olan öğretmenlik mesleğini yapan veya yapacak olanların öğretmen kavramına ilişkin zihinlerindeki algılardır. Zihinsel bir olgu olarak algılanan kavramlar, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı yönlendirirler. Kavramsal sistemimizin büyük oranda metaforik olduğu düşünülürse, düşünme biçimimiz, deneyimlerimiz ve her gün yaptıklarımızın da metaforlarla ilgilidir (Lakoff ve Johnson, 1980). Metaforlar; olgu, nesne veya kavramları anlamlandırma ve aktarmada bireylerin tecrübelerinden yararlanması bakımından “tecrübelerin dilidir” (Miller, 1987). Palmquist’e (2001:24) göre metafor, iki nesne ya da kavram arasında, benzerlik ve farklılıkları kıyaslama ve birine ait deneyimi diğerine aktarma yoluyla, ilişki kurularak oluşturulan mecazi bir yapıdır. Bu yapı anlaşılması en zor ve en karmaşık

durumları, farkında olarak ya da olmayarak anlaşılır hale getirebilme potansiyeline sahiptir. Anlatımı böylesine güçlendirebilen bir söz sanatı, eğitim-öğretim ve araştırmalarda kullanılmalıdır (Levine, 2005; Geçit ve Gençler, 2011).

Buradan hareketle, “öğretmen” kavramının son zamanlarda, metaforlar yoluyla açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Alan yazına genel olarak bakıldığında, öğretmenlerle ilgili yapılan metafor çalışmalarının bir kısmının genel olarak “öğretmenlik” olgusunu ele aldığı (Oxford ve arkadaşları, 1998; Saban, 2004; Ocak ve Gündüz, 2006; Saban, Koçbeker ve Saban, 2006; Zhao, Coombs ve Zhou, 2009), bir kısmının ise branş öğretmenlerine yönelik olarak hazırlandığı görülmektedir (Nikitina ve Furuoka, 2008; Oğuz, 2009; Ünal ve Ünal, 2010; Afacan, 2011). Müzik eğitimi literatüründe metaforun bir veri toplama aracı olarak kullanılan çalışmalar ‘müzik’ ve ‘müzik dersi’ kavramlarına yönelik olarak yapılmıştır (Koca, 2012, Umuzdaş ve Umuzdaş, 2013; Babacan, 2014; Sözbir ve Çakmak, 2015; Aydın, 2015; Yazıcı, 2015). Ahmethan ve Yiğit (2017) yine metaphor tekniği kullanılarak 135 müzik öğretmen adayının tecrübe ettikleri müzik öğretmenlerine ilişkin algıları incelemişlerdir. Çıkan sonuçlarda, katılımcılar kendi müzik öğretmenlerini; Yönlendirici/Destekleyici, Uzman/Otorite, Sevecen/Destekleyici, ve İletişimsiz/Soğuk olarak algıladıkları görülmüştür.

Öğretmen olmak için eğitim fakültelerine gelen bireyler, öğrencilik yıllarında yapmış oldukları informal gözlemler ve farklı yapıdaki öğretmenleriyle olan iletişim ve etkileşimleri sonucunda edindikleri tecrübelerine bağlı olarak öğrenme, öğretme ve okul gibi olgular hakkında çeşitli kişisel düşünce ve tutumları beraberlerinde getirirler Saban (2004). Daha önceki araştırmada müzik öğretmen adaylarının öğrencilik sürecinde tecrübe ettikleri müzik öğretmenlerine ilişkin algıları incelenmişti (Ahmethan ve Yiğit, 2017), bu çalışmada ise müzik öğretmen adaylarının ideallerindeki müzik öğretmeni algılarını incelemek amaçlanmıştır. Öğretmenlik mesleğine başlamadan önce, müzik öğretmen adaylarının ideallerindeki müzik öğretmeni kavramını ortaya çıkarmak, hem onların olmayı hedefledikleri müzik öğretmeni profilinin anlaşılması, hem de, ideal müzik öğretmeni niteliklerinin öğretmen adayının kazanmış olduğu pedagojik bakış açısıyla değerlendirilmesi bakımından bu araştırma önemlidir.

Amaç

Müzik eğitimi alanında genelde ‘ideal müzik öğretmeni’ kavramına ilişkin bir araştırmanın bulunmaması bu çalışmanın yapılmasına motivasyon olmuştur. Özellikle, müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmeni kavramına ilişkin algı ve düşünceleri incelenmek istenmiştir, çünkü bu algı ve düşünceler öğretmen adaylarının ileriki meslek yaşantılarındaki öğretmenlik davranışları ve rollerine etki edeceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın genel amacı, müzik öğretmeni adaylarının ideallerindeki müzik

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

öğretmenine ilişkin sahip oldukları algıları, metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmaktır. Bu genel amaç çerçevesinde, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.Müzik öğretmeni adayları ideal müzik öğretmenlerini hangi metaforlar aracılığıyla açıklamaktadırlar?

2.ideal müzik öğretmenine ilişkin ortaya çıkan metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında gösterilebilir?

3.ideal müzik öğretmeni ile ilgili metaforlar öğretmenin en çok hangi rolünü ortaya çıkarmaktadır?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” modelinde yapılmıştır. Olgubilim, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde, bize tamamen yabancı olmayan ancak tam anlamıyla kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlar (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Alana ait kuramsal yapının incelenmesi ve araştırma problemlerinin belirlenmesiyle beraber nitel verilerin metaforlar yoluyla toplanılmasına karar verilmiştir. Sackman (1989) mecazi bir kavram veya terimin belirli bir benzerliği ifade etmek amacıyla farklı bir içeriğe uygulandığı bir dil formu olarak tanımlar (akt. Yıldırım, Şimşek, 2011:207). Morgan (1986) mecazları iki amaçla kullanmıştır; birinci amacı betimleme ikinci amacı ise bir süreci hızlandırma veya iyileştirme. Metaforların öğretmen adaylarının öğrenme ve öğretme olgularına ilişkin kendi, kişisel değerleri, inançlarını ve felsefelerini incelemede ve açığa çıkarmada güçlü bir zihinsel araç olarak kullanılabilir (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006). Bu çalışmada metaforların betimleyici rolü kullanılarak veriler toplanmıştır. Metaforlarla veri toplama tekniğinin, özellikle insan algılarının incelenmesi konusunda, diğer veri toplama tekniklerine göre daha avantajlı olduğu görülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitimi Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dal’ında 2015-2016 öğretim yılı bahar döneminde okuyan 1.,2.3. ve 4. sınıf toplam 135 öğrenci oluşturmaktadır. Bunların 78’i kız 57’si erkek öğrencidir. Öğrencilerden 102’si Güzel Sanatlar Lisesi mezunu, 9’u Lise, 6’sı Anadolu Lisesi, 7’si de farklı lise türlerinden mezun olmuştur. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımı ise; 1. Sınıf 32 öğrenci, 2. Sınıf 29 öğrenci, 3. Sınıf 34 öğrenci, 4. Sınıf 40 öğrenci olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş aralığı 17-32 olup yaş ortalamaları 22.5 olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Aracı

Bireylerin sahip oldukları algıları ortaya çıkarmada metaforların bir araç olarak kullanıldığı pek çok çalışma incelenmiştir (Saban, 2004, 2008, 2009; Saban ve ark., 2006; Aydın, 2010; Balcı, 2011). Birçok çalışmada katılımcılara açık uçlu cümleleri

tamamlamaları istenmiştir. (Örneğin, okul..... gibidir, çünkü.....veya Öğretmenbenzer, çünkü.....). Bu araştırmada Güzel Sanatlar Eğitimi bölümü Müzik Eğitimi anabilim dalında okuyan müzik bölümü öğrencilerinin ideal müzik öğretmenine ilişkin sahip oldukları algılarını ortaya çıkarmak için onlardan her birinin “İdeal müzik öğretmeni.... gibidir; çünkü, . . .” cümlesini tamamlanması istenmiştir. Adaylara bu ibarenin yazılı olduğu bir kağıt verilerek sadece tek bir metafor üzerinde yoğunlaşarak düşüncelerini 20 dakikalık süre içerisinde dile getirmeleri istenmiştir. Gibi kelimesi, metaforun konusu ile metaforun kaynağı arasındaki bağı daha açık bir şekilde çağrıştırmak için kullanılırken, çünkü kelimesi ile katılımcıların kendi metaforları için bir gerekçe sunmaları istenmiştir (Saban, 2009).

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999, 162). Müzik öğretmeni adaylarının yazdıkları metaforlar analiz edilirken 1) Adlandırma 2) Tasnif etme (eleme), 3) Kategori Geliştirme 4) Geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması 5) Verileri bilgisayar ortamına aktarma aşamaları takip edilmiştir (Saban, 2004, 2008, 2009). Bu aşamalara göre, müzik öğretmeni adaylarının formlara yazdıkları metaforlar toplanarak, sınıflara göre tasnif edilmiş ve her bir forma bir numara verilmiştir. Daha sonra numaralandırılan formlardaki metaforlar ve açıklamaları bilgisayar ortamına aktararak listelenmiştir. Bu aşamada müzik öğrencileri tarafından üretilen metaforların belirgin bir şekilde ifade edilip edilmediğine bakılmıştır. Metafor var, ama açıklama yok ise ya da açıklama var, metafor yok ise bu formlar elenmiştir. Bununla beraber her metafor imgesinin kullanım amacına bakılarak, metafor ile kullanım amacı arasında bağlantı kurulmayan metaforlar da elenmiştir. Bu kriterlere göre 30 öğrencinin oluşturduğu metaforlar kapsam dışı bırakılmıştır. Ardından, müzik öğrencilerinin ideallerindeki müzik öğretmeni kavramına ilişkin oluşturduğu metaforlar açıklamalarıyla beraber tablo haline getirilerek alfabetik bir sıraya göre yazılmış ve frekans değerleri tespit edilmiştir.

105 öğrenci tarafından oluşturulan metaforlar, ideallerindeki müzik öğretmeni kavramına ilişkin sahip oldukları ortak özellikler bakımından incelenmiştir. Metaforlar ve açıklamaları ilişkilendirilerek, hangi metaforun hangi kategori altında yer alacağı belirlendikten sonra ortak özelliklere göre bir kategori ifadesi tespit edilmiştir. Kategoriler oluşturulurken metaforlara göre bir gruplandırma değil, bu metaforun hangi anlamda kullanıldığının belirleyici olmasına dikkat edilerek 9 temel kategori

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

oluşturulmuştur. Daha sonra her kategoriye ait olan metaforların yüzde ve frekans hesaplamaları yapılarak tablolar şeklinde gösterilmiştir.

Bilimsel araştırmanın en önemli ölçütü ulaşılan sonuçların inandırıcı olmasıdır, yani geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması önemli bir konudur. Özellikle nitel çalışmalarda olguların ve anlamların yer alması bu konuda araştırmacıların daha dikkatli önlemler almasını gerektirmektedir. Bu araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak için iki temel işlem gerçekleştirilmiştir. İç geçerliliğin sağlamak için veri analiz süreci ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır, bununla birlikte elde edilen tüm veriler, bulgularda, hem nicel hem de nitel olarak bir arada verilmiştir. Böylece araştırmada izlenen yol açık hale getirilerek, diğer araştırmacıların bu süreci benzer biçimde izlenmesine olanak sağlanmıştır. İç güvenilirliği sağlamak için oluşturulan metafor tablosu ile tema ve kategoriler iki müzik eğitimcisi ile oluşturulduktan sonra, yine müzik eğitimi alanında çalışan iki uzman görüşüne sunulmuş ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994:64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı x 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmanın güvenilirlik çalışmasında %90,789 oranında (güvenirlik: 69/69+7=0,907) uzlaşma sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda %90 ve üzeri araştırmacı ve uzman görüşü birliği sağlanıyorsa, çalışma güvenilir kabul edilmektedir. Bu aşamada görüşüne başvuru alan iki uzman müzik eğitimcisi yedi metaforu (çınar, abi-abla, kurtarıcı, gökkuşağı, şeker, cam, manken) araştırmacıdan farklı kategorileştirmiştir.

Aynı zamanda araştırmadaki metaforları belirleme ve analiz etme sürecinin ayrıntılı bir biçimde betimlenmesi ve araştırmanın bulgular kısmında müzik öğretmen adaylarının yazdığı açıklamaların doğrudan aktararak örneklendirilmesi güvenilirliği artırmak için alınan önlemlerdir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırmaya katılan müzik öğrencilerinin ideal müzik öğretmeni algılarına yönelik metaforlarla ilgili elde edilen bulgular tablolarda sunulmuştur.

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeallerindeki Müzik Öğretmenine İlişkin Metaforlar

Müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmeni algılarına yönelik olarak toplam 76 adet geçerli metafor üretmişlerdir. Tablo 1, araştırmaya katılan öğrenciler tarafından geliştirilen metaforlar alfabetik sıraya göre listelenerek, herbir metaforu temsil eden öğrenci sayısı (frekansı) gösterilmiştir.

Tablo1: İdeal müzik öğretmenine ilişkin metaforların alfabetik sıralaması ve frekansları

No	Metafor	(f)	No	Metafor	(f)	No	Metafor	(f)
1	Abi-abla	2	26	Dünya	1	51	Madenci	1
2	Acı profiterol	1	27	Enerji	1	52	Manken	1
3	Ağaç	3	28	Enstrüman	2	53	Matematik	1
4	Aile	1	29	Ev	2	54	Mecnun	1
5	Akarsu	1	30	Fener	1	55	Motor	1
6	Ansiklopedi	1	31	Gökkuşuğu	4	56	Nokta	1
7	Aydınlatıcı	1	32	Güneş	4	57	Numaralı gözlük	1
8	Arkadaş	6	33	Havuz	1	58	Okyanus	1
9	Astronot	1	34	Hazine	1	59	Orkestra şefi	1
10	At	2	35	Heykeltraş	1	60	Palyaço	2
11	Atatürk	1	36	Hint kumaşı	1	61	Pırlanta	1
12	Avatar	1	37	Işık	2	62	Piyano	3
13	Ay	1	38	İnşaatçı	1	63	Pusulula	2
14	Ayna	1	39	Kar kürüme aracı	1	64	Sabır küpü	1
15	Bayrak	1	40	Karınca	1	65	Soba	1
16	Bilgin	1	41	Kayıt cihazı	1	66	Sol anahtarı	1
17	Boya kutusu	1	42	Kedi	2	67	Şeker	1
18	Cam	1	43	Kitap	3	68	Şekerlik	1
19	Cep telefonu	1	44	Komutan	2	69	Tablo	1
20	Cevher	1	45	Koşu bandı	1	70	Televizyon	1
21	Çeşme	1	46	Köpek	1	71	Terazi	3
22	Çınar	1	47	Kurtarıcı	1	72	Ufuk	1
23	Çikolata	1	48	Legonun eksik parçası	1	73	Usta nişancı	1
24	Çivi	1	49	Lider	1	74	Yemek	1
25	Destek	1	50	Lunapark	1	75	Yetenek avcısı	1
						76	Yıldız	2
TOPLAM							105	

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeallerindeki Müzik Öğretmenine İlişkin Metaforların Kategorileri

Müzik öğretmen adaylarının ideallerindeki müzik öğretmenine ilişkin sahip oldukları metaforlar Tablo 2. de dokuz kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler

Tablo 2: *İdeal müzik öğretmenine ilişkin kategorilerin metafor sayısı ve öğrenci sayısı*

Kategoriler	Metaforlar	Öğrenci (f)	Metafor Sayısı
Sevecen ve Destekleyici	Abi-abla (2), Aydınlatıcı, Ayna, Arkadaş (6), Çınar, Çikolata, Destek, Ev (2), Güneş(3), Hint kumaşı, Işık (2), Kedi (2), Köpek, Logonun eksik parçası, Mecnun, Sabır küpü, Soba, Şeker, Şekerlik, Yemek	31	20
Bilgi aktaran	Ağaç (3), Atatürk, Avatar, Akarsu, Ansiklopedi, Bilgin, Cam, Cep telefonu, Cevher, Çeşme, Dünya, Havuz, Hazine, Kayıt cihazı, Kitap (3), Matematik, Okyanus, Pırlanta, Pişano (3)	25	19
Yetenekleri ortaya çıkararak- yönlendirici	Çivi, Enstrüman(2), Fener, Gökkuşluğu, Güneş, Heykeltraş, İnşaatçı, Kar küreme aracı, Kurtarıcı, Lider, Madenci, Nokta, Numaralı gözlük, Pusula (2), Sol anahtarı, Televizyon, Ufuk, Usta nişancı, Yetenek avcısı	20	19
Dikkat çeken	At(2), Bayrak, Boya kutusu, Gökkuşluğu (3), Manken, Orkestra şefi, Tablo, Yıldız (2)	12	8
Eğlenceli	Enerji, Lunapark, Palyaço (2)	4	3
Terapist	Aile, Astronot, Ay	3	3
Motivasyonu yüksek	Karınca, Koşu bandı, Motor	3	3
Otoriter	Acı profeterol, Komutan (2)	3	2
Adaletli	Terazi(3)	3	1
TOPLAM		105	76

Kategori 1, Sevecen ve Destekleyici Öğretmen

Bu kategoriyi toplamda 31 katılımcı ve 20 metafor temsil etmektedir. Katılımcılar tarafından en sık kullanılan metafor, arkadaş (f=6), abi-abla (f=2), ev (f=2), kedi (f=2) olarak tespit edilmiştir. Aşağıda, 'Sevecen ve destekleyici öğretmen' kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

"İdeal müzik öğretmeni Hint kumaşı gibi olmalıdır çünkü, içindeki, yüzündeki, gülüşündeki o eşi benzeri bulunmayan sevgisiyle öğrencisini hayata hazırlayandır".

"İdeal müzik öğretmeni arkadaş gibi olmalıdır çünkü, fazla ciddiyetin gereksiz ve yıkıcı olduğunu düşünüyorum derste arkadaş gibi davranmak öğrencilerin de derse olan sevgisini ve merakını artırır".

"İdeal müzik öğretmeni arkadaş gibi olmalıdır çünkü, müzik dersleri öğrencinin kafasını dinlediği kendi yeteneğini keşfettiği bir derstir, karşısındaki öğretmen ne kadar dostça arkadaşça yaklaşırsa, öğrenciler de o kadar özgüvenli olur".

"İdeal müzik öğretmeni abi-abla gibi olmalıdır çünkü, ders harici konularda da yardımcı olmalıdır, Öğrencilere yaklaşımı samimi ve içten olmalıdır".

"İdeal müzik öğretmeni kedi gibi olmalıdır çünkü, anlayışlı olmalı, asla asabi olmamalı. Öğrenciyi anlamalı, değer vermeli, yeri geldiğinde kendini öğrencilerin yerine koyabilmeli. Aileden bir birey gibi olmalı, saygı göstermeli.

"İdeal müzik öğretmeni soba gibi olmalıdır çünkü, sarıp sarmalamalı, sıcak olmalı samimi rehber olmalıdır".

Kategori 2, Bilgi Aktaran Öğretmen

Bu kategoriyi toplamda 25 katılımcı ve 19 metafor temsil etmektedir. Katılımcılar tarafından en sık kullanılan metafor ağaç (f=3), kitap (f=3), piyano(f=3) olarak tespit edilmiştir. Bu kategoride bulunan metaforlara ilişkin katılımcı ifadelerine aşağıda yer verilmiştir. Aşağıda, 'Bilgi aktaran öğretmen' kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

"İdeal müzik öğretmeni ağaç gibi olmalı, çünkü ağaç meyveleriyle, gölgesiyle, oksijeniyle bir çok insana fayda sağlar. Müzik öğretmenlerinin de sayısız öğrencileri vardır ve kendi bildiği bilgileri bir sürü öğrenciye aktarmakla görevlidir".

"İdeal müzik öğretmeni bilgin olmalı ki çünkü, öğrenciler net bir şekilde doğru bilgiyi aktarın".

"İdeal müzik öğretmeni akarsu olmalı çünkü, devamlı bilgi akımı sağlamalı".

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

“İdeal müzik öğretmeni cam gibi olmalı çünkü, öğrenciye, sade anlaşılabilir, bir bilgiyle karmaşadan uzak aktarılmalıdır. Bakıldığı zaman anlatılmak istenen cam gibi ilk bakıldığı anda anlaşılmalı, öğrenciye aktarılmalıdır”.

“İdeal müzik öğretmeni dünya gibi olmalı çünkü, geniş kitlelere hitap edebilecek kadar bilgili, her bilgiye açık olacak kadar evrensel olmalıdır”.

“İdeal müzik öğretmeni okyanus gibi olmalı çünkü, her bir damla yeni bir bilgidir. Müziğin asla bitmeyeceğini ve her gün yeni bir müzik bestesi ortaya çıkıyor ve her müzikten öğrenebileceğim şeyler var. Bu bilgiler birike birike büyür ve bilgi okyanusuna dönüşür”.

Kategori 3, Yetenekleri Ortaya Çıkaran ve Yönlendirici Öğretmen

Bu kategoriyi toplamda 20 katılımcı ve 19 metafor temsil etmektedir. Katılımcılar tarafından en sık kullanılan metafor, enstrüman (f=2) olup, geri kalan 17 metaforu öğrenciler birer kez kullanmıştır. Aşağıda, ‘yetenekleri ortaya çıkarıcı ve yönlendiren’ öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

“İdeal müzik öğretmeni hetkeltraş gibi olmalıdır çünkü, el değmemiş bir maddeden (öğrenci) müthiş bir eser çıkarır.”

“İdeal müzik öğretmeni numaralı gözlük gibi olmalıdır, çünkü, çocukta her yeteneği netleştirmeli. Çocuğa kendisi hakkında bakış açısı kazandırabilmelidir. Yetenekleri ortaya çıkartacak özene, kabiliyete sahip olmalı.

“İdeal müzik öğretmeni yetenek avcısı gibi olmalıdır çünkü, farkedilmeyen yetenekleri açığa çıkarmak müzik öğretmenin işidir.

“İdeal müzik öğretmeni fener gibi olmalıdır çünkü, her açıdan kendisine güvenebileceğimi ve yol gösterici bir birey olması gerektiği için”.

“İdeal müzik öğretmeni kurtarıcı gibi olmalıdır çünkü, sanatı, öğrencilere aşılmalı ve öğrencilerini sanata yönlendirmelidir”.

“İdeal müzik öğretmeni pusula gibi olmalıdır çünkü, tam anlamıyla bir öğrencinin hayatını doğru yerlere çekerek, müziği sevdirek, yönlendirmelidir”.

“İdeal müzik öğretmeni sol anahtarı gibi olmalıdır çünkü, yön belirleyici ve öğrencinin müziğe nasıl bir anlam yükleyeceğini nasıl bir yön çizeceğini göstermeli. Müziğin disiplini ve armonisini hayatına işleyebilmeli”.

“İdeal müzik öğretmeni usta nişancı gibi olmalıdır çünkü, hedefi doğru görmeli ve ona göre öğrenciyi yönlendirmelidir”.

Kategori 4, Dikkat Çeken Öğretmen

Bu kategoriye toplamda 12 katılımcı ve 8 metafor temsil etmektedir. Katılımcılar tarafından en sık kullanılan metafor, gökkuşağı (f=3), at (f=2) ve yıldız (f=2) olarak belirlenmiştir. Geri kalan 5 metafor yalnızca bir öğrenci tarafından üretilmiştir. Aşağıda, 'Dikkat çekebilen' öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

"İdeal müzik öğretmeni at gibi olmalıdır çünkü, atlar asil hayvanlardır. Farkını belli eder. Müzik öğretmeni de farkını ortaya koymalıdır. Sanatsal, sanatçı kişiliğini ortaya koymalıdır. Davranışı olsun, konuşması olsun, giyim tarzı olsun öteki insanlardan biraz daha farklı olmalıdır".

"İdeal müzik öğretmeni gökkuşağı gibi olmalıdır çünkü, müzik öğretmenleri renkli ve farklı kişiliklerdir. Onlar birer sanatçıdır. Gerek giyim tarzları gerekse yaptığı işle ortamda fark edilmemesi mümkün değildir".

"İdeal müzik öğretmeni yıldız gibi olmalıdır çünkü, uzaktan bakınca görkemli olup yakınına gelince göz kamaştırıp, parlak olmalıdır. "Yıldız" gibi herkesin içinde kendini belli etmeli; karanlığa gece lambası olup ışık saçmalıdır".

"İdeal müzik öğretmeni manken gibi olmalıdır çünkü, dikkatleri üstüne çekmelidir".

"İdeal müzik öğretmeni tablo gibi olmalıdır çünkü, sanatını gösterip öğrencinin dikkatini çekebilmelidir. Özenilecek kişi olabilmelidir. Yeteneklerini, icrasını öğrencisine gösterip yansıtabilmelidir. Her yönden özel, biricik olmalıdır. Diğer öğretmenlerden farkını öğrenciler hissedebilmelidir".

"İdeal müzik öğretmeni orkestra şefi gibi olmalıdır çünkü, herkesin gözünün onda olması o olmadan bir şeyler eksik oluyormuş gibidir".

Kategori 5, Terapist Öğretmen

Bu kategoriye yalnızca 3 katılımcı ve 3 metafor temsil etmektedir. Katılımcılar tarafından kullanılan metaforlar aile, asrtonot, ay olarak belirlenmiştir. Aşağıda, 'Terapist' öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

"İdeal müzik öğretmeni aile gibi olmalıdır çünkü, öğrencime ailesi kadar yakın olmak isterim. Bir öğretmen olarak ona psikolojik olarak da yardımcı olmak isterim".

"İdeal müzik öğretmeni astronot gibi olmalıdır çünkü, öğrencilerini bir ders saati için bile olsa yaşadığı zamandan ve yerden uzaklaştırıp, ruhen zamanın ve yer çekimi kavramının bulunmadığı başka bir gezegene götürmesidir".

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

“İdeal müzik öğretmeni ay gibi olmalıdır çünkü, zaten soyut olan bir dersi sevdirmek için pozitif olmalıdır. Zevkli olması, çocukların dersi de zevkli geçirmesini sağlar. Dersin keyifli geçmesini sağlar. İnsanın rahatlamasına yardımcı olacak bir ders alabilmesi için kişilerin rahatlamasını sağlar”.

Kategori 6, Motivasyonu Yüksek Öğretmen

Bu kategoriyi yalnızca 3 katılımcı ve 3 metafor temsil etmektedir. Katılımcılar tarafından kullanılan metaforlar karınca, koşu bandı, motor olarak belirlenmiştir. Aşağıda, ‘Motivasyonu yüksek’ öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

“İdeal müzik öğretmeni karınca gibi olmalıdır çünkü, hep çalışarak karşısına gelecek öğrencilere çalıştığı öğrettiği her şeyi öğretebilmelidir”.

“İdeal müzik öğretmeni koşu bandı gibi olmalıdır çünkü, yavaş yavaş yürüyüp hızlanıp koşmaya başlıyor”.

“İdeal müzik öğretmeni motor gibi olmalıdır çünkü, teknolojik, hızlı, düzen içinde olması, koordinasyonlu, sistematik, pratik, randumana uyumlu olmalı, ekonomik düzeyde yüksek performans uygulaması”.

Kategori 7, Otoriter Öğretmen

Bu kategoriyi yalnızca 3 katılımcı ve 2 metafor temsil etmektedir. Komutan (f=2) ve acı profiterole yalnız bir öğrenci tarafından üretilmiştir. Aşağıda, ‘Otoriter’ öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

“İdeal müzik öğretmeni acı profiterol gibi olmalıdır çünkü, disiplini sağlaması için belki biraz sert yaklaşabilir. Ama güler yüzüyle her şeyi toplayabilmelidir”.

“İdeal müzik öğretmeni komutan gibi olmalıdır çünkü, idealist, ilgili ve disiplinli olmalıdır. Askerlerinin neyi yapıp yapmayacağını bilmeli ve yönlendirmelidir”.

“İdeal müzik öğretmeni komutan gibi olmalıdır çünkü, bir çok öğrenciyi bütünüyle geliştirebilir, güçlendirebilir ne konuda olursa olsun yaşamını etkileyen kazanımlar kazandırabilir. Disiplini söyleyip saygı duyulan ihtiyaç duyulan kişi olmalıdır. Birçok kişiyi aynı anda yönetip ahengi sağlayan biri olmalıdır”.

Kategori 8, Eğlenceli Öğretmen

Bu kategoriyi yalnızca 4 katılımcı ve 3 metafor temsil etmektedir. Palyaço (f=2) ve lunapark yalnız bir öğrenci tarafından üretilmiştir. Aşağıda, ‘Eğlenceli’ öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin

örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

“İdeal müzik öğretmeni lunapark gibi olmalıdır çünkü, müziğin eğlenceli bir şekilde öğretilip uygulanırsa daha çok sevileceğini düşünüyorum. Bunun için müzik öğretmeni eğlenceli, dolu dolu olmalıdır”.

“İdeal müzik öğretmeni lunapark gibi olmalıdır çünkü, neşeli, eğlenceli, cana yakın, araştırmacı ve öğretici”

“İdeal müzik öğretmeni lunapark gibi olmalıdır çünkü, dikkat çekmeden dersi verimli hale getiremez. Bu da hem öğrenci için hem de öğretmen için sıkıntı ve çekilmez bir durumu ortadan kaldırır”.

“İdeal müzik öğretmeni enerji gibi olmalıdır çünkü, müzik duygularla yapılan bir şeydir. Eğlenceli ve enerjik olmalıdır çünkü çevresindekiler de etkilenmelidir”.

Kategori 9, Adaletli Öğretmen

Bu kategoriye yalnızca 3 katılımcı ve 1 metafor temsil etmektedir. Terazi (f=3) bu kategoride kullanılan tek metafordur. Aşağıda, ‘Adaletli’ öğretmen kategorisini temsil eden metaforların öğrenciler tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Verilen örneklerde, öğretmen adaylarının kendi cümleleri ve ifadeleri değiştirilmeden aktarılmaktadır.

“İdeal müzik öğretmeni terazi gibi olmalıdır çünkü, öğrencilerini birbirinden ayırmayan kıyassız”

“İdeal müzik öğretmeni terazi gibi olmalıdır çünkü, bütün öğrencilere aynı değeri vermelidir”.

“İdeal müzik öğretmeni terazigibi olmalıdır çünkü, gerek güzel sanatlar lisesinde gerek üniversitede değerlendirme konusunda kim olursa olsun eşit davranılmadığından dolayı böyle bir şey düşündüm. Öğrencileri sürekli takip gerekir. Zamanla bu düşünce değişebilir”.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Müzik öğretmeni adaylarının, öğretmenlik kavramına ilişkin, kendi öğrencilik yaşantılarından günümüze kadar biriktirmiş oldukları düşünceler, imajlar, değerler ve bunlara ilişkin yükledikleri anlamlar, onların öğretmenlik kimliklerinin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu düşünceden yola çıkarak yapılan araştırmada, 105 müzik öğretmeni adayının ‘ideal müzik öğretmeni’ kavramı 76 metaforik imge ile dokuz kategori altında grüplanmıştır. Kategoriler sırasıyla çoktan aza doğru, ‘sevecen ve destekleyici’, ‘yetenekleri ortaya çıkaran ve yönlendiren’, ‘bilgi aktarıcı’, ‘dikkat çekici’, ‘terapist’, ‘motivasyonu yüksek’, ‘otoriter’, ‘eğlenceli’ ve ‘adaletli’ olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, ‘ideal öğretmen’ kavramının bir bütün olarak açıklanabilmesi için daha

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

çok sayıda metafora ihtiyaç vardır, çünkü, metaforlar tanımlamaya çalıştıkları olgunun tümünü değil sadece bir parçasını temsil etmektedirler (Saban, 2004). Bu durum bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu çalışma yalnızca araştırılan grubunun ideal müzik öğretmeni algılarıyla sınırlıdır, genellenemez. “Öğretmen” kavramı genel olarak birçok araştırmancının konusu olmasına rağmen müzik gibi sanatsal bir alanda “öğretmen” kavramı ele alınmamıştırbundan dolayı müzik eğitimi literatürüne katkı sağlayacaktır. Nitekim, bu çalışma öğretmen kavramının alandan alana farklılık gösterdiğine de işaret etmektedir.

Örneğin, Saban (2004), öğretmen adaylarıyla yaptığı metafor çalışmasında, “öğretmen” kavramı, en çok ‘Bilgi sağlayıcı’ rolü ile belirtilirken, bu çalışmada müzik öğretmeni adayları “ideal müzik öğretmeni” kavramını en çok “Sevecen ve destekleyici”, rolüyle tanımlamışlardır. Saban’ın çalışmasındaki, ‘Şekillendirici-biçimlendirici’, ‘Tedavi edici’, ‘Eğlendirici’, ‘Bireysel gelişimi destekleyici’, ‘Yol gösterici-yönlendirici’ kategorileri bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik gösterse de bu benzerliğin, metaforların bire bir aynı olmasından ziyade açıklamalarındaki ve anlamlarındaki yakınlıktır. Ancak, ‘Dikkat çeken’, ‘motivasyonu yüksek’, ‘otoriter’ ve ‘adaletli’ öğretmen rollerinin Saban’ın çalışmasında olmadığı görülmektedir. Saban ve arkadaşları (2006) program türünün ve cinsiyetin bu tür çalışmalarda önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir.

Müzik öğretmen adaylarının neden bilgi aktaran öğretmen rolünü birinci sırada tercih etmedikleri konusu, Grasha’nın (1996) bilgi aktaran öğretmen tanımı incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Grasha’ya göre bilgi aktaran öğretmen, çoğunlukla sınıfta bilgi aktarımı yaparak öğrencilerin derse çok iyi hazırlanmasını bekler. Bununla birlikte bilgi aktarımı yapan öğretmenlerin, öğrenci öğrenmelerine ilişkin düşük duyarlılıkta olduğu kanısına varılabilir. Bu stillere sahip öğretmenlerin öğrencilerin birbirleri ile etkileşim kurmasına ve işbirlikli öğrenmeye izin vermedikleri görülür. Ahmethan ve Yiğit’in (2017) çalışmasında da müzik öğretmen adayları tecrübe ettikleri müzik öğretmenlerini, çoğunlukla bilgi aktarıcı rolleri ile tanımlamışlardır. Bu çalışmada ise müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmeni algılarının ‘sevecen ve destekleyici’ öğretmen rolü üzerinde yoğunlaşmaları, bu öğretmen tipinin müzik eğitimi sürecinde etkili bir öğretmen kişiliği olarak gördükleri söylenebilir. Öğretmenin etkililiği ve etkili öğretmen kişiliği üzerine yapılan araştırmalar, etkili bir öğretmenin kültürümüzdeki ve değerlerimizdeki sıcakkanlılık, dostça bir tavır sergileme gibi davranışları gösterdiği ve iyi bir öğretmenin dostça, neşeli, sempatik ve ahlaken dürüst bir yapıya sahip olması gerektiğini belirtir. Özellikle çocuğa sevgi göstermek, övmek, azarlamak gibi sosyal ve duygusal davranışlar gösterebilmesinden dolayı öğretmenlerin aile üyeleri ile benzerlikleri söz konusu olmuştur. Öğrenciye ilgi ve sevgi gösterme, rahatlamasını sağlama, övme ya da

eleştirme gibi çeşitli toplumsal ve hissi davranışlar bu rolün kapsamındadır (Sünbül, 2010).

Müzik öğretmen adaylarına göre, ideal bir müzik öğretmeni öğrencilerdeki müzikal yeteneği keşfetmeli ve onları müzik eğitimine ilişkin alanlarda yönlendirmelidir. Bu yönlendirme ve yol gösterme sanat eğitimi ve meslek edinme yolunda önemli bir adımdır. MEB'in (2008) hazırlamış olduğu Müzik Öğretmeni Yeterlilikleri kılavuzunda, müzik öğretmenlerinin öğrencilerinin müzik sanatı ve eğitimi alanlarındaki gelişmelerini takip ederek, değerlendirerek onları meslek seçimlerinde yardımcı olması ve yönlendirmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu anlamda müzik eğitimciliği mesleğini seçen öğretmen adaylarının, ideal müzik öğretmenlerini tanımlarken yönlendirici, şekillendirici olarak görmeleri beklenen bir durumdur. *'Yetenekleri ortaya çıkaran ve yönlendiren'* öğretmen kategorisinde müzik öğretmen adaylarının ürettiği metaforlar diğer yapılan çalışmalardaki metaforlarla uyum içerisindedir (Yılmaz, Göçen, Yılmaz, 2013, Şengül Cantimer, 2014, Cerit, 2008,).

Müzik öğretmen adayları ideal müzik öğretmenini 'at, bayrak, gökkuşağı, manken, tablo, yıldız' gibi metaforlarla *'dikkat çeken'* öğretmen olması gerektiğini de belirtmişlerdir. Bu metaforlarla müzik öğretmenlerinin giyim, tavır, hareketlerindeki incelik ve estetik yönleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu özelliklerin ideal bir müzik öğretmeni için önemli olduğu söylenebilir. Giyim kişinin toplumsal, siyasal, ekonomik ya da mesleki statüsünün göstergesi olarak görülmektedir. İnsanlar hakkında ilk yargının kişilerin giyimine, dış görünüşüne bakılarak verildiği pasaklı, düzenli, temiz kişi denildiğinde giyim başlıca gösterge olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Giyim böylece başkaları üzerinde yaratılmak istenen olumlu etkiyi gerçekleştirmede kişinin toplumdaki yerini belirlemede bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (Tezcan, 1983). Sonuç olarak müzik öğretmen adaylarının ideal öğretmen algısında görünüş ve giyim de önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

'Eğlenceli' öğretmen kategorisinde yalnızca dört müzik öğretmen adayı, üç metafor ile ideallerindeki müzik öğretmenini tanımlamışlardır. Eğlenceli öğretmen kategorisi Saban, Saban, Koçbeker'in (2006) çalışmasında da ortaya konulmuştur. Bu iki çalışmadaki eğlenceli öğretmen kategorisinin metafor sayılarının ve temsil eden aday sayılarının az olması, Türk kültürüne ait "öğretmelik ciddi bir müessesedir" anlayışından kaynaklandığı söylenebilir. Bununla beraber, geleneksel müzik öğretim anlayışına kıyasla daha aktif ve öğrenci merkezli eğlendirirken öğreten müzik öğretim anlayışlarının sınıflarda uygulanamayacağı kaygısı, müzik öğretmen adaylarının ideal öğretmeni tanımlarken eğlenceli öğretmen rolünü benimsememelerinin sebebi olabilir.

Müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmenine ait algılarında *'Terapist'* öğretmen kategorisi de ortaya çıkmıştır bu kategori 'tedavi edici' (Saban,2004) kategorisiyle benzerlik göstermektedir. Sanatsal terapilerin, bütünleştirici ve iyileştirici

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

potansiyeye sahip olduğu ve resim, müzik, tiyatro, sinema, hareket-dans gibi sanatın her alanındaki uygulamaları içerdiği bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda sanatsal terapilerin uygulamalarının anksiyete, depresyon ve yorgunluk hissini azalttığı, stres belirtilerinde belirgin bir azalma ve sağlıklı bağlantılı yaşam kalitesinde ise belirgin artışa neden olduğu saptanmıştır (Aydın, 2012). İdeal öğretmene ilişkin olarak müzik öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlarda öğretmenin terapist rolü üzerinde daha az yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun sebebinin de öğretmen yetiştiren programlarda müziğin terapi aracı olarak kullanılmasına yönelik ders ve çalışmaların olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu durum müzik öğretmen adaylarının ideal öğretmen algılarında terapist öğretmen rolünün diğer rollere göre daha az şekillendiğini göstermektedir.

'*Motivasyonu yüksek*' öğretmen kategorisinde müzik öğretmen adayları ideal müzik öğretmenlerini, 'karınca, koşu bandı, motor' metaforlarıyla tanımlamışlardır. Czuba'ya (1996) göre öğretmenlerin mesleklerini sevmeleri öğrencilerin daha iyi anlamalarını sağladığı gibi öğrenme konusunda motive olmalarını da sağlamaktadır. Gökay ve Özdemir (2010) eğitim kurumlarında öğretmenin verimini artırmak, motivasyonunu yüksek tutmak ve bunun sürekliliğini sağlamanın oldukça önemli olduğunu belirtir. Eğitim kurumlarının başarısı öğretmenlerinin istekli çalışmasıyla doğru orantılıdır. Özellikle, sanat öğretmenlerinin gayretli, istekli ve başarılı olması bu alandaki kaliteyi ve başarıyı artıracaktır. Ancak sanat eğitiminde karşılaşılan aksaklıklar örneğin: ailelerin ilgisizliği, fiziki yetersizlikler, yetersiz ders saati, düşük ücret, gibi olumsuz faktörler sanat öğretmenlerinin motive olma gücünü kırmaktadır. Bu olumsuzluklarla mücadele etmekte olan sanat öğretmeni için motivasyon oldukça önemlidir. Sonuç olarak, sadece üç müzik öğretmen adayı için bile olsa ideal bir müzik öğretmeni tüm bu zorluklara göğüs gerebilecek karakterde olması gerektiği söylenebilir.

'*Adaletli*' öğretmen kategorisinde yalnızca üç müzik öğretmen adayı 'terazi' metaforu ile ideallerindeki müzik öğretmeni tanımlamışlardır. Açıklamalarında kendi öğretmenlerinden yola çıkarak, ölçme ve değerlendirme konusundaki hassasiyetlerini ön plana çıkardıkları görülmüştür. Bununla beraber, öğrenciler arasında yapılan ayrımcılık konusuna dikkat çekmişlerdir. Aydın'a göre (2006) öğretmen, her türlü eyleminde adil olmak ve öğrenciler arasındaki ilişkilerde de adaleti sağlamak sorumluluğuna sahip olmalıdır. Öğretmenin, öğrencilerin hak ve ödevlerinde eşit, çabalarında, katılımlarında orantılı, ve öğrencilerinin bireysel koşullarını dikkate alarak bir paylaşımına gidilmesi gerektiğini vurgular. Ayrıca, öğretmenin, adaletin işleminde öğrencilerini teşvik edici rolü de üstlenmesi gerektiğini söyler. Sonuç olarak, müzik öğretmen adaylarının algılarındaki ideal müzik öğretmeni, değerlendirme ve seçme konularında adaletli davranan ve bunu müzik öğretime yansıtabilen birisi olması gerektiği, zayıf bir oranla da olsa belirtilmiştir.

'Otoriter' öğretmen kategorisi, 'acı profeterol ve komutan' metaforları ile üç öğrenci tarafından ifade edilmiştir. Grasha'ya göre (1996) bu öğretmenler resmi örgütsel rollere sahip oldukları için öğrenciler arasında belli bir statüye sahiptirler. Otorite öğretmenler, öğrencilere pozitif ve negatif geri bildirim verirler, beklenen davranışları ve uyulması gereken kuralları açıklarlar. Belirtilen kuralların yerine getirilip getirilmediğini kontrol ederler. Ayrıca, bu stile sahip öğretmenler doğru ve kabul edilebilir standartlardan yola çıkarak öğrencilere rehberlik ederek onları yönlendirirler. Bu öğretmenler, öğrencileri yönlendirirken katı olabilirler; bu tutum öğrencileri olumsuz bir şekilde etkileyebildiği belirtilir. Müzik öğretmenlerinin öğretim stilleri üzerine yapılan çalışmalarda da okullardaki müzik öğretmenlerinin genelde uzman-otorite öğretim stiline sahip olduğu görülmüştür (Ahmethan, 2016, Demir, 2015). Yalnızca üç müzik öğretmen adayları otorite öğretmen rolünü ideal öğretilerde görmek istediklerini belirtmişlerdir. Ancak katılımcılar otorite öğretmen stiline açıklarken öğretmenin tatlı-sert yaklaşımlarla öğretim yapması gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu araştırma, 'ideal müzik öğretmeni' kavramına, metaforlar aracılığıyla, müzik öğretmen adaylarının perspektifinden bakmıştır. Sonuç olarak, müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmeni algısı öncelikle 'sevecen ve destekleyici', öğretmen kişiliği ile ortaya konulmuştur. Bir diğer ideal öğretmen algısı ise hem alan bilgisine hem de öğretim bilgisine hakim olan 'bilgi aktarıcı' öğretmen rolüdür. Müzik eğitiminin en önemli süreci olan 'yetenekleri keşfetme ve yönlendirmenin' de ideal öğretmen rolleri içinde algılandığı ortaya çıkmıştır. Bununla beraber bazı adaylar ideal müzik öğretmenin giyim-kuşam ve estetik yönden 'dikkat çekici' olması gerektiğini belirtmişlerdir. İdeal müzik öğretmenlerinin aynı zamanda 'eğlenceli, motivasyonu yüksek, otoriter ve adaletli' öğretmenler olması gerektiği müzik öğretmen adayları tarafından belirtilmiştir.

Bu sonuca göre müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda aday öğretmenlerin konu alanı ve alan eğitimine ilişkin yeterliliklerin yanı sıra okullardaki öğrenciye nasıl bir tutum, tavır ve davranış içerisinde olması, pedagojik formasyon derslerinde ele alınıp öğretmen adayıyla beraber irdelenmelidir. Özellikle, müzikle iletişim, müzik eğitimi ve psikolojisi ile ilgili temel bilgilerle birlikte bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal ve ahlaki öğrenme ve gelişimi etkileyen bireysel faktörler ve müzikte motivasyon konusunda müzik öğretmen adayları müzik alanına özgü beceriler kazanması önerilebilir. Müzik öğretmen adaylarının ideal müzik öğretmeni kavramına ilişkin algı ve düşüncelerinin meslek yaşantılarında değişip değişmeyeceği konusu da ileri bir araştırma konusu olabilir.

Kaynakça

- Afacan, Ö. (2011). Fen bilgisi öğretmen adaylarının “fen” ve “fen ve teknoloji öğretmeni” kavramlarına yönelik metafor durumları. *NEWSA*. 6(1):1242-1254.
- Akbulut, E. (2006). Günümüz Müzik Eğitimcisi Nasıl Olmalıdır? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20.
- Aydın, İ. (2006). Eğitim Ve Öğretimde Etik. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, B. (2012). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry. *Tıbbi Sanat Terapisi Medical Art Therapy*. 4(1):69-83. http://www.cappsy.org/archives/vol4/no1/cap_04_05.pdf doi:10.5455/cap.20120405
- Babacan, E. (2014). Ağısl Öğrencilerinin Müzik Kavramına İlişkin Algıları: Metafor Analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 3(1):124-132.
- Balcı, A.F. (2011). Metaphorical images of school: School perception of primary education supervisors. *Eurasian Journal of Educational Research*. 44, 51-70.
- Barışeri Ahmethan, N. (2016). Correlation between the teaching style preferred by music candidate teachers and mentor teachers. *Educational Research and Reviews*, 11(13), 1228-1235.
- Barışeri Ahmethan, N., Yiğit, V.B.(2017). Preservice music teachers` perception of their music teachers. *Educational Research and Reviews*, 12 (7):432-441.
- Bela, H. B. (1969). Instructional Systems. Fearon Publishers. California, (25-34).
- Celal, G., Seyratlı, E. (2014). Formasyon Eğitimi Alan Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları*, 3(3).
- Çelikten, M., Şanal, M., & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 207-237.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 6(4):693-712.
- Çetin, Ş. (2001). İdeal Öğretmen Üzerine Bir Araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 149. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/149/cetin.htm
- Czubaj, C.A. (1996) “Maintaining Teacher Motivation” , *Education*, V116.
- Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demir, B. (2015). Müzik Öğretmenlerinin Öğretim Stili Tercihlerinin Belirli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Alkım Yayınları, ss. 38

Geçit, Y., Gençer, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi (Rize Üniversitesi örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23,1-19.

Grasha, A.F. (1996). *Teaching With Style*. Pittsburgh, PA: Alliance Publishers.

Grasha, A.F. (1994). A Matter Of Style: The Teacher As Expert, Formal Authority, Personal Model, Facilitator And Delegator. *College Teaching*. 42(4):142-149.

Gökay, M., Özdemir Ş. S. (2010). Görsel Sanatlar (Resim-Đş) Öğretmenlerinin Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler: Konya Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26.

Kalyoncu, N. (2004). Müzik Öğretmeni Yeterlikleri ve Güncel Müzik Öğretmenliği Lisans Programı, 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu, Isparta.

Kavcar, C. (1987). "Yüksek Öğretmen Okulunun Öğretmen Yetiştirmedeki Yeri", Gazi Üniversitesi Öğretmen Yetiştiren Yükseköretim Kurumlarının Dünü-Bugünü Geleceği Sempozyumu. Tebliğler: 39-52.

Kılıç, M., Kaya, A., Yıldırım, N. , Genç, G. (2004). Eğitimci Gözüyle Öğretmen Ve Öğrenci. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya. <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/464.pdf>

Koca, Ş. (2012). The primary school teacher candidates' metaphorical thinking about the concept of music. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 47, 807-811.

Lakoff, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York, NY: Basic Books.

Mahlis, M., Maxson, M. (1998). Metaphors as structures for elementary and secondary preservice teachers' thinking. *Int J Educ Res*. 29, 227-240.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2004). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri Taslağı*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2008). Öğretmen yeterlikleri. Milli Eğitim Bakanlığı, <http://otmg.meb.gov.tr/calismalar.html>.

Miles, M.B., Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Miller, S. I. (1987). Some Comments on the Utility of Metaphors for Educational Theory and Practice. *Educational Theory*. 37(3), 219-227

Morgan, G. (1986). *Images of Organisation*. Newbury Park, CA: Sage.

Müzik Öğretmen Adaylarının İdeal Müzik Öğretmeni Algılarının İncelenmesi

Nikitina, L., Furuoka, F. (2008). 'A language teacher is like...': examining Malaysian students' perceptions of language teachers through metaphor analysis. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 5(2), 192-205.

Ocak, G., Gündüz, M. (2006). Eğitim fakültesini yeni kazanan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine giriş dersini almadan önce ve aldıktan sonra öğretmenlik mesleği hakkındaki metaforlarının karşılaştırılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 293-310.

Oğuz, A. (2009). Öğretmen adaylarına göre orta öğretim öğretmenlerini temsil eden metaforlar. *Milli Eğitim Dergisi*. 182, 36-56.

Oxford, R.L., Tomlinson, S., Barcelos, A., Harrington, C., Lavine, R.Z., Saleh, A., Longhini, A. (1998). Clashing metaphors about classroom teachers: Toward a systematic typology for the language teaching field. *System*, 26, 3-50.

Palmquist, R.A. (2001). Cognitive style and users' metaphors for the web: an exploratory study. *J Acad Librarianship*, 27(1), 24-32.

Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının "öğretmen" kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2):131-155.

Saban, A. (2008b). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 55, 459-496.

Saban, A., Koçbeker, B.N., Saban, A. (2006). An investigation of the concept of teacher among prospective teachers through metaphor analysis. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 6(2), 509-522.

Sackman, S.(1989). The Role of Metaphors in Organisation Transformation. *Human Relations*, 42, 463-485

Sevgi, A. (2003). Nasıl Bir Müzik Öğretmeni. Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu, 30-31 Ekim, İnönü Üniversitesi, Malatya: 65-68.

Sözbir, A.S., Çakmak, Ç.Ö. (2016). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının "Müzik" Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Int J Soc Sci*, 42,269-282.

Sun, M. (2000). İdeal Bir Müzik Öğretmeni Nasıl Olmalıdır? *MÜZED*, 1,1:3. Ankara.

Sümbül, M. (1996). Öğretmen niteliği ve öğretimdeki rolleri, *Eğitim Yönetimi*. 2, (4)

Şengül, S., Katrancı, Y., Cantimer, G.G. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinin "Matematik Öğretmeni" Kavramına İlişkin Metafor Algıları. *Int J Soc Sci*, 25(1), 89-111. <http://Dx.Doi.Org/10.9761/Jasss2155>

Tezcan, M. (t.y.). Giyim Olgusuna Sosyal Kültürel Bakış. 255-276 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/513/6345.pdf>, (Erişim tarihi 12.04.2017).

Uçan, A. (1996). İnsan ve müzik insan ve sanat eğitimi (2. Basım). Ankara: Müzik ansiklopedisi yayınları.

Uçan, A. (1997). Müzik Eğitimi: Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar, (2. Basım). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları s:176.

Uçan, A. (2006). Müzik Öğretmenliği Yeterlikleri. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, 26-28 Nisan 2006, Denizli : 68-91

Umuzdaş, S., Umuzdaş, S.M. (2013). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin müzik dersine ilişkin algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi. 10(1), 719-729.

Uygun, A.M. (2015). Öğretmen Adaylarının Geleneksel Müzik Türlerine İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi. 5-8 Kasım 2015, Afyonkarahisar "90. Yıl Müzik Kongresi" Doi No: 10.5578/Amrj.8905

Ünal, A., Ünal, E. (2010). Öğretmen ve öğrencilerin rehber öğretmeni algılamalarına ilişkin bir durum çalışması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7:2.

Yazıcı, Y. (2015). Metaphorical perceptions of class teacher candidates in relation to "music course" concept. Educ Res Rev. 10(24):2937-2943.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). Nitel araştırma yöntemleri (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, F., Göçen S., Yılmaz, F. (2013). Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algıları: Bir Metaforik Çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 151-164

Zhao, H., Coombs, S., Zhou, X. (2009). Developing professional knowledge about teachers through metaphor research: facilitating a process of change. *Teacher Dev*, 14(3), 381-395.

Extended Abstract

Introduction

The teacher-student in the class determines the form, quality and effectiveness of teaching activities and relationships. The teacher is the most important person in the class in terms of providing the kind of life in the students. The success of the education system depends on the qualifications of the teachers and other educational staff. Researches on phenomena such as teacher roles, qualifications, ideal teacher, effective teacher are very important. The qualities of music teaching have become the subject of many studies. The qualities of music teachers are being discussed since long with questions such as "How should be an ideal music teacher?" (Sun 2000) or "What kind of music music teacher?" (Sevgi 2003). Kalyoncu (2004), stated that the models that

include general teacher competencies and the qualifications of teachers identified in the educational scientific literature are not enough to transfer to the field of music education alone. It is stated that the specific nature of the music field and its nature should be taken into consideration while determining the music teaching qualities. The professional qualities of the music teacher in general are competencies related to music knowledge, musical behavior, teaching competences and teaching profession knowledge. Besides these features, Akbulut (2006) emphasizes the importance of having the personal qualities and competences necessary for music and music education. In particular, if the music teacher is tolerant, patient, open-minded, understanding, encouraging, supportive, problem-solving, trustworthy, gull-faced, playful, and open to a novelty, he or she creates a positive atmosphere for music education in school. In this sense, the concept of music teaching is not only handled by the teaching role of the teacher but also by its personal characteristics. The lack of research on the concept of 'ideal music teacher' in the field of music education has motivated this study. In particular, it is desirable to examine the perceptions and thoughts of preservice music teachers' regarding the ideal music teacher concept, because it is believed that these perceptions and ideas will shape their behaviors and roles in their future professional life. In the context of this general objective, the following questions were sought: 1) Which metaphors are used by preservice music teachers in describing the ideal music teacher? 2) What conceptual categories can be formed according to the common aspects of metaphors about an ideal music teacher? 3) On which roles or characters of the music teachers do these metaphors concentrate?

Method

This study was carried out using the phenomenological approach and metaphors were used as an instrument for inferring and understanding preservice music teachers' perceptions about an ideal music teacher. The participants of the study included 135 preservice music teachers enrolled in the Fine Arts Music Education Program (grades 1 to 4) at the Ahmet Keleşoğlu Education Faculty, Necmettin Erbakan University, in the fall of the 2015 to 2016 academic year. In previous studies, participants were asked to complete openended sentences (for example, „the school is like a..., because...“). In this study, the participants were asked to fill in the blanks in the sentence, my music teacher was like..., because...“ to determine their perceptions about an ideal music teacher. The data collected in the research were analysed using content analysis to obtain the concepts and relations that can explain meaningfully the collected data. When analysing the metaphors written down by preservice music teacher, the steps of analysis included: 1. Naming 2. Organising/eliminating 3. Category development 4. Ensuring reliability and validity, and 5. Transferring the data into digital media (Saban, 2004, 2008, 2009). Upon completing the collection of data forms, they were organised

and given a number. Next, numbered forms were transferred into a computer digital media. At this stage, a list of the metaphors used by the students was created, and metaphors were checked whether they were expressed in a certain way. In addition, the following forms were eliminated: 1. Those with a metaphor but without an explanation 2. Those with an explanation but without a definite metaphor, and 3. Those with a metaphor and an explanation, but without a clear connection between the two. Based on these criteria, forms filled out by 30 students were excluded in the analysis. At the next stage a table was created; the metaphors were listed alphabetically; and the frequency values were measured. Subsequently, metaphors used by 105 students were analysed in terms of their common aspects. By checking the relationship between the metaphors and their explanations, nine categories were created for the metaphors.

Result and Discussion

Preservice music teachers' produced 76 different valid metaphors when they were asked about their perception about an ideal music teacher. They were grouped into nine categories. These categories were named as, 'loving and supportive', 'knowledge transmitter', 'talent finder and shaping', 'striking', 'therapist', 'highly motivated', 'authoritarian', 'fun' and 'fair'. As a result, preservice music teachers perceived an ideal music teacher as a loving and supportive person, who is expert both in knowledge of music and knowledge of teaching, and who finds out the musical talents of their students and guides them. Together with these, some participants pointed out that the ideal music teacher should be 'remarkable' in terms of clothing-dressing and aesthetics. Less participants pointed out that ideal music teacher must be fun, highly motivated, authoritian, and fair.

KIRSAL ENDÜLÜS'TE ERKEK SOSYALLIĞI VE ERKEKLİK RİTÜELLERİ¹

Çeviren: Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, khturkan@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-6743-9056

Makale Geliş Tarihi: 10.01.2018 Makale Kabul Tarihi: 05.04.2018

Öz

Bu makale, kırsal Endülüs meyhanelerindeki erkek sosyalliğinin örneklerini araştırmaktadır. Tarım işçileri, zaman ve paralarının çoğunu içki için harcar. Erkeklerin kafe ve festivallerdeki davranışları, onların cinsel kimlikleriyle alakalıdır. Cinsiyete dayalı farklılıkların ritüellerdeki içme performanslarını nasıl etkilediği gösterilir. Meyhaneler, neden erkekler için odak noktasıdır ve neden erkekliğin simgesi olarak telaffuz edilir sorularına, cinsiyetin gerçek ve ideal olan ihtisas ve görevleri arasındaki tezatlıkları göz önüne alarak cevap verilebilir. Akdeniz toplumu erkek sosyalliğinde üstünlük derecesi olarak görülen meyhaneler veya kafeler, günlük hayatın odak noktasıdır ve dolayısıyla yapılan çalışmanın temel mekânlarından biridir. Tuhaf olan şudur ki, meyhaneler Güney Avrupa'nın etnografik kayıtlarından tamamen ayrılmıştır. Latin Avrupa'da çalışma yapan antropologlar, günlük hayatın temel ilgi alanları ve kültürünü tanımlayacak bilgiler ortaya koyamamıştır. Sıradan gözlemciler göre Endülüs meyhanelerindeki erkeklerin tavırları laubali, kaygısız, neşeli ve şamatacıdır. Uzun süren bir katılım ve gözlem sürecinden sonra, meyhanelerin sadece erkeklerin kafa dağıtmak için toplandığı yerler değil, kafe ortamına göre daha rahat tavırlar sergileyebileceği yerler olarak nitelendirilmiştir. Günlük erkek sosyalliğinin etnografik tanımında temel konu olan ritüellere katılmayı faydalı buluyorum.² Erkekliğin ritüelleri kalıbını kullandığımda aslında erkeklerin kadınların gözündeki imajları ve öz algıları bakımından manalı ve iletişimsel bir mesaj taşıyan klişe ve tekrar eden resmi davranışlardan bahsediyorum. Bu ritüel anlayışı, Goffman ve Leach tarafından ortaya atılmıştır. Ritüellerdeki sembolik vurgu, onları benzeri diğer davranışlardan ayırır. Bu etkinliğin imgesel ve alışkanlık boyutları dikkati hak ediyor; çünkü Akdeniz toplumlarında görülen diğer çalışmalar gibi bu çalışma da hâkimiyet ve bağlılığın gerekçeleri hakkında önemli bakış açıları kazandırır. Makalenin devam eden soruları ise meyhanenin özellikle tarım işçisi olan Endülüs erkekleri ve diğer alt seviyedeki erkekler için odak noktası olduğu, neden bu insanların hemcinsleriyle toplanmalarında erkekliklerini ispat etme ihtiyacı olduğuyla ilgili olacak. Sonuç olarak, makalenin ilerleyen bölümlerinde Akdeniz toplumu edebiyatındaki cinsel kimlik olgusunu ve bunun üzerine son zamanlarda ileri sürülen tanımları özet olarak tartışacağız.

¹ Driessen, Henk. (1983) Male Sociability and Rituals of Masculinity in Rural Andalusia. *Anthropological Quarterly*, 56, (3), pp.125-133, George Washington University Institute for Ethnographic Research.

Sosyo-Kültürel Yapı

Endülüs, çok büyük arazilerin ve tarımsal kasabaların bölgesidir. Kırsal alanda yaşayan insanların çoğu geçimleri için bu topraklara muhtaç olsalar da pis ve ağır işleri, zorlukları ve uygarlaşmamış bir alanı temsil eden bu kırsal kesimi küçümser ve ondan nefret ederler. Toprakların mülkiyeti, boş zaman, çevre, eğitim, kişisel özerklik ve temizlik gibi şehir hayatını andıran her şey onlar için çok değerlidir.³ Alan araştırmamı yürüttüğüm Cordoba, İspanya'nın küçük kasabası, geniş kent alanının merkezindeki bir tepeye dayanır. Açıkçası iki mahalle tanımına karşılık gelen alçak ve yüksek iki bölgeden oluşur. Bu iki mahalle arasında bir meydan uzanır. Bu kasabada oturan insanların dörtte üçü tarımla uğraşır. Onların ise yüzde doksan beşi gündelik işçilerdir. Bu geniş işçi sınıfı ve kasabalı seçkin sınıf arasında serbest meslek erbabı, kamu işçisi, kalifiye işçi ve ziraatçı olmak üzere çalışkan bir işçi sınıfı yetişmiştir. Kadınlar ve erkekler arasındaki zıtlıklar, yerli halkın en büyük farklılıklarıdır. Cinsiyetler arası ilişkileri genellikle zıt ve belirsiz olan Endülüs, erkek egemenliğinin baskın olduğu bir toplumdur. İdeal erkek, evde sözüne karşı gelinmeyen özerk, güçlü, ciddi ve kabadayıdır. Erkek; ailesini destekler, ailenin onurunu korur ve nadiren evde bulunur. Bir kadın erdemli, yetenekli, uysal, kendi hayatını kocasına ve çocuklarına adanmış olmalıdır. Aynı zamanda kadın, aile namusunun koruyucusudur. En azından teoride cinsiyete dayalı katı bir iş bölümü vardır. Erkekler, mesleğine ve sınıfına bakılmaksızın gelir için eşlerini dışarıda bir işte çalıştırmamalıdır. Bu manzara, yerli sosyal yapının kavramsallaştırılmasını gösterir. Erkeklerin dünyasını kamu alanı oluştururken kadınlar, özel alana aittir. Oysaki toplumsal sınıfın gerçekleri ve cinsiyetler arası iş bölümü bu ifadeyle çelişir. Orta ve zengin sınıfın erkekleri hem kamusal alanda hem de özel alanda aktif rol oynar. Onlar sadece ailelerine gelir sağlamakla kalmaz, ayrıca aile bütçesini kontrol eder, ekonomik kararlar verir ve çocuk yetiştirmede etkin olurlar. Öte yandan, kadınların prestijli masa başı işlerde görev alması ve eşleriyle birlikte festivallere ve hafta sonları açık hava etkinliklerine katılması orta sınıf için saygınlığı arttıran bir durumdur.⁴

Gündelik tarım işçileri sınıfında kadınların iş gücü, hanelerinin geçimi için büyük önem taşır. Tarımdaki kadın işgücü zeytin, pamuk, üzüm hasadı ve yaz ürünleri yetiştirmeye alakalıdır. İşsizlik zamanlarında, genellikle erkeklerin kadınlara oranla öncelikli olarak işe alınması gerektiği dile getirilmesine rağmen gerçek hayatta işverenler, kadınları işe almayı tercih ederler; çünkü onlar daha az ücret alır ve onları elde tutmak daha kolaydır. Dahası kadınlar genellikle ev işleri sektörü ve son zamanlarda tekstil ve gıda işleme atölyeleri gibi alternatif iş haklarına da sahiptir. Bunun için; babaları, kocaları, oğulları veya erkek kardeşleri işsiz olmasına rağmen kadınlara rahat ve daimi işler vermek nadir görülen durumlardan değildir. İşçi sınıfı ailelerinde kadın, ev ekonomisi ve çocukların sosyalleşmesinden sorumludur.⁵ Birbirleriyle neredeyse her gün vakit geçiren anne ve kızların arasında yakın bir ilişki vardır. Anne-kız

ilişkinin öne çıkması nedeniyle iç güveysi olmaya doğru giden güçlü bir eğilim de vardır. Gündelik işçilerin ev bütçesine katkısının belirsizliği ve kendilerini evden uzak tutmaları, özel alanda kadın egemenliğini öne çıkarır. İdeal olan ve gerçek alandaki çelişkilerden kaynaklanan gerginlik, erkek sosyalliğinin yapılandırılmasında önemli bir rol oynar.

Erkek Sosyalliğinin Yer ve Zamanı

Kafeler, şehir hayatının merkezidir. Onların varlığı yaşlarına, kişiliklerine ve mesleklerine göre farklılık gösteren birçok insanın bulunduğu toplum hayatının önemli bir kalite göstergesi ve çevre için önemli bir faktör olarak görülür. Çevre, bulunduğu yeri sevmeye yönlendirir ve şehirleşmenin nedenlerinden biridir.⁶ Benim çalışma yaptığım kırsal kesimde dokuz tane kuruluş var; fakat bunların sadece iki tanesi kent meydanına ve ana caddeye konumlanmış durumda. Onlar kasabanın sosyal merkezini oluşturur ve neredeyse sadece erkeklere aittir. Kasaba halkı, bar/meyhane çeşitlerini ayırt etmek için aşağıdaki kriterleri kullanmaktadır; konum, sosyal sınıf, müşterilerin yaşı, kişiliği, mekânın sağlayacağı şöhret ve saygınlık, iç bölümün kalitesi ve kadınların erişim olanakları. Kumarhaneler ise çeşitli açılardan diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu zamana kadar eğlence merkezi, gayri resmi siyaset ve ticaret alanı olarak kullanılıyordu; hatta kentselliğin merkezi ve medeniyetin beşiğiydi. Peluş koltukları, halıları ve oymalarıyla meşhur salonda, yerel ve ulusal politikaları tartışan beylere en iyi şaraplar ve mezeler servis edilirdi. İşçiler, gazinoları büyük kulüp olarak adlandırırır. Çok kısıtlı olsa da kapılarını kadınlara açan ilk kuruluşlardı. Hafta sonu kutlamalarında iş adamları sohbet etmek, salonda veya terasta bir şeyler içmek için eşleriyle beraber gazinolara gider; fakat meyhane ve oyun salonları şimdi de olduğu gibi sadece erkeklere aitti. Gençler ise nadiren gazinolara giderdi.

Oldukça farklı nedenlerden dolayı öne çıkan iki mekân vardır. 1970'lerin sonunda kentin dışında bir diskotek ve bir bar kuruldu. İkisi de dışarıdan bakan insanların görüşüne kapalıdır. İki yerde de iç dekorasyon, loş ışık ve yüksek müzik cinsel bir ortam oluşturur. Diskotekte her iki cinsiyetten gençlerin dans etmek ve flört etmek için gizlilik içinde buluşmaları mümkündür. Barlar ve gece kulüpleri, yetişkin erkeklerin gösterişli ve açık giyinen garson kızlarla tanışıp vakit geçirebilecekleri pahalı yerlerdir. Erkekler, bu kızları çeşitli dürtüler için elde etse de barlarda gerçekleşen bu olay, baştan çıkarma olarak tanımlanabilir. Bazı rezaletlerden sonra, bunlardan birisi özellikle orta sınıf kadınların, kocalarını burada yakalaması nedeniyle belediye meclisi tarafından alınan kararla bazı barlar, kapatılmaya zorlanmıştır. Ana caddede bir marketle birleşik olan bar, özel servislerinden dolayı "snack bar" olarak bilinir. Buranın müşterileri genellikle her cinsiyetten öğrenciler, nişanlılar ve yeni evliler gibi gençlerden oluşur. Kalan beş kuruluş kelimenin tam manasıyla kafelerdir. Bunların hepsi kahve, her çeşit şarap, rakı, bira, konyak, alkolsüz içecekler ve çok çeşitli sıcak ve soğuk meze hizmeti verir. Hepsinin

mayıstan eylüle kadar açık olan terasları mevcuttur. Bunlardan biri, “*geleneksel bar*” olarak düşünülür. Çok eski mobilyalara sahip olan bu mekânlar, gelenlere iç savaş öncesi taverna atmosferini sunar. Genellikle daha düşük mahallelerdeki işçi sınıfı erkekler tarafından ziyaret edilir. Bir diğeri ise orta ve küçük toprak sahipleri, serbest meslek erbapları ve küçük bürokratların favorisi olan bir kafedir. Bu kafenin tutucu bir atmosferi vardır. Ana cadde ve meydanın köşesinde ise esnafları, vasıflı işçileri, memurları ve seyyar satıcıları cezbeden büyük bir kafe vardır. Kalan iki mekân ise tipik ziraat işçisi sınıfının tavernasıdır. Bu beş meyhaneye nadiren kadınlar gelir. Bir erkek için çalışmadığı zamanlarda kafeterya, onun için makul ve zorunlu bir yerdir. Endülüs erkekleri boş zamanının çoğunu mutlaka barın bulunduğu bir sokakta geçirir. Bar arkadaşlarıyla çok fazla buluşmaktan kaçınan yetişkin bir erkeğin anti-sosyal ve anti-eril davranışlarla suçlanmaması için iyi bir nedeni olmalıdır.⁷ İşsizlerin evde kalması gerekmez. İçki içme, sigara içme ve paylaşma, Endülüs erkekleri için zorunlu bir durumdur. Bir erkek, sabah uyandığında hemen evden ayrılır ve bir kahve ve ardından bir bardak rakı veya konyak içmek için kafeteryaya gider. Eğer erkek kasaba veya çevresinde bir yerde çalışıyorsa, akşam yemeği için eve gitmeden önce, öğlen saat 13.00-14.00 gibi birkaç bardak şarap içer.

Serbest meslek işçileri, işsizler, emekliler ve boş zamanı olan erkekler, gün içinde barları daha sık ziyaret eder. Barların, işten çıkmış ve sohbetle meşgul insanlarla dolu olduğu zamanlar genellikle akşam 19.00 ve 22.00 arasındadır. Ortam hareketli bir ruh hâli taşır. Şarap, uzun hikâyeler, tekerlemeler, bilmeceler, çeşitli konularda yorumlar fakat daha çok iş, cinsellik, kadınlar ve futbol üzerine sohbetler ortama katkı sağlar. Bu zaman çizelgesinde bazı mevsimsel değişimler de vardır. Paskalya² ile başlayan ve eylülde koruyucu aziz³ ile biten kutlamalar zamanında, bar hayatı gece yarısına hatta sabah birlere ikilere kadar devam eder. Kasımdan şubata kadar ise barların müşterileri az olur. Birçok gündelik işçi, zeytin hasadında çalışmak için komşu illere gider. Kalan insanlar ise erkenden yatarlar. Kasaba küçük, mutsuz ve hiçbir şey yapılmayan bir yere dönüşür.

² **Çevirmen Notu.** Hristiyanların, her yıl İsa Peygamberin dirildiğine inanılan günün yıl dönümünde kutladığı bayramdır.

³ **Ç. Notu.** İngilizcede “*Patron Saint*” olarak adlandırılan terim “*Urban Dictionary*”de Tanrı’nın hizmetinde kutsal bir hayat yaşayan ve diğer Hristiyanlara örnek teşkil etmesi gereken bir Hristiyan anlamına gelmektedir. Azizler, cennette ve Tanrı ile iyi niyet içinde oldukları için Hristiyanlar ve özellikle Katolikler, söz konusu azizlerin kendileri için Tanrı’ya dua etmelerini isterler. Yani azizler, yeryüzündeki bazı durumlarda olanlar için dua eden ve cennette yaşadığına inanılan kişiler olarak tasavvur edilir. Aziz Josep, vb. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=patron+saint>

Günlük bar katılımının yanı sıra, “juerga”⁴ ve “perol”⁵ olarak anılan, dostluğun kutlandığı, kurumsal sayılan iki etkinlik vardır. Her ikisi de erkek sosyalliğinin en üst noktasını temsil eder. Endülüs erkekleri, refahları için bu gibi eğlencelerle günlük hayattaki sıkıntıları kovmanın gerekli olduğuna inanırlar. Bar arkadaşlarının çoğu “juerga” denen bu eğlenceye katılırlar. Onlar boğazlarını temizlemek için bir şeyler içmeye gittikleri favori barlarında sabahtan buluşup sonra kendilerini kaybetmekte ve rahat davranma konusunda kendilerini özgür hissettikleri büyüklük ve ambiyanstan dolayı ilk tercihleri olan Montilla ve Puente Genil’e yani komşu kasabalara giderler. Mümkün olduğunca çok bar gezmek bu gezinin ilk ve asıl amacıdır. Henüz eşleri, çocukları ve kaynanaları tarafından sorumlulukların beklemediği bekârlık günlerini anarlar. Bazen eğlenceli bir futbol maçı veya Cordoba ve Sevilla’daki bir boğa güreşi de juergada hoş görülebilir. Eşler bu gezileri erkeklerin doğası için kaçınılmaz bir çıkış olarak kabul etmektedir.⁸ “Perol” ise birçok açıdan “juerga”dan ayrılır. Katılımcıların kendilerine bir ziyafet çekmek için kuzu veya keçi kestikleri kırsal bir kesimde gerçekleşir. Çok sayıda erkek katılır ve genellikle büyük bir mülk sahibi erkek tarafından düzenlenir. Dolayısıyla, lüks bir etkinliktir ve bazen içki partileriyle birleştirilir. Büyük toplumsal kutlamalar -Paskalya, Kutsal Hafta ve Patron Saint Festivali⁶- erkek sosyalliğinin diğer doruk noktalarıdır ve bunlar aşağıda açıklanacaktır.

⁴ **Ç. Notu.** “Urban Dictionary”de “Kutlama, eğlenme, iyi vakit geçirme” anlamına gelen sözcük (<http://www.spanishdict.com/translate/juerga>); İspanya’da Flamenko şarkılarının söylendiği ve Flamenko danslarının yapıldığı ve genellikle âlem yapmak amacıyla toplanılan içkili, gürültülü ve şamatalı cümbüş ya da festival olarak bilinmektedir.

⁵ **Ç. Notu.** Urban Dictionary”de “Mutfak malzemeleri” (<http://www.spanishdict.com/translate/perol>) anlamına gelmektedir. Perol, juerga etkinliğinde gelen misafirler için mutfaktaki araç-gereçler ile hazırlanan ikramlardır. Aynı zamanda (daha çok kırsal kesimlerde gerçekleşen) juerganın farklı bir etkinlik tarzıdır.

⁶ **Ç. Notu.** Sözlük ve kaynaklarda, 23 Haziran’da alacakaranlıktan sonra kasabadaki her katılımcının büyük bir şenlik ateşi yakıp ertesi gün için farklı köylerden çeşitli yiyecekler getirdiği bir kilise ayini ile başlayan kadınların geleneksel kıyafetlerini giydiği dinî bir törenle devam eden ve büyük bir haç işaretini erkeklerin elinde taşıyıp şehrin meydanına getirmesiyle sona eren dinî bir kutlama. Patron Saint Festivali (<http://www.americasquarterly.org/content/patron-saint-festivals-america>) özellikle Katoliklerde kutlanmaktadır.

Bar Adabı

Bar katılımı ve orada görülen davranışlar oldukça hareketli aktivitelerdir. Sıradan bir günde erkekler birden fazla kafeye gider; ancak bu erkeklerin çoğu yaşadıkları mahalleye yakın olan kafeleri tercih ederler. Yetişkin bir erkek, içmeye akşam saatlerinde başlar; ancak bir müddet sonra kendisini birdenbire bütün gece arkadaş ve komşularıyla içtiği favori olarak barlarda bulur. Bir erkek, arkadaşlarını içki içmek için kendi kafesine çağıran bir amigo gibi davrandığında yukarıdaki düzende bazı değişiklikler meydana gelebilir. Bir süre sonra amigo, arkadaşlarını kendi barına gitmeye ikna eder. Bu plan genellikle ikiden fazla erkeğin katılımından dolayı daha karmaşık hâle gelir. Barlarda içme etkinlikleri sıkı kurallarla düzenlenir. Bir insanın içki teklif edebileceği, kabul edeceği veya karşılık vereceği çeşitli yollar olsa da bazı altın (değişmez) kuralları vardır. Bir erkeğin, kendi kafesine düzenli müşteri olmayan birini davet etme hak ve yükümlülüğü vardır. Genel olarak bu daveti oluşturan erkekler, ilk turdaki içkiyi ismarlayıp turu başlatma önceliğine sahiptir. Yabancı ve misafirlerin bu turda herhangi bir içki ismarlamasına katıyen izin verilmez. Sonuç olarak bu senaryo, tekrar tekrar devam eden alışkanlık hâline gelmiş bir davranıştır. Erkek, etrafında toplanan misafirlerine bir bardak şarap içmek için davet ettiğini söyler. Arkadaşları çeşitli yollarla bu davete icabet eder ve ev sahibi davetini tekrarlar. Barmanlere bardakları doldurmasını işaret eder, bu tekrardan sonra misafirler tereddüt etseler de daveti kabul ederler. Bardaklar boşalmadan hemen önce ikinci bir kişi, başka bir tur için davet eder ve aynı etkinlik devam eder. Sigara da aynı şekilde teklif etme, reddetme ve kabul etme aşamalarına sahiptir.

Arkadaşlığı sürdürmek zaman alan ve masraflı olmasına rağmen sosyal hayat için gerekli bir aktivitedir. Elbette bu arkadaşlığın bozulma ve dağılmalarını önlemenin çeşitli yolları vardır. Örneğin, sık kullanılan “*sondan öncekini bana ver*” gibi ifadeler, bir tur daha içme isteğini ifade eder ve aynı zamanda diğerlerinin de eşlik etmesini sağlar. Hem diğerlerinin içki ismarlamasına izin vermemek hem de teklifleri sürekli reddetmek, eşitlik kurallarına yönelik saldırı ve çirkin davranışlar olarak görülür. Görgü kurallarına uymayan erkekler, “*utanmaz*” olarak damgalanmakta ve böyle adlandırılmaktadır. Arkadaşlar arasında cömertlik, kutsal bir kafe etiğidir. Sonuç olarak, ödemeler karşılıklı olmalıysa da Endüslüler bu durumu pek sevmezler. Masrafları bazen paylaşır bazen de ayrı ayrı öderlerdi. Arkadaşlığın kurallarını bozduğu düşünülen bu tür davranışlar, çirkin sayılırdı.

Göçmenler, genellikle kafelerde kırsal kesimin sıcak sosyal ortamına zıt olan endüstriyel toplumun soğukluğunu yansıtır. İçki, sigara, atıştırmalık ve küçük sohbetlerin olduğu buluşmalara katılım, yetişkin erkek statüsünün ön şartıdır. Bir erkeğin onuru tehlikeye girdiğinden, barlarda yaptığı ev sahipliği bazen tartışmalara

neden olabilir. Herhangi bir müşterisinin tarafını tutarak tartışmada aracılık etmek ise barmen için zor bir görevdir.

Erkek İnanç Sistemi ve Erkeklik Ritüelleri

Kafeler, erkekliği göstermek için ideal bir ortam sağlar. Barın en iyi köşesi olan tezgâhta dikilen bazı erkekler, erkeklik alışkanlıklarını sergiler. Kadın ve erkekliğin kültürel temel kavramları, onların davranışlarını örnekler. Öncelikle cinsel saldırgan davranışa değinen erkeklik için kullanılan yerli terimler "*hombria*,"⁷ *ser hombre ya da ser macho*" dur. Endülüs kırsal kesiminde sadece entellektüel çevrede İngilizce bir deyim ve yeni eklenen bir sözcük olarak "*machismo*" da kullanılabilir. *Hombria*'nın kökü testislere sahip olmak anlamına gelen "*tener cojones*"ten gelir. Cinsel güçlerin testislere ait olduğu düşünülür.⁹ Endülüsler, gerçek bir erkekle, erkek gibi davranan bir kadın arasındaki farkı yaratan şeyin testisler olduğunu düşünürler, tıpkı bir boğayla öküz arasındaki fark gibi. Saldırgan ve korkusuz arkadaşlarını büyük testisli anlamına gelen "*cojonudo*" olarak adlandırırlar. Bir erkek kendinden bahsederken cinsel gücüyle alakalı olan konuşmayı uzatır. Arkadaşlarıyla buluştuğunda, bir kafeye girdiğinde ya da kendisini göstermeye çalıştığı durumlarda halk içinde sıklıkla mahrem yerlerine dokunur. Fakat gerçek erkeklik, cinsel kuvvetten çok daha fazlası anlamına gelir. Aynı zamanda kendisinin ve ailesinin menfaatlerini savunma iradesi ve yeteneğini de içerir.

Endülüs'te erkeklik kavramının fiziksel dayanıklılık yerine tamamen cinsel güce dayandığı tartışılmıştır. Endülüslülerin kavgayı şiddetle kınadığı ve bu eylemi fiilen çok nadir kullandıkları bir gerçektir. Fakat bu fiziksel kuvvetin güçlü bir erkeklikten ayrı olduğu anlamına gelmez. Bardaki erkekler, fiziksel güçlerini sergiler ve birbirlerine şiddet uygulayabilir. Bunu yaparken de akranlarına, kendi cinsel güçlerini kanıtlar. Bu durum, birbirlerinin omuzlarına vururken uyguladıkları güç miktarı, tezgâhın üzerine paraları çarptığında, masalarda domino taşı çaldığında ve sipariş ettikleri içecekleri ani hareketlerle içtiklerinde anlaşılır. Ayrıca gençlerin giydiği kasları gösteren dar kıyafetler, onların güçlerini ispatlar. Bir erkeğin fiziksel potansiyelinin konuşulması sık görülen bir alışkanlıktır.¹⁰

Erkeklik kutlaması olarak adlandırılan olayın ana temasını, erkeklerin kadınlarla olan ilişkileri ve barlarda fazlaca zaman, para harcama oluşturur. Toplumsal cinsiyet

⁷**Ç. Notu.** Sözlüklerde "*erkeklik, erkekçe davranma, erkekliği kanıtlama*" anlamına gelen (<http://www.spanishdict.com/translate/hombr%C3%ADa>) sözcük İspanya'da, İspanyol bir erkeğin mert, maço ve sert bir biçimde davranması durumudur. "*Ser hombre, ser macho*" terimleri de yine aynı anlama gelen farklı sözcüklerdir. Hatta bizde kullanılan "*maço*" ifadesinin de İspanyolca'dan dilimize geçip kültürümüze kazandırıldığı aşikârdır.

kimliği aşağıdaki temel inançlarla tanımlanmaktadır. Erkekler, tabiatları gereği kadınlardan üstündür. Aynı zamanda erkekler cinsellik konusunda kendilerini kontrol edemediklerine inanırlar. Kadınları incitmenin doğal olduğunu düşünürler. Kadınların kendilerini kontrol etmelerini, utangaçlıklarını sürdürmelerini ve evlilik öncesi ve sonrasında ilişkilerin sosyal sonuçlarının farkında olmalarını mantıklı bulurlar.¹¹ Fakat erkekler, üstünlüklerinin sürekli bir biçimde kadın saldırısı altında olduğunu hissederler. Sosyal olarak yıkıcı ve doyumsuz olan kadın cinselliğinden korkarlar. Kadınların baştan çıkarıcı özellikleri, bilhassa kusurlu ve yaşlı erkekler arasında sürtüşme nedeni olan tehlikeli bir silah gibidir. Bu yüzden erkekler, erkekliklerini kadınların istilasından korumaları gerektiğini hissederler. İdeal bir kadının bakire veya anne olması gerekirken erkekler, barlardaki kadınların fahişe olduklarını ifade ederler. Birçok şaka, uzun öykü ve şarkı, erkekler için kadınsılığın olumsuz imajını konu alır.¹² Aslında bu düşünceyi anneler, oğullarına; “*hilebaz ve kurnaz kadınlardan uzak dur*” diyerek aşılar.

Erkeklerin kadınlarla ilgili müstehcen, komik ve kendi cinsel dürtüleriyle ilgili abarttıkları hikâyeler, bardaki aşırı içmeleriyle doğru orantılıdır ve söz konusu bu durum, erkeklik inançlarının çekirdeğini oluşturur. Erkekler, normalde otokontrollerini kaybedecek kadar içmeseler de bunun arada sırada olması gerektiğini düşünürler. Toplum tarafından kabullenilen bu içme “*juerga*” ve “*perol*” kutlamalarında meşrulaştırılmıştır. Eğlence, her zaman cinsel performansla yönelik sözlü ve vücut hareketleriyle ilgili kinayeler içeren aşırı içmeler ve müstehcenliklerden oluşur. Katıldığım perollerin birinde, ev sahibi işçilerden birinin alay ederek cinsel organıyla oynamasına izin vermişti. O, bunu cinsel olarak kadınlaştırılmış ve yağmalanma korkusuyla aşağılanmış bir işçi gibi çifte standardın bir göstergesi olarak düşünüp yanlış anladı. Aslında, bardaki kurbanına arkadan yaklaşma yoluyla yapılan şakalar, Endülüs erkeklerinin tek takıntısı olan kadın olma korkusundan kaynaklanmaktadır.¹³

Kutsal hafta, her şeyden önce erkek sosyalliğinin tavan yaptığı zamandır. Sınıflar arası ve sadece erkeklerin olduğu dinî kardeşlikler tarafından alaylar düzenlenir ve sergilenir.¹⁴ Kasabanın yedi kutsal haftasının dördüncü perşembesinde üç işçi sınıfı ve bir orta sınıftan oluşan grup, geceleri üye olan olmayan insanların toplandığı, içki ve yemeklerini paylaştıkları eğlenceler tertip ederler. Bu kulüpler, “*Lent*”⁸ zamanında bar yoğunluğunu artırır. Bu dinî kardeşliğin en önemli amacı, azizin imajıdır. İşçiler arasında en popüler kadın ise azizelerdir. Kutsal Cuma kutlamaları sabah beşte başlar. Partiye

⁸Ç. Notu. “*Urban Dictionary*”de Kiliselerde; bağlılık, yenilenme ve tövbe amacıyla Çarşamba günü başlayan Pazar günleri haricinde 40 gün süren ve Paskalya’da biten bir ibadet şeklidir. İlaveten, söz konusu günde Hz. İsa’nın son akşam yemeğinden sonra ihanete uğrayıp tutuklanması ve çarşıya gerildiği gün zamanına da tekabül etmektedir. (<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Lent>)

katılan üyelerin büyük çoğunluğu bütün gece kulüpte sabahlayıp yiyip içki içerler. Tören başladığında çoğu katılımcı, çılgın hâdedir. Havai fişekler, monotonlaşan davul sesleri, tören boyunca aşırı içki, uykusuzluk, sarmal ve tümsek sokaklarda ağır fıçılar taşıma, “Çok yaşa Veronica, dünyanın en tatlısı” diye bağırma gibi yarışlara girip ortamı hareketlendirirler. Öğlen 15.00-16.00 saatleri arasında bir kaosla tören biter. Sarhoş adamlar ve erkek çocuklar, şarkı söyleyip dans eder.¹⁵ Kutsal Hafta kutlamalarının en meşhur eleştirisi, Roma Katolik kilisesinin resmi olan kuralları bozmasına yöneliktir. Yukarıda bahsedilen eğlenceler gibi, bu da erkeklerin kendi imajlarını yeniden yarattığı bir erkeklik ritüelidir. Saatlerce davul çalmak, fıçı taşımak, aşırı içki içmek ve uykusuz kalmak dayanıklılık ve tahammül gerektirir. Ritüel tamamlanmadan önce pes eden erkekler zayıf oldukları gerekçesiyle azarlanır. Seyircilerin bir parçası olan kadınların, erkeklik rollerini sergileyen kocaları, babaları, oğulları, erkek kardeşleri ve nişanlılarını gururla izlemeleri de oldukça ilginçtir. Törenden sonra erkekler fıçıları taşırken omuzlarına aldıkları yaraları birbirlerine gösterirler ve zafer olarak cinsel anlamda güçlü olduklarına inanırlar.

Erkek sosyalliğini yönlendiren düzenin ikinci bileşeni ise formalitedir. Bu değer cinsel ve fiziksel şiddete karşı koyar. Bu, güçlü duygularına sınırlar koyarak kişinin itibarına sahip çıkma yeteneği yani otokontrol anlamına gelir. Tören, işçilerin toplumsal davranışlarının bu kaliteden yoksun olduğunu düşünen kasabanın seçkin insanları tarafından net bir şekilde yasaklanmıştır. Bununla birlikte tören, kentlin işçi sınıfının düşünce ve davranışlarına inkâr edilemeyecek bir biçimde nüfuz etmiştir. Namus ve erkeklik, iddialı davranışlar gerektirirken Endülüs'ün kırsal kesiminde şiddet çok nadirdir. Çalışmam boyunca yaşadığım kasabada sadece bir kez kavga yaşandı. Bu kavga, Sevilla'nın tarım kentinde gerçekleşti. Yukarıda anlatılanların yanı sıra kafe ve sokaklarda sarhoş olanları nadiren gördüm. Meyhane performansları hâlâ önemli bir otokontrol testidir. İçki içmenin yanı sıra bir erkeğin itibarı için başka bir zorluk daha vardır. Belirli bir espri olan “cachondeo”⁹, Endülüs kafelerinde çok meşhurdur. Şakayı başlatan kişinin kurbanlarından kurtulmaya çalışması eğlenceli; fakat bir o kadar da tehlikelidir. Mağdurun yüzünü tutması, kavgaya dayanması ve rahat bir şekilde geri dönmesi önemlidir. Öfkesine hâkim olamayan bir adam seyirciler tarafından küçümsenir. Aşağıdaki örnekler “cachondeo”nun işleyişini gösterir. Gündelik işçilerden

⁹Ç. Notu. Sözlükte “şaka, saçmalama, gülme, takılma, vb.” (<https://www.google.com.tr/search?q=%C3%A7eviri&oq=%C3%A7eviri&aqs=chrome..69i57j0l5.1574j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>) gibi anlamlara gelen sözcük, Endülüs barlarında erkekler arasında oynanan erkeklerin birbirine laf attığı atışma havasında geçen, çok ileri gidilirse erkeklerin kaldıramayacağı türden şakaların yapıldığı bunlara rağmen erkeklerin sakinliğini koruduğu ve kavga etmediği bir tür İspanyol eğlencesidir.

bir grup, tezgâhta içki içer. Bir arazi sahibi onlara doğru yürür ve işçilere dikkat etmeden bir bardak şarap ister. İşçilerden biri cachondeo'ya başlar ve bağırır: *"Bu arkadaş gerçek bir kapitalist. Çok parası var; fakat berbat bir hesap ödüyor. Dahası o tam bir faşist. Onun gibi zengin insanları öldürüyor olmalı!"* Bir anda, kurbanın omzuna dostça vurur ve yaptığı şakanın ağırlığını önemsemeden işçilerden biriyle sohbet etmeye başlar. Arazi sahibi ise sakinliğini korur. Bir barda beş şirket çalışanı yasaklanmış bir şans oyunu oynar. Belirli bir zamanda seyircilerden biri, ıslık çalar ve bağırır: *"Dikkat edin, sivil polis!"* bunun üzerine oyuncular, korku içinde oyunu bırakırlar ve izleyiciler bir kahkaha atarlar. Cachondeo, erkek duyarlılıklarına çok yüklendiği için kabul görebilecek sınırların ihlâlüne dair doğal bir risk vardır. Bu durum, aşağıdaki örnekte de görülebilir. Bir kafeteryada inşaat işçisi, yanında duran adamı iter; fakat çok güçlü bir itıştır bu. Zira kurban, başka bir masaya düşer ve şarabını döker. Adam, çok sinirlenir; fakat kendini tutar ve tek kelime bile etmez. Bu şakaya kimse gülmez. Endülüsler, bunu kaba bir şaka anlamına gelen *"broma pesa'o"* olarak adlandırır. Bu, bizi erkek değerlerinin üçüncü unsuru olan zarafete götürür. Onun anlamlarından biri eğlendirmektir. Erkekler girişken, eğlenceli ve esprili olmalıdır. Benzetmeler, eğlenceli kelime oyunları, bulmacalar, bilmeceler, uzun hikâyeler ve şakalar eş sosyal ortamlarda çokça övülür. Zarafetli erkekler, barlarda her zaman ilgi odağıdır. Lakabı *"Curro Pistola"* olan bir marangoz, ölüleri bile güldürebilecek zekice şakalarıyla ünlüdür. Güçlü bir inşaat işçisi olan Jesus, kendiliğinden kafiyelere uyan bir hikâye anlatma yeteneğine sahiptir. Zarafet, Endülüs'ün kırsal kesimlerindeki kafelerde sıcak bir ortam oluşmasını sağlar.

Sonuç

Şimdiye dek erkeklerin sosyal hayatının özel örüntüsünü tasvir ettik ve kafelerdeki erkek ahlâkının erkeklerin davranışlarını nasıl etkilediğini göstermeye çalıştık. Eril gösterinin neden aynı cinsten olan kişilerin ortamlarında bu kadar belirgin olduğu sorusu cevaplanmaya devam edecektir. Akdeniz bölgesindeki kadın-erkek ilişkileri konusundaki açıklama, bizzat erkekte ego oluşumuna odaklanmaktadır. Kadınların egemen olduğu bir evde büyüyen erkek çocuğun babasının yokluğuna karşı kadınısı bir kimlik geliştireceği savunulmakta ve düşünülmektedir. Ergenliğe eriştikten sonra çocuk, kadın-erkek egemenliğine ilişkin ön kanısının yanlış olduğunu keşfeder. Kadın kimliğine karşı olarak ilk hetapta aşırı erkeksi davranışlar gelişir ve bu davranışlar sergilenir. Bu açıklamadaki sorun, psikodinamik ve kültürel süreçler arasındaki bağlantı için kanıtların basit ve sonuçsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü kişilik oluşumunun birincil süreci, büyük oranda belirsizdir ve bu kadar basite indirgenemez. Dolayısıyla bu açıklamanın doğruluğu son derece şüphelidir.

Başka bir yaklaşım, erkek cinsel kimliğini kendi terimleriyle analiz eder. Cinsiyetler arasındaki ilişki içeriğinin sosyo-ekonomik bağlamda reddedilmesi ile ilgili bu yaklaşım, Endülüs erkeklerinin gerçek erkek olma olgusunun aşama farklılıklarını

belirlemede başarısız olmuştur. Bu bağlamda, sadece erkek egemenliğini kabul edersek ziraat işçisi sınıfında kadınların erkeklerin ekonomik üstünlüğüne meydan okuduğu en önemli noktayı da göz ardı etmiş oluruz. Söz konusu erkek davranışının sembolik tanımlarını kavramlaştırmada başarısız olan bir açıklama, muhtemelen eksik kalacaktır. Cinsiyetler arasındaki mülk, görev ve güç dağılımı haricinde, erkek sosyalliğinin temel özelliklerinin yeterince kavranabileceğini düşünmüyorum.¹⁶ Kadınların erkeklerden daha düşük seviyede olduğuna inanılan bir toplumda, erkeklerin ailelerine katkı sağlama yetenekleri bir aksiyon olarak kabul edilirse, gündelik işçilerin konum ve kimlikleri değersiz sayılacaktır. Kırsal Endülüs işçi sınıfında olduğu gibi kadınlar, maaşlı işlerle aile gelirine büyük ölçüde katkı sağladığında özel ve kamusal alanda erkek ve kadın kimliği arasındaki çizgi bulanıklaşır. Bunun önüne geçmek için erkeklik rolü ve öz benliği, kadınları hariç tutan sembol ve ayinler tarafından kamusal alanda takviye edilmiştir. Gündelik işçiler, onların yokluğunda evin, dış dünyadan korunmak zorunda olan güçsüz kadın ve çocuklar için olduğunu savunur. Anaerkil aile yapısına fazla katılım, bir erkek işçinin itibarını bozabilir¹⁷ Özel ve kamusal alanda gündelik işçilerin, marjinalliği oldukça sağlam güç ve nüfuz sahibi olan orta ve üst sınıf erkeklerden daha yoğun olarak meyhane kültürüne girme sebeplerini açıklamaya yardımcı olur. Kafelerde erkeklik ritüelleri, işçilerin evin hanımlarına bağlılığı ve yerel toplumdaki zayıf ekonomik ve siyasi konumunu gizlemek içindir. Fakat Endülüs'teki erkek egemenliğini bir efsane olarak adlandırmaktan ileri gitmeyeceğim.¹⁸ Erkekler kadınları ikincil planda tutma konusunda güçlü ve etkilidirler. Onlar gerçekten çok çalışıyorlar.

Notlar

Yerel barlarda harcadığım zamanlarda beni bilgilendiren Endülüslülere, ilham ve tavsiyeleri için Anton Blok, Bill Christian ve Willy Consen'a şükranlarımı sunarım. Seyir defterinin anonim inceleyicilerinin cömert yorumları gerçekten bana çok yardımcı oldu.

¹ Bar kültürü monografisi için İspanya'daki barlarla ilgili araştırma sahasını öneren ve bu barların bir kısmını ayıran Davis, Photiadis, Brandes ve Hansen'dir.

² Çalışmamda sunulan kanıtların en büyük kısmı Cordoba kasabasının yerlilerinden toplanmıştır.

³ bkz. Driessen. Bu değerlerin önemle hazırlanmasında rol oynayan Endülüs'teki kentsel bir inanış.

⁴ Gelirlerini tarım ve toprak mülkiyetinden elde eden orta ve yüksek sınıf aileler, tarım dışı işle uğraşan ailelere göre daha baskındır ve diğer ailelerden ayrılır. Erkekler bar sosyalliğinde genellikle politika ve ekonomi hakkında konuşur ve katı resmiyet kodları vardır.

⁵ bkz. Luque Baena ve Gilmore. Endülüs halkının organizasyonu için.

⁶ Gilmore sekiz bini tarım kasabası olan Sevilla'nın planı için bunu, doğru bulmuştur.

⁷ Bara katılmamanın kabul edilebilir sebepleri hastalık, yas, bir yakının ölmesi ve paranın hiç olmamasıdır.

⁸ bkz. Juerga'nın tanımı için Gilmore (1980, 190: 191).

⁹ Genel bir Akdeniz görüşüne göre erkek, testislere sahip olmasıyla tanımlanırken bir kadının testislere sahip olmaması bir eksiklik olarak görülür.

¹⁰ Birçok araştırma şiddet dürtülerinin kontrolünde, erkeklik davranışlarında ve ritüelleşmenin rolünde devlet yapısının çalışmalarına ihtiyaç duyar.

¹¹ bkz. Aguilera (1978: 29-30) Başarısızlık ya da kötü beklentilerle karşılaşma, erkek olmanın doğal sonucu olarak karşılanabilir.

¹² Erkekler arasında söylenen ve kadınların hain olduğunu ifade eden sayısız flemenko şiiri vardır.

"Bir kadının aşkı

Bir tavuğunkine benzer.

Onun horozu etrafında yoksa

Kendini kimi bulursa ona verir."

¹³ Günlük kullanımda "*tomar porculo*" bir insanın ahmak olması anlamına gelir. Türk erkekleri ile ilginç bir benzerlik gösteren sözlü düelloda baskınlığı açık bir şekilde ifade eder.

¹⁴ Endülüs'teki din kardeşliği hakkında faydalı bir tartışma için Moreno Navaru (1974). 1970'lerin sonlarına doğru kardeşlik şehirlerinden biri ritüellerde özel eşyaları taşıması için üç kızı üye yapmaya karar vermiştir.

¹⁵ Aguilera, Endülüs'teki Huelba şehrinin bir benzeri olarak tanımlamıştır.

¹⁶ Antropolojik bir dergi, 15 yıldan daha uzun bir süre önce Akdeniz kadının rolü ve pozisyonu ile ilgili bir kadının bakış açısıyla bir tartışma sunmuştur. O zamandan beri kadın gücünün sistematik incelemesi, halk alanına katılabileceği hatta onların erkekler vasıtasıyla kendi cinsellikleri üzerindeki erkek etkisini ortaya koyabilecekleri ve doğaüstü bir âleme ulaşabileceklerini göstermiştir.

¹⁷ Antropologların Kuzey Amerika gecekonduları çalışması ve Karayipler bölgesindeki çalışmalarında, ailede söz sahibi olmayla maçoçluk kültürü arasındaki bağlantının olduğunu vurgulamıştır. Bu vurgulardan biri, bölgedeki erkeklerin inancı ve sosyallik kalıplarıdır.

¹⁸ Köy toplumlarında resmi erkek gücünü ve prestijini resmi olmayan kadın gücü ve etkisi dengelemiştir. Hiyerarşik olmayan bu güç ilişkisi, mitlerin erkek baskınlığından

dolayı öne sürülmüştür. Rogers'ın kadın erkek ilişkileri modeli, köylü toplumlarda, gücün yapısındaki erkek gücünü ve büyük toplumlardaki kadın baskınlığının önemini küçümsemştir. Bu durum, kadınların sahip olduğu güç ile ilgili bir yalanlama değildir. Bununla birlikte erkekler tarafından farklı şekillerde kontrol edilen güç kaynağı, onlarda kadınlar tarafından yapılır. Hatta resmi olan ve resmi olmayan güç aynı değildir. Birbiriyle yer değiştirebilir.

Kaynakça

Aguilera, Francisco E. (1978), *Santa Eulalia's people. Ritual structure and process in an Andalusian multicomunity*. St. Paul (Minnesota): West Publishing Co.

Sweet, L. (1967). Appearance and reality: Status and roles of women in Mediterranean societies. *Anthropological Quarterly*, 40,3.

Blok, A. (1981), Rams and billy-goats: A key to the Mediterranean code of honour. *Man* 16, 427-440.

Brandes, Stanley H. (1961). *Vounded stags, Male sexual ideology in an Andalusian town, Sexual Meanings, The Cultural Construction of Gender and Sexuality*, Sherry B.Ortner& Harriet VWhitehead, eds. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 216-240.

Brandes, Stanley H. (1979), Drinking patterns and alcohol control in a Castilian mountain village. *Anthropology*, 3, 1-16.

Brandes, Stanley H. (1980), *Metaphors of masculinity, Sex and status in Andalusian folklore*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Davis, J. (1964), Passatella: An economic game. *The British Journal of Sociology*, 15, 191-207.

Driessen, H. (1981), *Agro-town and urban ethos in Andalusia*. Nijmegen: Centrale Reprografie Katholieke Universiteit.

Dundes, A., Jerry W. L., and Ozkok B. (1970), The strategy of Turkish boys' verbal duelling rhymes. *Journal of American Folklore* 83, 325-349.

Gilmore, M. and Gilmore, D. (1979). Machismo: A psycho-dynamic approach (Spain). *The Journal of Psychological Anthropology*, 2, 281-300.

Gilmore, D. (1979). *The people of the plain: Class and community in Lower Andalusia*. New York: Columbia University Press.

Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays in face-to-face behavior*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Hannerz, U. (1969). *Soulside: Inquiries into ghetto culture and community*. New York: Columbia University Press.

Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Hansen, Edward C. (1977). *Rural Catalonia under the Franco regime: The fate of regional culture since the Spanish Civil War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Leach, E. (1967). Ritual in International Encyclopedia of the Social Sciences. Vol. 13. D. Silis, ed. New York: Macmillan and the Free Press, pp. 520-526.

Luque Baena, E. (1974). *Estudio antropológico social de un pueblo del Sur*. Madrid: Editorial Tecnos.

Manning, F. (1973). *Black clubs in Bermuda*. Ithaca: Cornell University Press.

Moreno Navarro, I. (1973). *Las hermandades andaluzas: Una aproximación desde la antropología*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla.

Nelson, C. (1974), Public and private politics: Women in the Middle Eastern world. *American Ethnologist*, 1, 551-565.

Photiadis, J. D. (1964). The position of the coffee-house in the social life of the Greek village. *Sociologia Ruralis*, 5, 45-56.

Pitt-Rivers, J. A. (1970). *The people of the Sierra*. 2nd ed. Chicago: The University of Chicago Press.

Press, I. (1979). *The City as context: Urbanism and behavioral constraints in Seville*. Urbana: University of Illinois Press.

Rogers, S. C. (1974), Female forms of power and the myth of male dominance: A model of female/male interaction in peasant society. *American Ethnologist*, 2, 727-757.

Silverman, S. (1979). On the uses of history and anthropology: The palio of Siena. *American Ethnologist*, 6, 413-436.

Silverman, S. (1981). Rituals of inequality, Stratification and Symbol in Central Italy. in *Social Inequality: Comparative and Developmental Approaches*. Gerald D. Berreman, ed. New York: Academic Press, pp. 163-182.

Vilson, P. (1973). *Crabants: The social anthropology of English-Speaking Negro societies of the Caribbean*. New Haven and London: Yale University Press.

MYTHOLOGICAL AND CULTURAL ELEMENTS THAT BRING EURIPIDES' MEDEA'S TRAGIC END

Meltem UZUNOĞLU ERTEN

Pamukkale Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu

Orcid ID: 0000-0002-9022-7983

Makale Geliş Tarihi: 12.10.2017 Makale Kabul Tarihi: 10.04.2018

Abstract

Euripides' Medea is one of the tragedies of the ancient Greece that has survived. Based on a mythological background, the play focuses on the final part of Medea and Jason's marriage, which is catastrophic not only for the couple alone but also for their families. As well as being an ancient classic, one significant point about Euripides' Medea is that this psychological tragedy refers to the mythological factors that foreshadow and prepare the bloody final approaching. Another outstanding point is how Euripides deals with the Greek attitude towards foreigners and women, what gives Euripides' Medea an authenticity. Therefore, the purpose of this paper is to analyze how the mythological histories of both Medea and Jason, and the cultural realities of the ancient Greek world make Medea's happiness impossible and bring her tragic end.

Keywords: Medea, mythology, Ancient Greece, foreigner, woman

EURIPIDES'İN MEDEA'SININ TRAJİK SONUNU GETİREN MİTOLOJİK VE KÜLTÜREL UNSURLAR

Öz

Euripides'in Medea'sı Antik Yunan'dan günümüze ulaşan trajedilerden biridir. Mitolojik bir arka plana sahip olan oyun, yalnızca çiftin kendisi için değil aynı zamanda aileleri için de yıkıcı etkilere sahip olan evliliklerinin son bölümüne odaklanır. Antik döneme ait bir klasik olmasının yanı sıra Euripides'in Medea adlı eseriyle ilgili önemli noktalardan biri de, bu psikolojik trajedinin yaklaşmakta olan kanlı sonu öngören ve hazırlayan mitolojik unsurlara yaptığı göndermelerdir. Diğer bir kayda değer nokta ise Euripides'in Yunanlıların yabancılara ve kadınlara yönelik tavrını yansıtmasıdır, ki eseri özgün yapan da budur. Bu sebeple, bu çalışmanın amacı Medea ve Jason'ın mitolojik geçmişlerinin ve Antik Yunan dünyasının kültürel gerçekliklerinin Medea'nın mutluluğunu nasıl imkansız hâle getirdiğini ve trajik sonunu hazırladığını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Medea, mitoloji, Antik Yunan, yabancılar, kadınlar

Introduction

Centuries after their production, Greek intellectual and artistic achievements still take our interest. Because of their timeless plots and characters dealing with universal issues and expressing human conditions, products of the Greek world are always popular. It is actually important to understand them not only for the sake of art but also for these reasons as well as their significant role in both shaping and reflecting the Western thought and civilization in the name of the Greek society.

Drama, which emerged out of religious rituals, was still a part of the religious cult and was presented on annual religious festivals in Greek society. Therefore, plays were usually about gods, oaths, sins, curses, punishments and the unchangeable fate of the human race. The stories were usually taken from mythology and there was no need to give information about the mythological background of the plays since the audience was already familiar with them. As Moses Hadas puts it, the point for the poet also was not to create a new story but to retell an old one because "it was not the outcome of the story (which everyone knew) that the audience came to discover, but rather how the new poet would handle the plot" (1982: 3).

Tragedy has a special place in Greek drama since it "offers the most convenient approach to spiritual contributions because tragedy combines high art with profound thought" (Hadas, 1982: 1). "The first example of "psychological tragedy" in Western literature" (Mills, 1980: 289), *Medea* stems from a web of mythological tales and characters like most of the works of literature of the time. The mythological background of *Medea* and Jason's tragedy, only the final part of which is told in Euripides' play, is the outcome of several tragic elements in the world of myths such as old curses on a family, betrayal of relatives and spouses, breaking oaths, prophecies and murder. The play has been studied from several perspectives so far including themes like violence, revenge, motherhood as well as from psychological points of view. Besides these, Euripides' interpretation of this tragedy, which the Greeks were very much familiar with, is authentic for it represents *Medea* as a figure who has the courage to take the initiative throughout her story with Jason and one with her own voice and identity although both make her the victim of an unlucky fate. Additionally, Euripides emphasizes how *Medea* as a foreigner and a woman in Greek society loses her chance for happiness both in her marriage and in this new culture during the course of events. Therefore, this paper aims to reveal the mythological and cultural elements that prepare the tragic end of *Medea* at the end of Euripides' ancient play while focusing on Euripides' distinctive approach in reflecting the realities of being both a foreigner and a woman in ancient Greece.

Mythological Background and Euripides' Representation of Medea

As mentioned earlier, as it is the case with many other plays of Greek drama, Euripides's play is based on common mythological stories of his time. Since Euripides' audience had an acquaintance with this mythological background, the play involves references to it especially to provide connections between some former events and their outcomes.

In accordance with the ancient Greek mind, *Medea* proves that individuals are never free from the good or the bad deeds of their ancestors. Although never mentioned by Euripides himself, the first shadow cast upon both Jason and Medea is "a curse associated with ancestral wrongdoing: the recurrence of ills in successive generations" (Holland, 2003: 257). Cursed houses are famous and common in Greek mythology. However, the reason and origin of the curse is not always so important; the important point is the fall of the hero caused by the curse. The family curse beneath Jason and Medea story is connected to Sisyphus who intended to kill his brother and raped his brother's daughter Tyro because an oracle told him the children born as a result of the rape would kill Sisyphus' brother. However, when Tyro learnt the truth, she immediately killed her own children. That is why Sisyphus was punished by rolling "a rock on his neck up a mountain in the Underworld... when he gets it to the top, it rolls back down behind him" (Holland, 2003: 263). Lora Holland states that the myth has significance in both ways: first, "Sisyphus is Jason's great-uncle" and "Tyro his grandmother" (2003: 264) which means Jason is doomed with ill fate as a member of the family, second; Tyro's fate of killing her own children draws a parallel with Medea's and even works as a foreshadowing.

Another significant source of information about Medea and Jason is the story of Jason and the Argonauts told in *The Argonautica* by Apollonius Rhodius in the 3rd century B.C. The background for Euripides' tragedy overlaps with Jason's adventures told in this source. Briefly, Jason, the son of Aeson, turns back to his country and demands the throne back from his uncle Pelias who usurped it before. Pelias, who with the help of a prophecy understands that Jason would cause his death, decides to get rid of him by sending him on a dangerous quest to bring the Golden Fleece back whose origin goes back to another mythological story as well. Jason builds the ship *Argo* and together with the heroes of his age he sets off to Colchis. After many adventures, the ship arrives to the land of Colchis where they are not welcomed. King Aetes suggests giving The Golden Fleece to Jason on condition that he successfully performs some tasks:

The trial of your courage and might shall be a contest which I myself can compass with my hands, deadly though it be. Two bulls with feet of bronze I have that pasture on the plain of Ares, breathing forth flame from their jaws; them do I yoke and drive over the stubborn field of Ares, four I plough-gates; and quickly

cleaving it with the share up to the headland, I cast into the furrows for seed, not the corn of Demeter, but the teeth of a dread serpent that grow up into the fashion of armed men; them I slay at once, cutting them down beneath my spear as they rise against me on all sides...if thou wilt accomplish such deeds as these, on that very day shalt carry off the fleece to the king's palace; ere that time comes I will not give it, expect it not. (Rhodius, 2008: 72)

When Jason hears the words of Aeetes, he falls into despair because Jason is a fully human Greek hero whose abilities are limited. While he is trying to find a way to win The Golden Fleece, Medea, who is the princess of Colchis and shot by the love arrow of Eros by the order of goddesses Hera, Athena and Aphrodite, decides to help him. Contrary to the usual sequence of a hero's deeds, in which the hero completes the task to win the princess, here Jason "wisely woos Medea" (Gayley, 1939: 232) to take possession of The Golden Fleece. Medea's sudden passion for Jason ends in a plan to reach The Golden Fleece. Medea teaches Jason of every trick to overcome the cruel plan of her father; Aeetes. What she wants from Jason in turn is just to be remembered by him when he goes back to his country. As a reply Jason promises that he will never forget her:

All too surely do I deem that never by night and never by day will I forget thee if I escape death and indeed make my way in safety to the Achaean land, and Aeetes set not before us some other contest worse than this. (Rhodius, 2008: 85)

Jason does not stop here, but by offering Medea to come lolcus with him he makes another promise:

But if thou comest to those abodes and to the land of Hellas, honoured and revered shalt thou be by women and men; and they shall worship thee even as a goddess, for that by thy counsel their sons come home again, their brothers and kinsmen, and stalwart husbands were saved from calamity. And in our bridal chamber shalt thou prepare our couch; and nothing shall come between our love till the doom of death fold us round. (Rhodius, 2008: 86)

Promises given by Jason to Medea have significant role in their tragic end. Although a hero is defined as "a man whose career has somehow enlarged the horizons of what is possible for humanity" (Hadas, 1982: 4), it must be always kept in mind that "it is not expected that the hero should be without flaw" (Hadas, 1982: 4). Likewise, Jason as a hero is not a flawless man whose promises and oaths will become unable to be kept in the future.

Although led by the love given to her by the goddesses and represented more innocently by Euripides, Medea takes steps that will take her to her own tragedy. Again told in *The Argonautica*, Medea's greatest mistake is to forsake her royal heritage not only for Jason's love but also because of her fear of King Aeetes who discovered Jason's trick:

Save me, the hapless one, my friends, from Aeetes, and yourselves too, for all is brought to light...And I will lull to sleep the guardian serpent and give you the fleece of gold; but do thou, stranger, amid thy comrades maket he gods witness of the vows thou hast taken on thyself for my sake; and now that I have fled far from

*Mythological and Cultural Elements that Bring Euripides' Medea's Tragic
End*

my country, make me not a mark for blame and dishonour for want of kinsmen. (Rhodius, 2008: 93)

Thus speaks Medea, and Jason, whose heart is in great joy, promises in front of the gods to make her his wife:

Lady, let Zeus of Olympus himself be witness to my oath, and Hera, queen of marriage, bride of Zeus, that I will set thee in my halls my own wedded wife, when we have reached the land of Hellas on our return. (Rhodius, 2008: 94)

Both Medea's and Jason's promises, oaths and Medea's betrayal of her own heritage prepare their future tragedy and turn them into fallen heroes: Jason, "who once was a great individual who could lead the Argonauts, who could make Medea fall in love with him and desert her fatherland" (Palmer, 1957: 51) becomes the victim of his wife Medea, who was also a princess. Both during the return journey of *Argo* and when they reach Iolcus, Medea continues her ill-deeds again just for the love of Jason. Thus, she not only betrays her family and country but also kills her brother and throws away his body parts into the water to stop the approaching Colchians after setting off with Jason, by which she adds murder to her mistakes. As Thomas Bulfinch states, Colchians were too busy "to collect the scattered fragments and bestow upon them an honourable interment, the Argonauts escaped" (1993: 87). However, leaving Colchis and arriving Iolcus back successfully does not finish their story and struggle; Medea causes the death of king Pelias this time from the hands of his own daughters which corrects the prophecy about Jason killing Pelias even if it occurs indirectly. Sent exile by the son of Pelias Jason and Medea arrive Corinth finally, but after so many cruel deeds they end up in nothing but tragedy:

Medea did love Jason, but because by loving him she had shown herself faithless to her father, Aetes, and to Apsyrtus, her brother... Her love had motivated capital offenses which in turn generated still crueller crimes and threat of punishment so great that even the pleasures of her marriage had not and would not allay the misfortunes of her life. (Phinney, 1967: 328-341)

Euripides' tragedy opens with the tragic marriage life of Medea and Jason. The nurse gives a brief summary of their history in her soliloquy while she is at the same time lamenting for the approaching disasters of the whole family:

How I wish that the ship *Argo* had never winged its way through the gray Clashing Rocks to the land of the Colchians! How I wish the pines had never been hewn down in the glens of Pelion, to put oars into the hands of the Heroes who went to fetch for Pelias the Golden Fleece! Then Medea my mistress would not have sailed to the towers of Iolcus, her heart pierced through and through with love for Jason, would not have prevailed on the daughters of Pelias to murder their father, would not now be dwelling here in Corinth with her husband and children... Jason has betrayed his own children and my mistress to sleep beside a royal bride, the daughter of Creon who rules this land, while Medea, luckless Medea, in her desolation invokes the promises he made, appeals to the pledges in

which she put her deepest trust, and calls Heaven to witness the sorry recompense she has from Jason. (Hadas, 1982: 190)

Medea who has made great sacrifices to be with Jason is now in great sorrow and regret and “she knows, from bitter experience, how sad a thing it is to lose one’s fatherland” (Hadas, 1982: 191). She is helpless because her trust in Jason has turned out to be nothing. Therefore, she repeatedly stresses “the oath Jason gave to her when he took her from her native land- that he would remain true to her” (Palmer, 1957: 52). However, he has not and Medea is alone in a foreign land with abandoned children, betrayed by her husband and without a homeland:

You, Medea, in the mad passion of your heart sailed away from your father’s home, threading your way through the twin rocks of the Euxine, to settle in a foreign land. Now, your bed empty, your lover lost, unhappy woman, you are being driven forth in dishonor into exile. (Hadas, 1982: 199)

After lamenting for Medea, the Chorus criticizes Jason and the society in which he lived for being treacherous and for not respecting oaths anymore. Medea is portrayed as a victim. Although she tries to find a solution while her heart is burning with the desire of revenge, she fears what will happen both to herself and her children if she kills Jason together with his new bride. She asks herself which city will receive her from being punished if she acts violently. Unlike Medea who hesitates for action, the Nurse gives foreshadowings about the end of the tragedy starting from her first speech after mentioning that Medea hates even her own children because of her great grief:

I fear she may form some new and horrible resolve. For hers is a dangerous mind, and she will not lie down to injury. I know her and she frightens me lest she make her way stealthily into the palace where his couch is spread and drive a sharp sword into his vitals or even kill both the king and the bridegroom and then incur some greater misfortune. (Hadas, 1982: 191)

Medea’s greater misfortune is going to be the murder of her own children of course since it is known that “her sorrow is only beginning, it’s not yet at the turning point” (Hadas, 1982: 191). Understanding that her mistress is planning a bloody revenge, the Nurse wishes the sufferers to be the “enemies, not loved ones” (Hadas, 1982: 192).

Her wish is a hopeless one since the tragedy of Medea is not only to be betrayed but also to be sent to exile. Medea is learning bitterly that “every man loves himself more than his neighbour” (Hadas, 1982: 192). Even the love of her children is not enough to turn Jason from his decision. So, she addresses gods as “the victim of grievous wrongs” (Hadas, 1982: 194), but no other way is shown to her except her biggest tragedy; the death of her children from her own hands. She murders them because she knows they will be punished together with their mother when the death of the bride and her father is discovered. She knows “neither leaving her sons nor taking them with her will assure their well-being in the absence of a father’s protection” (Corti, 1998: 38). So, she thinks she can not “leave [her] children for [her] enemies to insult... And if die they must, [she] shall slay

*Mythological and Cultural Elements that Bring Euripides' Medea's Tragic
End*

hem, who gave them birth" (Hadas, 1982: 213). She believes that killing the children is the most suitable punishment for Jason because it is the thing that "will hurt [him] most that way" (Hadas, 1982: 208). She is so much in pain that she never reckons her own feelings as a mother and acts as a real heroine who defends her honour: "Nobody shall despise *me* or think me weak or passive. Quite the contrary. I am a good friend, but a dangerous enemy. For that is the type the world delights to honor" (Hadas, 1982: 207).

Medea has nothing to do except defending her honour now. She acts "to be true to her own self, to go on being someone she can respect" (qtd in Corti, 1998: 57). She plans killing the new bride and her father first, making "corpses of three of [her] enemies" (Hadas, 1982: 198) indicating Jason to become a living corpse, then it will be the turn of her children. Meanwhile, both she and Jason are reminded of their previous mistakes and the curse on them. Jason is blamed for the death of the new bride since his "fate is visiting his sins on [him]" (Hadas, 1982: 216) and Medea is called by the Chorus to stop while she is murdering her children:

O woman, who made the inhospitable passage through the gray Clashing Rocks! Why let your spleen poison your heart? Why this murderlust, where love was? On the man that spills the blood of kinsmen the curse of heaven descends. Go where he may, it rings ever in his ears, bringing sorrows and tribulations on his house. (Hadas, 1982: 217)

The miserable end of their family is brought about them by the hands of both Jason and Medea. At the end of the tragedy, Medea is taken by a chariot driven by winged dragons instead of being punished. That is not because Euripides approves her behaviour and thinks she must escape without punishment but because he believes Medea's innocence more than Jason's who blames Medea completely instead of searching a mistake in himself:

At last I have come to my senses, the senses I lost when I brought you from your barbarian home and country to a home in Greece, an evil plague, treacherous alike to your father and the land that reared you. There is a fiend in you, whom the gods have launched against me. In your own home you had already slain your brother when you came aboard the *Argo*, that lovely ship. Such was your beginning. (Hadas, 1982: 219)

Jason, unlike Medea who is regretful about her previous deeds, is still unaware of her own faults causing the tragedy. He is still too much proud of himself which is the fatal flaw of a hero. Because of his pride he is left in pain and misery alone while Medea escapes in a supernatural way heading towards the sky. Jason is so selfish that he can not understand Medea who did all her terrible deeds for his love. Even she murders the children for Jason, but this time the reason for her action is not love but hate:

Jason: O children, what a wicked mother you got!

Medea: O children, your father's sins have caused your death.

Jason: Yet it was not my hand that slew them.

Medea: No, it was your lust, and your new marriage. (Hadas, 1982: 219)

By blaming Jason of being the indirect cause of her cruel actions, Medea again reminds him of their past and the guilt he shares with her. She has performed none of them alone and she did all in the name of love. Contrary to her, Jason denies their past and in Medea's words he is "the breaker of oaths" and "the treacherous guest" (Hadas, 1982: 220) who convinced her to join his group and come to Greece. The play ends with Medea leaving Jason in desperate situation.

Medea as a Foreigner and a Woman

Perhaps the most striking point about Euripides' *Medea* is the cultural and social criticism it involves about the Greek society of the time. Although generally read as a tragedy of rage and vengeance, *Medea* is also about the concepts of "barbarism" and "womanhood" in Greek world. Euripides uses both concepts as key ideas that create the violence in the tragedy embodied in the character of Medea. Considering that the male citizen was the central character in the society who had many oppositions "among whom the most important [was] the woman" (Clauss and Johnston, 1997: 253) in ancient Greece, Medea, whose otherness is "multifaceted" (Clauss and Johnston, 1997: 253), is the "other" both as the barbarian foreigner and the woman.

Medea's characterization as the barbarian foreigner goes back to the myth created by the patriarchal Greek society which pictures her as a furious, tricky, bloody woman. Although she gains a domestic and respectable character as a mother and a housewife after arriving Greece, she still remains the barbarian who is regarded inferior in Greek society just because she is a foreigner and outsider. For Greeks, foreigners could only be called "barbarians". Medea, who is from Colchis, is therefore portrayed as a murderer who does not doubt to kill even her people of the same blood, an alien who has the gift of scary witchcraft and a monster who can act with her passions instead of reason. She is constantly abused and despised. When Medea reminds Jason of her help and how he has broken his oaths, he also reminds her that she "got more than [she] gave" (Hadas, 1982: 201) because Jason has saved her from a barbarian land for which she must be thankful:

You have your home in Greece instead of in a barbarian land. You have learned the blessings of Law and Justice, instead of the caprice of the strong...If you had been living on the edges of earth, nobody would ever have heard of you. (Hadas, 1982: 201)

According to Jason, Medea must be happy instead of complaining because even though she can not be the legal wife of him according to the Greek rules- because she is an outsider- and even though Jason marries another woman, at least she is in Greece and she can have a comfortable life if she lets Jason do whatever he desires. But she does not and this causes great disturbance for Creon. He fears her "because Medea is a stranger and a non-Greek" (Palmer, 1957: 52) and her reactions to her husband's betrayal are not "those of the Greek common-law wife who must suffer in silence. And so he must banish her." (Palmer, 1957: 52). Therefore, she is exiled.

*Mythological and Cultural Elements that Bring Euripides' Medea's Tragic
End*

Remembering the position of foreigners in ancient Greece seems to be helpful in understanding Medea's unlucky position. Generally speaking, first and most important distinction in the organization of Greek society was between the citizens and foreigners. This distinction was so sharp that, "in any Greek city one could always tell the insider from the outsider by his full name" (Hansen, 1996: 190). However, as stated by Robert Garland, "the status of being a foreigner, as the Greeks understood the term, does not permit any easy definition" and covers a huge diversity from Persians to Egyptians and even Greek people with a different accent or dialect (2009: 112). Yet, there were great many foreigners who chose to dwell in Greece because of reasons such as trade relations or marriages. For these permanent dwellers, there were special rules under the name 'metic'. The number of these people was so high in the middle of the 5th century B.C. that their rights were restricted and precautions were taken against those who claimed citizenship under false pretenses (Garland, 2009: 113). Foreigners were subject to many laws that demanded taxes and military service while limiting their rights to own property. To protect the right of citizenship, law in ancient Greece commanded that "an Athenian convicted of living as husband with a foreign woman, shall be fined a thousand drachmas" (Arnaoutoglou, 1998: 13) and prohibited the citizenship of a child from a citizen father and a foreigner mother. Heinrich Hase emphasizes the severity of the law against marriages with foreigners and states that "foreigners, whether male or female, could form no legal marriage. They were forbidden to marry Athenian citizens under severe penalties. Marriages of the latter, contracted in foreign parts, were also illegal" and he concludes that "the ranks of the citizens were thus secured from being overfilled" (1836: 242).

Under these circumstances, Medea's marriage to Jason has no validity, which leaves Medea in a very unpleasant situation with her children. She is extremely lonely in Greece being fully aware of the distance between herself and other people. She is "a woman who betrayed father and killed her brother for the sake of a future husband" (Clauss and Johnston, 1997: 256). However, her bond to her husband is illegal in Greece. She expresses her loneliness as follows:

Women of Corinth, do not criticize me... you and I are not in the same case. You have your city here, your paternal homes; you know the delights of life and association with your loved ones. But I, homeless and forsaken, carried off from a foreign land, am being wronged by a husband, with neither mother nor brother nor kinsman with whom I might find refuge from the storms of misfortune. (Hadas, 1982: 195)

As well as being the "barbarian other", Medea's position as a woman doubles her isolation. Being the least misogynistic writers in classical Greek literature, Euripides pictures Medea as a strong and noble woman especially when compared to her male counterpart (Tetlow, 1980: 9). Euripides' interpretation of this familiar story emphasizes the fact that, "in abandoning Medea, [Jason] has broken his oath, an essential item in the traditional hero's moral equipment. Medea however has remained true to hers" (Blundell, 1995: 175).

Jason and Medea's marriage is the central theme of Euripides' tragedy. As put forward by Marianne Hopman, "much of the tension between Medea and Jason derives from the incompatibility of their views on their relationship" (2008: 158). Jason is engaged to a new bride. Still, as usual in the Greek society, Medea is supposed to keep her silence and continue to fulfill her responsibilities as a wife and mother. In such a male centered society, where "women are forced to accept as masters of their bodies men whose characters are totally unknown to them" (Blundell, 1995:177), it is not surprising that she is accused for her husband's betrayal even if she is betrayed. The society expects unquestioned obedience from a good wife. That is; "if the man turns out to be bad, his wife cannot reject him, and divorce only brings disgrace. A husband who is tired of his home can find diversions elsewhere, but a wife is compelled to look to one man alone" (Blundell, 1995: 177). If a woman wants to be happy, she must "avoid conflict with her husband" (Hadas, 1982: 190) for her own security.

On the contrary to the expectations of the patriarchal society, Medea neither behaves as someone inferior nor keeps her silence against injustice as Greek women do. Rather she cries, threatens and makes plans for revenge. Chorus puts forth the Greek ideals about the situation: "If your husband worships a new bride, it is a common event; be not exasperated. Zeus will support your cause. Do not let grief for a lost husband waste away your life" (Hadas, 1982: 193). However, punishment from gods or leaving decision to fate is not enough for Medea. "While Jason insists that his new marriage does not impinge on his obligations to Medea and their children, ... Medea considers him an enemy who is doing evil to his friends," (Hopman, 2008: 158) which makes her passionate and impatient for revenge that she sees her right for "Jason's engagement to the Corinthian princess breaks away from their common past" (Hopman, 2008: 158). Left alone and without support, she turns to women of Corinth and utters her words which make Euripides' Medea a popular one for the feminist movement:

The man who was everything to me, well he knows it, has turned out to be the basest of men. Of all creatures that feel and think, we women are the unhappiest species...They say that we have a safe life at home, whereas men must go to war. Nonsense! I had rather fight three battles than bear one child. (Hadas, 1982: 95)

Although Medea has right in her contrasting the responsibilities of two sexes, it is no surprise that the role of women was underrated in ancient Greece where religious values were moving away from the domination of generative female principle of matriarchy towards the authoritative patriarchy. That is to say that the cultural, religious and social changes in the region are evident historically. Written in 5th century B.C., *Medea* is a great source in reflecting these changes for the Hellenic invasions that caused the mentioned transformations started earlier around 12th century B.C.

One of the most important transformation was in religion since "the Mediterranean peoples, who worshipped an earth goddess, were conquered by

*Mythological and Cultural Elements that Bring Euripides' Medea's Tragic
End*

successive waves of Hellenes bringing with them some form of tribal sky god" (Wilson, 2006: 490). Although the local goddesses worshipped in the region were not denied completely and their cults continued to be followed, they were placed under the reign of Zeus as a result of this patriarchal dominion. Accordingly, degradation of female deities seems to create a shift in the common approach towards sexes in the society, which distorted the general perception of females and labeled them with negative connotations.

Once a princess and "originally a goddess" in Colchis, whose lineage goes back to Sun, Medea undergoes such distortion and reduced to "become a 'witch' in the patriarchally" (Neumann, 1963: 288) constructed Greek system. Her fame for her expertise in herbs and healing in her native country becomes the evidence for this negative reference to the degree that it passes as another reason for her exile. Medea in *The Argonautica* is portrayed as being interested in witchcraft and magic in addition to her knowledge all about herbs and drugs; "some for healing, others for killing" (Rhodius, 2008: 79). Yet, her arrival to Greece symbolizes her becoming a part of the patriarchal Greek religion and losing her importance by being named as a "wizard possessed of evil knowledge" (Hadas, 1982: 196).

There is evidence for this shift in Medea's perception in two different cultures. Actually, Medea as a woman who holds the ability for both life and death –as in the case of the lamb and Pelias- is the symbol of the goddess; the Great Mother in her three stages. When Euripides' tragedy is considered together with the myths it is based on, she is first the innocent Maiden, the Virgin Goddess who is responsible with the spiritual guidance of the Hero in his quest. In her second stage, she becomes the domestic mother figure whose world is shaped around her children. However, in her third and last stage, she represents the dark face of the goddess who is "occasionally related to the moon, either through the blood sacrifice... or through a child-sacrifice" (Jung, 1959: 185). Her visits to the temple of Hecate support the idea as well. As the goddess with multiple faces, she both gives and takes life, "when she is angry, as Hecate, can close the wombs of living creatures, and all life stands still" (Neumann, 1963: 170) or she promises children to people as Medea does Aegeus. Because of all these, murder of her children can also be associated with human sacrifice which was probably a tradition surviving in barbarian lands. As a result, in Euripides' tragedy, Medea is pictured with bloody hands which contribute to her barbarian character. Finally, her divine roots are reminded by Euripides with her *deus ex machine* departure from the stage despite being undervalued by the Greeks.

To criticize the Greek society, which gave value to neither foreigners nor women, Euripides makes use of Medea's case. In his tragedy, Medea, who expresses the pain of only childbirth equal to three battles without mentioning the difficulties of bringing them up, becomes a monster to shed their blood. According to Euripides, Medea is the perfect example of a human being whose rights are denied. Human beings may turn into monsters when they are not treated as humans and "the results may be as tragic as they prove to be in *Medea*" (Hadas

188). Likewise, Medea warns the audience about the dangers of a heartbroken woman by saying “woman in most respects is a timid creature, with no heart for strife and aghast at the sight of steel; but wronged in love, there is no heart more murderous than hers” (Hadas, 1982: 195).

Conclusion

Despite being a common story of ancient Greece probably told many times, Euripides' *Medea* stands original as a result of its writer's unique approach to the familiar story of Jason and Medea and his brave criticism of the society he lived in, which are embedded cleverly within the text. Euripides analyzes the inevitable tragedy waiting for Medea through references to the mythological history that constitute the background of Medea and Jason's story. Additionally, he emphasizes how their marriage is doomed to a catastrophic end for the cultural perspective of the ancient Greek society towards foreigners and women, which make a happy life impossible for the couple. Thus, Euripides' *Medea* becomes the tragedy of a woman externalized for various reasons by the Greek society in addition to its mythological connections, tension between oppositions such as love/hatred or passion/reason and the miserable fall of the heroes. Medea represents “the exploited ‘other’ who fights back” (Clauss and Johnston, 1997: 302). Like all people who are oppressed and abused, Medea herself becomes a tyrant when she comes to power. Therefore, murder of her children aims not only vengeance but also a rejection of offspring having the blood of a disloyal Greek. Finally, she drives high into the sky leaving this unfaithful Greek behind in incredible pain and declares her superiority by cutting her bonds with patriarchy.

References

- Arnaoutoglou, I. (1998). *Ancient Greek Laws: A Sourcebook*. Great Britain: Routledge.
- Blundell, S. (1995). *Women in Ancient Greece*. China: Harvard University Press.
- Bulfinch, T. (1993). *Bulfinch's Mythology: The Age of Fable, The Age of Chivalry, Legends of Charlamenge*. New York: The Modern Library.
- Clauss, J. J. and Johnston, S. I., (Ed.). (1997). *Medea: Essays on Medea in Myth, Literature, Philosophy, and Art*. Princeton: Princeton University Press.
- Corti, L. (1998). *The Myth of Medea and the Murder of Children*. USA: Greenwood Press.
- Garland, R. (2009). *Daily Life of the Ancient Greeks*. London: Greenwood Press.
- Gayley, C. M. (1939). *The Classic Myths in English Literature and in Art*. USA: Xerox College Publishing.
- Hadas, M. (Ed.). (1982). *The Legacy of Greece*. Bantam classic ed. New York: Bantam.
- Hansen, M.H. (1996). *More Studies in the Ancient Greek Polis*. Germany: Franz Steiner Verlag Stuttgart.

*Mythological and Cultural Elements that Bring Euripides' Medea's Tragic
End*

Hase, H. (1836). *The Public and Private Life of the Ancient Greeks*. London: William Clowes and Sons.

Holland, L. (2003). Myth and Plot in Euripides' Medea. *Transactions of the American Philological Association (1974-), Vol. 133, No. 2*. The University of Chicago Press.

Hopman, M. (2008). Revenge and Mythopoiesis in Euripides' Medea. *Transactions of the American Philological Association*, 138, 155-183.

Jung, C. (1959). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton: Princeton University Press.

Mills, S. P. (1980). The Sorrows of Medea. *Classical Philology*, Vol. 75, No. 4. The University of Chicago Press 289-296.

Neumann, E. (1963). *The Great Mother*. London: Routledge & Kegan Paul.

Palmer, R. B. (1957). An Apology for Jason: A Study of Euripides' Medea. *Classical Journal*, Vol. 53, No. 2. The Classical Association of the Middle West and South, 49-55.

Phinney, E. Jr. (1967). Narrative Unity in the Argonautica, the Medea-Jason Romance. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 98, The Johns Hopkins University Press, 327-341.

Rhodus, A. (2008). *The Argonautica*. South Australia: University of Adelaide.

Tetlow, E.M. (1980). The Status of Women in Greek, Roman and Jewish Society. *Women and Ministry in the New Testament*, Paulist Press, 5-29.

Wilson, G. N. (2006). *Encyclopedia of Ancient Greece*. USA: Psychology Press.

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Dergi Hakkında

Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde bulunan *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* yılda 2 kez (Nisan ve Ekim) yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Dergide sosyal bilimlerin her alanına ait araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makalelere yer verilir. MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin temel amacı; sosyal bilimler alanında çalışma yapan bilim insanlarının bilgi, deneyim, değerlendirme, görüş ve önerilerini paylaştıkları bilimsel bir platform oluşturmak, sosyal bilimler alanındaki çalışmalara ulusal ve uluslararası düzeyde katkıda bulunmaktır.

Yayın İlkeleri

Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmaların hangi sempozyumda/kongrede, ne zaman ve nerede sunulduğu, yazının başlığına eklenen dipnot ile belirtilmelidir. Ayrıca, bir araştırma kurumu veya fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje/çalışma numarası verilmelidir. Gönderilen çalışmanın başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.

Makalelerin açık dergi takip sistemi üzerinden gönderilmesi gerekir. Dergiye gönderilen yazılarda literatür güncel ve kapsamlı olmalı ve yazılar, kendi alanında uygun araştırma, yöntem ve modeller kullanılarak hazırlanmalıdır.

Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu esas alınmalı, yabancı terim ve kavramlar yerine olabildiğince Türkçe karşılıkları kullanılmalıdır. Türkçede henüz tam yerleşmemiş bazı terim ve kavramlar kullanılıyorsa bunların uluslararası literatürdeki karşılığı ilk geçtiği yerde parantez içinde verilmelidir.

Yazı Değerlendirme Süreci

Dergiye gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılamayan çalışmalar reddedilir. Uygun bulunan çalışmalar ise ön değerlendirme için çalışmanın ilgili olduğu alana yönelik bir alan editörüne gönderilir.

Alan editörleri çalışmaların, giriş ve literatür, yöntem, bulgular, sonuç ve tartışma bölümlerini dergi yayın politikaları ve kapsamı ile özgünlük açısından ayrıntılı bir şekilde inceler. Bu inceleme sonucunda uygun bulunmayan çalışmalar iade edilir. Uygun bulunan çalışmalar ise hakemlendirme sürecine alınır.

Çalışmalar içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre alan editörleri tarafından iki hakeme gönderilir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakemlerin değerlendirmeleri sonucunda iki yayımlanabilir raporu alan makale, dergi

yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır. Hakem raporlarının birisinin olumlu, diğerinin olumsuz olması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına üçüncü hakemin raporuna göre karar verilir.

Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar gerekli düzeltmeler için yazarına geri gönderilir. Düzeltmiş metnin belirtilen sürede dergi sistemine yüklenmesi yazarın sorumluluğundadır. Düzeltmiş metin, gerekli olduğu hallerde değişikliği isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Dergi editörleri gerektiğinde makalede içeriği etkilemeyen küçük değişiklikler yapabilir.

Yayıma kabul edilen makalelerin, intihal yazılım programı kullanılarak benzerlik oranı kontrol edilir. Benzerlik oranı %20'in altında ise, yazı en kısa sürede Yayın Kurulunun belirleyeceği sayıda yayımlanır.

Yazının yayımlanması konusunda son karar, dergi editörlüğüne aittir.

MKÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yazım İlkeleri

Gönderilen yazılar, Microsoft Word 2010 ve üstü programlarda (*.docx), Calibri yazı karakterinde, 10 punto ve tek satır aralığı ile yazılmış olmalıdır. Paragraflar arasında satır boşluğu bırakılmamalıdır. Paragraflar arası boşluk, paragraf öncesi 3 nk, paragraf sonrası 0 nk olarak düzenlenmelidir. Tablolarda ise otomatik boşluk kullanılmamalıdır. Paragraf girintileri 1 cm, kenar boşlukları alt ve üst kenarlarda 5,5 cm; sol ve sağ kenarlarda 4,5 cm olmalıdır.

Dergide yayımlanacak yazılar, aşağıda verilen yazım kurallarına ve örneklere göre yazılmalıdır. Verilen örneklerin dışındaki durumlar için Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan "Publication Manual of American Psychological Association (6th Edition) 2010" adlı kitapta belirtilen ilkeler (APA stili) dikkate alınmalıdır (Örnekler için http://library.nmu.edu/guides/userguides/style_apa.htm web adresine başvurulabilir.).

Yazıların sırasıyla öz, abstract, ana metin, (varsa) ekler ve extended abstract bölümlerden oluşması gerekir.

Başlık Sayfası

Başlık sayfasında Türkçe ve İngilizce başlık, yazar ad(lar)ı, kurum ad(lar)ı, Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler yer almalıdır. Başlık, en fazla 12 kelimedenden oluşmalı, 11 puntuyla, tamamı büyük ve koyu harflerle, satıra ortalanarak yazılmalıdır. Başlığın yazının içeriğini en iyi şekilde yansıtması gerekir. Başlıkta kısaltmalar kullanılmamalıdır.

Yazarların ad ve soyadları başlık satırının altında, ortalı biçimde, koyu (bold) karakterde olmalı. Adın ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük; soyadın tamamı büyük harfle yazılmalıdır. Yazarların çalıştığı kurum, adlarının altına yazılmalıdır. Birden fazla yazarlı makalelerde yazar-kurum adları alt alta yazılmalıdır.

Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler, 10 punto ve italik harflerle, tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Öz 150-200 kelime uzunluğunda olmalıdır. Özde

çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi ve sonucu kısaca verilmelidir. Özden sonra 3-5 anahtar kelime yazılmalıdır.

Türkçe Ana Metin

Çalışmalarda sırasıyla *giriş, yöntem, bulgular, tartışma* bölümlerine yer verilir.

❖ **Giriş** bölümünde, yapılan çalışma ile ilgili olarak güncel literatürdeki temel kavramlar, kuramsal gelişim ve yaklaşımlar ile araştırmadaki problem durumu, amaç, denenceler (hipotezler) varsayımlar (sayıltılar), sınırlılıklar vb. yer almalıdır. Bu bölüm yeni bir sayfadan başlatılmalıdır.

❖ **Yöntem** bölümünde, araştırmada kullanılan evren, örneklem, veri toplama araçları, veri çözümleme teknikleri, işlem aşamaları vb. açıklanmalıdır.

❖ **Bulgular** bölümünde, araştırma problemiyle / denencelerle ilgili olarak ulaşılan sonuçlar verilmelidir.

❖ **Tartışma** bölümünde, araştırma bulguları daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak açıklanmalı, tartışılmalı, yorumlanmalı ve sonuç/sonuçlara bağlı olarak öneriler dile getirilmelidir.

Metindeki tablo, grafik ve şekillere sıra numarası verilmeli, isimleri üstte yazılmalıdır. Tablolarda dikey çizgi kullanılmamalı, sadece üstten iki alttan tek olmak üzere 3 yatay çizgi kullanılmalıdır.

Örnek:

Tablo 1: Sanat Kategorisindeki Metaforların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Metafor	f	%
Yapboz	5	33.3
El Sanatları (Örgü ve dikiş)	2	13.3
Resim	7	46.6
Tual	1	6.6
Toplam	15	100

Tablolar sayfa sınırlarını aşmamalıdır. Büyük tablolarda gerekirse yazı puntosu küçültülebilir veya sayfa yapısı yatay hale getirilebilir.

Kaynakça

Kaynakça, "Kaynakçanın Düzenlemesi" başlığı altında verilen örneklere uygun biçimde düzenlenmelidir.

(Varsa) Ekler

Araştırmanın anlaşılır olmasında önemli bir işleve sahip olan ölçek, belge, resim vb. ek olarak verilebilir. Ekler Ek-1,Ek-2, şeklinde numaralandırılmalı ve metin içinde bu numaralarla atıf yapılmalıdır.

Extended Abstract (Uzun Özet)

Türkçe yazılmış makalelerin Kaynakça bölümünden sonra İngilizce Extended Abstract eklenmesi gerekmektedir. (İngilizce yazılmış makalelere Türkçe uzun özet eklenmeyecektir). Uzun özet, 750-1000 kelime arasında olmalıdır. Derginin esas

metin için geçerli olan biçimsel yazım özellikleri uzun özet için de geçerlidir. Extended Abstract, "Introduction", "Method" ve "Result and Discussion" alt başlıklarını içermelidir. Uzun özeti İngilizce dil kontrolü (proofreading) yazarın sorumluluğundadır. Özeti dil açısından yetersiz olan makaleler düzeltilene kadar yayımlanmayacaktır.

Metin içindeki **başlıklar ve alt başlıklar** şu şekilde düzenlenmelidir:

✓ Birinci Derecedeki Alt Başlık: İlk harfi büyük diğer harfleri küçük tamamı **kalın** harflerle, paragraf başından başlayacak şekilde.

Örnek: **Giriş**

✓ İkinci Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı **kalın ve italik** harflerle.

Örnek:

Çalışmanın Amacı

✓ Üçüncü Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı italik harflerle.

Örnek: *Türkçede Kişi Zamirleri*

Bütün başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Metin İçinde Atıf Yapma

✎ Metin içinde kaynaklara atıf yapılırken yazarın/yazarların soyad(lar)ı, ilgili yayının basım yılı ve sayfa numarası kullanılır. Yazarın soyadı ile eserin basım yılı arasına virgöl (,) sonra iki nokta konularak sayfa numarası yazılır.

Örnek: Konuşma sırasında yapılan bir hareket, bir toplumda mesajın etkisini artırırken diğerinde tam tersi bir etki yaratabilir (Baltaş, 1998: 46).

✎ Atıf yapılan eserden bir bölüm aynen aktarılıyorsa bu bölüm tırnak işareti (" ") kullanılarak gösterilmeli ve atıf yapılan eserin basım yılından sonra iki nokta (:) konularak alıntının yapıldığı sayfa numarası da yazılmalıdır. Yazarın adı cümlelerin bir parçası olarak söyleniyorsa yayın yılı ve sayfa numarası parantez içinde ismin hemen yanında yer almalıdır.

Örnek: Korkmaz'a (2007: 68) göre dil bilgisi, "çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlelerin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğretme bilgi dalıdır."

✎ Yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise ilk atıfta, yazar soyadları eserdeki sıraya göre verilir. Aynı esere daha sonra yapılacak atıflarda ise sadece ilk yazarın soyadı yazılır ve Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: 1936 yılında hazırlanan İlkokul Türkçe Programı'nda, okuma yazma öğretiminin basit kelimelerden başlayarak gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000).

5'ten fazla yazarlı eserlere ilk atıftan itibaren ilk yazarın soyadı ile birlikte, Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: Böylece anlatılan bilgiler çok daha kolay anlaşılır ve kalıcı hâle getirilir (Korkmaz ve diğer., 1995).

Aynı bilgi için birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise kaynaklar cümle sonunda parantez içinde, aralarına noktalı virgül konularak, kronolojik sıralama ile verilmelidir.

Örnek: *Okul yöneticilerinin öğretmenlere oranla daha fazla strese maruz kaldıklarını belirten çalışmalar da vardır (Savery, 1993; Feitler, 1996).*

 Atıf yapılan eser bir kurum adına hazırlanmışsa ilk atıfta, kurumun açık adı, yanında kısaltması, basım yılı ve sayfa numarası verilir. Daha sonraki atıflarda kurumun açık adı değil sadece kısaltması kullanılır.

Örnek: (Türk Dil Kurumu, [TDK], 1997)
(TDK, 1997)

 Bir yazarın aynı yıla ait iki ayrı eserine atıf yapılıyorsa bu yayınların yıllarına bir harf eklenir.

Örnek: (Aydın, 1998a)
(Aydın, 1998b)

 Doğrudan ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı kaynak da aşağıdaki gibi belirtilmelidir.

Örnek: ... (Karahan, 1985'ten aktaran Gündüz, 1998)

Kaynakçanın Düzenlenmesi

Çalışmanın sonunda kullanılan tüm kaynaklar alfabetik sırayla aşağıdaki ilkelere uygun olarak verilmelidir.

Tek yazarlı kitap

Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Çok yazarlı kitap

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Editörlü kitap

Kırkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). (2009). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kurum yazarlı kitap

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. (8. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çeviri kitap

Bloom, B. J. (1998). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme*. (Çev.: Durmuş Ali Özçelik). İstanbul: MEB Yayınevi.

 Sürelî yayınlardaki makale

Güzel, A. (2006). Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar. *Millî Eğitim*, 196, 85-105.

 Editörlü kitapta bölüm

Göçer, A. (2009). Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme. (Ed: A. Kırkkılıç ve H. Akyol), *İlköğretimde Türkçe öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 477-551.

 Basılmış sempozyum ve kongre bildirisi

Huber, E. ve Uzun, L. (2000). Dilbilim alanında Türkçe yazılan bilimsel metinler üzerine gözlemler. *XIII. Dilbilim Kurultayı (13-15 Mayıs 1999) Bildirileri*, (Ed.: A. S. Özsoy ve E. E. Taylan) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 201-215.

 Gazete Yazısı

Akyol, T. (2001, Aralık 24). Edebiyat Tartışması. *Milliyet*, s. 12.

 Tez

Uzun, L. (1992). *Köktürk metinleri üzerine bir metindilbilimsel çalışma: Kullanımbilimsel ve biçimbilimsel görünüşleriyle*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

 Elektronik dergilerdeki / veri tabanlarındaki makale

Brewster, C., & Railsback, J. (2002). Fullday kindergarten: Exploring an option for extended learning. (ERIC Document Reproduction Service No. ED472733). (Erişim Tarihi: 18.09.2008)

Arajji, R. Y., & Lang, K. R. (2008). Avatar business value analysis: a method for the evaluation of business value creation in virtual commerce. *Journal of Electronic Commerce Research*, 9, 207-218. <http://www.csulb.edu/journals/jecr/> (Erişim Tarihi: 15.09.2008)

 Basılmamış ders notları, yayımlanmamış bilimsel toplantı bildirileri kaynak olarak gösterilmez.

MKÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Web Adresi / Web: dergipark.gov.tr/mkusbed

E-posta / E-mail: mkusbed@gmail.com

İletişim Adresi / Adress: MKÜ Tayfur Sökmen Kampusü Sosyal Bilimler Enstitüsü Antakya / Hatay / TÜRKİYE

Telefon / Phone: + 90 326 2455812 **Faks / Fax:** + 90 326 2455811